

IMIGRANTI LATVIJĀ: IEKĻAUŠANĀS IESPĒJAS UN NOSACĪJUMI

Solidarity
and management
of migration flows

European Fund
for the Integration of Third-country
nationals

 Baltic
Institute
of Social
Sciences

IMIGRANTI LATVIJĀ:

IEKĻAUŠANĀS IESPĒJAS UN NOSACĪJUMI

Rīga, 2009

Solidarity
and management
of migration flows

European Fund
for the Integration of Third-country
nationals

Baltic
Institute
of Social
Sciences

Šis dokuments ir sagatavots ar Eiropas Savienības finansiālu atbalstu.
Par šī dokumenta saturu pilnībā atbild nodibinājums "Baltic Institute of Social Sciences"
un tas nevar tikt uzskatīts par Eiropas Savienības viedokli.

Zinātniskās redaktors: **Brigita Zepa, Inese Šūpule**

Autori:

Brigita Zepa (Ievads; 9. nodaļa),

Inese Šūpule (2., 10. nodaļa),

Iveta Ķešāne (4., 5., 6. nodaļa),

Aija Lulle (1., 3. nodaļa),

Mihails Hazans (7. nodaļa),

Oksana Žabko (8. nodaļa),

Iveta Bebriša (8. nodaļa),

Līga Krastiņa (3. nodaļa)

Brigita Zepa, Inese Šūpule, Iveta Ķešāne, Aija Lulle, Mihails Hazans, Oksana Žabko
(Kopsavilkums un rekomendācijas)

Juridiskais konsultants: **Ieva Roze**

Projekta vadītājas: **Evija Kļave, Inese Šūpule**

Literārais redaktors: **Dainis Grīnvalds**

Vāka noformējums un makets: **Ieva Graudiņa**
Izgatavots: **SIA "Ulma"**

© Baltic Institute of Social Sciences, 2009

Elizabetes iela 65–16, Rīga, LV-1050, Latvija
Tālr.: 371 67541528, 371 67217553
Fakss: 371 67217560
www.biss.soc.lv

ISBN 978-9984-9940-4-8

SATURS

Ievads	4
Kopsavilkums un rekomendācijas	6
1. Pētījuma teorētiskais ietvars	14
2. Statistika par trešo valstu valstspiederīgajiem Latvijā	19
3. Eiropas Savienības valstu migrācijas politikas tipoloģijas un labās prakses	29
4. Eiropas Savienības tiesiskais regulējums imigrācijas un imigrantu integrācijas jomā	51
5. Latvijas politika imigrācijas un imigrantu integrācijas jomā	58
6. Imigrantu iekļaušanās Latvijā sabiedrībā: padziļināto interviju analīze	67
7. Imigrantu situācijas Latvijā raksturojums: kvantitatīvo datu analīze	109
8. Darba devēju skatījums uz nodarbināto imigrantu integrāciju	140
9. Imigrācijas politikas veidošana un īstenošana: politikas veidotāju diskursi	171
10. Pētījuma metodikas apraksts	187
Pielikumi	191
Nr. 1. ES direktīvas, kuras regulē trešo valstu valstspiederīgo uzturēšanos dalībvalstīs un ir saistošas dalībvalstīm	191
Nr. 2. Latvijas Republikas normatīvie akti, kuri regulē trešo valstu valstspiederīgo uzņemšanu	198
Summary in English	206

IEVADS

Projekta "Trešo valstu pilsoņu integrācijas sistēmas veidošana" izstrāde iekļaujas Eiropas Savienības (ES) īstenotās darbaspēka imigrācijas un kohēzijas politikas ietvaros. Šīs politikas pamatnostādnes nosaka Lisabonas stratēģija, atbilstoši kurai, Eiropas ekonomiskā attīstība nav iespējama bez darbaspēka imigrācijas. Līdzīgi, kā daudzus citus imigrantu problēmu risināšanai veltītus projektus, arī šo finansē Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonds. Projekta galvenā, tiešā mērķa grupa ir trešo valstu valstspiederīgie, kuri Latvijā likumīgi uzturas ne ilgāk par pieciem gadiem. Projekta mērķis ir izanalizēt tiesisko, ekonomisko, sociālo apstākļu kopumu, kāds raksturo imigrantu situāciju Latvijā un uz tā bāzes izstrādāt priekšlikumus trešo valstu valstspiederīgos iekļaujošas ekonomiskās, sociālās, politiskās un kultūras sistēmas veidošanai.

Projekta nozīmību un nepieciešamību, pirmkārt, nosaka Latvijas iedzīvotāju kopuma demogrāfiskās tendences. Tās nepārprotami uzrāda iedzīvotāju skaita samazināšanos un novecošanu: Latvija ir starp demogrāfiski visstraujāk novecojošākajām 10–15 valstīm pasaulē. Tuvākajos gadu desmitos, Latvijā gaidāms ievērojams darbaspējas vecuma iedzīvotāju samazinājums. Latvijas iedzīvotāju kopumu raksturo arī strauja depopulācija, – bērnu skaita samazināšanās un, vienlaicīgi – gados vecu iedzīvotāju skaita pieaugums. Otrkārt, projekta nepieciešamību nosaka fakts, ka Latvijā trūkst politikas dokumenta, kurš kalpotu par orientieri īstermiņa un ilgtermiņa migrācijas procesu regulēšanai. Kaut arī imigrācijas politikas koncepcija tika izstrādāta, politiskā neizlēmība un sabiedrībā valdošais nacionālās identitātes apdraudējuma sindroms, nav ļāvuši šo koncepcijas projektu apstiprināt par politikas dokumentu.

Veiktā pētījuma rezultātu izklāsts veido trīs sadaļas. Pirmajā, sniegts pārskats par pētījuma teorētisko ietvaru, dots imigrācijas un imigrantu integrācijas pašreizējā tiesiskā regulējuma novērtējums ES un Latvijā, kā arī iekļauta statistikas datu par trešo valstu valstspiederīgajiem Latvijā analīze un apkopojums. Šajā sadaļā sniegta arī ES valstu imigrācijas politikas un labo prakšu analīze, kura būtu izmantojama imigrācijas procesu regulēšanas un imigrantu iekļaušanas politikas izveidei Latvijā.

Otrajā sadaļā sniegta imigrantu (trešo valstu valstspiederīgo) vajadzību, kā arī to uzņemšanas prakšu izpēte Latvijā, aptverot darba devēju, starpnieku pakalpojumu, sociālo un citu pakalpojumu nodrošinājuma izpēti. No vienas puses, imigrantu vajadzību izzināšanai izmantota imigrantu aptauja un padziļinātas intervijas ar ārvalstniekiem no dažādām pasaules valstīm. Iegūtie rezultāti konfrontēti ar to skatījumu, kādu, no otras puses, par trešo valstu valstspiederīgo darba un dzīves situāciju Latvijā sniedz darba devēji, sociālo un citu pakalpojumu sniedzēji.

Trešajā sadaļā veikta trešo valstu valstspiederīgo integrācijas politikas perspektīvu analīze pašvaldību un valsts līmenī. Valsts un pašvaldību amatpersonu, ekspertu nostāju konfrontācija atklāj gan imigrācijas politikas veidošanas perspektīvas, gan arī šķēršļus.

Pētījuma kopsavilkuma un rekomendāciju daļā sniegts, pētījuma datus pamatots, pētījuma mērķa grupas reālās integrācijas prakses un politikas nepilnību izvērtējums, kā arī izklāstīti sagatavotie ieteikumi trešo valstu valstspiederīgo integrācijas sistēmas izveidei.

Pētījumā tiek izdalīti pieci izpētes virzieni, kuri aptver galvenās, trešo valstu valstspiederīgo integrācijas Latvijā, problēmgrupas. Šie pieci virzieni caurvij visas pētījuma daļas:

- darba tirgus pieejamība un iekļaušanās tajā (t.sk. darba un uzturēšanās atļauju procedūra, ekonomiskā un sociālā atkarība no darba devēja, sociālo garantiju trūkums);
- sociālo pakalpojumu nodrošinājums un pieejamība (t.sk. veselības aizsardzība, izglītības ieguve, mājoklis, valodas apguve);
- sociālo kontaktu un atvērta sociālo tīklu veidošana un uzturēšana (t.sk. kultūrorientācijas problēmas, darba un dzīves telpas segregācija, sabiedrības grupu norobežošanās);
- politiskā līdzdalība (tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, līdzdalība konsultatīvajos mehānismos, līdzdalība arodbiedrībās, citās sabiedriskajās un nevalstiskajās organizācijās);
- diskriminācija (īpaši, diskriminācija uz rases, etniskās un reliģiskās piederības pamata, institucionālā diskriminācija).

KOPSAVILKUMS UN REKOMENDĀCIJAS

Kopumā Latvijas īstenotā imigrācijas politika ir vērtējama kā imigrāciju neveicinoša. Lai gan imigrantu daudzums Latvijā ir relatīvi neliels, arī šis nelielais imigrantu skaits saskaras ar daudziem un dažādiem šķēršļiem, kuri traucē sekmīgai integrācijai Latvijas sabiedrībā. Saskaņā ar MIPEX summāro indeksu, Latvija, imigrantu integrācijas ziņā, ir pēdējā vietā ES/EEK valstu vidū¹. Izvērtējot galvenās imigrantu problēmas Latvijā, jākonstatē, ka virkne no šīm grūtībām attiecas ne tikai uz ārvalstniekiem, bet skar visus Latvijas iedzīvotājus. Tomēr ir jāapzinās, ka imigranti, sava statusa un informācijas trūkuma dēļ, atrodas daudz neaizsargātākā situācijā. Ir nepieciešams, lai imigrantu tiesības, vismaz minimālā līmenī, tiktu nodrošinātas arī situācijā, kad valsti ir imigrāciju neveicinoša imigrācijas politika.

Pētījums parāda, ka, gan attiecībā uz uzturēšanos atļauju kārtošanas procedūru, gan arī attiecībā uz darba tirgus pieejamību, trešo valstu valstspiederīgajiem ir atšķirīgas pieredzes un iespējas, atkarībā no viņu statusa Latvijā. Piemēram, tie ārvalstnieki, kuri šeit uzturas ar termiņuzturēšanās atļaujām uz darba izsaukuma pamata, ir sociāli neaizsargātāki, attiecībā pret darba devēju – lielāko daļu viņu iespēju, kā arī ierobežojumus, nosaka darba devējs. Savukārt, tiem ārvalstniekiem, kuri Latvijā ir ieradusies ģimenes apvienošanas nolūkā, ir salīdzinoši daudz grūtāk atrast darbu. Tomēr, vienojošais, attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgajiem, ir viņu statusa nedrošība, sociālo garantiju trūkums, kā arī informācijas un valodas zināšanu trūkumā balstīta neaizsargātība dažādu institūciju priekšā. Līdz ar to daudziem no viņiem ir bailes no Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes darbiniekiem un robežsardzes, kuras nedraudzīgā attieksme no šo institūciju darbinieku puses tikai pastiprina. Lai izvairītos no nepatīkamās komunikācijas un sarežģītās dokumentu kārtošanas procedūras, tie imigranti, kā arī darba devēji, kuri finansiāli var to atļauties, izvēlas izmantot starpnieku – juristu pakalpojumus.

Sociālo pakalpojumu nodrošinājums un pieejamība trešo valstu valstspiederīgajiem ar termiņuzturēšanās atļaujām neatbilst iekļaujošas sociālās vides nosacījumiem, jo pilnīgi visas galvenās sfēras – veselības aizsardzība, izglītība, mājoklis, valodas apguve – ir atstātas pašu imigrantu iespēju un brīvā tirgus ekonomikas regulācijas varā. Valsts obligātās veselības aprūpes pakalpojumi ārvalstniekiem nav pieejami, turklāt veselības aprūpes iestādes bieži izmanto imigrantu nezināšanu un par sniegtajiem maksas pakalpojumiem paprasa trīs reizes lielāku samaksu nekā vietējiem maksas pacientiem. Kvantitatīvās aptaujas dati uzrāda, ka 66% ārvalstnieku ir bijušas grūtības saņemt veselības aprūpes pakalpojumus, 39% norāda, ka viņiem ir pieejami tikai dārgi maksas pakalpojumi, bet 17% saskārušies ar to, ka ārstniecības iestādes neatzīst viņu polises.

Ar mājokļa nodrošinājumu, uz darba izsaukuma pamata nodarbinātajiem un studentiem, palīdz, atbilstoši, vai nu darba devējs vai augstskola, savukārt, pārējiem trešo valstu valstspiederīgajiem mājokļa atrašana ir pilnībā pašu ziņā. Arī valodas, kā arī pamatzināšanu par Latviju, apguve ir atstāta pašu imigrantu ziņā, izņemot studentus, kuri šīs zināšanas var apgūt universitātē, dažādu kursu ietvaros.

Vērtējot izglītības pieejamību imigrantu bērniem, jānorāda, ka šobrīd tiesiskais regulējums trešo valstu valstspiederīgo bērniem ar termiņuzturēšanās atļauju, neparedz bezmaksas vispārējo izglītību. Saskaņā ar kvantitatīvās aptaujas datiem, 28% ārvalstnieku ir saskārušies ar

1 Migrant Integration Policy Index (MIPEX). Pieejams: <http://www.integrationindex.eu/> (sk. 19.10.2009.)

grūtībām bērniem saņemt atbilstošu izglītību Latvijā. Visbiežāk problēmas ir bijušas saistībā ar vietu bērnudārzā (13%), valodas zināšanām (8%), bet 7% norāda, ka viņiem ir jāmaksā par skolas apmeklēšanu. Praksē, valsts skolas visbiežāk nepieprasa mācību maksu, bez tam jāuzsver, ka pašlaik Saeimā tiek izskatītas izmaiņas tiesiskajā regulējumā, kas paredz bezmaksas izglītību ārvalstnieku bērniem.

Sociālo kontaktu veidošanas pieredze un prakse ārvalstniekiem ar termiņuzturēšanās atļaujām ir atšķirīga, gan atkarībā no ārvalstnieku valstiskās un etniskās piederības, gan atkarībā no uzturēšanās pamata Latvijā. Saprotais, ka ārvalstniekiem, kuri ģimenes apvienošanas nolūkos ir ieceļojuši no Krievijas, Baltkrievijas vai Ukrainas, iespējas kontaktēties ir daudz plašākas, nekā, piemēram, Indijas vai Taizemes pilsonim, kurš šeit ieradies strādāt un bieži vien nostrādā ievērojami vairāk darba stundu, nekā paredzēts darba līgumā un ir atļauts darba tiesiskajā regulējumā. Ārvalstnieku aptaujas dati uzrāda, ka daudz vietējo draugu un paziņu ir 41% ārvalstnieku, bet neviena – tikai 2%.

Politiskās līdzdalības iespējas ārvalstniekiem ar termiņuzturēšanās atļauju, Latvijā ir ierobežotas, jo viņiem nav iespēju piedalīties ne Saeimas, ne pašvaldību vēlēšanās, kā arī dibināt politiskās partijas, tomēr paliek iespēja darboties dažādās nevalstiskās organizācijās, tai skaitā, arodbiedrībās, tomēr praksē tas notiek ļoti reti. Jāatzīst, ka ārvalstnieku vidū ir gan sociāli-politiski aktīvi cilvēki, kuri intensīvi seko līdzi notikumiem Latvijā (47%), gan arī tādi, kuri nekur neiesaistās un par notikumiem Latvijā neinteresējas (16%). To nosaka gan šo cilvēku individuālās īpašības, gan arī tas, cik ilgi viņi Latvijā uzturas – jo cilvēks ilgāku laiku Latvijā ir dzīvojis, jo interese par notikumiem šeit palielinās.

Kopumā, jāsecina, ka trešo valstu valstspiederīgie ar termiņuzturēšanās atļaujām, Latvijā sastopas ar virkni grūtību, kuras atsevišķos aspektos jau robežojas ar institucionālo diskrimināciju, – jo viņiem nav pieejama valsts apmaksāta juridiska palīdzība, veselības aprūpe un vispārējā izglītība. Bieži vien nodarbinātie trešo valstu valstspiederīgie ar termiņuzturēšanās atļaujām, ir pakļauti diskriminācijai un darba tiesību pārkāpumiem darba vietā, jo, pirmkārt, viņi gandrīz pilnībā ir atkarīgi no darba devēja, un, otrkārt, nepārzina savas tiesības un nav informēti par iespējām sūdzēties par darba devēju.

Naida noziegumiem Latvijā visbiežāk pakļauti ir vizuāli atšķirīgie ārvalstnieki, kuri saskaras ar aizskarošiem apvainojumiem vai fiziskiem uzbrukumiem uz ielas un sabiedriskajā transportā, tādēļ bieži vien tumšajā diennakts laikā izvēlas nestaigāt vieni paši. Aptaujas dati parāda, ka ar diskrimināciju vai netaisnīgu attieksmi etniskās vai reliģiskās piederības dēļ bieži saskārušies 9%, bet dažreiz – 31% ārvalstnieku.

Kā galvenās problēmas, pētījumā izkristalizējās nepietiekama informētība par tiesībām un iespējām, sabiedrības un ierēdņu negatīvā attieksme un sociālo pakalpojumu – veselības un izglītības pieejamības ierobežojumi.

Līdz ar to galvenie virzieni, kuros jāstrādā, lai uzlabotu imigrantu integrācijas sistēmu Latvijā, ir:

- 1) Informācijas nodrošināšana dažādos līmeņos un daudzveidīgās aktivitātēs, kuras būtu vērstas gan uz visiem imigrantiem kopumā, gan uz īpašām grupām – nodarbinātie, studenti, ģimenes locekļi utt. Ir jānodrošina pastāvīga informācijas pieejamība gan par Latviju, gan par imigrantu tiesībām, pienākumiem un iespējām.

- 2) Sabiedrības un ierēdņu attieksmes maiņa pret imigrantiem, apzinoties Latvijas demogrāfijas attīstības tendences nākotnē, kuru dēļ nopietni jādomā par sociālās, izglītības un ekonomisko sistēmu sekmīgas funkcionēšanas nodrošināšanu ilgtermiņā. Lai gan sabiedrības attieksmes ir ļoti grūti mainīt, tomēr pakāpeniski Latvijas sabiedrībai nāksies pieņemt situāciju, ka Latvijā neizbēgami ir un būs imigranti, un šiem cilvēkiem būs jānodrošina noteikts tiesību minimums. Tas būs jādara gan tāpēc, ka Latvija ir demokrātiska valsts un viena no ES dalībvalstīm, gan tālab, ka Latvijā ir ļoti nelabvēlīga demogrāfiskā situācija – depopulācija, iedzīvotāju novecošanās un ļoti zemi dzimstības rādītāji.
- 3) Sociālo pakalpojumu minimuma nodrošināšana trešo valstu valstspiederīgajiem ar termiņuzturēšanās atļaujām. Ar minimumu te saprotot veselības aizsardzību un vispārējās izglītības pieejamību. Ņemot vērā to, ka cilvēka tiesības uz veselību un bērna tiesības uz izglītību ir fundamentālas cilvēktiesības, neatkarīgi no valstiskās piederības, un saprotot to, ka Latvijā ārvalstnieki nav iekļauti to personu lokā, kurām ir tiesības saņemt valsts veselības apdrošināšanas pakalpojumus² un valsts apmaksātu vispārējo izglītību, būtu tomēr nepieciešams, pirmkārt, sakārtot veselības apdrošināšanas sistēmu tā, lai imigrantiem, arī kā privātpersonām, būtu pieejama veselības apdrošināšana, papildus neatliekamajai medicīniskajai palīdzībai un viņiem būtu skaidrs, ko sedz viņu iegādātās veselības polises. Otrkārt, lai ārstniecības iestādēs būtu vienota pieeja un izpratne par pakalpojumu grozu, ko nodrošina apdrošināšanas polises, kā arī būtu iespējamas sankcijas gadījumos, kad ārstniecības iestādes ļaunprātīgi izmanto imigrantu situāciju un paredz neadekvātas un nesamērojamas cenas par pakalpojumiem.

Atbilstoši galvenajiem darbības virzieniem, turpinājumā sniegti jau detalizētāki ieteikumi, kā arī iespējamās institūcijas, uz kuru darbu ieteikumi attiecas.

Rekomendācijas politikas dokumentu un normatīvā regulējuma pilnveidošanai

Politikas dokumenti

Latvijā nav spēkā esošu politikas plānošanas dokumentu, kuri attiektos uz migrācijas procesiem un sabiedrības integrāciju. Kaut arī vēl 2007. gadā, Iekšlietu ministrija izstrādāja un virzīja tālāk "Konceptiju par migrācijas politiku nodarbinātības kontekstā"³, savukārt, ĪUMSIL sekretariāts 2008. gadā izstrādāja Sabiedrības Integrācijas Pamatnostādņu projektu "Saliedēta sabiedrība nacionālā valstī", abi šie dokumenti pagaidām nav tikuši apstiprināti. Tas liecina par politiķu nespēju vienoties šajos jautājumos, kuri ir politiski jūtīgi. Politikas plānošanas dokumentu trūkums būtiski samazina iespējas koordinēti risināt migrācijas un integrācijas problēmjautājumus. Tādēļ iesakām uzsākt darbu pie politikas dokumentu aktualizācijas un virzīšanas apstiprināšanai Ministru kabinetā un Saeimā. Konkrēto politikas dokumentu trūkums var ietekmēt arī to, ka dažādi projekti, attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgajiem, kas tiek īstenoti ar ES finansiālu atbalstu, ir fragmentēti un neveido vienotu un sistemātisku integrācijas ietvaru.

2 Ārstniecības likums, spēkā no 01.10.1997. 17. pants.

3 Iekšlietu ministrija (19.06.2007.). *Konceptija par migrācijas politiku nodarbinātības kontekstā*. http://www.pmlp.gov.lv/lv/documents/normativie_akti/projekti/likumgraz.doc

Imigrācijas likums un ar to saistītais normatīvais regulējums

- Turpināt īstenot un pilnveidot vienas pieturas aģentūras principu uzturēšanās atļauju izsniegšanā:
 - A) Īstenot ieceri, ka darba devējiem nav personīgi jāgriežas Nodarbinātības valsts aģentūrā (NVA), lai sagatavotu darba izsaukumu, – NVA nodrošina tikai sludinājumu izvietojumu un atbilstošās datu bāzes pieejamību.
 - B) Īstenot ieceri par iespēju ārvalstniekam veikt dzīves vietas deklarēšanu Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē (PMLP).
 - C) Pilnveidot elektroniskās informācijas apriti starp imigrācijas procesā iesaistītajām valsts institūcijām. Piemēram, jāizvērtē iespēja nodrošināt PMLP darbinieku pieeju dažādām valsts iestāžu datu bāzēm (VID, VSAA – par nodokļu nomaksu u.c.), lai novērstu nelietderīgu laika patēriņu gan imigrantiem, gan valsts iestāžu ierēdņiem, gatavojot izziņas, pēc tam tās kopējot utt.
 - D) Izvērtēt iespēju ciešākai sadarbībai starp PMLP un Ārlietu ministrijas konsulārijiem dienestiem, lai atbildes potenciālajiem imigrantiem būtu saskaņotas (tas novērstu situāciju, ka cilvēks saņem uzturēšanās atļauju, bet nesaņem vīzu).
- Ieviest pārejas periodu, kura laikā ārvalstniekam, pēc uzturēšanās atļaujas izsniegšanas pamata Latvijā zaudēšanas, būtu iespējams nokārtot šeit savas saistības, atbilstoši jaunajai situācijai. Šobrīd ārvalstniekam tiek noteikts 35–45 dienu periods, lai izbrauktu no valsts. Tas ir nepietiekami, lai nokārtotu jaunu uzturēšanās atļauju, kura būtu izsniegta uz cita pamata.
- Atcelt nosacījumu, ka, ja ārvalstnieks uzturējies Latvijas Republikā ar termiņuzturēšanās atļauju, pēc šīs atļaujas termiņa beigām, neizbraucot no Latvijas Republikas, viņš nav tiesīgs saņemt vīzu vai turpināt uzturēties Latvijas Republikā saskaņā ar bezvīzu režīmu (Imigrācijas likuma 5. panta otrā daļa).
- Izvērtēt iespējas pārskatīt pašlaik noteikto pagarināto termiņu vīzas izskatīšanai. Imigrācijas likuma 15. pantā ir noteikts, ka lēmumu par vīzas izsniegšanu pieņem septiņu darba dienu laikā pēc visu Ministru kabineta noteikto dokumentu iesniegšanas. Ja vīzas izsniegšanai nepieciešama papildu informācija vai Šengenas konvencijas 17. panta otrajā daļā noteiktās konsultācijas ar Latvijas Republikas vai citu Šengenas līguma dalībvalstu kompetentajām iestādēm, lēmumu pieņem 90 dienu laikā. Noteiktie termiņi ir neadekvāti. Ja lēmumu par vīzas izsniegšanu jāpieņem septiņu darba dienu laikā, kas praksē (ieskaitot brīvdienas vai svētku dienas) varētu būt līdz 10–12 dienām, tad papildus pārbaudes termiņam būtu jābūt proporcionālam, proti, 30–35 dienas, nevis 3 mēnešiem.
- Skaidri definēt, vai ārvalstu studentiem, piesakoties pastāvīgās uzturēšanās atļaujai, nepārtrauktajā uzturēšanās laikā Latvijā tiek ieskaitīti arī studiju gadi Latvijā un kādā apjomā. Iesakām īstenot ieceri, ka ārvalstu studentiem, piesakoties pastāvīgās uzturēšanās atļaujai, tiek ņemta vērā vismaz puse no studiju laika Latvijā, par ko jāinformē ārvalstu studenti.

- Apsvērt iespēju piešķirt imigrantiem tiesības dokumentus uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai iesniegt personīgi PMLP Latvijā, uzturoties šeit vai nu ar vīzu (tiem imigrantiem, kuri ir no valstīm, ar kurām Latvijai ir vīzu režīms), vai iebraucot kā tūristam (tiem imigrantiem, kuri ierodas no valstīm, ar kurām Latvijai ir bezvīzu režīms). Šobrīd, Uzturēšanās atļauju noteikumu 2. punkts nosaka, ka ārvalstnieks nepieciešamos dokumentus uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai personīgi iesniedz Latvijas Republikas diplomātiskajā vai konsulārajā pārstāvniecībā ārvalstīs⁴.
- Realizēt ieceri, atvieglot uzturēšanās atļauju saņemšanu ārvalstu studentiem, pirmkārt, nodrošinot iespēju augstskolām pašām iesniegt dokumentus par saviem studentiem PMLP, kā arī paredzēt tiesības studentiem no valstīm, ar kurām Latvijai ir bezvīzu režīms, iesniegt dokumentus Latvijā.
- Apsvērt iespēju pārskatīt Uzturēšanās atļauju noteikumu 3. punktu, kurš šobrīd nosaka: ja ārvalstnieks dokumentus uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai vai reģistrēšanai iesniedz Latvijas Republikā un viņa uzaicinātājs ir fiziska persona, dokumentus var iesniegt pilnvarota persona, uzrādot notariāli apliecinātu pilnvaru tikai tad, ja ārvalstnieks dokumentus nevar iesniegt personīgi veselības stāvokļa dēļ, ko apliecina ārsta izsniegta izziņa. Šajā gadījumā, nepamatoti ir sašaurināts Civillikumā noteiktā pilnvarojuma līguma apmērs. Personai var būt daudzi un dažādi iemesli, kāpēc viņa nevar ierasties iesniegt dokumentus personīgi, ne tikai slimība. Tāpēc jau ir radīts pilnvarojums, kā civiltiesisks instruments, ar kura palīdzību šādas situācijas risināt.
- Pārskatīt uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai iesniedzamo anketu formātu, jo, pirmkārt, anketas ir pārāk sarežģītas (šajā anketā ir 16 nodaļas, kurās katrā tiek pieprasīta noteikta informācija par ārvalstnieku). Otrkārt, tajās daudzviet nav pietiekami daudz vietas, lai pieprasīto informāciju ierakstītu, piemēram, VI nodaļā "Ziņas par Jūsu radniekiem", ailītē "dzīvesvietas adrese" praktiski nav iespējams ierakstīt pilnu personas adresi ārvalstīs. Treškārt, pieprasītā informācija ir sadrumstalota, pārmērīga, piemēram, personas iepriekšējo laulāto pašreizējās uzturēšanās vieta. Persona, kura laulību šķīrusi pirms desmit gadiem, loģiski, var nemaz nezināt kur tieši viņas bijušais laulātais pašreiz atrodas. Papildus minētajam, jāuzsver fakts, ka iesniegtās papīra anketas datus PMLP darbiniekiem ir jāievada informatīvajā sistēmā, proti, tam ir jāalgo cilvēki un jāpatērē resursi. Ieteicams būtu šajā anketā iekļautās informācijas apjoma samazinājums un iespēja anketu aizpildīt elektroniski PMLP mājas lapā (līdzīgi, kā tas iespējams ar ASV vīzas pieteikuma formām⁵), tādējādi ietaupot gan līdzekļus, gan PMLP un paša ārvalstnieka laiku. Tāpat arī būtu ieteicams atcelt prasību personai atkārtoti iesniegt anketu (ja anketā uzrādītā informācija nemainās), ja imigrants pieprasa uzturēšanās atļauju pēc iepriekšējās uzturēšanās atļaujas derīguma termiņa beigām, proti, iesniedz no jauna visus dokumentus.

4 Uzturēšanās atļauju noteikumi: MK noteikumi Nr. 813., 03.10.06., publicēts Latvijas Vēstnesis Nr. 171 (3539), 2. punkts.

5 U.S. Department of State, Bureau of Consular Affairs, Electronic Visa Application forms, <http://evisaforms.state.gov/> (sk. 27.11.2009).

Valsts garantētās juridiskās palīdzības likums

- Iekļaut ārvalstniekus ar termiņuzturēšanās atļauju to personu lokā, kurām ir tiesības pretendēt uz valsts nodrošinātu juridisko palīdzību⁶.

Izglītības likums

- Realizēt ieceri, ka bērniem ar termiņuzturēšanās atļaujām ir ar vietējiem iedzīvotājiem un ES valstu pilsoņiem vienlīdzīgas tiesības iegūt vispārējo izglītību Latvijā bez maksas.

Augstākās izglītības likums

- Novērst tās Augstskolu likumā ietvertās normas, attiecībā uz valodu lietojumu augstskolās, kuras kavē izglītības eksporta attīstību Latvijā, kā arī atcelt ierobežojumu, ka svešvalodās var pasniegt ne vairāk kā 20% no mācību programmas.

Rekomendācijas pakalpojumu kvalitātes pilnveidošanai

PMLP, NVA, Robežsardzei, Ārlietu ministrijas Konsulārajam departamentam un citām valsts iestādēm, kuras tieši saskaras ar imigrantiem

- Uzlabot ārvalstnieku apkalpošanas līmeni, investējot personāla apmācībā par klientu apkalpošanu un starpkultūru komunikāciju.

PMLP

- Pilnveidot darbu ar darbiniekiem, kuri apkalpo ārvalstniekus, lai vienoti tiktu piemērotas vienādas prasības un tiktu maksimāli novērsta subjektīva Imigrācijas likuma un MK noteikumu Nr. 813 interpretācija. Piemēram, rakstiski jāizveido skaidrs, vienots dokumentu saraksts ar dokumentiem, kuri jāiesniedz, lai saņemtu uzturēšanās atļauju, papildinot to ar dokumentu noformējumu prasību aprakstu (paraugiem).
- Optimizēt dokumentu iesniegšanas prasības TUA atjaunošanas kārtībā, lai nav atkārtoti jāiesniedz dokumenti un informācija, kāda PMLP jau ir pieejama.
- Izvērtēt iespēju īstenot individualizētu pieeju ārvalstniekiem, laicīgi nosūtot viņiem paziņojumus par uzturēšanās atļaujas termiņa beigu tuvošanos.
- Sadarbojoties ar Tieslietu ministrijas Sabiedrības integrācijas nodaļu un citām organizācijām, izveidot informācijas materiālu par Latviju (sadzīviska informācija par Latviju, Latvijas darba tiesības, iespējas aizsargāt savas tiesības utt.) un izplatīt to imigrantiem saprotamās valodās, tajā skaitā krieviski, angļiski, kā arī ķīniešu un arābu valodās.
- Izvērtēt iespēju ieviest elektronisku datu bāzi, kurā ārvalstnieks, pieslēdzoties ar paroli, varētu elektroniski sekot līdzi savas lietas virzībai.

Ārlietu ministrijas Konsulārajam departamentam

- Izstrādāt sadarbības modeli ar citu valstu vēstniecībām tajās valstīs, kurās nav Latvijas pārstāvniecības, lai imigrantiem būtu iespējas saņemt vīzu uz Šengenas valstīm,

6 Valsts garantētās juridiskās palīdzības likums: LR likums, 17.03.2005., publicēts 01.04.2005. Latvijas vēstnesis Nr. 52 (3210), 3. pants.

piemēram, Vācijas vai Francijas vēstniecībā; un informēt ārvalstniekus par šādām iespējām racionāli risināt uzturēšanās atļauju un vīzu saņemšanu.

Robežsardzei

- Laulāto ārvalstnieku pārbaudes īstenot tā, lai ārvalstnieki nejustos pazemoti, piemēram, ārvalstnieku pārbaudi laicīgi informēt.

Veselības ministrijai, ārstniecības iestādēm un apdrošināšanas uzņēmumiem

- Izveidot darba grupu, kura risinātu ārvalstnieku, īpaši studentu, ar termiņuzturēšanās atļaujām pieeju veselības aprūpes pakalpojumiem, piemēram, paplašinot iespējas iegādāties individuālu veselības apdrošināšanas polisi, kurā ietverta ne tikai neatliekamā medicīniskā palīdzība, bet arī ambulatorie un stacionārie pakalpojumi.
- Nodrošināt, lai visiem imigrantu bērniem veselības aprūpe Latvijā ir pieejama par brīvu.
- Noteikt veselības aprūpes minimumu, kam jābūt pieejamam katram, un informēt par to visas iesaistītās puses.

Labklājības ministrijai un Valsts darba inspekcijai

- Izstrādāt noteikumus, kuri paredzētu, ka darba devējam, kurš uzaicina ārvalstnieku, ir jānodrošina ārvalstniekam iespēja, viņam saprotamā valodā, iepazīties ar darba līguma tekstu un darba drošības noteikumiem.
- Kontrolējot darba devējus, kuri nodarbina ārvalstniekus, īpaši pievērsties ārvalstnieku ekspluatācijas izskaušanai (papildus neapmaksātas virsstundas, darbs brīvdienās un svētku dienās, darba drošības noteikumu neievērošana u.c.).

Tieslietu ministrijai

- Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda un citu atbilstošu fondu ietvaros, organizēt projektu konkursus, kuros NVO piedāvā izstrādāt un izplatīt informatīvos materiālus ārvalstniekiem, kā arī dažādas aktivitātes diskriminācijas un aizspriedumu mazināšanai.
- Izstrādāt normatīvo regulējumu, lai tas iekļautu valsts garantētās juridiskās palīdzības saņēmēju lokā arī ārvalstniekus, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļaujām.
- Izstrādāt imigrantu integrācijas monitoringa plānu, lai sekotu līdzi izmaiņām imigrantu integrācijas procesos un atbilstoši koriģētu plānotās aktivitātes.

NVO, kuras strādā ar trešo valstu valstspiederīgajiem uz projektu bāzes

- Piedāvāt projektu konkursos projektus, kuros tiek sagatavoti informatīvie materiāli ārvalstniekiem par Latviju, tajā skaitā, galvenie jautājumi, kuri attiecas uz darba tiesisko regulējumu, iespējām sūdzēties par darba devēju pārkāpumiem, iespējām sūdzēties par cilvēktiesību pārkāpumiem un diskrimināciju, kā arī saturētu atbildes uz citiem imigrantiem aktuāliem jautājumiem.
- Piedāvāt projektu konkursos projektus, kuri vērsti uz diskriminācijas un aizspriedumu pret imigrantiem mazināšanu un novēršanu sabiedrībā, palīdzot apzināties, ka imigranti Latvijas sabiedrībā ienāk ar jaunām idejām un ekonomisku ieguldījumu.

Augstskolām

- Apsvērt iespēju, ka augstskolas ārvalstu studentiem nodrošina veselības apdrošināšanas polises, kuras ietvertu ne tikai neatliekamo medicīnisko palīdzību, bet arī ambulatoros un stacionāros pakalpojumus.
- Uzlabot studiju kvalitāti, nodrošinot to, ka pasniedzēji zina svešvalodas pietiekamā līmenī, lai izskaidrotu mācību vielu.
- Piedāvāt plašākas iespējas apgūt latviešu valodu.
- Sniegt iespēju ārvalstu studentiem iekļauties studentu pašpārvaldē, lai arī viņi varētu lemt par studiju organizāciju.

Rekomendācijas latviešu valodas zināšanu uzlabošanai

Tieslietu ministrijas Sabiedrības integrācijas nodaļai un Valsts valodas centram

- Apkopot un izvērtēt līdz šim radītos latviešu valodas, kā svešvalodas, mācību materiālus un sagatavoto mācību metodiku, lai izdarītu pamatotu vērtējumu, kādi materiāli ir piemērojami valodu kursiem imigrantiem un kādi ir jārada no jauna. Izvērtēt iespējas uz projektu bāzes sagatavot metodiskos materiālus un pilotprojektu valsts valodas kursiem ārvalstniekiem, kuri nākotnē būtu daļēji subsidēti no valsts līdzekļiem, bet kuriem būtu arī pašu ārvalstnieku līdzfinansējums.
- Izvērtēt starptautisko pieredzi valsts valodas kursu nodrošināšanā imigrantiem un izstrādāt Latvijas situācijai piemērotu risinājumu latviešu valodas apguvei imigrantu vidū, kā arī sekot līdzi imigrantiem piemērotu valodas kursu pieejamības nodrošinājumam.
- Veicināt latviešu valodas zināšanu apguvi imigrantu vidū, izmantojot dažādas pieejas: daudzveidīgus kursus – kultūras un pilsoniskās orientācijas, vēstures utt.; sociālo tīklu un kontaktu veicināšanu, atbalstot imigrantu iesaistīšanos nevalstiskajās organizācijās; iesaistot imigrantus lēmumu pieņemšanā valsts, pašvaldības un nevalstiskajās organizācijās.

Rekomendācijas diskriminācijas novēršanai

Politikas veidotājiem un īstenotājiem, tiesībsargājošām institūcijām

- Ievērojot ES normatīvo regulējumu un starptautisko pieredzi, turpināt uzlabot pret-diskriminācijas normatīvo ietvaru un politiku Latvijā.
- Celt tiesībsargājošo institūciju spēju atpazīt, izmeklēt un sodīt diskriminācijas un naida noziegumus, kuri vērsti pret personām to vizuālo atšķirību, etniskās izcelsmes, reliģiskās pārliecības un citu iemeslu dēļ.
- Attīstīt starpkultūru zināšanas un prasmes, tai skaitā svešvalodu apguvi un lietojumu.

1. PĒTĪJUMA TEORĒTISKAIS IETVARŠ

Pētāmā grupa, imigranti, ir ļoti dažādi: ar atšķirīgām vajadzībām, nākotnes orientāciju, spēju un vēlmi veidot piederības izjūtu jaunajā dzīvesvietā. Mainīgi un atšķirīgi ir arī imigrācijas procesi: imigrācija var būt islaicīga, cirkulāra; imigrantu piederība var veidoties starp divām vai vēl vairākām valstīm.

Pētījuma mērķis ir sniegt pašreizējās imigrācijas politikas novērtējumu un izstrādāt imigrantu integrācijas sistēmu, raugoties uz Latviju kā modernas, nacionālas valsts gadījumu. Integrācija ir daudzplāksņains, ietilpīgs jēdziens un tiek lietots dažādu procesu apzīmēšanai⁷. Šajā gadījumā integrāciju uzlūkojam kā **imigrantu iekļaušanās procesu Latvijas sabiedrībā**.

Integrācija notiek visos līmeņos un visos sabiedrības sektoros, tādēļ integrācijas analīze aptver vairāku, savstarpēji saistītu līmeņu un tēmu izpēti. Integrācijas procesu vērtējumam ir izdalīti četri līmeņi: **starptautiskajā (Eiropas Savienības (ES) normatīvā ietvara, politiku un prakses), nacionālajā, lokālajā un individuālajā**, kā arī piecās tematiskajās līnijās: **imigrantu iekļaušanās darba tirgū, sociālo pakalpojumu pieejamība, sociālo tīklu un kontaktu veidošanās, pilsoniskā un politiskā līdzdalība un imigrantu diskriminēšanas novēršana**.

Starptautiskais līmenis pētījuma mērķu sasniegšanai kalpo gan kā normatīvā ietvara un politikas konteksts, – jo Latvijai, kā ES dalībvalstij, ir kā pienākumi, tā tiesības imigrantu integrācijas jomā, gan, arīdzan, kā labās prakses atskaites punkts un iespēja sniegt salīdzinošu vērtējumu.

Nacionālais un lokālais (pašvaldību) līmenis ietver Latvijas normatīvos nosacījumus, integrācijas vēsturisko un politisko kontekstu, Latvijas valsts un pašvaldību līmeņa institūciju pārstāvju, darba devēju, sociālo pakalpojumu sniedzēju un nevalstisko organizāciju attieksmes, rīcību un mijiedarbību ar jaunienācējiem no trešajām valstīm; savukārt mikro līmenī tiek vērtētas pašu imigrantu rīcības stratēģijas un vēlmes Latvijā.

Pētījuma teorētiskā skatījuma pamatu veido divi analītiskie modeļi: kanādiešu politikas analītiķa Jozefa Karena imigrantu integrācijas teorija⁸, un vācu sociologa Hartmuta Essera četrus pakāpju integrācijas pieeja imigrantu integrācijas analīzei individuālā līmenī⁹.

7 Integrāciju var skatīt dažādi un arī visai pretrunīgi: kā normatīvu vienvirziena adaptācijas procesu vietējā sabiedrībā; kā divvirzienu ceļu, kurā piemērojās gan imigranti, gan esošā sabiedrība; kā asimilāciju dažādās izpausmēs, akulturāciju, inkorporāciju, iekļaušanos, izslēgšanu utt. Sīkāk skatīt, piem., Castles, S. Korac, M. Vasta, E. and Vertovec, S. (2002) *Integration: Mapping the Field*. The University of Oxford Centre for Migration and Policy Research and Refugee Studies Centre: Oxford.

8 J. Karena trīsdimensionālais imigrantu integrācijas koncepts sākotnēji izklāstīts publikācijā Carens J. H. (2005) "The integration of Immigrants", *Journal of Moral Philosophy*, Vol. 2, No. 1, p. 29–46, un tālāk attīstīts arī turpmākajās autora publikācijās: Carens, J. H. (2008a) "Live-In Domestic, Seasonal Workers, and Others Hard to Locate on the Map of Democracy", *Journal of Political Philosophy* Vol. 16, no. 4: 419–445; Carens, J. H. (2008b) "Immigration, Democracy, and Citizenship." In Schmidtke, O. and Ozcurumez, S. (eds.), *Of States, Rights, and Social Closure: Governing Migration and Citizenship*. New York: Palgrave Macmillan: 17–36 un Carens, J. H. (2009) "Fear vs. Fairness: Migration, Citizenship and the Transformation of Political Community." In Lippert-Rasmussen, K. Holtug, N. and Lægaard, S. (eds.), *Nationalism and Multiculturalism in a World of Immigration*. Palgrave Macmillan.

9 Esser, H., (2004) *Welche Alternativen zur 'Assimilation' gibt es eigentlich?* In IMIS Beiträge 23, pp. 41–60, 2004. Citēts pēc Bosswick, W. And Heckmann, F. (2006) *Integration of migrants: contribution of local and regional authorities (CLIP) European Forum for Migration Studies at the University of Bamberg, Germany*. Pieejams: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/22/en/1/ef0622en.pdf> (sk. 12.11.2009).

1.1. VALSTS UN SABIEDRĪBA: PRASĪBAS, GAIDAS UN VĒLMES

J. Karens imigrantu integrāciju analizē trīs dimensijās: pirmkārt, valstu formālie nosacījumi imigrantu integrācijai, tiek definēti, kā **prasības**, kādas valsts paredz imigrantu ceļā uz pilnvērtīgu iekļaušanu sabiedrībā. Taču šādā ceļā iegūtās imigrantu likumīgās tiesības vēl nenozīmē, ka praksē nepastāv nevienlīdzība un ka formālo nosacījumu izpilde patiešām rada iespējas pilnvērtīgai integrācijai praksē. Tādēļ J.Karens izdala divas neformālās dimensijas, kuras caurauž sabiedrības dzīvi, taču neparādās formālās politikās un likumos, taču ir izzināmas sociālo prakšu izpētē. Proti, – **gaidas** ir neformālas sociālās attiecības un nosacījumi, tas, ko valsts pārstāvji un sabiedrība sagaida, – kā imigrantiem būtu jāpiemērojas valstī pastāvošajai kultūras videi un vērtībām. Savukārt, **vēlmes** ir valsts pārstāvju un visas sabiedrības priekšstati par to, uz kādu iznākumu integrācijas procesam būtu jātiecas nākotnē¹⁰.

J. Karens uzsver, ka suverēnai valstij ir tiesības noteikt, kādas tajā ir formālās imigrantu integrācijas prasības, taču suverēnas, demokrātiskas valsts tiesības un pienākums ir arī regulāri kritiski izvērtēt, vai formālās un neformālās prasības un gaidas ved pa to integrācijas ceļu, kādu valsts vēlas iet imigrantu iekļaušanā sabiedrībā.

1.2. INDIVĪDS: CEĻĀ UZ PILNĪGU IEKĻAUŠANOS

Lielākā daļa ES valstu, tajā skaitā Latvija, noteic aptuveni piecu gadu periodu līdz migranti ar termiņa uzturēšanās atļaujām var pretendēt uz pastāvīgā iedzīvotāja statusu un pilsonības iegūšanu. Laika dimensija ir svarīga, jo jānoiet paša indivīda, valsts, sabiedrības **sagatavošanās ceļš imigrantu pilnvērtīgai iekļaušanai sabiedrībā**, kur ideālā nākotnes vīzija būtu – pilsoņa statuss, vai alternatīvi – ja tāda ir paša imigranta izvēle, iespējami pilnvērtīga iekļaušanās sabiedrībā, saglabājot citas valsts pilsoņa politiskās tiesības. Tomēr, indivīda iekļaušanās sabiedrībā nav aplūkojama tikai formālā termiņā, jo to ietekmē daudzveidīgi, arī no paša indivīda neatkarīgi makro faktori, kuri daļai indivīdu un grupu ļauj identificēties ar sabiedrību ātrāk un pilnīgāk, savukārt citi to nespēj sasniegt pat vairāku paaudžu laikā.

Pastāv vairākas metodes, kā indivīda līmenī analizēt imigrantu iekļaušanos sabiedrībā. Piemēram, Viktora Nī un Džimija Sandersa kapitāla formu modeļa galvenais pieņēmums balstās uz atziņu, ka imigrantu iekļaušanos sabiedrībā būtiski ietekmē sociālā, finanšu un cilvēkkapitāla funkcionēšana un tas, kā šie resursi tiek izmantoti gan etniskajās un imigrantu institūcijās un tīklos, gan arī ārpus tiem¹¹. Turklāt, imigranta iekļaušanos imigrācijas valstī ietekmē pieredze un rīcība šajās valstīs un sabiedrībās, ja tajās indivīdi ir socializējušies jau agrāk.

Stīvens Kāstls un Marks Millers, klasiskajā Eiropas migrācijas izpētes darbā "Migrācijas laikmets", nodala četras iekļaušanās pakāpes: (1) islaicīga uzturēšanās imigrācijas valstī, (2) uzturēšanās pagarinājums, (3) ciešu sociālo attiecību un kontaktu izveide ar valsti, piemēram, ģimenes apvienošanās un, visbeidzot, (4) pastāvīga palikšana uz dzīvi imigrācijas valstī, kas var ietvert vai nu pilsonības saņemšanu, vai arī politisku izslēgšanu un sociālekonomisku marginalizēšanu¹².

10 Carens J. H. (2005) The integration of Immigrants, *Journal of Moral Philosophy*, Vol. 2, No. 1

11 Nee, V. and J. Sanders. 2001. Understanding the diversity of immigrant incorporation: A forms-of-capital model, *Ethnic and Racial Studies*, 24,3: 386–411.

12 Castles, S. and Miller. M. J. (2003) *The Age of Migration*, 3. rd. edition. New York: The. Guilford Press.

Balstoties arī uz šīm atziņām, mūsu pieeja imigrantu integrācijas izpētei balstās uz H. Essera analītisko modeli. Viņa centrālā nostādne ir atšķirību un **socialās distancēs mazināšana starp imigrantiem un esošo sabiedrību**, kas tiek izprasta, kā vienošanās par kopīgām vērtībām, abpusēja iecietība un izpratne, ne kultūras daudzveidības noplicināšana. Praktiski, tas nozīmē arī ienākumu un izglītības līmeņa atšķirību mazināšanu¹³. H. Essera izstrādātais integrācijas koncepts fiksē, ka imigranti integrācijas procesā iziet caur četrām pakāpēm, kur katra nākamā ir iepriekšējās priekšnosacījums.

- Akulturācijas vai socializācijas pakāpē indivīds apgūst zināšanas un kultūrorientācijas prasmes, kādas ir nepieciešamas, lai indivīds varētu sekmīgi sākt veidot saskarsmi sabiedrībā.
- Pozicionēšanās pakāpē imigrants ieņem savu vietu izglītības un ekonomikas sistēmās, vietējās kopienās un sabiedrībā kopumā, spēj piekļūt kultūras, sociālajam un ekonomiskajam kapitālam.
- Saskarsmes pakāpē notiek indivīda sociālo attiecību un tīklu veidošana, kas ietver arī draudzības, romantisku vai laulības attiecību veidošanu, savukārt, plašākā mērogā, šajā integrācijas pakāpē notiek mijiedarbības saišu veidošana ar sabiedrības grupām.
- Pēc trīs iepriekšējo pakāpju sasniegšanas, nākamā jau ir identificēšanās ar sabiedrību, apzināta un emocionāla sasaiste ar to.

J. Karena un H. Essera analīzi vieno integrācijas procesa orientācija uz pilnīgu imigrantu iekļaušanu un iekļaušanos sabiedrībā, kura rezultējas pilnās pilsoņu tiesībās un/vai aktīvā pilsoniskumā, kas ir nozīmīgs kopējā politiskās nācības veidošanās procesā.

1.3. INTEGRĀCIJAS IZPĒTE: CAUR KONKRĒTO UZ KOPĪGO

Daudzās valstīs, tajā skaitā Latvijā, **iekļaušanās un piekļuve darba tirgum** ir viens no svarīgākajiem imigrantu uzņemšanas un integrācijas aspektiem. Izpēte šajā tematiskajā līnijā ļauj izvērtēt valsts un sabiedrības formālās prasības, kā arī gaidas un vēlmes, attiecībā uz imigrantu iekļaušanos darba tirgū. Savukārt, individuālajā līmenī varam redzēt, kā integrēšanās darba tirgū un darba kolektīvos ietekmē indivīda socializēšanos, pozicionēšanos jaunajā vidē, saskarsmi un identificēšanos ar sabiedrību. Ja atsevišķām imigrantu kategorijām pastāv nopietni šķēršļi piekļuvei darba tirgum, pat tad, kad viņi ir legāli uzņemti valstī, izpēte palīdz identificēt, kā un kādos līmeņos veidojas šķēršļi un kā tie ietekmē kopējo integrācijas procesu. Vai imigranti pārsvarā nonāk darbos, kādi raksturīgi un tiek asociēti ar tādiem, kurus veic imigranti, nevis vietējās sabiedrības pārstāvji? Vai tam pamatā ir strukturālas problēmas darba tirgū, etniskais dalījums¹⁴, vai citi formāli un neformāli šķēršļi? Vai darba tirgus legāla statusa

13 Esser, H., (2004) Welche Alternativen zur 'Assimilation' gibt es eigentlich? In IMIS Beiträge 23, pp. 41–60. Citēts pēc Bosswick, W. and Heckmann, F. (2006) Integration of migrants: contribution of local and regional authorities (CLIP) European Forum for Migration Studies at the University of Bamberg, Germany.

Pieejams: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/22/en/1/ef0622en.pdf> (sk. 12.11.2009) H. Essers teorētiskās atziņas, kas ir modeļa pamatā, attīsta arī makro līmenī, kas izklāstīts rakstā Esser, H. (2004) Does the "New" Immigration Require a "New" Theory of Intergenerational Integration? *International Migration Review*; Fall, Vol. 38 Issue 3, pp. 1126–1159

14 Bonacich, E. (1972) A theory of ethnic antagonism; the split labor market. *American Sociological Review* October, 547–559. In Grusky D. B and Szelenyi S. (eds) (2006) Inequality. Classic readings in race, class and gender. Westview press pp.119–140

migrantiem ir pieejams, un bezdarba gadījumā tiem pastāv iespējas darba meklēšanai ne tikai etniskās un imigrantu kopienas ietvaros? Vai valsts un pašvaldību līmenī tiek sniegts atbalsts; vai formālās prasības, kā arī neformālās gaidas un vēlmes nerada grūti pārvaramus šķēršļus atbalsta pieejamībai? Izanalizējot šos un citus jautājumus makro un individuālā līmenī, būs arī iespējams izziņāt, kā un vai iekļaušanās darba tirgū ietekmē arī pārējās integrācijas jomas.

Formālie un neformālie aspekti būs svarīgi arī izvērtējot **sociālo pakalpojumu nodrošinājumu un pieejamību**, proti, kādas ir imigrantu iespējas un stratēģijas mājokļa, izglītības, valodas apguves u.c. jomās.

Sociālo pakalpojumu nodrošinājumu imigrantiem ietekmē arī dažādas ar integrāciju netieši saistītas politikas un prakses. Ja imigrantu bērni neapmeklē skolu ar latviešu mācību valodu, vai neapmeklē to vispār, formālo un neformālo šķēršļu izpēte, sasaistē ar individu integrēšanās stratēģiju, ļauj atbildēt, vai imigrantiem šādās situācijās ir bijušas citas iespējas. Ja realitātē imigranti galvenokārt dzīvo segregētā vidē, formāli var teikt, ka, brīvā tirgus apstākļos, viņi paši to ir izvēlējušies, taču izpēte gan valsts un pašvaldību, gan arī individuālajā līmenī, ļauj izziņāt, vai viņiem ir bijusi cita alternatīva.

Kā uzsver J. Carens, attiecībā uz valodas apguvi, valstij un esošajai sabiedrībai ir tiesības sagaidīt, lai imigranti apgūst valsts valodu, tomēr imigrantu un esošās sabiedrības locekļu situācija ir asimetriska, tādēļ ir nepieciešams īpašs atbalsts valodas mācīšanās imigrantiem, lai tās nezināšana būtiski nesamazinātu imigrantu iekļaušanās iespējas sabiedrībā, darba, piemērota mājokļa atrašanu, kā arī abpusēju kontaktu veidošanu starp imigrantiem un esošo sabiedrību. Imigranti ir sabiedrības locekļi, tādēļ viņu intereses, viņu ierobežotās iespējas, vismaz integrācijas sākumposmā, ir jāņem vērā sabiedriskajā sektorā¹⁵. Vienlaicīgi, valodas apguve ir arī nozīmīgs integrācijas līdzeklis un veicinātājs individuālā līmenī, virzoties pa H. Essera raksturotajām integrācijas pakāpēm.

Formālo un neformālo dimensiju izpēte, kopsaistē ar imigrantu pašu stratēģijām, atsedz gan pašreizējās iespējas (vai to trūkumu), gan arī palīdz modelēt datus balstītu, vēlamu, integrācijas ietvaru sociālo pakalpojumu nodrošināšanā.

Prasībām, gaidām un vēlmēm, kuru nākotnes orientieris ir pilnīga iekļaušana sabiedrībā un pilsonība, ir arī potenciāli pozitīva ietekme uz **sociālo kontaktu un saišu veidošanu**. Tālab imigrantu iespēju veicināšana, sociālā kapitāla iegūšanā, ir arī valsts institūciju un esošās sabiedrības atbildība. Saskaņā ar Roberta Patnama teoriju, sociālā kapitāla vairošanai visā sabiedrībā, nevis tikai nošķirtās grupās, īpaša nozīme ir kontaktiem starp dažādām kopienām, kā arī saiknei ar valsts un nevalstiskajām institūcijām¹⁶. Lai tas īstenotos imigrantu integrācijas kontekstā, jauniešiem ir jābūt daudzveidīgiem resursiem, piemēram, valodas zināšanām, informācijai, iespējām veidot kontaktus un motivācijai to darīt¹⁷.

Jaunie migranti tā var gūt pozitīvu sociālo kapitālu, ārpus ciešām ģimenes locekļu un tuvāko draugu attiecībām, proti, – mītnes zemē sastaptie sabiedrības locekļi: jaunie paziņas, draugi, kolēģi un kaimiņi var mudināt imigrantus plašākām un daudzveidīgākām integrācijas

15 Carens J. H. (2005) The integration of Immigrants, *Journal of Moral Philosophy*, Vol. 2, No. 1, p. 29–46.

16 Putnam, R. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon and Schuster publishing New York.

17 Bosswick, W. And Heckmann, F. (2006) Integration of migrants: contribution of local and regional authorities (CLIP) European Forum for Migration Studies at the University of Bamberg, Germany.
Pieejams: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/22/en/1/ef0622en.pdf> (sk. 12.11.2009)

iespējām. Savukārt, šauri un mazattīstīti sociālie tīkli var izraisīt regresīvas attiecības un ierobežotu iekļaušanos darba tirgū un daudzveidīgākās sociālajās attiecībās¹⁸.

Identificējot sociālo tīklu, kontaktu un saišu veidu un saturu, redzot, kā tas ietekmē integrācijas procesu, ņemot vērā arī visas pārējās tematiskās izpētes līnijas, varam izdarīt secinājumus un ieteikt, kādi uzlabojumi nepieciešami.

Politiskās līdzdalības iespēju analīze dod iespēju izziņāt, vai Latvijā īstenojas aktīvs pilsoniskums imigrantu vidū. Balstoties Eiropas Komisijas atbalstītajā *POLITIS* pētījumu projekta, par aktīva pilsoniskuma veicināšanu imigrantu kopienās, piedāvātajā raksturojumā, pilsoniski aktīvu imigrantu raksturosim kā individu, kurš iesaistās pilsoniskās vai politiskās aktivitātēs relatīvi ilgstošā un noturīgā veidā. Aktivitātes te aptver gan sabiedriskus jautājumus, kas skar migrantu īpašās intereses (etniskie, reliģiskie, migranta statusa jautājumi), gan arī visu sabiedrību kopumā¹⁹. Ja pilsoniskā aktivitāte aprobežojas tikai ar darbošanos savā kopienā, tad, saskaņā ar segmentētās asimilācijas konceptu, – tas nozīmē, ka migranti ir iekļauti un identificē sevi pārsvarā tikai ar migrantu (etnisku, reliģisku) kopienu, taču nav saistīti ar plašāku sabiedrību²⁰. Dziļāka izpēte te atklās gan radušos šķēršļus un to iemeslus, gan arī to, kādi faktori imigrantu integrācijā darbojas kā katalizatori potenciālai pilsoniskai līdzdalībai, pašorganizēšanās spējai un dalībai brīvprātīgās asociācijās, kā arī ļaus secināt, kā pilsoniskās sabiedrības aktivitāte (vai tās trūkums) valstī kopumā, ietekmē imigrantu sociālo kontaktu un saišu veidošanos.

Diskriminācija šajā pētījumā tiek skatīta gan kā atsevišķs fenomens, īpaši uz etniskās piederības un reliģijas pamata, gan arī ciešā saiknē ar iepriekš minētajām tēmām visos līmeņos, ietverot arī imigrantu pieredzi un subjektīvo izjūtu. Šķēršļi piekļuvē darba tirgum, diskriminējošas attieksmes pret imigrantiem, ierobežota sociālo pakalpojumu pieejamība, vāji sociālie tīkli un kontakti, kā arī pilsonisko aktivitāšu trūkums, – visu to var cauraut tieša vai netieša imigrantu diskriminācija. Tā var izvērsties kopīgā sociālā atstumšanā, praktiski nozīmējot imigrantu izslēgšanu no vispārējām ekonomiskajām, sociālajām un politiskajām attiecībām un līdzdalības trūkumu sabiedrības dzīvē²¹. Tādēļ, diskriminācijas problēma tiek analizēta vienoti ar vienlīdzības, daudzveidības un solidaritātes veicināšanas iespēju izpēti, kas ir neatņemams pamats aktīvas pilsoniskās, ekonomiskās līdzdalības, sociālās kohēzijas, kā arī izglītības un kultūras dimensiju stiprināšanai imigrantu integrācijas procesā. Tas viss ir pamatā jaunākajām debatēm par imigrantu integrācijas izvērtējumu ES līmenī²².

18 Wilson, T. D. (1998) Weak Ties, Strong Ties. *Human Organization*, 57(4): pp. 393.–403.

19 Vogel, D. and Triandafyllidou, A. (2006) Civic activation of immigrants. An introduction to conceptual and theoretical issues University of Oldenburg. *POLITIS-Working paper No.1*.
Pieejams: <http://www.uni-oldenburg.de/politis-europe/webpublications> (sk. 17.11.2009)

20 Portes, A. and Zhou, M. (1993) 'The new second generation: Segmented assimilation and its variants', *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, 530: pp 74–96

21 Castles, S. Korac, M. Vasta, E. and Vertovec, S. (2002) *Integration: Mapping the Field*. The University of Oxford Centre for Migration and Policy Research and Refugee Studies Centre: Oxford.

22 Niessen, J. (2009) *Integration indicators, monitors and benchmarks*. Background paper to the key-note address for the German Conference on Indicators and Experiences in Monitoring Integration Policy organised by the German Commissioner for Migration, Refugees and Integration (Berlin, Federal Chancellery, 15–16 June 2009).
Pieejams: http://www.bundesregierung.de/nsc_true/Content/DE/Artikel/IB/Artikel/Themen/Internationales/Conference/09-benchmarking.property=publicationFile.pdf/09-benchmarking (sk. 17.11.2009)

2. STATISTIKA PAR TREŠO VALSTU VALSTSPIEDERĪGAJIEM LATVIJĀ

Kopumā no Latvijā dzīvojošajiem, nedaudz vairāk par 2,2 miljoniem iedzīvotāju 82% ir Latvijas pilsoņi, 15% ir Latvijas nepilsoņi, 1,4% ir Krievijas pilsoņi un pārējie 0,85% ir citu valstu piederīgie (skatīt 1. tabulu). Uz 1.01.2009. no nepilniem 50 tūkstošiem Latvijā esošo ārvalstnieku 34354 personas Latvijā uzturējās ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām, bet 14715 – ar termiņuzturēšanās atļaujām. To vidū, kuriem ir pastāvīgās uzturēšanās atļaujas (PUA), lielākā daļa ir Krievijas pilsoņu (78%), savukārt, starp ārvalstniekiem ar termiņuzturēšanās atļauju (TUA) salīdzinoši liela daļa ir ES/EEZ valstu piederīgo (42%), un tikai 23% ir Krievijas pilsoņi.

1. tabula. PMLP dati par Latvijas iedzīvotāju sadalījumu pēc valstiskās piederības

Valstiskais statuss	Skaitis	%
Latvijas pilsonis	1860297	82,26
Latvijas nepilsonis	351435	15,54
Krievijas pilsonis	30718	1,36
Lietuvas pilsonis	3742	0,17
Ukrainas pilsonis	3403	0,15
Baltkrievijas pilsonis	2053	0,09
Vācijas pilsonis	1054	0,05
Citi	8901	0,39
Kopā:	2261603	100

Avots: PMLP dati uz 01.07.2009.

http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/dokuments/ISVG_Latvija_pec_DZGada_VPD.pdf
(sk. 02.12.2009.)

Projekta tiešajā mērķa grupā ietilpst tie trešo valstu valstspiederīgie, kuri Latvijā likumīgi uzturas ne ilgāk kā piecus gadus un ir šeit ieradušies uz termiņuzturēšanās atļaujas (TUA) pamata. Šobrīd Latvijā nav pieejama statistika, kura sniegtu vispusīgu šīs mērķa grupas raksturojumu. Pieejamā statistika sniedz tikai informāciju par tiem ārvalstniekiem, kuriem ir termiņuzturēšanās atļauja, bet nesniedz datus par to, cik ilgi viņi Latvijā uzturas.

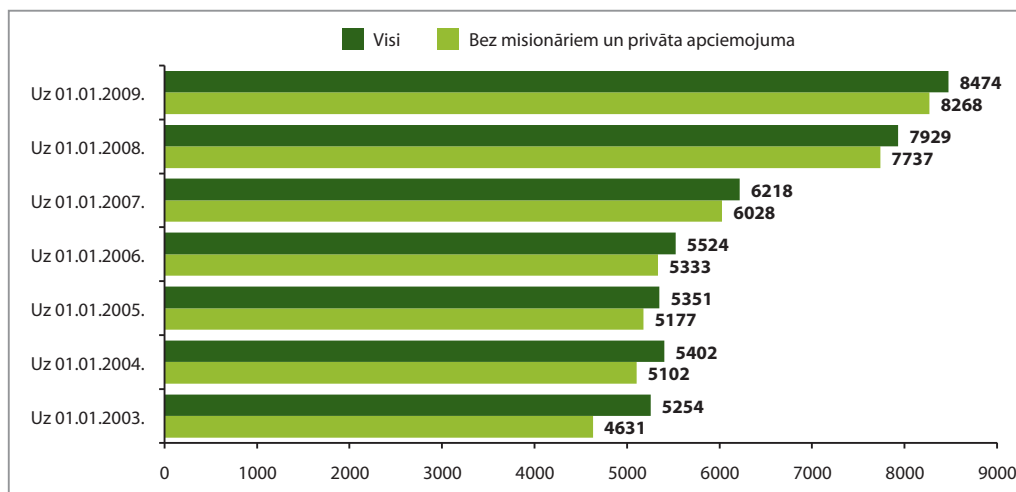
Statistikas datu apkopojumā par ārvalstniekiem Latvijā ir izmantoti trīs statistikas datu avoti – Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes dati, Nodarbinātības valsts aģentūras dati un Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) dati. PMLP dati par trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, ļauj raksturot šo mērķa grupu dzimuma, valstiskās piederības un ierašanās iemesla griezumā²³. NVA apkopo datus par izsniegtajiem darba izsaukumiem trešo valstu pilsoņiem un to sadalījumu pa nozarēm un profesijām, kā arī

23 Ne visi trešo valstu valstspiederīgie ar TUA ir pētījuma projekta tiešā mērķa grupa. Statistikas apkopojumā nav iekļauti tie trešo valstu pilsoņi, kuri Latvijā uzturas īslaicīgi. Piemēram, tie trešo valstu pilsoņi, kuru ierašanās iemesls Latvijā ir privāts apciemojums, atsevišķu pakalpojumu izmantošana (piemēram, veselības aprūpes pakalpojumi) un misionāri.

raksturo trešo valstu pilsoņus, kuriem izsniegts darba izsaukums pēc to valstiskās piederības, izglītības līmeņa un vecuma. Savukārt, IZM apkopo datus par ārvalstu studentiem Latvijas augstskolās un koledžās pēc to valstiskās piederības, mācību valodas un mācību iestādes.

Izvērtējot trešo valstu valstspiederīgo ieceļošanas Latvijā dinamiku, jāsecina, ka pēdējo gadu laikā to skaits ir pieaudzis²⁴. 2004. gada 1. janvārī Latvijā ar termiņuzturēšanas atļauju uzturējās 5102 trešo valstu valstspiederīgie (neskaitot tos, kuri bija ieradušies kā misionāri un ciemos). Savukārt, 2009. gada 1. janvārī šo cilvēku skaits bija sasniedzis 8268, no kuriem 2797 termiņuzturēšanās atļauju Latvijā saņēma pirmo reizi (skatīt 1. grafiku).

1. grafiks. Derīgas termiņuzturēšanās atļaujas: 2002–2008. gads. Skaits

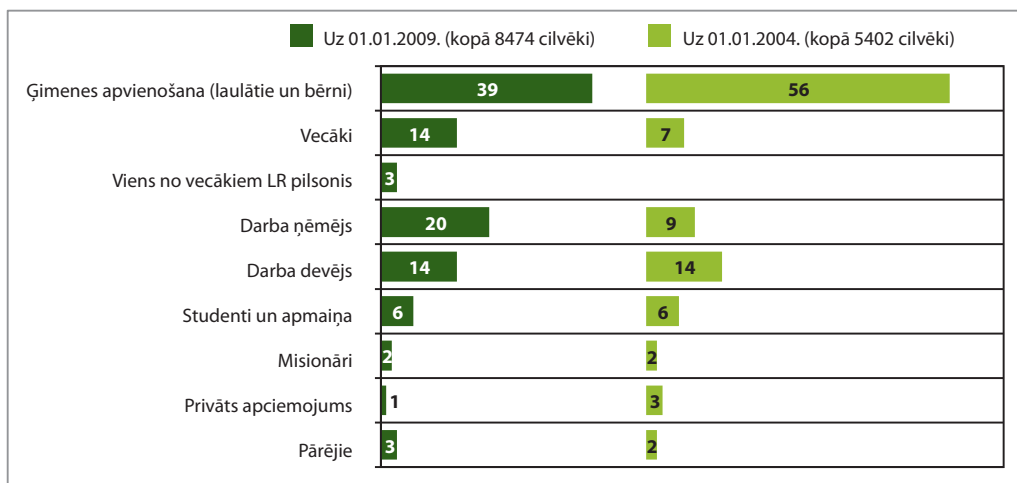
Avots: Nepublicēti PMLP dati

Galvenie imigrācijas iemesli trešo valstu valstspiederīgo vidū ir: ģimenes saites – 55% (laulība, bērni, vecāki); darbs – 34% (gan darba devēji, gan darba ņēmēji); studijas – 6% (skatīt 2. grafiku)²⁵. Ja salīdzina ar laiku pirms 6 gadiem, redzams, ka proporcionāli pieaudzis darba ņēmēju skaits un to skaits, kuri brauc pie saviem bērniem. Proportcionāli ir samazinājies to skaits, kuri kā ierašanās iemeslu min laulības vai bērnu ņemšanu pie sevis.

24 PMLP nepublicētie statistikas dati par ārzemniekiem, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju.

25 PMLP nepublicētie statistikas dati par ārzemniekiem, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, uz 2009. gada 1. janvāri.

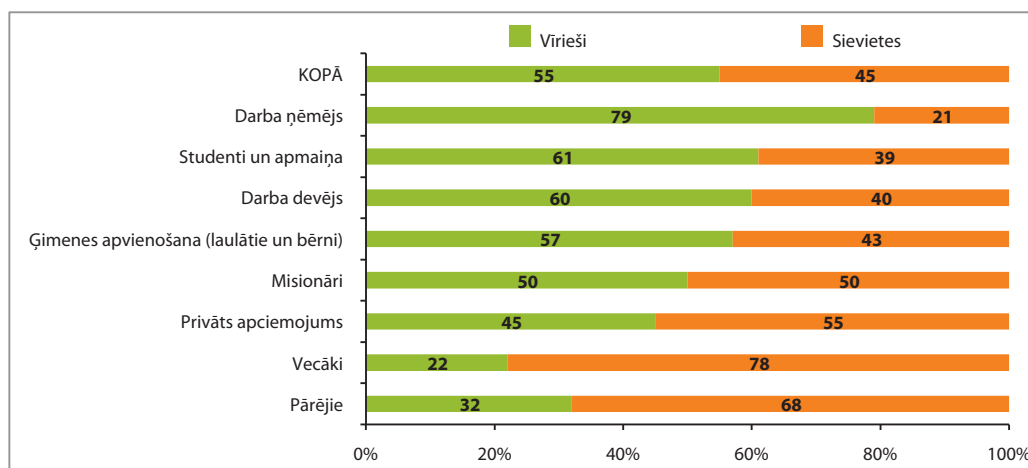
2. grafiks. Ierašanās iemesli Latvijā. 2003. un 2008.gads (%)

Avots: Nepublicēti PMLP dati

Pēc dzimuma sadalījuma 45% Latvijā iebraukušo trešo valstu valstspiederīgo ar termiņuzturēšanās atļaujām ir sievietes, bet 55% – vīrieši. (skatīt 3. grafiku). Aplūkojot dzimuma proporcijas un imigrācijas iemeslu, redzams, ka sievietes salīdzinoši ievērojami mazāk iebrauc, lai strādātu Latvijā (darba ņēmēju vidū sievietes ir 21%, vīrieši – 79%), bet sieviešu īpatsvars ir daudz lielāks vecāku vidū, kuri brauc pie saviem bērniem (sievietes – 78%, vīrieši – 22%). To daļēji var skaidrot ar vīriešiem nelabvēlīgo statistisku dzīves ilguma ziņā, jo Latvijā pie saviem pieaugušajiem bērniem pārsvarā atgriežas tie vecāki, kuri jau ir sasnieguši pensijas vecumu, un vīriešu šajā vecuma grupā ir ievērojami mazāk nekā sieviešu.

3. grafiks. Ierašanās Latvijā iemesli dzimuma griezumā. 2008. gads

Avots: Nepublicēti PMLP dati

Visvairāk trešo valstu valstspiederīgo Latvijā ir no bijušajām NVS valstīm – Krievijas (3299 personas), Ukrainas (1653 personas) un Baltkrievijas (852 personas). Aplūkojot imigrācijas dinamiku no dažādām valstīm, redzams, ka minētās trīs valstis, pēdējo astoņu gadu laikā, vienmēr ir bijušas galvenās imigrācijas valstis, tomēr jānorāda, ka proporcionāli imigrantu pieaugums no Ukrainas un Baltkrievijas ir bijis lielāks, nekā no Krievijas, kā arī ir būtiski palielinājies imigrantu skaits no tādām valstīm kā Moldova, Uzbekistāna, Azerbaidžāna, Gruzija un Turcija. Savukārt, imigrantu skaits no ASV, Indijas un Izraēlas ir pieaudzis daudz mazāk (skatīt 2. tabulu).

2. tabula. Valstiskā piederība. 2002.–2008. gads.
Skaitis, neskaitot misionārus un tos, kuri ieradušies privātā apciemojumā

Izcelsmes valsts	Uz 01.01.2009.	Uz 01.01.2008.	Uz 01.01.2007.	Uz 01.01.2006.	Uz 01.01.2005.	Uz 01.01.2004.	Uz 01.01.2003.
Krievija	3299	3140	2752	2480	2364	2416	2286
Ukraina	1653	1312	944	924	861	882	742
Baltkrievija	852	750	652	525	505	444	380
ASV	234	257	239	202	222	230	151
Armēnija	137	168	108	120	127	132	135
Izraēla	251	241	197	173	163	128	93
Moldova	292	421	140	42	39	39	36
Uzbekistāna	171	251	90	44	38	28	11
Turcija	106	121	51	36	31	22	19
Gruzija	143	118	46	53	44	43	42
Azerbaidžāna	117	95	74	69	73	81	80
Indija	121	111	103	103	92	103	74
Citas	892	752	632	562	618	554	582
Kopā	8268	7737	6028	5333	5177	5102	4631

Avots: Npublicēti PMLP dati

Turpinājumā, pieejamā statistika ir izvērti analizēta trīs apakšgrupās pēc ierašanās iemesla Latvijā: ģimenes locekļi (laulātie, bērni un vecāki); strādājošie; studējošie trešo valstu valstspiederīgie.

2.1. TREŠO VALSTU VALSTSPIEDERĪGIE, KURI LATVIJĀ IERADUŠIES ĢIMENES SAIŠU DĒĻ

Ģimenes saites ir viens no galvenajiem trešo valstu pilsoņu ierašanās iemesliem Latvijā (56% jeb 4660 personas). Saskaņā ar PMLP datiem, 2008.gadā laulības kā iemeslu termiņuzturēšanās atļaujas saņemšanai minēja 3091 persona, no tiem pilsoņu laulātie bija 2218 personas, nepilsoņu laulātie – 741 persona, bet ārvalstnieku laulātie – 132 personas.

Savukārt, bērnu skaits, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju uz 2009. gada 1. janvāri bija 179²⁶. Kopumā ģimenes apvienošana (laulības un nepilngadīgi bērni) kā ierašanās iemesls ir 39% no visiem trešo valstu valstspiederīgajiem Latvijā²⁷.

Otra grupa, kuri iebrauc uz ģimenes saišu pamata, ir vecāki. Tā 2008. gadā kā pilsoņu vecāki, termiņuzturēšanās atļauju ir saņēmušas 499 personas un kā nepilsoņu vecāki – 665 personas.

Trešā grupa, kādu uzrāda PMLP statistika starp tiem, kuri uzturēšanās atļauju saņem uz ģimēnisko saišu pamata, ir cilvēki, kuriem viens no vecākiem ir LR pilsonis. Ar šādu pamatojumu 2008. gadā ir iebraukušas 226 personas. Tie ir pieaugušie LR pilsoņu bērni, kuriem nav latviskas izcelsmes, jo latviešu izcelsmes pilsoņu bērni var pretendēt uz repatrianta statusu un saņemt pastāvīgās uzturēšanās atļauju.

2.2. STRĀDĀJOŠIE TREŠO VALSTU VALSTSPIEDERĪGIE

Saskaņā ar NVA filiālēs apkopoto informāciju par PMLP izsniegto darba atļauju skaitu ārzemniekiem, 2008. gadā ir izsniegtas 8137 darba atļaujas (skatīt 3. tabulu). No visām izsniegtajām atļaujām 28% ir izsniegtas uz darba izsaukuma pamata, savukārt 44% darba atļaujas ir saņēmuši, pamatojot ar laulātā statusu.

3. tabula. 2008. gadā izsniegtās darba atļaujas

Kopējais izsniegto atļauju skaits		8137
	Tai skaitā, bez darba izsaukuma apstiprināšanas	5865
	Uz darba izsaukuma pamata izsniegtās darba atļaujas	2272
	Tai skaitā, laulātajiem	3566
	Anulētas darba atļaujas	1100

Avots: NVA mājas lapa. http://www.nva.lv/docs/11_4ae59b5bbe60d0.71260145.doc (sk. 02.12.2009.)

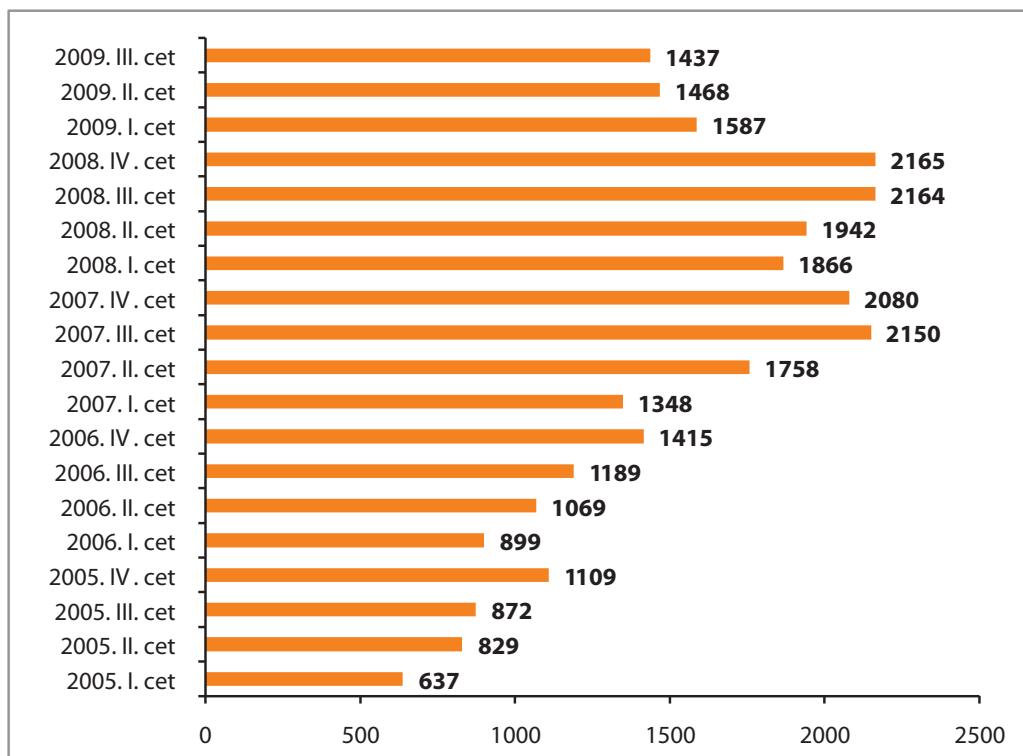
Ja aplūko izsniegto darba atļauju dinamiku, redzams, ka pēc 2005.gada izsniegto darba atļauju skaits ir būtiski palielinājies. Ja 2005.gadā kopumā tika izsniegtas 3447 darba atļaujas, tad 2007. gadā jau vairāk nekā divas reizes vairāk – 7336 darba atļaujas; 2008. gadā vēl vairāk – 8137 darba atļaujas²⁸. Savukārt, 2009.gada pirmajos trijos ceturkšņos ir vērojams izsniegto darba atļauju skaita samazinājums līdz 2006.gada beigām, 2007.gada sākuma līmenim (skatīt 4. grafiku).

26 PMLP npublicētie statistikas dati par ārzemniekiem, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju uz 2009. gada 1. janvāri.

27 Saskaņā ar Eiropas Padomes direktīvu 2003/86/EK par tiesībām uz ģimenes atkalapvienošanos, ģimenes atkalapvienošanās visos gadījumos attiecas uz kodolģimenes locekļiem, t.i., uz laulāto un nepilngadīgiem bērniem.

28 NVA mājas lapa. http://www.nva.lv/docs/11_4ae59b5bbe60d0.71260145.doc. (sk. 02.12.2009.)

4. grafiks. PMLP izsniegtās darba atļaujas pa ceturkšņiem: 2005.–2009. gads

Avots: NVA mājas lapa. http://www.nva.lv/docs/11_4ae59b5bbe60d0.71260145.doc (sk. 02.12.2009.)

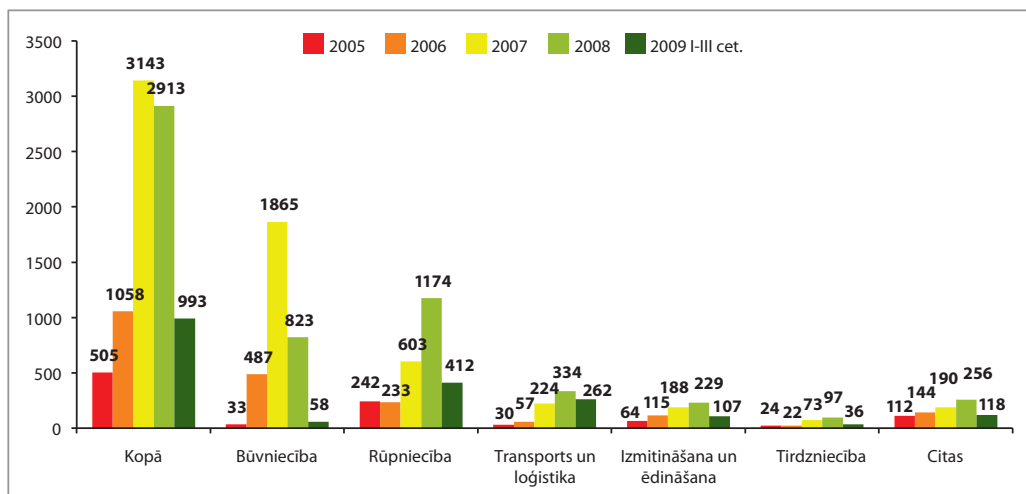
Analizējot NVA apkopoto informāciju par darba izsaukumiem, pirmkārt, jānorāda, ka tā ir tikai nepilna trešā daļa no visām izsniegtajām darba atļaujām (2008. gadā – 28%). Tomēr, šī informācija ir nozīmīga, jo sniedz priekšstatu no kurām valstīm un kurās nozarēs strādā tie, kuri saņēmuši darba atļauju uz darba izsaukuma pamata.

2008. gadā visvairāk darba izsaukumu tika apstiprināts tādās nozarēs kā apstrādes rūpniecība (39%), būvniecība (28%), transports un loģistika (11%), izmitināšana un ēdināšana (8%)²⁹. Aplūkojot nozaru sadalījumu pa gadiem, redzams, ka 2007. gads izceļas ar lielo darba izsaukumu skaitu būvniecībā. 2008. gadā izsaukumu skaits būvniecībā ir nedaudz samazinājies, bet 2009. gadā ir sarucis pavisam (skatīt 5. grafiku). Lielākā daļa no tiem, kuriem ir apstiprināti darba izsaukumi, ir cilvēki ar vidējo izglītību (73%) un vīrieši – 87% (2008. gads). 67% darba izsaukumu ir izsniegti trešo valstu valstspiederīgajiem vecumā no 25–44 gadiem³⁰.

29 NVA mājas lapa. http://www.nva.lv/docs/11_4ae59b5bbe60d0.71260145.doc (sk. 02.12.2009.)

30 Turpat

5. grafiks. NVA apstiprinātie darba izsaukumi, sadalījumā pa nozarēm

Avots: NVA mājas lapa. http://www.nva.lv/docs/11_4ae59b5bbe60d0.71260145.doc (sk. 02.12.2009.)

Savukārt, pēc valstiskās piederības visvairāk darba izsaukumus 2008. gadā ir saņēmuši trešo valstu pilsoņi no Ukrainas (1087 izsaukumi), Moldovas (487 izsaukumi) un Taizemes (238 izsaukumi)³¹. 2009. gada pirmajos trijos ceturkšņos šis dalījums jau ir savādāks, un pirmajās vietās ir Ukraina (597 izsaukumi) un Krievija (128 izsaukumi) (skatīt 4. tabulu).

4. tabula. NVA apstiprinātie darba izsaukumi sadalījumā pa valstīm (skaits)

Valsts	2009. gada 1.–3.cet.	2008	2007	2006	2005
ASV	5	18	14	14	17
Baltkrievija	43	129	226	91	15
Indija	50	90	89	60	66
Ķīna	22	70	47	32	30
Krievija	128	220	198	131	99
Ukraina	597	1087	961	275	210
Moldova	40	487	847	196	1
Uzbekistāna	8	223	343	100	4
Taizeme	13	238	68	12	8
Armēnija	23	50	90	45	1
Pārējās valstis	64	288	230	102	54
Kopā:	993	2900	3113	1058	505

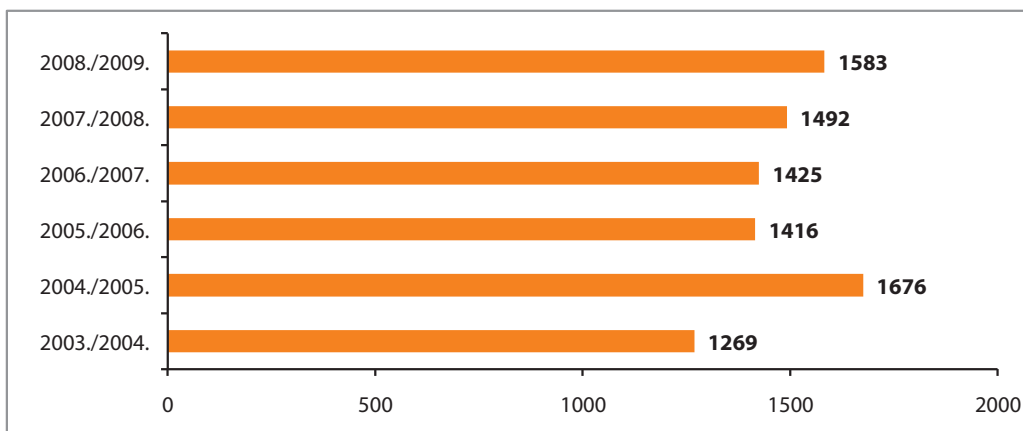
Avots: NVA mājas lapa. http://www.nva.lv/docs/11_4ae59b5bbe60d0.71260145.doc (sk. 02.12.2009.)

31 NVA mājas lapa. http://www.nva.lv/docs/11_4ae59b5bbe60d0.71260145.doc (sk. 02.12.2009.)

2.3. STUDĒJOŠIE TREŠO VALSTU VALSTSPIEDERĪGIE

Saskaņā ar Izglītības un zinātnes ministrijas rīcībā esošo statistiku, 2008./2009. mācību gadā Latvijā kopumā studēja 1583 ārvalstnieki (tai skaitā, ES/EEZ pilsoņi). Ārvalstu studentu skaits veido 1% no visu Latvijas augstskolās un koledžās studējošo kopskaita. 29 studenti no šī kopējā skaita studē kādā no Latvijas koledžām, bet augstskolās – 1554 ārvalstu studenti³². Šis skaitlis ietver arī apmaiņas studentus, kuri brauc uz Latviju. Aplūkojot ārvalstu studentu dinamiku pēdējo piecu gadu laikā, jānorāda, ka ārvalstu studentu skaits nav būtiski mainījies (skatīt 6. grafiku).

6. grafiks. Ārvalstu studentu skaits Latvijā (tai skaitā, ES/EEZ pilsoņu)

Avots: IZM mājas lapa.

http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/9.Starpt-sadarb-2008.doc

(sk. 02.12.2009.)

Attiecībā uz ārvalstu studentu skaitu, sadalījumā pa valstīm, jānorāda, ka 43% jeb 668 augstskolās studējošo ārvalstnieku ir no ES/EEZ valstīm, bet pārējie 886 studējošie ir trešo valstu valstspiederīgie³³. Tā kā pētījuma mērķa grupa ir tieši trešo valstu valstspiederīgie, turpmākā informācija attieksies tikai uz viņiem. Lielākā daļa studentu, kuri ir trešo valstu valstspiederīgie, ir Krievijas pilsoņi (44%). Otrajā vietā pēc studentu skaita ir Gruzija (12%). No Latvijai eksotiskām valstīm, visplašāk pārstāvētā valsts ir Šrilanka – 6% jeb 56 studenti (skatīt 5. tabulu).

³² IZM mājas lapa. http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/9.Starpt-sadarb-2008.doc (sk. 02.12.2009.)

³³ Jānorāda, ka, saskaņā ar PMLP datiem, uz 1.01.2009. TUA, studiju nolūkam, bija izsniegtas tikai 470 studentiem no trešajām valstīm. Tas nozīmē, ka citiem ārvalstu studentiem no trešajām valstīm, Latvijā ir cits statuss, piemēram, pastāvīgā uzturēšanās atļauja, vai arī termiņuzturēšanās atļauja ar citu iemeslu, piemēram, ģimenes apvienošana. Datu neatbilstību daļēji var skaidrot arī ar uzskaites perioda atšķirībām.

**5. tabula. Trešās valstis, no kurām studenti studē
Latvijas augstskolās un koledžās. 2008./2009. a. g.**

Valsts	Studentu skaits	% no kopskaita
Krievija	398	44
Gruzija	108	12
Ukraina	61	7
Baltkrievija	60	7
Šrilanka	56	6
Kazahstāna	27	3
Uzbekistāna	27	3
Sīrija	17	2
Izraēla	14	2
Ķīna	12	1
Libāna	10	1
Turcija	9	1
Nigērija	9	1
Indija	9	1
Pakistāna	9	1
Armēnija	8	1
ASV	7	1
Tadžikistāna	6	1
Citas	47	5
Kopā	894	100

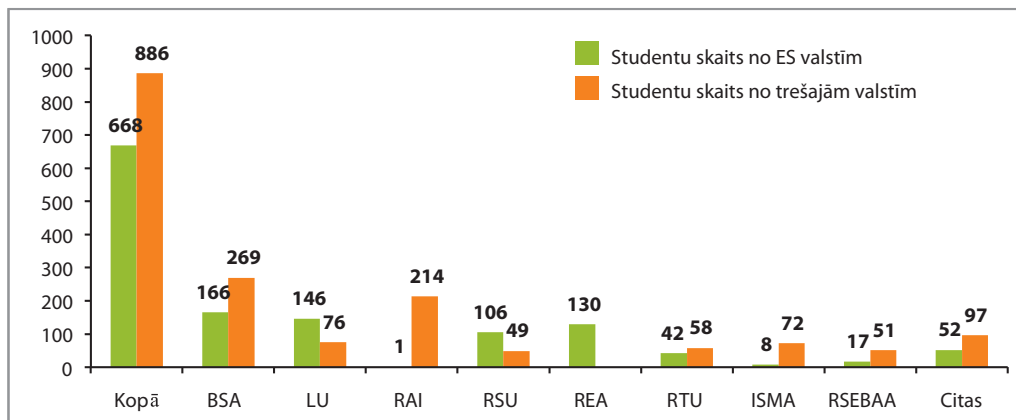
Avots: IZM mājas lapa.

http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/9.Starpt-sadarb-2008.doc

(sk. 02.12.2009.)

Aplūkojot ārvalstu studentu sadalījumu pa Latvijas augstskolām (7. grafiks), jāatzīmē, ka visvairāk ārvalstu studentu, kā arī trešo valstu valstspiederīgo ir Baltijas Starptautiskajā akadēmijā (BSA). Otrajā vietā ir Latvijas Universitāte, bet trešajā – Rīgas Aeronavigācijas institūts (RAI). Rīgas Stradiņa universitāte (RSU) un Rīgas Ekonomikas augstskola (REA) no citām augstskolām atšķiras ar to, ka tajās pārsvarā mācās ES valstu pilsoņi.

7. grafiks. Ārvalstu studentu skaita sadalījums pa valstu grupām Latvijas augstskolās. 2008./2009. a. g.

Avots: IZM mājas lapa.

http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/9.Starpt-sadarb-2008.doc
(sk. 02.12.2009.)

3. EIROPAS SAVIENĪBAS VALSTU MIGRĀCIJAS POLITIKAS TIPOLOĢIJAS UN LABĀS PRAKSES

3.1. DARBA TIRGUS PIEEJAMĪBA UN IEKĻAUŠANĀS TAJĀ

Iekļaušanos darba tirgū – ekonomisko integrāciju – gandrīz visas Eiropas Savienības valstis uzskata par svarīgāko vispārējās imigrantu integrācijas elementu. Tomēr, dalībvalstīs ir atšķirīgas pieejas darba tirgus piekļuvei. Pamatā valstu pieejas būtu iedalāmas divos tipos: ar darba tirgu saistīta migrācijas politika vai arī ar darba tirgu nesaistīta migrācijas politika. Piemēram, Austrijā, Francijā, Somijā un Zviedrijā vairāk dominē ģimenes apvienošana un līdz ar to īpaša uzmanība jāpievērš ģimenes locekļu un cilvēku, kuri ieradušies valstī citu iemeslu dēļ, integrācijai darba tirgū. Savukārt, citās valstīs, piemēram, Īrijā, Spānijā, Portugālē un Apvienotajā Karalistē, jaunie imigranti galvenokārt ierodas strādāt un daudzi jau pirms tam ir apzinājuši, kā varēs piekļūt darba tirgum. Taču arī valstīs, kurās imigrācija ir saskaņota ar darba tirgu, vienmēr ir imigranti, kuri ieradušies valstī citā nolūkā, taču vēlāk vēlas būt nodarbināti vai paši uzsākt uzņēmējdarbību, un ir nepieciešami integrācijas pasākumi imigrantu iekļaušanās veicināšanai. Tādēļ valstu politiku izvērtējumā, tiks aplūkota (1) piekļuve darba tirgum, lai varētu secināt, kādas pieejas (un to kombinācijas) būtu optimāli piemērotas jaunienācēju integrēšanai Latvijas darba tirgū un (2) īpaši pasākumi un mehānismi, kādus valstis īsteno, lai veicinātu imigrantu nodarbinātību³⁴.

Piekļuve darba tirgum

ES valstu imigrantu ekonomiskās integrācijas politikās nozīmīgs ir veids, kādā imigranti var piekļūt darba tirgum. Pieejas trešo valstu darbaspēka piesaistīšanā pamatā iedalāmas četros tipos: (1) vakances migrācijā, kad piekļuve darba tirgum ir balstīta uz izsludinātu vakanci, kurai noteiktā laikā var pieteikties darba meklētāji no konkrētās valsts, kā arī brīva darbaspēka kustības ietvaros – no citām ES vai EEZ valstīm, (2) darbaspēka trūkuma kompensēšanā, kad noteiktās nozarēs, kurās ir darbaspēka nepietiekamība, tiek izsludināta rekrutēšana arī no trešajām valstīm, (3) uz divpusēju līgumu pamata, kad starpvalstu līgumos ir atrunāti rekrutēšanas un iekļaušanas darba tirgū nosacījumi, kā arī (4) augsti kvalificēta darbaspēka migrācijā, kad pēc noteiktas sistēmas tiek izvirzītas izglītības un kvalifikācijas prasības potenciālajiem darbiniekiem no trešajām valstīm³⁵. Šīs pieejas var arī savstarpēji pārklāties, turklāt, ņemot vērā valstu ekonomisko situāciju, laika gaitā valstis var mainīt savu imigrācijas politiku ārvalstu darbaspēka piekļuvē vietējam darba tirgum.

34 Šajā nodaļā izceltos teksta ielikumos ir iekļauti citāti par ES/EEZ valstu labajām praksēm no trīs avotiem: HLG (2007) Ethnic minorities in the labour market: an urgent call for better social inclusion. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=618&langId=en> (sk. 07.12.2009.); Migrant Integration Policy index <http://www.integrationindex.eu/> (07.12.2009.); EK (2007) Integrācijas rokasgrāmata politikas veidotājiem un integrācijas speciālistiem. http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/immigration/integration/doc/2007/handbook_2007_lv.pdf (sk. 07.12.2009.)

35 Papademetriou, D.G. and O'Neil, K. (2004) Efficient Practices for the Selection of Economic Migrants. Prepared for the European Commission, DG Employment and Social Affairs, Migration Policy institute. http://www.rmportal.net/training/poverty-reduction-seminar/speaker-biosketches/select_econ_migr1.pdf (sk. 07.12.2009.)

Vakances migrācijas tipam ir raksturīgi sekojoši posmi: darba devējs izsludina vakanci, uz kuru var pieteikties vietējie darba meklētāji, kā arī citu ES un EEZ valstu pilsoņi. Ja noteiktā laikā, piemēram, Latvijā tas ir viens mēnesis, neviens darbinieks nav pieteicies, vakanci var piedāvāt trešo valstu valstspiederīgajiem. Valstis var noteikt prasības imigrantu atalgojuma minimumam, lai izvairītos no imigrantu ekspluatācijas, kā arī ierobežojumus, ka imigrants drīkst veikt tikai konkrēto darbu, kā arī nedrīkst mainīt darba devēju, profesiju un/vai nodarbinātības sektoru. Šā tipa politikas efektīvai īstenošanai parasti tiek slēgtas sociālo partneru vienošanās starp valsti, darba devēju organizācijām un arodbiedrībām. Šāda pieeja ir raksturīga daudzām ES valstīm, un bieži tiek pastiprināta ekonomiskās lejupslīdes laikā, lai nemazinātu vietējo iedzīvotāju iespējas atrast darbu. Piemēram: Apvienotajā Karalistē (AK) trešo valstu darbaspēka piesaistīšana Biznesa un Komerčiālās vienošanās ietvaros paredz, ka darba devējiem ir jāpierāda, ka uz vakanci nav pieteicies neviens vietējais iedzīvotājs vai ES/EEZ pilsonis, vai arī izrādīties kā nepiemērots kandidāts.

Vakances migrācijas pieeja imigrantiem nodrošina nodarbinātību, jo darba līgums ir jāslēdz pirms ierašanās valstī. Savukārt, valsts var regulēt imigranta uzturēšanās ilgumu, ja izvirza papildu prasības, ka imigrants drīkst strādāt tikai noteiktā darbā un pie noteikta darba devēja, un, ja darbs beidzas, imigrantam valsts būtu jāatstāj. Taču, ja valsts regulējums ir tikai formāls, imigrācija var īstenoties galvenokārt tikai darba devēju, nevis visas sabiedrības labā, – ja darba devēju lobījs ir īpaši spēcīgs darbaspēka piesaistīšanai, bet nav iedibināta integrācijas prakse jaunienācēju iespējami pilnīgākai iekļaušanai sabiedrībā.

Pašreizējā Latvijas imigrācijas politika, kura balstīta uz vakanci un kvalifikāciju, pamatā iekļaujas šajā tipā. Straujas ekonomiskās izaugsmes periodā, kad palielinājās darba devēju pieprasījums pēc ārvalstu darbaspēka (2006.–2007. gads), arī Latvijā notika diskusijas par aktīvas sadarbības nepieciešamību starp valsti un darba devējiem ārvalstu darbaspēka piesaistes atvieglošanā, savukārt arodbiedrības ieņēma rezervētu un protekcionisku nostāju, uzsverot, ka valsts prioritāte ir rūpēties par vietējo iedzīvotāju iekļaušanu darba tirgū, nepieciešamības gadījumā veicinot iekšējo migrāciju no reģioniem ar augstāku bezdarba līmeni (Latgale) uz ekonomiski aktīvajiem centriem (Rīga, citas lielās pilsētas), kur bija darbaspēka trūkums, kā arī rosināt darbaspēka starpnozaru mobilitāti.

Darbaspēka trūkuma kompensēšanas pieeju izmanto, lai aizpildītu darbaspēka iztrūkumu noteiktos nodarbinātības sektoros. Darba atļaujas saņemšana tad parasti ir ātrāka un vienkāršāka. Lai izvairītos no pārlietu liela pieplūduma, valsts var noteikt kvotas trešo valstu valstspiederīgajiem, piemēram, Slovēnija kopš 2004. gada ir noteikusi, ka imigrantu darbaspēks nedrīkst pārsniegt piecus procentus no valsts darbaspējīgo kopskaita.

Apvienotā Karaliste šo pieeju ir ieviesusi, attiecībā pret zemi kvalificēta darbaspēka piesaisti sektoros ar darbaspēka trūkumu, vienojoties starp valdības pārstāvjiem un galvenajiem sociālajiem partneriem – arodbiedrībām un darba devējiem. Šāda pieeja attiecas arī uz sezonas strādniekiem. Līdzīga pieeja darbojas arī Īrijā, kur jomas tiek pārskatītas ik ceturksni. Vienlaicīgi, Īrija kopš 2003. gada uztur arī tādu sektoru sarakstu, kuros ir ierobežota ārvalstu darbaspēka piesaiste, piemēram, ja noteiktajās profesijās ir daudz reģistrētu bezdarbnieku.

Pamatā darbaspēka trūkuma kompensēšanas pieeja ir raksturīga ekonomiskās izaugsmes periodos, tai nav tik nozīmīga kvalifikācijas atzišana un tad ātri var reaģēt uz darba tirgus pieprasījumu un novērst darbaspēka iztrūkumu noteiktos sektoros. Tomēr, darbaspēka trūkuma prognozēšana var būt sarežģīta un nepilnīga, nereti iespējama darbaspēka iztrūkums var tikt politiski noteikts, kas var radīt negatīvas sekas vietējiem noteikto sektoru darbiniekiem.

Piemēram, Vācijā straujas industrializācijas periodā 1970. gados darbaspēka trūkuma novēršanā galveno lomu spēlēja darba devēju intereses. Nesenā pētījumā ASV³⁶ ir pierādīta korelācija starp investīcijām, ko imigrācijas pieeju lobēšanā veikuši darba devēji un imigrācijas veidu un apjomu.

Optimālai sadarbībai ir jābūt funkcionējošai sociālā dialoga sistēmai, kurā sociālie partneri ir līdzvērtīgi spēlētāji un spēj argumentēti pamatot imigrantu iekļaušanu darba tirgū ne tikai īstermiņa vajadzību apmierināšanai, bet, ņemot vērā visas sabiedrības intereses un imigrantu tālākās darba izredzes, kā arī iespējamo integrēšanos saņēmējvalstī.

Divpusējās uzņemšanas pieejas bieži ir veidojušās vēsturiski un balstītas uz valstu kultūras, postkoloniālisma vai jaunu sadarbības projektu pieredzi. Šajā pieejā var būt ietverti gan vakances, gan darbaspēka trūkuma novēršanas elementi, taču galvenā atšķirība ir tā, ka priekšroka tiek dota noteiktu valstu vai reģionu pārstāvjiem. Darbinieku apmācība un sagatavošana var notikt jau pirms imigranti ierodas noteiktajā valstī. Parasti tiek noteiktas kvotas, cik imigrantus drīkst uzņemt un iekļaut darba tirgū šādā shēmā, un valsts līmenī notiek regulāra un nepastarpināta darba vakanču un darba meklētāju datu apmaiņa starp atbildīgajiem dienestiem.

Vācijai, piemēram, ir jau vēsturiski ļoti attīstīta divpusējo līgumu sistēma, īpaši ar Turciju un bijušās Dienvidslāvijas valstīm. Francijai, piemēram, ar divpusējo līgumu palīdzību īsteno jauno profesionāļu apmācību programmas. Spānijai ir divpusējie līgumi ar spāniski runājošajām Latīņamerikas valstīm, turklāt nesenās ekonomiskās izaugsmes periodā (līdz 2007. gadam), nebija noteiktas kvotas. Itālijai ir daudz līgumu ar attīstības valstīm, lai mazinātu nelegālo migrāciju, jo imigrācija pēc šīs shēmas paredz iesaistīto valstu līdzatbildību un atbalstu, piemēram, kvalifikācijas celšanā un sociālajā palīdzībā. Austrijā un arī citās valstīs ir līgumi ar tipiskām kvalificēta darbaspēka emigrācijas valstīm, piemēram, Austrijai ar Filipīnām medicīnas personāla piesaistē, Čehijai – ar Vjetnamu vairākos rūpniecības sektoros, ar Ziemeļko-reju – tekstilrūpniecībā.

Īstenojot šādu pieeju, no abām valstīm var prasīt atbildību par izvirzīto nosacījumu ievērošanu un sociālo aizsardzību. Pieeja tiek izmantota gan īpašu speciālistu piesaistei, kurus gatavo citu valstu mācību iestādes, gan arī zemi kvalificēta un sezonas darbaspēka piesaistišanai, kāds var radīt strukturālas pārmaiņas darba tirgū – veidojas darbavietas, kuras ieņem noteiktu valstu un etnisko grupu pārstāvji, savukārt vietējie tās vairs nevēlas ieņemt, jo uzskata par imigrantu darba vietām.

Tomēr, praksē starpvalstu sadarbība izrādās lēnāka nekā brīvā tirgus svārstības; iekļaušana darba tirgū caur divpusējās sadarbības līgumiem var būt laikietilpīgs process. Tas, savukārt, var radīt blakus efektu, ka cilvēki no konkrētajām valstīm vai reģioniem gan dodas uz imigrācijas valsti, taču neizmanto divpusējās uzņemšanas shēmas un riskē palikt bez darba.

Latvijā pastāv divpusējais līgums ar Ukrainu kvalificētu kuģu metinātāju uzņemšanai, jo Latvijā netiek sagatavoti šādas profesijas pārstāvji. Divpusējā uzņemšana tika diskutēta valdības līmenī 2006.–2007. gadā un pat ierakstīta valdības deklarācijā³⁷, norādot, ka būtu jāslēdz šādi līgumi ar postpadomju valstīm, pašlaik, Latvijas attīstības sadarbības valstīm – Ukrainu, Moldovu, Baltkrieviju un Gruziju, taču iecere netika īstenota.

36 Mayda, A.M (2007) Do interest groups affect immigration? Marie Curie research training network conferece paper. Riga, 26–27 October, 2007.

37 Deklarācija par Ivara Godmaņa ministru kabineta iecerēto darbību.
<http://www.politika.lv/index.php?id=14916> (sk. 19.10.2009.)

Augsti kvalificēta darbaspēka rekrutēšanas pieejā, kas arī var daļēji pārklāties, piemēram, ar darbaspēka trūkuma kompensēšanas pieeju imigranti tiek atlasīti, pamatojoties uz viņu izglītību, pieredzi, valodas u.c. prasmēm.

Pieeju parasti īsteno ar punktu sistēmu, kas ir īpaši attīstīta, piemēram, Apvienotajā Karalistē un Nīderlandē; no jaunajām dalībvalstīm šo pieeju pilotprojekta veidā 2005. gadā ieviesa Čehija, taču 2008. gadā to laboja, jo, birokrātisko šķēršļu dēļ, augsti kvalificētie speciālisti to reti izmantoja. No citiem kritērijiem, visbiežāk, tiek ņemts vērā imigranta ienākumu līmenis un vecums, piemēram, Nīderlandē vislielākais atbalsts ir pretendentiem, kuri ir jaunāki par 30 gadiem. Lielākajā daļā valstu pastāv ienākumu kritērijs, kas jaunajās dalībvalstīs bieži ir noteicošais un var nebūt saistīts ar kvalifikāciju. Piemēram, Kiprā imigrants uz atvieglotiem noteikumiem var uzsākt uzņēmējdarbību, ja valstī iegulda vismaz 173 000 eiro³⁸. Augsti kvalificēta darbaspēka piesaiste ES tiek aktīvi apspriesta, īpaši konkurētspējas kontekstā, tādēļ EK ir izstrādājusi arī tā dēvēto Zilo karšu direktīvu³⁹, lai veicinātu izglītotu profesionāļu piesaisti visai ES un atvieglotu augsti kvalificēto trešo valstu valstspiederīgo iespējas iekļauties citās dalībvalstīs darba tirgū. Pieejai ir arī pretinieki gan ES iekšienē (piemēram, pret pašu augstas kvalifikācijas definīciju un kvalifikāciju salīdzināšanu iestājās Francija), gan arī tā tiek pretrunīgi vērtēta starptautiskā mērogā. Pasaules Veselības organizācija⁴⁰ uzskata, ka medicīnu rekrutēšana no attīstības valstīm vēl vairāk samazina to izredzes izrauties no nabadzības un atpalcības, tādēļ augsti kvalificēta darbaspēka pārvilnāšana nav ētiska.

Augsti kvalificēta personāla rekrutācija iekļauj arī vairākas sektoru pieejas. 2000.-šo gadu sākumā īpaši aktuāla bija informācijas tehnoloģiju speciālistu piesaiste Austrijā un Vācijā, taču atvieglota uzņemšana šajos sektoros ātri radīja pārprodukciju. Savukārt, kopš 2005. gada, īpaši tiek diskutēta ES pētniecības telpas attīstīšana, un Eiropas Komisija rekomendē valstīm ieviest noteiktus atvieglojumus trešo valstu pētnieku un zinātnieku uzņemšanai. Kopīgi šī iniciatīva, kas daļēji tiek īstenota vairākās valstīs – Zviedrijā, Somijā, Čehijā un citviet, tiek dēvēta par zinātnieku vīzu⁴¹.

Parasti augsti kvalificētajiem speciālistiem ir vismazāk barjeru piekļuvei darba tirgum un arī turpmākā integrācija līdz pat naturalizācijai var būt īsāka un vienkāršāka. Realitātē, procedūras tomēr var izrādīties pārāk birokrātiskas, kā tas bija Čehijas pilotprojektā 2006. gadā⁴². Ar šo pieeju valstis var piesaistīt jaunus talantus un potenciāli augstu pievienoto vērtību radošus cilvēkus. Taču šī pieeja nevar būt vienīgā darbaspēka imigrācijas kopējā politikā, jo ir ļoti selektīva. Turklāt, tas, ka trešo valstu valstspiederīgajam ir bijis vieglāk piekļūt darba tirgum savas izglītības vai īpašās darba pieredzes dēļ vēl nenozīmē, ka viņš un viņa ģimenes locekļi varēs vieglāk integrēties vietējā sabiedrībā.

38 *MIPEX* (2007) Kipra 38.–43. lpp. <http://www.integrationindex.eu/> (sk. 19.10.2009.)

39 Direktīva līdz 2009. gada beigām vēl netika pieņemta, Francija bloķēja tās sagatavošanu balsojumam. Plašāka informācija par augsti kvalificēta darbaspēka plānoto regulējumu ES līmenī pieejama: <http://www.europeanunionbluecard.com/?p=39> (sk. 19.10.2009.)

40 Pēc Pasaules veselības organizācijas un profesionālo apvienību iniciatīvas, daudzviet pasaulē medicīni vienojas par ētikas kodeksiem, lai nepieļautu pārmērīgu cilvēkresursu izsmelšanu attīstības valstīs. Sk., piem., ASV asociāciju kodeksu: <http://www.fairinternationalrecruitment.org/FAQ.pdf> (sk. 19.10.2009.)

41 Plašāka informācija pieejama EURAXESS portālā. Green paper. The European Research Area. New perspectives. 2007. http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_gp_final_en.pdf (sk. 15.10.2009.)

42 2006. gadā Čehija uzsāka īpašu uzņemšanas shēmu augsti kvalificētiem speciālistiem, taču 2008. gadā to nācās mainīt, jo šo shēmu izmantoja ļoti maz trešo valstu valstspiederīgo, sarežģīto birokrātisko procedūru dēļ.

Latvijā šīs pieejas elementi izmantoti atvieglotos noteikumos informācijas tehnoloģiju speciālistu piesaistei⁴³, taču trešo valstu valstspiederīgie to nav izmantojuši.

Kopumā vērtējot, darba tirgus pieejamībā un iekļaušanā izmantotās pieejas ir nozīmīgas visā imigrantu integrācijas procesā, jo noteic iespējas un ierobežojumus integrācijai sabiedrībā.

Īpašie pasākumi iekļaušanai darba tirgū

Integrāciju darba tirgū nevar aplūkot atrauti no citiem turpmāk tekstā analizētiem jautājumiem – sociālā atbalsta, kultūrorientācijas, tiesībām un vēlmi būt politiski un pilsoniski aktīviem un diskriminācijas. Liela daļa imigrantu Eiropā ierodas nevis primāri darba, bet gan citu iemeslu dēļ – pārsvarā ģimenes apvienošanas vai veidošanas nolūkā, studēt utt. Turklāt arī tad, ja cilvēki ir ieradušies strādāt, realitātē, ne vienmēr ir iespējams, nedz arī cilvēks pats vēlas aizbraukt no valsts, kad ir beigušās darba attiecības vai, citu apsvērumu dēļ, darbs ir pārtraukts. Liela daļa trešo valstu valstspiederīgo nonāk imigrācijas valstīs nevis tikai caur formālajiem darba tirgus pieejas ceļiem, bet ierodas citos nolūkos, iekļaujas neformālajā ekonomikā, nereti jau valstī izveidojušajās etniskajās kopienās vai to grupās un vēlāk mēģina oficiāli iekļauties darba tirgū, kam ir vajadzīgs arī speciāls integrācijas atbalsts. Tāpat, iekļaušanos darba tirgū nevar skatīt šķirti no attieksmju jautājumiem, jo diskriminējoša un aizspriedumaina attieksme var radīt barjeras arī tad, ja imigranta kvalifikācija un pieredze ir atbilstošas noteiktām vakancēm. Netaisnīga attieksme var stigmatizēt imigrantu darbiniekus, mazināt viņu darba ražīgumu un provocēt izstumšanu no darba tirgus arī tad, kad viņi jau ir pieņēmti darbā.

Labās prakses

Integrācijas pasākumi ir daudz efektīvāki, ja tajos kopīgi darbojas plašs institūciju loks – dažādas valsts un pašvaldību iestādes, nevalstiskās organizācijas, uzņēmumi un izglītības iestādes.

Avots: Ethnic minorities in the labour market: an urgent call for better social inclusion, 2007

Saistībā ar uzņemšanas noteiktumiem ir būtiski, vai valstis uzņemšanas politikā pieļauj iespēju imigrantam mainīt darba devēju vai nodarbinātības jomu, kā arī palikt valstī un meklēt jaunu darbu bezdarba gadījumā. Jaunās dalībvalstis, piemēram, 2006.–2008. gados Čehija atviegloja birokrātisko procedūru, lai imigranti bezdarbnieki varētu legāli uzturēties valstī un meklēt darbu, Slovākija atviegloja piekļuvi profesionālajai pārkvalifikācijai⁴⁴. Spānijas nodarbinātības dienesti, nesenā ekonomiskā uzplaukuma laikā, izveidoja īpašu vakancu katalogu, un, lai tās aizpildītu, imigranti varēja saņemt uzturēšanās un darba atļaujas paātrinātā procedūrā. Savukārt, Portugāle izveidoja imigrantu nodarbināšanas un uzņēmējdarbības atbalsta birojus, kuri darbojās pie nacionālajiem imigrantu atbalsta centriem. Īrija veidoja īpašas integrācijas programmas trešo valstu valstspiederīgo, kuriem Īrijā ir piedzimuši bērni, iekļaušanai darba tirgū, bet Nīderlande un Somija uzlaboja atbalsta politikas imigrantu uzņēmējdarbības veicināšanai.

43 MK Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem (2004. gada 20. janvāris) MK noteikumi nr. 44. Latvijas Vēstnesis 12 (2960) 2004. gada 23. janvāri.

44 Jāņem vērā, ka globālās ekonomiskās krīzes apstākļos, vairākas politikas un to iniciatīvas ir mainītas vai atlikas, tādēļ tekstā, atsaucoties uz tām, ir minēti gadi, kuros valstis tās ir istenojušas.
http://projectroutes.com/en/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=50&Itemid=108
(sk. 19.10.2009.)

Labās prakses

Zviedrijā imigrantiem, kā darba ņēmējiem vai uzņēmējiem, ir tādas pašas tiesības kā ES valstu pilsoņiem strādāt gandrīz visās jomās. Ir pieejams atbalsts integrācijai darba tirgū – valodas apguvei un profesionālo kvalifikāciju iegūšanai. Valsts palīdz ar ārzemēs iegūtu diplomu atzišanu. Tiek nodrošinātas vienlīdzīgas strādājošo tiesības, ir iespējams atjaunot/pagarināt lielāko daļu darba atļauju, kā arī darba zaudēšanas gadījumā palikt valstī un meklēt citu darbu. Imigrantiem ir tiesības mainīt darba devēju, amatu un darbības jomu, kā arī darba atļaujas veidu, atbilstoši profesionālajai attīstībai. Imigrantiem ir tiesības iestāties arodbiedrībā.

Avots: MIPEX

Imigranti pārsvarā ieņem nišu darbus vai tiek īpaši rekrutēti. Atbalsta pasākumi valstī esošo imigrantu integrācijai darba tirgū ir jo īpaši nozīmīgi ekonomiskās lejupslīdes laikā. Tā kā liela daļa vietējo ir labvēlīgākā situācijā, jo zina valodu, ir izglītojušies, socializējušies savā valstī, imigrācijai ir neliela ietekme uz vietējo iedzīvotāju iespēju iegūt darbu. Lielākais trieciens ir tiem imigrantiem, kuri ir jau valstī, bet kuriem nav pietiekamu valodas un kultūras zināšanu vai vietējās situācijas izpratnes. Tādēļ ekonomiskā iekļaušana ir jāskata vienoti ar kultūrorientāciju, valodas apguvi un citiem integrācijas pasākumiem.

Integrācijas politikas var palīdzēt mazināt imigrantu koncentrēšanos slēgtos tīklos un nodarbinātības sistēmās – nekvalificētā darbā vai tipiskās imigrantu nišās, radot negatīvu inerces procesu, ka vietējie konkrētus darbus sāk uzskatīt par imigrantu darbiem, kuros paši nevēlas strādāt⁴⁵.

Lai veicinātu imigrantu pieņemšanu darbā un diskriminācijas novēršanu, valstis īsteno īpašus pasākumus, kuri parasti tiek iekļauti plašākā integrācijas atbalsta ietvarā. Piemēram, Zviedrijā 2007. gadā tika uzsākta programma darba devēju motivēšanai pieņemt darbā imigrantus, kura paredz nodokļu atvieglojumus un darba vietu subsidēšanu. Cita iniciatīva tika īstenota 2004. gadā, izveidojot izmēģinājuma darbu programmu, lai imigranti iespējami ātrāk nonāktu saskarē ar reāliem darba devējiem un iepazītu darba kultūru valstī. Iespējami ātrāka darba atrašana tiek izvirzīta kā prioritāte Zviedrijas integrācijas reformā, kuru paredzēts ieviest 2010. gada nogalē.

Labās prakses

Zviedrijā, programmas "Prasmju novērtējums darbavietā" ietvaros, kvalificētiem imigrantiem tiek piedāvāta trīs nedēļu mācekļība viņu profesijā, kuras laikā viņi var nodemonstrēt savas prasmes darbavietā. Pēc trim nedēļām viņi saņem sertifikātu, ko var uzrādīt turpmākajos darba pieteikumos.

Akadēmisko un profesionālo kvalifikāciju atzišanai ir būtiska loma piekļuvē darba tirgum un mobilitātē, jo, pateicoties tai, cilvēki var atrast darbu atbilstošā līmenī. Par trešo valstu piederīgajiem bieži nav noslēgti atzišanas nolīgumi, vai tie ir atkarīgi no *ad-hoc* vai divpusējiem nolīgumiem. Ņemot vērā laiku, kas jāpatērē, un, bieži vien, šķēršļus, ar kādiem jāskaras kandidātiem, atzišanas process var radīt sociālas un cita veida problēmas.

45 Will Somerville, W. and M. Sumption (2009) Immigration and the Labour Market: Theory, Evidence, and Policy. By Migration Policy Institute. <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Immigration-and-the-Labour-Market.pdf> (sk. 07.12.2009.)

Inter-nation ir Valonijas nodarbinātības dienesta (*FOREM*) programma, ko atbalsta no ESF. Programma ir vērsta uz kvalificētiem imigrantiem, kuriem ir cieša saikne ar viņu izcelsmes valsti, ieskaitot valodas zināšanas. Programma atrod viņiem atbilstošus uzņēmumus Valonijā, kuri ir ieinteresēti savā darbībā attīstīt starptautisku dimensiju, piemēram, piekļūstot jauniem tirgiem vai uzsākot partnerību ar ārvalstu uzņēmumiem. Šiem uzņēmumiem ir vajadzīgi darbinieki, kam ir attiecīgās valsts izcelsme, lai tie palīdzētu uzņēmumam veidot kontaktus vai kārtot lietas ar iestādēm. *FOREM* sagatavo imigrantus šādai lomai, piedāvājot viņiem apmācību par tādām tēmām kā, piemēram, starptautiskā tirdzniecība. Programmas dalībnieki arī iziet praksi Beļģijā un kādā valstī, kas nav ES dalībvalsts (parasti savā izcelsmes valstī). Bieži, šādas prakses laikā, tiek izveidots kontakts ar turpmāko darba devēju.

Valsts iestādes, imigrantu un citas NVO, Tirdzniecības kameras, profesionālās apvienības un citas organizācijas var palīdzēt (potenciāliem) uzņēmējiem no imigrantu vidus analizēt un attīstīt uzņēmējdarbības idejas, izstrādāt uzņēmējdarbības plānus un meklēt finansējuma iespējas bankās un kredītiestādēs. Tās var piedāvāt darbseminārus un kursus, piemēram, grāmatvedībā, tirgvedībā vai uzņēmējdarbības tiesībās. Atbalstu var sniegt arī attiecībā uz patenta, licences vai darba līdzekļu iegūšanu.

Avots: Integrācijas rokasgrāmata politikas veidotājiem un integrācijas speciālistiem

3.2. SOCIĀLO PAKALPOJUMU NODROŠINĀJUMS UN PIEEJAMĪBA

Uzturēšanās atļauju ierobežojumi un iespējas

Terminu uzturēšanās atļauja parasti ierobežo imigrantu tiesības saņemt valsts apmaksātus sociālos pakalpojumus. Tādēļ viens veids, kā aplūkot ES valstu politikas, ir tās skatīt ciešā saiknē ar darba uzturēšanās atļauju sistēmu, kas, savukārt, pamatā ir balstīta darba tirgus pieejamībā un ģimenes apvienošanas tiesībās.

Tikai dažās ES valstīs ir iespējams saņemt pastāvīgās uzturēšanās atļauju ātrāk nekā pēc piecu gadu nodzīvošanas, tā Zviedrijā un Grieķijā darba imigranti to var iegūt pēc trīs gadiem. Daļā valstu šis periods ir saīsināts attiecībā uz vēsturiski saistītu valstu valstspiederīgajiem – Portugālē – no portugāļiski runājošām Latīņamerikas valstīm, Spānijā – no spāniski runājošām, Lielbritānijā – no Britu nāciju sadraudzības valstīm.

Otrs kritērijs ir saistīts ar veicamo darbu, imigranta kvalifikāciju un prasmēm. Piemēram, Čehijā augsti kvalificētie imigranti var saņemt pastāvīgās uzturēšanās atļaujas pēc 30 mēnešiem (2,5 gadiem), Slovēnijā – ja veic darbu, kas ir īpaši nozīmīgs valstij (piemēram, starptautiskie konsultanti, drošības speciālisti).

Zviedrijā jau no paša sākuma ģimenes locekļiem ir tādas pašas sociālās tiesības kā t.s. sponsoram (ģimenes loceklim, kuram pārējie ir pievienojušies), un pēc trīs gadu uzturēšanās valstī, ģimenes locekļi var saņemt pastāvīgās uzturēšanās atļaujas uz sava vārda. Portugālē tas ir pēc diviem gadiem. Vienlīdzīgas sociālās tiesības ar ģimenes locekli, kuram pārējie ir pievienojušies, ir arī, piemēram, Igaunijā, Somijā, Itālijā, arī Dānijā, taču šajos gadījumos, neskatoties uz vienlīdzīgajām sociālajām tiesībām, ģimenes locekļiem ilgstoši ir jābūt saistītiem ar sponsoru, jo atsevišķas uzturēšanās atļaujas var iegūt tikai pēc septiņiem gadiem.

Tiklīdz imigrants saņem pastāvīgās uzturēšanās atļauju, viņam visās ES valstīs ir praktiski ES/EEZ līdzvērtīgas tiesības saņemt sociālos pakalpojumus un atbalstu.

Taču, lielākajā daļā valstu pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšana iespējama tikai pēc pieciem vai pat vairāk gadiem un, līdz ar likumīgo termiņuzturēšanas atļaujas pamatu, ir saistīta arī sociālā nedrošība – ierobežoti pabalsti (vai to vispār nav) bezdarba, bērna piedzimšanas u.c. gadījumos, ierobežota piekļuve valsts apmaksātai veselības aprūpei, izglītībai.

Integrācijas līgumi un plāni pakalpojumu saņemšanai

Augšminētā kontekstā sociālo pakalpojumu sniegšana ES valstu politikās aizvien vairāk tiek skatīta ciešā kopsaistē ar kultūrorientāciju un iekļaušanos darba tirgū tieši imigrācijas sākuma periodā – līdz pieciem gadiem, turpmāk tas tekstā aplūkots, kā integrācijas un kultūrorientācijas kursu politika.

Eiropas Savienības Padome 2004. gada kopējos principos imigrantu integrācijas politikai ES⁴⁶, norādīja, ka pamatzināšanas saņēmējvalsts valodā, vēsturē un institucionālajā uzbūvē ir absolūti nepieciešamas veiksmīgai integrācijai. Pamatā pieejas dalāmas divās grupās: fragmentārs atbalsts kultūrorientācijā (brīvprātīgs kursu apmeklējums, nav saiknes ar sociālo pabalstu saņemšanu) un integrācijas līgumi (daļēji vai pilnībā obligāti kursi, neapmeklēšanas gadījumā – samazināts sociālais atbalsts).

Līdz 2008. gada beigām 11 valstis ir ieviesušas t.s. integrācijas līgumus: Zviedrija, Dānija un Somija aizsāka šos kursus, tālāk sekoja Nīderlande, Austrija, Beļģija, Francija, Apvienotā Karaliste, Vācija, EEZ valsts Norvēģija un ES jaunā dalībvalsts Igaunija (šajā gadījumā līgumi galvenokārt gan tiek slēgti ar valstī jau ilgstoši dzīvojošiem krievvalodīgās minoritātes pārstāvjiem)⁴⁷. Integrācijas līgumu ieviešanu apsver arī Ungārija un Spānija. Pati forma – līgums vai vienošanās noteic, ka integrācija tiek uztverta kā divpusējs process, kur abām pusēm ir noteiktas atbildības. Pamatā integrācijas līgumos unursos – brīvprātīgos vai obligātos – galvenā uzmanība tiek pievērsta trīs pilāriem: valodas mācīšanai, izpratnes stiprināšanai par sabiedrībā pastāvošo kārtību un vērtībām un iekļaušanai darba tirgū.

Nīderlandē kursi aizsākās 90-to gadu sākumā, taču jau 1998. gadā tie kļuva par pamatu imigrantu uzņemšanas politikai. Kopš 2006. gada tie paredz, ka imigrantiem ir jākārto pārbaudījums valodā un kultūrā, lai iegūtu vīzu, un kopš 2007. gada ir noteikts, ka migrantiem pašiem ir jāapmaksā kursi, un viņi paši ir atbildīgi par to atrašanu. Pēc sekmīgas kursu pārbaudījumu nokārtošanas, iespējams pieteikties 70% izdevumu atmaksai. Francijā integrācijas kursi notiek kopš 2002. gada, taču jau 2007. gadā integrācijas līgumi (franciski – *Contrat d'accueil et d'intégration*) tika noteikti kā obligāti, nevis izvēles, kā tas bija pirms tam. Līgums ietver nepilnas dienas pasākumus ar filmas noskatīšanos par dzīvi Francijā, individuālu interviju, valodas un citu prasmju pārbaudi, darba situācijas analīzi, sociālās drošības un mājokļa jautājumus, kā arī medicīnisku apskati. Ja līgums netiek pildīts, tas var būt par pamatu uzturēšanās atļaujas neatjaunošanai.

Apvienotajā Karalistē 2008. gada februārī valdībā izskatītais diskusiju dokuments *Ceļš uz pilsonību* noteic, ka imigrantu integrācijai ir vairākas pakāpes: iesākumā ir pārbaudes periods, pieprasot imigrantam pierādīt, kā viņš(-a) sniedz labumu valstij – apliecinot angļu valodas zināšanas, likumpaklausīgu uzvedību, ieguldot imigrācijas pārvaldības fondā u.c. Būtībā,

46 Kopējie principi imigrantu integrācijas politikai ES Padomes dokuments 16054/04

47 Carrera. S. (2006), A Typology of Different Integration Programmes in the EU, briefing paper IP/C/LIBE/FWC/2005–22 submitted 13 January 2006, Immigration and Integration, DG Internal Policies of the Union, Directorate C – Citizens' rights and Constitutional Affairs. <http://www.libertysecurity.org/article1192.html> (sk. 15.10.2009.)

šajā dokumentā noteiktajam ir līguma jeb vienošanās raksturs: tas noteic, kā imigrantam ir jāuzvedas, lai saņemtu pilsonību. Austrijā ir viena no ierobežojošākajām valstīm integrācijas līgumu jomā: ja gada laikā kursi nav pabeigti, uzturēšanās atļauja var tikt pagarināta tikai uz vienu gadu, kursu nebeigšanas gadījumā tiek samazināts sociālais atbalsts, kā arī var tikt piemēroti finansiāli sodi. Ja četrus gadus laikā kursu prasības netiek izpildītas, imigrantu var izraidīt, pamatojot to ar nevēlēšanos integrēties Austrijā.

Kursu saturs ir atšķirīgs. Nīderlandē, pēc sākotnējā testa nokārtošanas, liela uzmanība tiek pievērsta pamatkompetenču nostiprināšanai: pirmkārt – rakstīt un lasītprasme; tiek praktizēta individuāla pieeja prasmju izvērtēšanai (*skills-audit*) un indivīda īpašo kompetenču attīstīšana, uzņēmējdarbības iemaņu veicināšana, atbalsts sievietēm. Dānijā kursi pamatā ir vērsti uz nodarbinātības un izglītības veicināšanu. Ja valsts darba tirgū nav piemērotu darba vietu, integrācijas līgums paredz turpmāko rīcību prasmju izkopšanai, pārkvalifikācijai vai izglītības papildināšanai.

Integrācijas līgumu politikas efektivitāte vēl nav pietiekami izvērtēta ES valstīs, taču jau šobrīd veidojas tendence, ka tie ir vairāk vērsti uz sankcijām, nevis brīvprātīgu integrēšanos veicinoši. Problemātiska ir arī kursu mērķu noteikšana: to saturs ir kultūrorientācijas veicināšana, taču valstu mērķis bieži vien ir panākt, lai imigranti sniedz ieguldījumu valsts ekonomikā, nevis rūpes par imigrantu pilnīgu iekļaušanos sabiedrībā. Līgumu pozitīvā nozīme ir indivīda atbildības izjūtas stiprināšana par viņa pienākumu integrēties valstī, un šādi sabiedrības un valsts neformālās vēlmes tiek nostiprinātas formālākā ietvarā. Tomēr, ja integrācija tiek definēta kā divvirzienu process, līgumu kontekstā ir neskaidra valsts un sabiedrības loma – cik saņēmējvalsts ir atbildīga un ko tā var ieguldīt integrācijas veicināšanā⁴⁸. Integrācijas līgumu selektīvā pieeja dažādiem imigrantiem (līgumi nav jāslēdz, piemēram, ASV, Austrālijas un citu attīstīto rietumvalstu imigrantiem, augsti kvalificētiem jaunienācējiem, studentiem) arī rada nevienlīdzīgu un, iespējams, diskriminējošu attieksmi pret ne-rietumu kultūras pārstāvjiem.

Kopumā jāsecina, ka īpašu programmu veidošana sociālo pakalpojumu sniegšanai imigrantiem var būt nepieciešama un vēlama uzturēšanās sākuma periodā, taču pēc pirmā integrācijas etapa – kaut nedaudz apgūstot valodu, iepazīstot vidi, kultūru utt. imigrantus vairs nevajadzētu nošķirt no citiem sabiedrības locekļiem, radot nevēlamus blakusefektus – viktimizējot un/vai marginalizējot jaunienācējus.

Attiecībā uz trim īpašām sociālo pakalpojumu jomām: veselības, izglītības un mājokļa jautājumiem, dalībvalstis parasti tos vai nu iekļauj vispārējā integrācijas politikā un kopējos nacionālās stratēģijas un rīcības dokumentos, reizēm arī īpaši nenodalot imigrantus no pārējās sabiedrības, tomēr kontekstuāli uztverot imigrantu problēmas kā potenciāli maznodrošināto un neaizsargāto grupu jautājumus, vai arī veido īpašus imigrantu integrācijas un sociālās iekļaušanas plānus pašvaldību, reģionālā vai nacionālā līmenī⁴⁹.

Pašvaldībām sociālo pakalpojumu nodrošināšanā ir īpaši svarīga nozīme, tādēļ aizvien vairāk valstu piešķir līdzekļus un deleģē pienākumus tieši vietējai varai. Piemēram, *MIPEX* indeksā par normatīvajā ietvarā labāko atzītā valsts Zviedrija, ņemot vērā līdzšinējo pieredzi, ka arī redzot, ka formāli iekļaujošas un imigrantiem labvēlīgas politikas praksē neīstenojas 2009. gadā

48 Jacobs D., Rea A. (2007) *The end of national models? Integration courses and citizenship trajectories in Europe*. EUSA conference paper, Montreal, 17–19 May 2007. <http://aei.pitt.edu/7916/01/jacobs-d-11i.pdf> (sk. 15.10.2009.)

49 EUMC (2003) *Migrants, Minorities and Employment: exclusion, discrimination and anti-discrimination in 15 member states of the European Union*, EUMC, p.15

sagatavoja jaunu imigrantu integrācijas piedāvājumu, kura pamatā ir individuāli pakalpojumi imigrantiem, kuru sniegšanā galvenā loma ir pašvaldībai un virsmērķis ir jaunienācēja integrācija darba tirgū.

Jaunais plāns balstās sekojošās atziņās: migrantu aktīvai integrācijai jānotiek pirmo divu gadu laikā, sniedzot atbalstu gan valodas apmācībā, gan darba meklējumos; jācenšas dabūt darbu, prakses vietu vai izmēģinājuma darbu; katram imigrantam jābūt pieejamam t.s. integrācijas padomdevējam (*mentor*), uzticības personai, kurai individuāli var jautāt visas neskaidrības un kopīgi risināt problēmas un šos integrācijas pavadonu pakalpojumus pašvaldības pirms atklātos iepirkumu konkursos; pēc divu gadu sākumperioda, turpmākai imigrantu integrācijai ir jānotiek vispārējo politiku ietvarā, vairs īpaši neizceļot imigrantus, jo abām pusēm – pašiem imigrantiem un Zviedrijas sabiedrībai ir jāapzinās, ka viņi ir tādi paši sabiedrības locekļi, kā visi citi.

Labās prakses

Viens no veidiem, kā nodrošināt dažādu sociālo pakalpojumu pieejamību imigrantiem, ir sniegt informāciju par tiem imigrantiem saprotamā valodā (Īrijas, Lielbritānijas piemērs). Jāizzina un jāizskata imigrantu sūdzības par pakalpojumiem. Visvairāk palīdzība vajadzīga imigrantiem, kuri nesen ieradušies, tāpēc svarīgi pievērst tiem īpašu uzmanību, piemēram, sniedzot informāciju par viņu tiesībām un iespējām. Integrācijas procesā ļoti svarīgi atbalstīt imigrantu bērnus, jo īpaši, skolas gaitās.

Pakalpojumu sniegšanā jābalstās uz labām zināšanām par klientiem no imigrantu vidus – jāzin, kā viņi šeit iekārtojušies, kāds ir viņu vecums un dzimums, valodu vajadzības, kultūras un reliģijas parašas, un kādi šķēršļi pastāv attiecībā uz piekļuvi pakalpojumiem un/vai to izmantošanu. Īpaši svarīga ir darbinieku attieksme pakalpojumu sniedzējās iestādēs, kam jāpielāgo savi darba procesi, lai atbilstu dažādībai. Daudzviet izveidoti tikšanās punkti, kuriem ir vienkārši piekļūt un kur iedzīvotājiem iesaka, pie kāda dienesta vērsties konkrētajā jautājumā.

Avots: Integrācijas rokasgrāmata politikas veidotājiem un integrācijas speciālistiem

Sociālo kontaktu un atvērto sociālo tīklu veidošana un uzturēšana. Sadarbības veidošana, kultūrorientācija, segregācijas mazināšana un iekļaujošas sociālās vides veidošana ir cieši saistīta ar citām šeit aplūkotajām tēmām: iekļaušanos darba tirgū, sociālo pakalpojumu, tai skaitā valodas apguves iespējām un visā sabiedrībā pastāvošām attieksmēm pret imigrantiem. Kultūrorientācijas kursi, obligāta vai brīvprātīga, taču plaši un visiem pieejama valodas mācīšana var kalpot arī par svarīgu stimulu aktīvākas sociālās dzīves veicināšanai un kā iespēja izrauties no noslēgtas dzīves telpas. Turklāt, ja kultūrorientācija noris kā divvirzienu process, kurā mācās un piemērojas abas puses, arī vietējā sabiedrība, šāda aktīva pieeja var būt viens no pamatelementiem, lai mazinātu sabiedrības grupu nošķiršanos.

Kursi kā socializācijas iespēja paver kanālus informācijas plūsmi, kura var palīdzēt atrisināt dažādas ar darbu un sadzīvi saistītas grūtības, atrast jaunu darbu vai uzsākt uzņēmējdarbību, iekļauties etnisko produktu un pakalpojumu piegāžu ķēdēs (piemēram, gatavojot produktu sastāvdaļas etniskajiem restorāniem).

Labās prakses

Svarīgs integrācijas mehānisms ir bieža saskarsme imigrantu un dalībvalsts vietējo iedzīvotāju starpā. Daudzu vietēja mēroga darbību mērķis ir padarīt šo saskarsmi auglīgāku un novērst tajā pretrunas, vairojot piederības sajūtu konkrētajai vietai un mainot attieksmi gan pašā trūcīgajā rajonā, gan ārpus tā. Daudzās pilsētās, visā Eiropā tiek īstenoti lielāki vai mazāki projekti, lai veicinātu saziņu un mazinātu spriedzi.

Daudzos pasākumos, kuru mērķis ir veicināt integrāciju rajonos, kuros ir augsta imigrantu koncentrācija, galvenā uzmanība tiek pievērsta vietējo iestāžu un pakalpojumu pieejamībai un atsaucībai. Īpaši pilsētās, kuru iedzīvotāju sastāvā ir liels imigrantu īpatsvars, pārvaldes iestādēm bieži mikrorajonos ir biroji, kuros vienkop tiek apvienotas dažādas funkcijas. Šāda prakse tuvina pašvaldības dienestus pilsoņiem un ļauj pārvaldes iestādēm ķerties pie problēmu risināšanas, tiklīdz tās rodas.

Daudzos dažādos reģionos skolas ir kļuvušas par kopienas iestādēm, kurām ir daudzas saiknes ar citiem vietējā mēroga procesa dalībniekiem no sabiedriskā, privātā vai nevalstiskā sektora. Labdarības iestādes vai NVO var piedāvāt vakara kursus skolu telpās, kā arī bērnu aprūpes iestādēs. Tāpat skolas par tikšanās vietu var izmantot iedzīvotāju apvienības un migrantu klubi. Pašvaldības iestādes var īstenot "tuvpārvaldību", izmantojot skolas kā kontaktpunktu ar iedzīvotājiem. Var iesaistīt arī vietējos uzņēmumus, piemēram, dodot skolēniem iespēju tos apmeklēt karjeras izvēles veicināšanas pasākumu ietvaros. Tuvējās skolas var izmantot par integrācijas pasākumu norises vietām un izglītības kanāliem visam rajonam kopumā, aptverot arī pieaugušos iedzīvotājus. Tāpat arī publiskās bibliotēkas var kļūt par kopienas kontaktpunktiem, piedāvājot papildus pasākumus un programmas.

Avots: Integrācijas rokasgrāmata politikas veidotājiem un integrācijas speciālistiem

Dažas dalībvalstis īpaši uzsver kultūras kā starpnieka lomu (piemēram, Grieķija un Itālija)⁵⁰. Tiek izmantota arī brīvprātīgo iesaiste abpusējā integrācijas veicināšanā (šāda prakse raksturīga vairākām Sarkanā Krusta organizācijām ES valstīs). Lielākajā daļā valstu ir vai nu valsts un pašvaldību atbalstītas, vai arī pašu imigrantu veidotas, nevalstiskā un privātā sektora sponsorētas elektroniskās mājas lapas, kurās imigranti var meklēt visu nepieciešamo informāciju.

Aktīvi integrējot jaunienācējus tieši sākuma periodā var gan palīdzēt izvairīties no segregācijas un bezdarba, radīt iespēju plašākiem kontaktiem ar vietējo sabiedrību, gan arī veicināt imigrantu pilsonisko aktivitāti un piederības izjūtas veidošanos valstī.

Veselība

Tiesības uz veselību ir fundamentālas cilvēktiesības, neatkarīgi no pilsonības, piederības sociālai grupai, rases, etniskās piederības utt. Veselības pakalpojumu jomā imigrantiem nav noteiktu ES prasību, to apjoma noteikšana pamatā ir dalībvalstu kompetencē. Pieejas galvenokārt ir saistītas ar migrantu likumīgās uzturēšanas statusu un valstī kopumā attīstīto izpratni un praksi veselības pakalpojumu sniegšanā visiem iedzīvotājiem un īpaša atbalsta veidošanu neaizsargāto grupām. Balstoties uz vispārējām cilvēktiesībām, neatliekamās medicīnas palīdzības pakalpojumi būtu jānodrošina visiem, tai skaitā nelegālā statusa imigrantiem, taču praksē daudzās valstīs šādi pakalpojumi, tai skaitā, piemēram, dzemdību palīdzība, imigrantiem ar termiņuzturēšanās atļaujām nav bez maksas un nelegālajiem imigrantiem nereti vispār ir liegta.

50 Projekts *Routes* Trešo valstu valstspiederīgo integrācijai ES valstīs. http://projectroutes.com/en/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=50&Itemid=108 (sk. 21.10.2009.)

Lielākajā daļā valstu migrantiem ar termiņuzturēšanās atļaujām pašiem jābūt obligātās veselības apdrošināšanas polisēm. Palīdzības sniegšanā migrantu īpaši neaizsargātājām grupām liela loma ir nevalstiskajām organizācijām. Piemēram, NVO, kurām ir pieredze šādos jautājumos, slēdz līgumus ar slimnīcām. Tā tas ir Zviedrijā, kur Sarkanais Krusts ir noslēdzis līgumu ar privātu slimnīcu palīdzības sniegšanā nelegālajiem migrantiem.

Līdz šim Eiropā ir bijuši vairāki projekti un politikas iniciatīvas migrantu veselības pakalpojumu jomas apzināšanā. Eiropas projektā "Migrantiem piemērotas slimnīcas" 2003. gadā⁵¹ tika apsekotas 12 ES dalībvalstu slimnīcas, apzinot labās prakses veselības pakalpojumu sniegšanā kultūrkompetentā un migrantiem pieejamā veidā. Pirmā projekta rezultātā tika pieņemts politikas iniciatīvas dokuments ES līmenī – Amsterdamas deklarācija "Ceļā uz migrantiem piemērotām slimnīcām etniski un kulturāli daudzveidīgā Eiropā"⁵².

2003. gadā Īrijas Austrumu reģiona veselības pakalpojumu sniegšanas iestāde veica izpēti par pakalpojumu sniegšanu imigrantiem, kurā atklājās, ka daudziem nav informācijas, kādus pakalpojumus un palīdzību viņi var saņemt, tādēļ daļa cilvēku, piemēram, grūtnieces un dzemdētājas, vispār nevērsās pēc palīdzības. Savukārt, jau esot slimnīcā, pakalpojumu kvalitāti nereti negatīvi ietekmē tas, ka personāls nav sagatavots strādāt ar imigrantu pacientiem, trūkst tulkus pakalpojumu⁵³. Līdzīgas problēmas ir daudzviet Eiropas valstīs, un īpaši tas skar grūtniecības un dzemdību aprūpi.

Pētot situāciju Šveicē, atklājās, ka nozīmīgas ir problēmas, kuras saistītas ar migranta statusu, darba un sociālajiem apstākļiem, kā arī psiholoģisko klimatu (nedrošību par nākotni). Viss šīs problēmu kopums ietekmē cilvēku garīgo un fizisko veselību. Piemēram, arī tāda juridiska nianse, kā uzturēšanās atļauja tikai uz vīra vārda (ģimenes apvienošanās gadījumos), var radīt negatīvas veselības sekas sievietēm, kuras dzīvo pastāvīgā nedrošībā⁵⁴.

Imigrantiem nereti ir specifiskas veselības problēmas, kuras izriet no darba veida (bīstams, traumatisks, lielas slodzes, piesārņotā vidē utt.), kā arī hroniskas slimības (diabēta, vēža formas u.c.), kas nav pazīstamas vietējiem mediķiem. Speciālistu negatīvība (kultūras kompetences ziņā) strādāt ar imigrantiem var radīt nepamatotus aizspriedumus un neiecietību, uzskatot, ka imigranti nolaidīgi nevērsas pie ārsta nopietnos gadījumos, atsakās no kāda ārsta pakalpojumiem (taču reliģisku apsvērumu dēļ citas kultūras sievietes var atteikties no ārsta – vīrieša palīdzības) vai arī kultivē savas problēmas, pārāk bieži dodoties pie ārsta bez redzama iemesla⁵⁵. Praksē tie imigranti, kuri var atļauties paši apmaksāt pakalpojumus, parasti paļaujas uz paziņu, radu padomu, kur vērsties pie ārsta un meklē speciālistu savā etniskajā, reliģiskajā kopienā, kas, no vienas puses, atvieglo un paātrina pakalpojuma saņemšanu, no otras – var arī radīt negatīvas sekas, ja, īpašos gadījumos, citi speciālisti ārpus šīm kopienām varētu sniegt pilnvērtīgāku palīdzību.

51 Migrantiem piemērotas slimnīcas. Pieejams: <http://www.mfh-eu.net/public/home.htm> Zinājumu skatīt: <http://www.mfh-eu.net/public/files/mfh-summary.pdf> (sk. 20.10.2009.)

52 Amsterdam Declaration. Towards Migrant-Friendly Hospitals in an ethno-culturally diverse Europe. http://ec.europa.eu/health/ph_projects/2002/promotion/fp_promotion_2002_annex7_14_en.pdf (sk. 20.10.2009.)

53 Integrācijas rokasgrāmata. http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/immigration/integration/doc/2007/handbook_2007_lv.pdf (sk. 19.10.2009.)

54 Bischoff, A (2003) Caring for migrant and minority patients in European hospitals Swiss Forum for Migration and Population Studies. p 137. http://www.mfh-eu.net/public/files/mfh_literature_review.pdf (sk. 20.10.2009.)

55 Integration of immigrants in rural areas. (2006) Cases studies. Spain, Germany, Austria, Finland, Hungary, Romania, Italy. Cruz Roja Espanola p 315.

ES valstīs ir arī bijušas atsevišķas iniciatīvas īpašu grupu atbalstam, piemēram, imigrantu veco ļaužu aprūpei⁵⁶, taču kopumā galvenais ieteikums imigrantu integrācijas politikas veidotājiem ES valstīs ir gan valsts, gan, īpaši, pašvaldību līmenī ievērot visu savu iedzīvotāju (tai skaitā imigrantu) dažādās vajadzības, un, liekot iedzīvotāju intereses pirmajā vietā, attīstīt nepieciešamās kultūras un profesionālās kompetences⁵⁷.

Vispārējā izglītība

ES valstīs noteiktā obligātā izglītība imigrantiem, neatkarīgi no viņu statusa, būtu jāiegūst bez ierobežojumiem, tai skaitā, maksas ierobežojuma, taču praksē daudzviet pastāv barjeras. Pamatā, vispārējās izglītības jomā var izdalīt kā universālo, tā selektīvo pieeju imigrantu izglītošanai, kas ir cieši saistītas ar izglītības sistēmām ES valstīs.

Lielai daļai ES valstu pastāv kopējas problēmas: skolēna pazemināšana klasē (mācības jāsāk kopā ar gadu vai divus gadus jaunākiem skolēniem), uzskatot, ka imigranta bērna vispārējo vai biežāk – valodas zināšanu līmenis ir nepietiekams, lai mācītos kopā ar vienaudžiem. Imigrantu bērniem raksturīga "atbiršanas" problēma. Pusaudža vecumā lielākā daļa nonāk profesionālajās skolās, nevis vispārīzglītojošajās, kuras sagatavo augstākajai izglītībai⁵⁸. Lai arī imigrantu izglītības problēmas ir vairāk pētītas, salīdzinot ar veselības jomu, tomēr arī šajā ziņā nav stingru minimuma standartu, un ES līmenī pašlaik notiek labās prakses izpēte, lai novērstu nevienlīdzības cēloņus.

Universālā pieeja ir raksturīga Ziemeļvalstīm, arī Čehijai, Nīderlandei, Spānijai, Īrijai, kas šo pieeju traktē arī tādējādi, ka visiem, tajā skaitā nelegāla statusa imigrantu bērniem, ir tiesības apmeklēt izglītības iestādes un saņemt tajās arī sociālos pakalpojumus, piemēram, brīvpusdienas.

Taču, universālā pieeja, praksē, nenozīmē, ka visiem imigrantu bērniem būs pilnībā nodrošināta tūlītēja iekļaušana izglītības sistēmā. Piemēram, Zviedrijā, sākumā imigrantu bērniem var būt jāmacās atsevišķās klasēs, jo ļoti atšķiras līdzšinējās izglītības līmenis.

Visās skolās īpašu klašu imigrantu bērniem nav, jo praksē to ir gandrīz neiespējami īstenot īpaši sagatavotu pedagogu trūkuma dēļ. Ja skolēnam ir jāmacās klasi zemāk, ļoti būtiska ir atbalstoša, iedrošinoša attieksme un individuāla pieeja, lai pazemināšana klasē nebūtu stigmatizējoša. Arī citādi universālās izglītības pieejas valstīs, prasība pierādīt valsts valodas zināšanas liedz daļai bērnu, nekavējoši pēc ierašanās valstī, saņemt obligāto izglītību valsts skolās.

Savukārt, selektīvajā pieejā, kāda ir raksturīga, piemēram, Lielbritānijai, Vācijai, savā ziņā arī Baltijas valstīm, Polijai, bērni noteiktās skolās tiek uzņemti pēc atlases kritērijiem, parasti tie ir akadēmiski rādītāji. Veidojas t.s. elites skolas, un izglītības kvalitātes līmeņi var būtiski atšķirties dažādās valsts skolās. Šai pieejai ir arī vairāk raksturīgs, ka tiek pieprasīts legālā statusa apliecinājums imigrantu vecākiem un bērniem, lai ļautu mācīties vispārīzglītojošās skolās. Pie selektīvās pieejas ir tipiskāk, ka veidojas segregētas skolas imigrantu bērniem.

56 Integrācijas rokasgrāmata Politikas veidotājiem un integrācijas speciālistiem. (2007). EK Tieslietu, brīvības un drošības ģenerāldirektorāts. 21. lpp. http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/immigration/integration/doc/2007/handbook_2007_lv.pdf (sk. 20.10.2009.)

57 Turpat

58 Muižnieks, N. (red.) (2008) Imigrantu integrācija Eiropā un Latvijā. SPPI

Labās prakses

Daudzās skolās darbojas arī padomdevēji un/vai darbinieki, kuri uztur saikni starp skolu un ģimeni, un skolas izmanto "kultūru saziņas starpniekus", lai attīstītu saikni starp ģimeni, skolu un kopienu plašākā kontekstā. Skolas var piedāvāt vai veicināt dzimtās valodas apgušanu, kā arī zināšanas par dažādību iekļaut izglītības programmā, mācot visiem bērniem iepazīt citas kultūras un cienīt atšķirības. Zviedrijā un Somijā imigrantiem, vecākiem, ir arī likumīgas tiesības saņemt tulka pakalpojumus, tiekoties ar skolu.

Avots: Integrācijas rokasgrāmata politikas veidotājiem un integrācijas speciālistiem

Kā jau minēts, imigrantu bērniem un viņu vecākiem ir nepieciešams īpašs atbalsts valodas ziņā, tādēļ Eiropas izglītības tīkls *Eurydice*, kurš regulāri veic tematisku izglītības politikas un prakses izpēti noteiktos jautājumos, vienā no neseniajiem pētījumiem (2009. gada maijā) analizēja sekojošus aspektus: vai izglītības iestādēs ir pieejama rakstiska informācija imigrantu valodās, vai ir iespējams izmantot tulka pakalpojumu un vai ir iespējams nodrošināt individuālu atbalstu saziņā ar bērniem, vecākiem un skolu. Lielākajā daļā ES valstu vismaz viens no šiem pakalpojumiem ir pieejams, taču būtiski atšķiras to kvalitāte, tādēļ imigrantu bērnu izglītības jautājumos joprojām ir nepieciešams aktīvs labās prakses un standartu izstrādes darbs⁵⁹.

Mājoklis

Mājokļa nodrošināšana imigrantiem netiek regulēta ES līmenī. Vairākās valstīs ir uzsākti projekti mājokļa atrašanas palīdzībā bēgļiem, taču ne attiecībā uz citām imigrantu grupām. Maz datu ir par migrantu mājokļa situāciju un kvalitāti, telpisko segregāciju pilsētās, kas ļautu izstrādāt vispārīgas politikas vadlīnijas; esošā informācija pamatā ir balstīta uz atsevišķiem piemēriem un nesistemātiskiem ikdienas novērojumiem (piemēram, vietējo nevēlēšanās dzīvot rajonā, kur ir daudz imigrantu).

Pastāv būtiskas atšķirības valstīs, kurās ir regulēts (subsidēts) vai daļēji regulēts mājokļu tirgus (piemēram, Somija, Zviedrija) un tajās, kur šis tirgus praktiski pakļauts brīvajam tirgum ar reti sociālo mājokļu piedāvājumiem (Beļģija, Spānija, Ungārija, Slovēnija, arī Latvija u.c. ES valstis), kur ir izteikts kvalitatīvu un cenas ziņā pieejamu mājokļu trūkums.

Daudzām valstīm tādēļ ir raksturīga pieeja bez īpašas politikas mājokļu ziņā – imigrantiem tas ir jāirē vai jāpērk brīvajā tirgū; darba devēji, izglītības iestādes cenšas piedāvāt pagaidu mājokļus. Ar šādu pieeju, pastāv draudi, ka var veidoties segregētas dzīvesvietas, neformāli tīkli mājokļa ieguvei etnisko kopienu robežās.

Parasti, likumīgiem imigrantiem, kuriem nav bēgļa vai alternatīvās aizsardzības statusa, jau ierodoties valstī, ir jāpierāda, ka būs pienācīgs mājoklis ar īpašumtiesībām vai īres līgumu. Šāda prasība ir arī Latvijā⁶⁰. Taču praksē tas nenozīmē, ka visiem ir nodrošināts mājoklis un ka persona patiešām dzīvo norādītājā dzīvesvietā. Piemēram, Itālijā nereti sāk dzīvot vēsturiskajā centrā, kur mājas ir pamestas un arī bīstamas dzīvošanai. Diskriminācija var izpausties īres tirgū: potenciālo īrnieku-imigrantu dalīšana pēc etniskām, reliģiskām u.c. pazīmēm, diskriminējot daļu imigrantu, piemēram, Itālijas mazpilsētās priekšroku dodot poļu medmāsām

59 Integrating immigrant Children into European schools.

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/104EN.pdf (sk. 20.10.2009.)

60 Integration of immigrants in rural areas. (2006) Cases studies. Spain, Germany, Austria, Finland, Hungary, Romania, Italy. Cruz Roja Espanola; pp 340–341 and 346.

(etniska, reģionāla, sociāla selekcija), bet izvairoties izīrēt marokāņiem, albāņiem (rasistiski aizspriedumi, stereotipi)⁶¹. Savukārt, Vācijā migrantu mājokļu pētījumā tika identificēts, ka individuālajiem dzīvokļiem un māju īpašniekiem vairāk raksturīgi aizspriedumi, kas liedz izīrēt īpašumus imigrantiem un, jo īpaši, nelielās pilsētās vai laukos, tādēļ vieglāk ir iegūt dzīvokli lielu kompāniju īpašumos, kur izīrēšanas process ir bezpersoniskāks⁶².

Labās prakses

Daudzi imigranti mājokļu tirgū saskaras ar tiešu un netiešu diskrimināciju. Mājokļu īpašnieki var vispār nevēlēties tos pārdot vai izīrēt imigrantiem. Citi var pieprasīt pārmērīgu īres maksu vai iemaksu uz priekšu, atteikties pieņemt garantijas vai pieprasīt nevajadzīgus dokumentus un rekomendācijas. Tā kā privāto mājokļu pieejamības ziņā situācija ir sarežģīta, imigrantu vidū bieži vien ir liels pieprasījums pēc sociāliem, īrētiem mājokļiem. Taču sociālo mājokļu resursi ir nelieli, un rindas ir garas.

Pastāv virkne pasākumu, kurus var izmantot imigrantu tiešam un netiešam atbalstam. Praktiska palīdzība var izpausties kā rekomendācijas namīpašniekiem, iepriekšējas iemaksas vai īres garantijas. Spānijā, lielākajā daļā imigrācijas un integrācijas plānu, tagad ietvertas programmas, kuru ietvaros publiska iestāde garantē namīpašniekam, ka īre tiks maksāta un bojājumi, ja tādi tiktu radīti, novērsti.

Īpašniekus var mudināt uzlabot savu īpašumu kvalitāti, vienlaikus padarot tos pieejamus imigrantiem. Piemēram, Skikli municipalitāte Itālijā (Ragusas provincē Sicīlijā) piedāvā segt līdz pat 50% atjaunošanas un remonta izdevumu īpašniekiem, kuri piekrit vismaz piecus gadus izīrēt šos īpašumus imigrantiem par noteiktām, zemām cenām.

Avots: Integrācijas rokasgrāmata politikas veidotājiem un integrācijas speciālistiem

Daļa valstu cenšas īstenot nacionāla vai ES starpvalstu sadarbības līmeņa politikas telpiskās segregācijas mazināšanai un sociālo mājokļu piedāvāšanā. Labās prakses apzināšana liek valstīm piedāvāt arī vienlīdzīgākus nosacījumus sociālo mājokļu jomā. Piemēram, Austrijā tikai kopš 2006. gada ir atcelta norma, ka uz sociālo mājokli drīkst pretendēt tikai Austrijas pilsonis, paverot iespēju arī imigrantiem saņemt valsts vai pašvaldību subsidētu dzīvesvietu sociālo apstākļu dēļ⁶³.

Integrēšana lauku teritorijās. Kā īpašas iniciatīvas jāatzīmē migrantu integrēšana lauku teritorijās: tādas aktīvi tiek īstenotas Īrijā, Spānijā, Vācijā, Austrijā, Ungārijā, Rumānijā, Itālijā, Zviedrijā, Somijā. Tomēr, lai arī valstis cenšas novērst segregāciju, integrējot imigrantus lauku vidē, panākumi ir nelieli, jo politikas nespēj izmainīt imigrantu plūsmas uz lielpilsētām, ekonomiskajiem centriem, kuros ir ne tikai labākas darba iespējas, bet arī multikulturāla vide⁶⁴. Piemēram, Somijā, Jivaskiles reģionā, kas arī piedalās imigrantu integrēšanā un mājokļu nodrošināšanā lauku teritorijās, ir augsts bezdarbs, jo universitātes pilsētā daudzi studenti vēlas strādāt nepilnu, arī zemu atalgoātu darbu, savukārt, laukos lauksaimniecības darbu

61 Integration of imigrants in rural areas. (2006) Cases studies. Spain, Germany, Austria, Finland, Hungary, Romania, Italy. Cruz Roja Espanola; pp 372–3.

62 Turpat; p. 314.

63 Rural in. Integration of imigrants in rural areas. (2006) Cases studies. Spain, Germany, Austria, Finland, Hungary, Romania, Italy. Cruz Roja Espanola; p 282.

64 UNESCO (2007) "Migrant Integration in Rural Areas. Evidence from New Countries of Immigration" International Journal on Multicultural Societies Vol. 9, No. 1. <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001538/153803e.pdf> un Rural in. Integration of imigrants in rural areas. (2006) Cases studies. Spain, Germany, Austria, Finland, Hungary, Romania, Italy. Cruz Roja Espanola.

apjoms pēdējos gados ir ļoti būtiski sarucis un, kopumā, iedzīvotāji, neatkarīgi no valstiskās izcelsmes un uzturēšanās ilguma, pārceļas uz lielākām pilsētām⁶⁵.

Integrēšana pilsētās. ES līmenī ir vairāku valstu iniciatīvas segregācijas mazināšanai urbānā vidē: Beļģijā, Somijā, Itālijā, Lietuvā, Nīderlandē, Portugālē, Spānijā. Taču, arī šajās jomās, labās prakses un standartu apzināšana vēl ir tikai sākotnējās stadijās, un to padziļinātai izpētei nepieciešami tālāki pētījumi, ņemot vērā katras vietas īpašo kultūras un vēsturisko kontekstu⁶⁶.

Tomēr, politikās un praksēs par segregācijas novēršanu pilsētās nereti uzmanība tiek koncentrēta uz simptomiem – segregāciju, nevis iemesliem. Turpmākajās politikā iniciatīvās, nozīmīga loma būtu jāierāda pašu imigrantu iesaistei segregācijas mazināšanā, apkārtnes labiekārtošanā, mājoķļu uzlabošanā, lai veicinātu pilsonisku aktivitāti un piederības izjūtu pilsētai un kopienai.

3.3. POLITISKĀ LĪDZDALĪBA

Imigrantu politiskā iesaistīšanās jaunās mītnes zemes procesos ir ļoti saistīta ar ekonomisko, sociālo un kultūras dimensijām, kuras veido pamatu pilsoniskajai līdzdalībai. Aizvien vairāk ES valstu arī jaunienācējiem ir tiesības piedalīties vietējās vēlēšanās, tādējādi ar savu politisko līdzdalību arī veidojot vidi, kurā viņi dzīvo.

Tiesības piedalīties pašvaldību vai vispārējās vēlēšanās dažādās valstīs

Beļģijā, Čehijā, Somijā, Ungārijā, Īrijā, Lietuvā, Luksemburgā, Portugālē, Slovākijā, Slovēnijā, Zviedrijā un Grieķijā trešo valstu pilsoņi var piedalīties pašvaldību vēlēšanās⁶⁷. Tomēr, praksē politikas atšķiras un daļā minēto valstu ir ierobežojumi: valsti ir jāpavada noteikts gadu skaits un tikai tad var īstenot šīs tiesības. Piemēram, pašvaldību vēlēšanās Īrijā var piedalīties un paši kandidēt arī valsti nesen ieradušies imigranti. Zviedrijā un Dānijā šādas tiesības piešķir pēc trīs gadiem, Ungārijā – jau pēc viena legāli nostrādāta gada⁶⁸. Citās valstīs šādas tiesības ir tikai tiem trešo valstu pilsoņiem, ar kuru izcelsmes valsti noslēgti bilaterāli uzņemšanas līgumi. Atsevišķie izņēmumi, galvenokārt, saistīti ar postkoloniālisma un vēsturiski lingvistiskām saiknēm – Portugālē, pēc divu gadu legālas uzturēšanās, vēlēšanās var piedalīties Brazīlijas pilsoņi, bet Spānijā atsevišķu Latīņamerikas zemju pilsoņi var naturalizēties un piedalīties vēlēšanās pēc trīs gadiem.

Taču, tiesības piedalīties vēlēšanās vēl nenozīmē, ka migranti tās aktīvi īsteno, tādēļ ES valstīs notiek arī informatīvas kampaņas par imigrantu balsošanas tiesībām, kurās aicina imigrantus aktīvi iesaistīties sabiedriskajā dzīvē.

65 Integration of immigrants in rural areas. (2006) Cases studies. Spain, Germany, Austria, Finland, Hungary, Romania, Italy. Cruz Roja Espanola pp 407–429.

66 Skatīt, piemēram, iniciatīvas Segregācijas novēršanai lielpilsētās. <http://www.peer-review-social-inclusion.eu/peer-reviews/2004/local-development-agreements-as-a-tool-to-stop-segregation-in-vulnerable-metropolitan-areas> (sk. 20.10.2009.) vai Network. Cities for local Integration policy (CLIP). <http://www.eurofound.eu.int> (sk. 20.10.2009.)

67 Projekts *Routes* Trešo valstu valstspiederīgo integrācijai ES valstīs. http://projectroutes.com/en/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=50&Itemid=108 (sk. 21.10.2009.)

68 Vogel, D. and A. Triandafyllidou (2005) Civic activation of immigrants – An introduction to conceptual and theoretical issues. POLITIS. http://www.politis-europe.uni-oldenburg.de/download/WP1_POLITIS_VogelTriandafyllidou_2005.pdf (sk. 21.10.2009.)

Labās prakses

Imigranti var dibināt organizācijas (arī politiskas), kā arī iesaistīties politiskajās partijās. Legāli uzturoties valstī, var balsot un kandidēt pašvaldību vēlēšanās tāpat kā ES valstu pilsoņi. Var balsot arī reģionālajās vēlēšanās. Imigranti un imigrantu organizācijas var brīvi ievēlēt pārstāvjus vietējā, reģionālā un valsts līmeņa konsultatīvajās institūcijās, kuras apspriež politiku attiecībā uz imigrantiem. Valsts aktīvi informē imigrantus par viņu politikajām tiesībām un dod iespēju imigrantu organizācijām saņemt finansiālu vai cita veida atbalstu ar tādiem pašiem nosacījumiem, kā citām organizācijām. Vistuvāk šim ideālajam modelim ir Zviedrija, Somija un Norvēģija.

Avots: MIPEX

Pieredze liecina, ka imigranti labprātāk iesaistās kā grupas locekļi (piemēram, vecāki), nevis atsevišķi. Uz etnisko izcelsmi balstītās grupas, var veicināt iesaisti, dodot cilvēkiem iespēju apspriest jautājumus ar saviem līdziniekiem un nonākt pie vienošanās, tādējādi ceļot personu pašapziņu.

Avots: Integrācijas rokasgrāmata politikas veidotājiem un integrācijas speciālistiem

3.4. IMIGRANTU IESAISTE POLITIKU VEIDOŠANĀ UN INICIATĪVU IZVĒRTĒŠANĀ

Konsultatīvie mehānismi imigrantu integrācijas jautājumos īstenojas vairākos līmeņos: izpildvaras līmenī sadarbojas ministrijas, jo integrācija pēc būtības nevar būt tikai vienas ministrijas atbildības joma. Ja vēl pastāv kopīga koordinējošā institūcija, tas var atvieglot integrācijas pārvaldību. Integrācijas pārstāvja postenis vai koordinējošā institūcija ir lielākajā daļā ES valstu.

Starpministriju konsultatīvie mehānismi imigrantu integrācijā darbojas lielākajā daļā valstu, piemēram, Dānijā, Īrijā, Polijā un Francijā⁶⁹.

Integrācijas jautājumos ļoti būtiska ir arī valsts, pašvaldības un nevalstiskā sektora cieša sadarbība. Piemēram, Austrijā, kur ir samērā stingri ierobežojumi un barjeras imigrantu integrācijai, pēdējos gados ir izveidots īpašs departaments integrācijai un daudzveidībai, kurā partnerībā sadarbojas imigrantu organizācijas, nevalstiskās organizācijas un Vīnes pašvaldība.

Līdzīgi mehānismi – forumi etniskajām minoritātēm – ir ieviesti arī Beļģijas pilsētās ar lielu imigrantu skaitu. Aizvien vairāk valstu izvērš īpašus atbalsta mehānismus sievietēm, imigrantēm, lai veicinātu viņu pilsonisko aktivitāti.

Čehijā, Dānijā, Igaunijā, Grieķijā, Itālijā, Portugālē un Spānijā imigrantu pārstāvji, kopā ar citiem partneriem, ir iesaistīti integrācijas politikas īstenošanā un uzlabošanā. Portugālē Imigrācijas lietu konsultatīvajā padomē (COCAI) ietilpst piecas imigrantu kopienas, kuras aktīvi iesaistās ar imigrācijas integrāciju saistītu politiku veidošanā⁷⁰.

Dānijā, Itālijā un citviet darbojas etnisko minoritāšu padomes, kuras ir padomdevējainstitūcijas Integrācijas ministrijai, kā arī pašvaldību vai reģionāla līmeņa integrācijas padomes. Spānijā

69 Integrācijas rokasgrāmata (2007). 17. lpp. http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/immigration/integration/doc/2007/handbook_2007_lv.pdf (sk. 21.10.2009.)

70 Projekts *Routes* Trešo valstu valstspiederīgo integrācijai ES valstīs. http://projectroutes.com/en/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=50&Itemid=108 (sk. 21.10.2009.)

viens no aktīvākajiem konsultatīvajiem mehānismiem ir Imigrantu integrācijas forums, trīspušu konsultatīva institūcija, kuru veido (1) valdības, publiskās administrācijas, (2) imigrantu organizāciju, (3) sociālo partneru un citu nevalstisko organizāciju pārstāvji. Veidojot jaunas likumu normas, kas tieši un netieši skar imigrantu integrāciju, ir obligāti jākonsultējas ar šo organizāciju. Pēdējo gadu laikā, arī Francijā atjaunota imigrantu kopienu padome, kura ir iekļauta konsultatīvajos mehānismos pie ministrijām, kuras izskata ar imigrantu integrāciju saistītus jautājumus.

3.5. DISKRIMINĀCIJAS NOVĒRŠANA

Rasisms ir mainīgs fenomens un mūsdienās ne vienmēr saistāms ar koloniālo rasismu, kurš balstījās bioloģiskā rasu atšķirības izpratnē. Pēdējos gados rasisma pētnieki norāda uz jaunām rasisma izpausēm, neo-rasismu, simbolisko rasismu, atšķirību rasismu, kuram raksturīgi uzbrukumi imigrantiem un distancēšanās no jaunienācējiem viņu etniskās izcelsmes vai vizuālo atšķirību dēļ un kas vairāk tipisks postkoloniālismam. Ideoloģiski diskursi, kuri sludina, ka vietējiem un ienācējiem ir pārāk atšķirīgas kultūras un vērtības, lai varētu sadzīvot, veido pamatu dažādiem neo-rasisma aizspriedumiem, un vienlaicīgi rada grūtības praktiski nošķirt prakses, kuras veicina etnocentrismu vai institucionalizē rasismu mūsdienu sabiedrībās⁷¹.

Eiropā politikas antidiskriminācijas jomā pret imigrantiem ir samērā jaunas. Kā galveno pārgriezienu punktu politikās, jāmin ES Rasu direktīvas⁷² un Vienlīdzīgas nodarbinātības direktīvu⁷³ pieņemšanu 2000. gadā, kad ES valstis padziļināti sāka skatīt un savās politikās sasaistīt integrāciju ar diskriminācijas mazināšanu un izskaušanu, jo direktīva arī uzliek par pienākumu mazināt un izskaust diskrimināciju uz rases un etniskās piederības pamata. Pat valstīs, kurās normatīvie akti salīdzinoši ir vislabākie imigrantu integrācijas jomā, piemēram, Zviedrijā, pretdiskriminācijas likumi tika pieņemti salīdzinoši nesen: 1994. gadā Zviedrijā pieņēma pirmo likumu pret diskrimināciju darbā, 1999. gadā – uzlabotu vispārīgu pretdiskriminācijas likumu un 2008. gada 5. jūnijā – jaunu pretdiskriminācijas likumu.

Rasisms un diskriminācija iedīgli pastāv, praktiski, visās sabiedrībās: distancēšanos un vēsturiskos aizspriedumus reducējot secinājumā, ka imigranti nav pietiekami kvalificēti un vajadzīgi valstij. Tādēļ antidiskriminācijas jautājumiem kopsaistē ar iecietības veicināšanu ir jācaurvij ikvienu politiku, kura tieši vai netieši saistīta ar imigrantu integrāciju. Turklāt, jāņem vērā, ka imigrantus var skart arī daudzveidīga diskriminācija: paralēli diskriminācijai uz rases vai etniskās piederības pamata, var pievienoties diskriminācija pēc dzimuma, vecuma, invaliditātes, reliģiskās piederības, seksuālās orientācijas un diskriminēšanas iemesli var mainīties laika gaitā.

Aizspriedumi ir visos līmeņos – lēmējvaras, izpildvaras, politikas izvērtētāju, policijas utt. Tādēļ nepieciešams apmācīt ne tikai darba devējus, policiju utt., bet arī politikas lēmumu pieņēmējus un visu sabiedrību.

71 Claude Lcart, J., M. Labelle, R. Antonius (2005) Indicators for evaluating municipal policies aimed at fighting racism and discrimination Jean – Center for Research on Immigration, Ethnicity and Citizenship (CRIEC) Université du Québec à Montréal, Montreal. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001496/149624E.pdf> (sk. 19.10.2009.)

72 Rasu vienlīdzības direktīva. 2000/43/EC

73 Vienlīdzīgas nodarbinātības direktīva 2000/78/EK

Nereti diskriminācijas noliegšana var būt saistīta ar pieņēmumu, ka valstij nav problēmu, ka rasisma tajā nekad nav bijis, taču tas ir nepilnīgi vai iluzori. Daudz ir atkarīgs no izglītības līmeņa un rasisma definēšanas, piemēram, nereti valstīm ir tendence piemirst romu problēmu.

Valstu limeni

Minimālās prasības diskriminācijas novēršanai ES valstīs nosaka direktīvas, kuras ir obligāti jāievēro un, saskaņā ar kurām, ir jāievieš jaunas normas arī nacionālajos likumos. Likuma normu ieviešanai un ievērošanai katrā ES valstī ir noteiktas t.s. Vienlīdzības iestāde (*Equality body*), kura kalpo arī kā atbalsts rasisma, ksenofobijas un citu neiecietības noziegumu upuriem. Latvijā par vienlīdzības iestādi ir izraudzīts Tiesībsarga birojs⁷⁴.

Taču, attiecībā uz politiku pretdiskriminācijas jomā, valstis var iet savu ceļu un tiekties pēc augstākiem standartiem imigrantu diskriminācijas novēršanā. Lai mācītos viena no otras un apgūtu labo praksi, Eiropas Padomes institūcija – Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (*ECRI*)⁷⁵ izstrādā rekomendācijas un veic monitoringu rasisma novēršanā šīs organizācijas dalībvalstīs.

Regulārus politikas un prakses pētījumus un datu savākšanu un sistematizēšanu par rasismu, ksenofobiju un citiem neiecietības veidiem ES valstīs veic ES Pamattiesību aģentūra (*FRA*)⁷⁶ un tajā ietilpstošais Eiropas Rasisma un ksenofobijas novēršanas informācijas tīkls (*RAXEN*), ar kontaktpunktiem ES dalībvalstīs. Aktīvas pretrasisma politikas labā Eiropā darbojas Eiropas pretrasisma tīkls (*ENAR*)⁷⁷, kurā 2009. gada nogalē ietilpa vairāk nekā 600 organizācijas un kura ietvaros dalībvalstis veido savus nacionālos politikas plānus cīņai pret rasismu. Šādus plānus ir pieņēmušas daudzas ES valstis, tostarp Īrija, Slovākija, Dānija, Spānija, Nīderlande, Zviedrija, saskaņojot tos ar citām valstī pastāvošajām politikām imigrantu integrācijai⁷⁸.

Labās prakses

Imigrantu un viņu bērnu vienādas iespējas ekonomiskās, sociālās un sabiedriskās dzīves jomā garantē pretdiskriminācijas likums. Likumdošanā noteiktas sankcijas par imigrantu diskrimināciju pēc etniskās izcelsmes, rases, reliģijas, pilsonības vai citām pazīmēm. Tas attiecas uz gandrīz visām dzīves jomām. Valsts aktīvi palīdz īstenot likuma normu ievērošanu. Tiek sniegta aizsardzība, lai varētu vērsties tiesībsargājošās institūcijās, nebaidoties no sankcijām darbavietā vai mācību iestādē. Tiesa var piemērot dažāda veida sankcijas, lai izbeigtu tālāku diskrimināciju, piemēram, finansiālu kompensāciju, citus pozitīvus vai negatīvus pasākumus. Valsts uzņemas atbildību veidot dialogu sabiedrībā un sistemātiski veicināt vienlīdzību. Šim raksturojumam vislabāk atbilst normatīvais regulējums Zviedrijā, Portugālē, Ungārijā, Lielbritānijā, Nīderlandē un Francijā.

Avots: MIPEX

74 Sīkāk skatīt Tiesībsarga biroja mājas lapā: www.tiesibsargs.lv

75 Sīkāka informācija par *ECRI* pieejama EP Informācijas biroja mājas lapā Latvijā: <http://www.coe.lv/tulkojumi.php?tips=1&veids=1> (sk. 20.10.2009.)

76 European Union Agency for Fundamental Rights, *Annual Report 2008*. Vienna, 2008, 17. lpp. http://fra.europa.eu/fra/material/pub/ar08/ar08_en.pdf

77 *ENAR* mājas lapa: <http://www.enar-eu.org/>

78 Muižnieks, N. (red.) (2008) Imigrantu integrācija Eiropā un Latvijā. SPPI

Integrācijas rokasgrāmatā ES valstīm imigrantu integrācijas politiku veidošanā un īstenošanā⁷⁹ visas dalībvalstis tiek aicinātas kopīgi darboties efektīvu, izmērāmu indikatoru izstrādē, lai konstatētu diskriminācijas gadījumus, jo nepārprotami pierādījumi, ka diskriminācija pret imigrantiem notiek, vairo gan politikas veidotāju, gan visas sabiedrības izpratni un atbalstu cīņai pret diskrimināciju⁸⁰.

Dalībvalstis tiek īpaši mudinātas izskaust tiešu un netiešu diskrimināciju imigrantu pieņemšanā darbā un šķēršļu novēršanu augšupvērstai mobilitātei darba vietās, tādēļ diskriminācijas novēršanai valstis tiek aicinātas īstenot arī aktīvu, atbalstošu rīcību, piemēram, kā tas ir Dānijā vai EEZ valstī Norvēģijā, aicinot darba devējus izskatīt imigrantu kandidatūras vakancēm, reizēm nosakot par obligātu starp kandidātiem iekļaut arī imigrantus. Šāda politika mudina gan darba devējus aktīvāk meklēt potenciālos darbiniekus arī imigrantu vidū, gan arī pašus imigrantus censties pārvarēt aizspriedumus, ka vietējie darba devēji ir nepieejami jauniešiem. Cita starpā, dalībvalstīm ir ieteikts darbā pieņemšanas procesu padarīt anonīmu, lai slēptu un reizēm, neapzinātu aizspriedumu dēļ, netiktu noraidīti potenciāli labi kandidāti tikai tādēļ, ka viņi ir imigranti. Privātajā sektorā šādas apņemšanas parasti ir brīvprātīgas.

Dānijā ir iedibinātas daudzveidīgas iniciatīvas starpkultūru dialoga veicināšanai, īpaši uzsverot reliģijas daudzveidību. Iecietības veicināšanas un pretdiskriminācijas jautājumi tiek iztirzāti etnisko minoritāšu dialogā ar valsts premjerministra biroju un Integrācijas ministriju⁸¹. Vācijā ir viena no Eiropas lielākajām islāma ticīgo kopienām un arī lielākā to pārstāvošā organizācija. Somijā starpkultūru un starpreliģiju dialogs ir integrālas etnisko attiecību konsultatīvās padomes uzdevums, šī padome darbojas kā pastāvīgs starpnieks, nodrošinot informācijas apmaiņu starp reliģiskajām kopienām un valsts/pašvaldības varas pārstāvjiem. Arī Itālijā, lai izziņātu islāma kopienu problēmas un izveidotu platformu dialogam ar valdību, ir izveidota Itālijas islāma padome. Daudzās valstīs notiek ikgadējas starpreliģiju grupu konferences. Tas ļauj augstā līmenī un publiski diskutēt par reliģiju, reliģisko praksi dažādību un iecietības veicināšanu valstī. Savukārt, Nīderlandē, sadarbojoties Izglītības, kultūras un zinātnes, kā arī Integrācijas ministrijām, tiek sniegts atbalsts reliģisko līderu izglītošanai.

Pašvaldību līmeni

Viena no nozīmīgākajām iniciatīvām pasaules pilsētu līmenī (ar reģionālu organizāciju Eiropā) ir *UNESCO* tīkls Pilsētas pret rasismu⁸². 2009. gadā tajā darbojās 94 pilsētas no 18 valstīm, tajā skaitā Rīga. Būtiski, ka šajā sadarbībā dažādas pilsētas var dalīties politiku veidošanas pieredzē, kā radīt un sekmīgi pārvaldīt iecietīgāku, daudzveidīgāku vidi.

Pilsētu prakses tiek veidotas uz trīs pamatpīlāriem: (1) pilsētas kā organizācijas dažādību ievieš arī pilsētas administrācijā, apmācot pakalpojumu sniedzējus un pašvaldību darbiniekus, kā arī iesaistot etnisko grupu un dažādu rasu pārstāvjus lēmumu pieņemšanas un izpildvaras institūcijās. (2) Pilsētu kā kopienu galvenās aktivitātes ir vērstas pilsoniskās līdzdalības veicināšanā, lai sekmētu piedalīšanos pilsētas dzīves veidošanā, izglītības (dažādos līmeņos)

79 Integrācijas rokasgrāmata (2007). http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/immigration/integration/doc/2007/handbook_2007_lv.pdf (sk. 21.10.2009.)

80 Integrācijas rokasgrāmata (2007). http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/immigration/integration/doc/2007/handbook_2007_lv.pdf (sk. 21.10.2009.)

81 Projekts *Routes* Trešo valstu valstspiederīgo integrācijai ES valstīs. http://projectroutes.com/en/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=50&Itemid=108 (sk. 21.10.2009.)

82 Sadarbības tīkls: Pilsētas pret rasismu. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001496/149624E.pdf> (sk. 21.10.2009.)

atbalstam, kā arī nabadzības un dzīvesvietu segregācijas mazināšanai. (3) Pilsētas kā publiskās kārtības uzrauga galvenais fokuss ir policijas un tiesībsargājošo iestāžu kapacitātes celšana rasisma novēršanā un rasisma noziegumu sodīšanā, kā arī juridisko pakalpojumu nodrošināšanā cīņai pret rasisma noziegumiem.

Labās prakses

128 lielo Eiropas pilsētu tīkla *Eurocities* locekļi ir pieņēmuši noteikumus, attiecībā uz imigrantu integrāciju un patvēruma meklētāju uzņemšanu (*Contribution to Good Governance concerning the integration of immigrants and reception of asylum seekers*). Šī harta, kuru izstrādājušas pilsētas un kas paredzēta pilsētām, ietver vispārīgus principus par pieeju integrācijai, kā arī konkrētākus rīcības kodeksus attiecībā uz būtiskāko pakalpojumu sniegšanu. Konkrētu apņemšanos piemēri ir šādi:

- attīstīt tiešu un atklātu komunikāciju ar visām kopienām, kurām ir imigrantu izcelsme, lai tās iesaistītu visu to politiku veidošanā un īstenošanā, kuras tieši skar viņu izredzes dzīvē un dzīves apstākļus,
- censties panākt, lai visiem iedzīvotājiem tiktu sniegta pilnīga un pārskatāma informācija par imigrācijas patieso ainu un efektīvai integrācijai nepieciešamajiem nosacījumiem,
- censties pievērst izglītības iestāžu, to vadības un skolotāju uzmanību skolēnu arvien daudzveidīgākajam sastāvam, šajā sakarā nodrošinot nepieciešamās speciālās zināšanas,
- cik iespējams, izstrādāt starpniecības programmas veselības aizsardzības dienestu un sociālo dienestu ietvaros, lai veicinātu komunikāciju un sapratni starp profesionāļiem un dažādām etniskajām grupām, kā arī
- veicināt visu imigrantu piekļuvi pilsētas kultūras iestādēm un līdzdalību kultūras dzīvē.

Pašvaldības ir atbildīgas par dažu imigrācijas tiesību aktu un citu augstākos līmeņos noteiktu uzdevumu īstenošanu. Tajā pašā laikā, tām var būt ievērojama kompetence jomās, kuras ir būtiskas integrācijai, un tās var darboties kā pakalpojumu sniedzējas būtiskās nozarēs, piemēram, veselības aizsardzības un mājokļu jomās. Tādēļ tās saskaras ar sekām, kādas rada migrācija, neatkarīgi no tā, vai tā ir likumīga vai nelikumīga, ekonomiskā vai ar ģimeni saistītā, pagaidu vai pastāvīgā.

Harta "Ieguldījums labā pārvaldībā" rada pamatu sistemātiskam izziņas procesam starp pilsētām. Dokumenta galvenais mērķis ir veicināt jauninājumus, izmantojot strukturētu uzraudzību un darbību novērtējumu.

Avots: www.eurocities.org

Minsteres pilsēta Vācijā palīdz etnisko vāciešu ģimenēm, kuras atgriežas Vācijā (*Aussiedler*), atrast mitekli pēc tam, kad tās atstāj kolektīvo uzņemšanas centru, kā arī sniedz atbalstu šo ģimeņu integrācijai savas jaunās apkaimes kopienas dzīvē. Ģimenes vispirms tiek ar pašvaldības palīdzības darbinieku. Viņi kopā izstrādā individuālos profilus, aptverot izglītību un darba pieredzi, sabiedriskās aktivitātēs pirms emigrācijas, zināšanas par vietējo kārtību, profesionālos un sociālos mērķus un intereses. Balstoties uz šiem profiliem, tiek sastādīts attiecīgo vietējo iestāžu un organizāciju saraksts, ar kurām jāsazinās. Tās ietver sporta klubus, draudzes, jauniešu klubus utt. Imigranti noslēdz integrācijas līgumu ar pašvaldību un apņemas divreiz nedēļā apmeklēt sanāksmes ar palīdzības darbinieku. Patiesībā, sanāksmes ir notikušas daudz biežāk, īpaši sākumposmā.

Avots: *Integrācijas rokasgrāmata politikas veidotājiem un integrācijas speciālistiem*

Kopsavilkums

Kā redzams no aplūkotajām politikas jomām, tās ir savstarpēji cieši saistītas un viena otru ietekmējošas. Tas saskan arī ar jaunākajās ES debatēs pausto⁸³, proti, nepieciešamību uzlabot integrācijas politiku izvērtēšanas ietvaru, aplūkojot tās četrās pamatlīnijās: aktīva pilsonība, ekonomiskā līdzdalība, sociālā kohēzija, kā arī un izglītība un kultūra.

Līdz ar to darba tirgus pieejamība un iekļaušanās tajā, sociālais nodrošinājums, aktīvi un atvērti sociālie tīkli starp imigrantiem un vietējo sabiedrību un politiskā līdzdalība ir jāskata kopsaistē ar to, vai darba un uzturēšanās atļaujas neliek formālus šķēršļus pilsoniskajām aktivitātēm; vai iekļaušanai darba tirgū tiek izmantots arī brīvprātīgais darbs, individuālas konsultācijas, mediācija, nevalstiskais sektors, dialogu platformas starp sociālajiem partneriem.

Ekonomisko aktivitāti uzlabo efektīva kvalifikāciju atzīšanas sistēma, prasmju izvērtējums; iekļaušanos darba tirgū veicina profesionālā izglītība un karjeras attīstības perspektīvas, pašnodarbinātība un uzņēmējdarbības veicināšana imigrantu vidū, preču un pakalpojumu piegādātāju dažādība, sadarbojoties vietējiem uzņēmējiem un imigrantiem, veidojot sadarbības tīklus pāri nacionālo valstu robežām.

Sociālo kohēziju veicina mājokļu pieejamība, segregācijas mazināšana, pilsētu attīstība kopumā, sociālā aizsardzība un veselības aizsardzība visiem sabiedrības locekļiem. Savukārt, izglītība un kultūras aktivitātes veicina starpkultūru, tai skaitā starprelīģiju dialogu un dažādību ne tikai vispārējā izglītības sistēmā, bet visās dzīves jomās un uzlabo valodu kompetences ne tikai imigrantu grupās, bet arī tiem vietējiem iedzīvotājiem, kuri paši nemigrē.

Visi augšminētie jautājumi, turklāt, ir neatraujami saistīti ar rasisma un diskriminācijas izskaušanu ikvienā no apskatītajām jomām.

Tiekšanās pēc labākiem integrācijas rezultātiem ir visu – tiešo un netiešo politiku mērķis. Latvijai, kura līdz šim *MIPEX* indeksā, normatīvo aktu limenī, bija viena no imigrantu integrācijas ziņā vājākajām. Tā Latvijai ir iespēja mācīties un veidot savu politiku, kura balstīta pētījumu atziņās un labākajā praksē, lai tādējādi uzlabotu normatīvo ietvaru. Labākajiem nereti ir relatīvi neizdevīgāks stāvoklis – nav mudinājuma pilnveidoties, lai arī praksē, joprojām, ir daudz problēmu visām ES valstīm.

83 Niessen, J. (2009) Integration indicators, monitors and benchmarks. Background paper to the key-note address for the German Conference on Indicators and Experiences in Monitoring Integration Policy organised by the German Commissioner for Migration, Refugees and Integration (Berlin, Federal Chancellery, 15–16 June 2009). http://www.bundesregierung.de/nsc_true/Content/DE/Artikel/IB/Artikel/Themen/Internationales/Conference/09-benchmarking.property=publicationFile.pdf/09-benchmarking (sk. 20.10.2009.)

4. EIROPAS SAVIENĪBAS TIESISKAIS REGULĒJUMS IMIGRĀCIJAS UN IMIGRANTU INTEGRĀCIJAS JOMĀ

4.1. EIROPAS SAVIENĪBAS IMIGRĀCIJAS UN IMIGRANTU INTEGRĀCIJAS POLITIKA

Eiropas Savienības imigrācijas politikā ir atšķirīgas nostādnes attiecībā uz dažādām imigrantu grupām – patvēruma meklētājiem un bēgļiem, legālajiem imigrantiem un nelegālajiem imigrantiem no trešajām valstīm. ES tiesību dokumentos imigrantus, kuri ierodas ES un nav ES, EEZ vai Šveices Konfederācijas pilsoņi, sauc par trešo valstu valstspiederīgajiem (turpmāk tekstā, lai apzīmētu šo grupu, tiks lietots arī jēdziens “imigranti”). Tālāk, apskatot ES imigrācijas politiku, uzmanība tiks pievērsta ES nostādnēm tieši legālās imigrācijas jomā.

ES nepieciešamība pēc vienotas imigrācijas un imigrantu integrācijas politikas ir noteikta Amsterdamas līgumā, kurā paredzēts, ka ES ir jāveido kā brīvības, drošības un tiesiskuma telpa. Par vienu no politikām, kura sekmētu Eiropas kā brīvības, drošības un tiesiskuma telpas saglabāšanu, ir atzīta migrācijas politika, kura, ar Amsterdamas līguma stāšanos spēkā 1999. gadā, kļūst par Eiropas Kopienas (EK) kopīgo politiku⁸⁴. Amsterdamas līgums noteic, ka ES ir jāizstrādā tiesību normas Eiropas imigrācijas kopīgajai politikai piecu gadu laikā kopš Amsterdamas līguma stājas spēkā. Detalizējot, tiesību normām ir jāattiecas uz šādiem imigrācijas aspektiem: kādai ir jābūt trešo valstu valstspiederīgo iebraukšanas un uzturēšanās kārtībai ES; kādi ir ilgtermiņa uzturēšanās atļauju standarti un procedūras; kā tiek regulēta ģimenes atkalapvienošana; kā tiek regulēta nelegālā imigrācija; kā notiek nelegālo imigrantu atgriešana⁸⁵.

1999. gadā notika pirmā Eiropas Padomes tikšanās Tampērē ar mērķi izstrādāt ietvaru brīvības, drošības un tiesiskuma telpai. Tamperes tikšanās laikā tika apspriests, kādi būs galvenie ES imigrācijas politikas aspekti, un tie ir šādi: (1) visaptverošai migrācijas plūsmas vadībai ir jānotiek tādā veidā, lai ievērotu līdzsvaru starp humānu un ekonomisku imigrantu uzņemšanu; (2) trešo valstu valstspiederīgajiem ir jāpiešķir tādas pašas tiesības un pienākumi kā ES valsts, kurā tie ierodas, pilsoņiem; (3) nepieciešams harmonizēt nacionālo valstu tiesisko regulējumu, attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgo uzņemšanu un uzturēšanos valstī; (4) stratēģiju vadībai imigrācijas jomā ir jānotiek veidojot sadarbību ar un sadarbībā ar imigrantu izcelsmes valstīm⁸⁶. 2000. gadā EK uzsāk diskusiju ar Eiropas Padomi un Parlamentu par imigrācijas politiku, šīs diskusijas laikā tiek uzsvērts, ka imigrācijas politikai ir jāietver arī imigrantu integrācijas politika, ka integrācijas politikai ir jābalstās uz taisnīgu izturēšanos pret trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri likumīgi uzturas ES, novēršot viņu sociālo atstumtību, diskrimināciju un respektējot indivīdu dažādību⁸⁷.

84 Iepriekš imigrācijas politika bija katras dalībvalsts kompetencē.

85 The Treaty of Amsterdam. Amending the Treaty on European Union, The Treaties Establishing the European Communities and Certain related acts. October 2, 1997. Amsterdam. Article 73 k.
<http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf>

86 Tampere European Council 15 and 16 October 1999 presidency conclusions. European Parliament.
http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm

87 Communication from the commission to the council and the European Parliament on a Community Immigration Policy. COM(2000) 757 final. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2000:0757:FIN:EN:PDF>

Būtiski, ka imigrācijas un imigrantu integrācijas politika ir aktuāls dienas kārtības jautājums ES Lisabonas stratēģijas jeb ES ilgtermiņa plāna ietvaros, kurš tika pieņemts 2000. gadā. Lisabonas stratēģija nosaka trīs attīstības pilārus – ekonomikas, sociālo un vides. Attiecībā uz migrāciju būtiski ir pirmie divi pilāri. Ekonomikas pilārs paredz, ka ES ir jāveido kā konkurētspējīga, dinamiska un uz zināšanām balstīta ekonomika. Sociālais pilārs paredz uzlabot Eiropas sociālo modeli, investējot cilvēkresursos un mazinot sociālo atstumtību sabiedrībā⁸⁸. Tomēr, Lisabonas stratēģijā noteiktie mērķi konfrontē ar ES demogrāfisko situāciju, precīzāk, ES iedzīvotāju skaita samazināšanos un sabiedrības novecošanos vienlaikus. Esošās demogrāfiskās tendences var kavēt Eiropas sociālā modeļa ilgtspēju. Šajā kontekstā imigrācijas plūsmu pieaugums ir viens no risinājumiem, lai saglabātu Eiropas sociālo modeli.

Attiecībā uz imigrācijas politiku, būtisks ir ekonomiskais un sociālo lietu pilārs, jo imigranti, to darbaspēks un zināšanas ir nepieciešami, lai sasniegtu Lisabonas stratēģijā noteiktos ekonomiskās attīstības mērķus, savukārt imigrantu integrācija ir priekšnoteikums ES sabiedrības sociālajai kohēzijai un labklājībai. Tālākās diskusijas par to, kādai būtu jābūt ES imigrācijas politikai, vienmēr ir skatītas kopsakarā ar Lisabonas stratēģijā noteiktajiem mērķiem.

2004. gadā sākās darbs pie Hāgas programmas izstrādes. Programma nosaka mērķus un uzdevumus, kādi jāveic, lai stiprinātu brīvības, drošības un tiesiskuma telpu ES, laikā no 2005.–2010. gadam. Attiecībā uz legālo migrāciju, Hāgas programmā ir uzsvērts, ka *"legālajai migrācijai turpmāk būs būtiska loma, lai veidotu tādu ES ekonomiku, kura ir balstīta uz zināšanām, un tādejādi atbalstītu Lisabonas stratēģijas īstenošanu."*⁸⁹

Hāgas programmas rīcības plāns definē 10 rīcības prioritātes, no kurām trīs prioritātes attiecas uz legālo migrāciju, proti, (1) migrācijas vadība, (2) integrācija: migrācijas pozitīva ietekme uz Eiropas sabiedrību un ekonomiku, (3) brīvība, drošība un tiesiskums: kopīga atbildība un solidaritāte.

Migrācijas vadības prioritāte noteic nepieciešamību izveidot vienotu imigrācijas politiku ES jeb vienotu kritēriju legālo migrantu uzņemšanai dalībvalstīs izstrādāšanu un droša legālā statusa nodrošināšanu imigrantiem. Integrācijas prioritāte noteic, ka ir jāpārvar imigrantu sociālā izolācija Eiropas sabiedrībā un ir jāizveido vienots imigrantu integrācijas ietvars ES. Trešā prioritāte paredz izveidot ietvara programmu "Solidaritāte un migrācijas plūsmu pārvaldība", kura palīdzētu dalībvalstīm uzlabot migrācijas plūsmu vadību ES līmenī un stiprināt dalībvalstu solidaritāti migrācijas politikas un prakses jomā⁹⁰.

Līdzās jautājumiem par trešo valstu valstspiederīgo uzņemšanas kārtību ES dalībvalstīs, aktuāls jautājums ir par imigrantu integrācijas iespējām. Hāgas programma (2004) noteic nepieciešamību izveidot imigrantu integrācijas ietvaru.

88 Lisbon strategy. Europa Glossary. http://europa.eu/scadplus/glossary/lisbon_strategy_en.htm

89 The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union. Brussels, 13 December 2004. 16054/04. http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/doc/hague_programme_en.pdf

90 The Hague Programme – Ten priorities for the next five years. European Commission. [http://ec.europa.eu/justice_home/news/information_dossiers/the_hague_priorities/](http://ec.europa.eu/justice_home/news/information_dossiers/the_hague_priorities/Framework_programme_on_solidarity_and_management_of_migration_flows_for_the_period_2007-2013.Europa.Summaries_of_EU_legislation.http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/114509_en.htm) Framework programme on solidarity and management of migration flows for the period 2007–2013. Europa. Summaries of EU legislation. http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/114509_en.htm Ietvara programmai ir četras dimensijas. Pirmā dimensija attiecas uz Eiropas Savienības robežu ārējo vadību un Ārējo robežu fonda izveidi (External Border fund). Otrā attiecas uz patvēruma politiku un Eiropas Bēgļu fonda (European Refugee fund) termiņa pagarināšanu. Trešā attiecas uz trešo valstu pilsoņu sociālo, pilsonisko un kultūras integrāciju un Eiropas Integrācijas fonda (European Integration fund) izveidi. Savukārt, ceturtā attiecas uz nelegālo imigrāciju, nelegālo imigrantu atgriešanos un Eiropas atgriešanās fonda izveidi (European Return Fund).

*"Sabiedrības stabilitāte un kohēzija iegūst no sekmīgas trešo valstu pilsoņu un viņu pēcnācēju integrācijas; lai to sasniegtu, ir jāveido efektīva politika, lai aizkavētu konkrētās grupas izolāciju sabiedrībā. Ir nepieciešams izstrādāt visaptverošu pieeju lokālā, reģionālā, nacionālā un ES līmenī."*⁹¹

Tāpat Hāgas programmā ir minēti pirmie iespējamie imigrantu integrācijas ES ietvara pamatprincipi: (1) integrācija, kā abpusējs process starp imigrantu un vietējo sabiedrību; (2) imigrantu iekļaušanās sabiedrībā un pret diskrimināciju; (3) starpkultūru dialogs un imigrantu integrācija dažādās sociālās dzīves sfērās.

2004. gada decembrī Eiropas Padome, sadarībā ar dalībvalstu valdībām, sagatavoja priekšlikumus imigrantu integrācijas ES ietvaram, piedāvājot vienpadsmit imigrantu integrācijas pamatprincipus (skatīt pielikumu Nr. 1). Imigrantu integrācijas ietvara mērķi ir sekojoši: (1) palīdzēt dalībvalstīm formulēt savu integrācijas politiku; (2) palīdzēt dalībvalstīm saprast, kā ES, nacionālo valstu, reģionu un pašvaldību institūcijas var sadarboties integrācijas politikas veidošanā, palīdzot noteikt, kā, integrācijas politikas ietvaros, sadarboties ar citiem integrācijas aģentiem, piemēram, sociālajiem partneriem, NVO, sieviešu un bērnu organizācijām, biznesa struktūrām; (3) sintezēt esošo tiesisko ietvaru, piemēram, starptautisko tiesību instrumentus cilvēktiesību jomā un ES politiku dzimumu vienlīdzības un pret diskriminācijas jomā; (4) palīdzēt strukturēt dialogu starp dalībvalstu valdībām un citām institūcijām ES līmenī⁹². Vienpadsmit imigrantu integrācijas pamatprincipi ES aptver imigrantu integrācijas iespēju nodrošināšanu dažādās dzīves sfērās – sociālajā, ekonomiskajā, politiskajā un kultūras⁹³. Šo vienpadsmit pamatprincipu ieviešana dalībvalstīm nav saistoša, bet ir ieteicama (skatīt pielikumu Nr. 1)⁹⁴. *Tomēr, imigrantu integrācijas pamatprincipi, kurš paredz, ka imigrantiem ir jāapgūst integrācijas kursi, kas to noslēgumā var paredzēt arī pārbaudījumu, lai nodrošinātu, ka imigranti zina, saprot un respektē mītnes valsts sabiedrības vēsturi un institūcijas, kopīgās nacionālās un Eiropas vērtības, ir izpelnījušies nosodījumu integrācijas ekspertu un pētnieku vidū. Tiek uzskatīts, ka šāda pieeja integrācijas programmām satur spēcīgas kultūras un identitāras⁹⁵ nozīmes un tās ietverot tiesiskajā regulējumā, kurš attiecas uz cilvēku mobilitāti, var veicināt asimilāciju, nevis integrāciju, iekļaušanos un sociālo kohēziju*⁹⁶.

2004. gadā EK "Zaļajā grāmatā par ES pieeju ekonomiskās migrācijas pārvaldībai" izvērs diskusiju par trešo valstu valstspiederīgo uzņemšanas noteikumiem ES, tajā skaitā migrantu tiesībām un viņu integrācijas iespējām, kā arī to, kā sekmēt legālās imigrācijas dinamiku, ievērojot darba tirgus vajadzības Eiropā. Zaļā grāmata atsaucas uz Amsterdamas līgumu, kurš noteic nepieciešamību izveidot ES vienotas trešo valstu valstspiederīgo uzņemšanas procedūras, standartus un noteikumus, kā arī Lisabonas stratēģiju un Hāgas programmu, kura uzsver legālās imigrācijas nozīmi ES tālākajā attīstībā. Dokumentā tiek akcentēts, ka, veidojot

91 The Hague Programme : strengthening freedom, security and justice in the European Union. Brussels, 13 December 2004. 16054/04. 10. lpp.

92 Press release. 2618th Council Meeting. Justice and Home Affairs Brussels, 19 November 2004. Council of Europa. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/jha/82745.pdf

93 European Council. Press Release. 2618th Council Meeting. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/jha/82745.pdf

94 Komisijas paziņojums padomei, Eiropas Parlamentam, Ekonomikas un Sociālo Lietu Komitejai un Reģionu komitejai. Kopīgā integrācijas programma – Ietvars trešo valstu pilsoņu integrācijai Eiropas Savienībā. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0389:FIN:LV:PDF>

95 Tāds, kas saistīts ar spēcīgu kultūras identitāti, tīrību, istumu.

96 Carrera S., Wiesbrock A. (2009) *Civic Integration of Third-Country Nationals. Nationalism versus Europeanisation in the Common EU Immigration Policy*. The report was prepared for ENACT. <http://www.ceps.eu>

imigrācijas politiku, ir jāņem vērā ES sabiedrības novecošanās ietekme uz ekonomiku, kas var kavēt Lisabonas mērķu sasniegšanu. Dokuments arī konstatē, ka esošās migrācijas plūsmas ir nepietiekamas ES ilgtermiņa attīstības mērķu sasniegšanai. Saglabājoties esošajām migrācijas plūsmām, līdz 2030. gadam par 20% kritīsies nodarbināto cilvēku skaits Eiropā⁹⁷.

Turpinājums Zaļajā grāmatā uzsāktajai diskusijai ir "Legālās migrācijas politikas plāns" (2005. gads), kas jau daudz precīzāk definē likumdošanas iniciatīvas, kuras svarīgas konsekvantas ES legālās migrācijas politikas veidošanai. 2001. gadā dalībvalstis sagatavoja priekšlikumu direktīvai par trešo valstu valstspiederīgo, kuri ierodas ES nodarbinātības vai pašnodarbinātības nolūkā, uzņemšanas noteikumiem, tomēr Eiropas Padome šo priekšlikumu nepieņēma. Šajā dokumentā dalībvalstis iesaka vairākas jaunas direktīvas, jo, Zaļajā grāmatā aizsākto diskusiju rezultātā, dalībvalstis vienojas, ka nevēlas vienotu horizontālu pieeju visiem ekonomiskajiem migrantiem, bet nonāk pie secinājuma, ka ES darba tirgum ir nepieciešami augsti kvalificēti un sezonas strādnieki. Tiek izteikti priekšlikumi šādām direktīvām: (1) priekšlikums direktīvai par augsti kvalificēto darbinieku ieceļošanas un uzturēšanās noteikumiem⁹⁸, (2) priekšlikums direktīvai par sezonas darbinieku ieceļošanas un uzturēšanās noteikumiem, (3) priekšlikums direktīvai par procedūru uzņēmumu grupu ietvaros pārvietoto darbinieku (ICT) ieceļošanas, pagaidu un patstāvīgās uzturēšanās regulēšanai, (4) priekšlikums direktīvai par augstu praktikantu ieceļošanas un uzturēšanās noteikumiem.

Direktīvas, par augsti kvalificēto darbinieku ieceļošanu, mērķis ir izstrādāt ātru uzņemšanas procedūru imigrantiem ar augstu kvalifikāciju, kā arī viņiem pievilcīgus noteikumus dzīvei Eiropā. Direktīva, par sezonas strādnieku uzņemšanas noteikumiem, piedāvā ieviest uzturēšanās un darba atļauju, kura trešās valsts valstspiederīgajiem dod tiesības četrus gadus laikā strādāt Eiropā noteiktu skaitu mēnešu, tādējādi veicinot cirkulāro migrāciju. Trešās direktīvas priekšlikums paredz atvieglot starptautisku uzņēmumu darbinieku rotāciju. Savukārt, ceturtais direktīvas pamatideja ir ļaut trešo valstu valstspiederīgo prasmes un zināšanas iegūt prakses laikā Eiropā, tādējādi veicinot intelektuālā darbaspēka apriti, kas dotu ieguvumu gan izcelsmes, gan uzturēšanās valstij⁹⁹. "Legālās migrācijas politikas plāns" atkārtoti pievērš uzmanību arī imigrantu integrācijas nepieciešamībai, uzsverot, ka imigranta piekļuve darba tirgum ir izšķirošs elements trešo valstu valstspiederīgo integrācijai.

Līdzšinējās diskusijas un to rezultāti, par vienoto ES imigrācijas un imigrantu integrācijas politiku, tika iestrādāti Eiropas Imigrācijas un patvēruma paktā, kuru pieņēma Eiropadome 2008. gada 15. un 16. oktobrī. Galvenās Eiropas Imigrācijas un patvēruma pakta dimensijas ir labklājība, solidaritāte un drošība. Labklājības dimensija nozīmē, ka ir jāveicina legālā imigrācija, kā pamats Eiropas sociāli ekonomiskai attīstībai, ka ir jāīsteno taisnīga izturēšanās pret migrantiem, kā arī ir jāīsteno imigrantu un vietējās sabiedrības integrācija. Solidaritātes dimensija nozīmē, ka dalībvalstu un ES politikai imigrācijas jomā ir jābūt caurspīdīgai, ka dalībvalstīm ir jāsadarbojas un jāveicina labo prakšu pārņemšana vienai no otras. Savukārt, drošības dimensija nozīmē, ka dalībvalstīm ir kopīga imigrantu uzņemšanas politika un vienota ES ārējo robežu vadības sistēma¹⁰⁰.

97 Green paper on an EU approach to managing economic migration. COM (2004) 811 final.

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0811en01.pdf

98 Turpat

99 Policy plan on legal migration. COM (2005) 669 final. http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2005&nu_doc=669

100 European Pact on Immigration and Asylum. Brussels, 24 September 2008 (07.10) (OR. fr), 13440/08.

http://www.cedefop.europa.eu/en/Files/3830-ATT1-1-EUROPEAN_PACT_INMIGRATION_AND_ASYLUM.DOC

4.2. EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBU NORMAS IMIGRĀCIJAS UN IMIGRANTU INTEGRĀCIJAS JOMĀ

Sākotnējie priekšlikumi, veidojot kopīgo Eiropas Kopienas imigrācijas politiku, noteica, ka trešo valstu valstspiederīgajiem ir jāpiešķir tādas pašas tiesības un pienākumi, kā ES valsts, kurā tie ierodas, pilsoņiem¹⁰¹. Tomēr, dalībvalstu diskusiju rezultāti, vienojoties par konkrētām tiesību normām, kādas piemērojamas trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri ES dalībvalstīs uzturas likumīgi, atspoguļo pretrunu starp sākotnējiem politiskajiem mērķiem un esošajām tiesību normām trešo valstu valstspiederīgo imigrācijas un integrācijas jomā. *Šobrīd imigrācijas un integrācijas politika ES ir selektīva, nevis horizontāla attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgajiem. Tā piedāvā labākus priekšnoteikumus dzīvei Eiropas Savienībā imigrantiem (tajā skaitā viņu ģimenes locekļiem), kuriem ir augsta kvalifikācija. Visplašākās tiesības attiecībā uz situāciju darba tirgū un sociālo nodrošinājumu, kas vienlīdzīgas ar dalībvalstu valstspiederīgajiem, ir imigrantiem, kuri pārstāv augsti kvalificēto darbaspēku, un to noteic direktīva par īpašu procedūru trešo valstu valstspiederīgo uzņemšanai zinātniskās pētniecības nolūkos (Padomes direktīva 2005/71/EK) un direktīva par trešo valstu valstspiederīgo iecelšanu un uzturēšanos augsti kvalificētas nodarbinātības nolūkos (Padomes direktīva 2009/50/EK).* Nenoteiktā situācijā ES tiesiskā regulējuma ietvaros, tādās jomās, kā pieeja darba tirgum, sociālais nodrošinājums, pieeja izglītībai un integrācija, atrodas tie trešo valstu valstspiederīgie, kuru tiesības nav skaidri noteiktas direktīvās, piemēram, kvalificēti un zemi kvalificēti trešo valstu valstspiederīgie. Attiecīgi, tas ir katras dalībvalsts kompetencē, kādas tiesību normas tā paredz imigrantiem, kuru tiesības skaidri nedefinē esošās direktīvas par trešo valstu valstspiederīgo uzņemšanu un uzturēšanos dalībvalstī¹⁰², kuras ir saistošas dalībvalstīm (skatīt pielikumu Nr. 1).

Trešo valstu valstspiederīgo uzņemšanas noteikumi dalībvalstī ir atkarīgi no trešās valsts valstspiederīgā iebraukšanas iemesla ES dalībvalstī. ES direktīvas, kuras attiecas uz trešo valstu valstspiederīgo iebraukšanu un uzturēšanos ES dalībvalstī, paredz (1) atvieglotus uzņemšanas noteikumus studentiem, kas tiek balstīti uz līgumu starp attiecīgo mācību iestādi un valsts institūciju, kura atbild par imigrācijas pārvaldību dalībvalstī, (2) atvieglotus uzņemšanas noteikumus imigrantiem, kuri ierodas zinātniskās pētniecības nolūkos, nepieciešamības gadījumā piemērojot paātrinātu uzņemšanas procedūru un ļaujot pieteikties uzturēšanās atļaujai gan no savas izcelsmes valsts, gan dalībvalsts, kurā paredzēts veikt zinātnisku darbību, kā arī (3) augsti kvalificētiem nodarbinātajiem, paredzot, ka viņu pieteikumu zīlajai kartei jeb uzturēšanās atļaujai ir jāizskata ne ilgāk kā 90 dienu laikā (skatīt pielikumu Nr. 1).

Gan studentiem, gan imigrantiem, kuri ierodas zinātniskās pētniecības nolūkos, uzturēšanās atļauju izsniedz uz laiku, kāds nepieciešams studijām vai zinātniski pētnieciskajai darbībai dalībvalstī. Augsti kvalificētajiem nodarbinātajiem zīlo karti jeb uzturēšanās atļauju izsniedz uz darba līguma termiņa laiku plus trīs mēneši. Šī laika ietvaros imigrants var atrast dalībvalstī sev jaunas nodarbinātības iespējas (skatīt pielikumu Nr. 1).

Trešo valstu valstspiederīgo ģimenes locekļi dalībvalstī var saņemt uzturēšanās atļauju uz tādu pašu laiku kā apgādnieks, pirmo uzturēšanās atļauju saņemot uz vienu gadu ar tiesībām

101 Tampere European Council 15 and 16 October 1999 presidency conclusions. European Parliament. http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm

102 Padomes direktīva 2003/86/EK. 2003. gada 22. Septembris; Padomes direktīva 2004/114/EK. 2004. gada 13. Decembris; Padomes direktīva 2005/71/EK. 2005. gada 12. Oktobris; Padomes direktīva 2009/50/EK.

atjaunot. Direktīva pieļauj dalībvalstīm noteikt ierobežojumu, kas paredzētu, ka imigrants savus ģimenes locekļus pie sevis var uzaicināt tikai tad, ja viņam termiņuzturēšanās atļauja ir izsniegta vismaz uz gadu vai ilgāku laika periodu. Izņēmums ir ģimenes locekļi imigrantiem, kuri ierodas ES dalībvalstī veikt augsti kvalificētu darbu – viņi savus ģimenes locekļus pie sevis var uzaicināt arī tad, ja termiņuzturēšanās atļauja ir izsniegta uz īsāku laika periodu nekā viens gads (skatīt pielikumu Nr. 1).

Saskaņā ar ES direktīvām, kuras attiecas uz trešo valstu valstspiederīgo iebraukšanu un uzturēšanos ES dalībvalstīs, pieeja darba tirgum ir visām trešo valstu valstspiederīgo grupām, kuras dalībvalstīs uzturas likumīgi. Tomēr, dalībvalstis, nosakot trešo valstu valstspiederīgo pieeju darba tirgum, var ņemt vērā sava darba tirgus situāciju, un dalībvalstīm ir tiesības noteikt dažādus ierobežojumus darba tirgus pieejai, piemēram, ģimenes locekļiem piemērojot 12 mēnešu ierobežojumu darba tirgus pieejai, kopš brīža, kad saņemta uzturēšanās atļauja, studentiem nosakot ierobežojumus uzsākt saimniecisko darbību pirmajā uzturēšanās gadā, nosakot vakances migrācijas principu, kas paredz, ka dalībvalsts var pārliecināties, vai nepieciešamais darbinieks nav pieejams vietējā vai Eiropas Kopienas darba tirgū, u.c.

Šobrīd darba tirgū vislabvēlīgākā situācija ir trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri ES ierodas kā augstas kvalifikācijas nodarbinātie un pētnieki. Šīm imigrantu grupām ir tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi ar dalībvalstu valstspiederīgajiem attiecībā uz virkni jomu. Piemēram, diplomu, sertifikātu un citu profesionālo kvalifikāciju atzīšanu, darba apstākļiem, to skaitā atalgojumu, sociālo nodrošinājumu, atlaišanas un bezdarbnieka pabalstu. Imigrantu ar augstu kvalifikāciju ģimenes locekļiem nepiemēro nekādu termiņu darba tirgus piekļuvei (skatīt pielikumu Nr. 1).

Sociālās drošības jomā tikai augsti kvalificētiem nodarbinātajiem un tiem, kuri ierodas strādāt pētniecības nozarē, ir vienlīdzīgas tiesības ar dalībvalsts valstspiederīgajiem attiecībā uz slimības un maternitātes pabalstu, invaliditātes pabalstu, vecuma pabalstu, pabalstu ar darbu saistītos nelaimes gadījumos, kā arī bezdarbnieka un ģimenes pabalstu. Citām trešo valstu valstspiederīgo grupām sociālo drošību garantē pats imigrants vai viņa ģimenes loceklis, kurš ir nodarbināts kādā no dalībvalstīm, ar saviem ienākumiem, neizmantojot attiecīgās dalībvalsts sociālās palīdzības sistēmu. Direktīvas noteic, ka visiem trešo valstu valstspiederīgajiem ir jābūt privātai veselības apdrošināšanas polisei, savukārt augsti kvalificēto imigrantu situācijā tā var būt arī dalībvalsts garantēta veselības apdrošināšanas shēma, kurai imigrants piesakās, ierodoties valstī. Studentiem, kuri ierodas no trešajām valstīm, veselības apdrošināšanu var segt mācību iestāde, saskaņā ar mācību iestādes uzņemšanas noteikumiem (skatīt pielikumu Nr. 1).

Imigrantu integrācijas vietējā sabiedrībā jomā direktīvas noteic, ka integrācijas kursi ir pieejami trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri ierodas strādāt augsti kvalificētu darbu un viņu ģimenes locekļiem. Savukārt, pārējām trešo valstu valstspiederīgo grupām, katra dalībvalsts var izlemt, vai nodrošināt jaunatnācējiem integrācijas kursus. Attiecībā uz pieeju izglītībai, direktīvas noteic, ka trešās valsts valstspiederīgā ģimenes locekļiem ir tiesības saņemt pieeju izglītībai, tajā skaitā pieeju profesionālajai apmācībai un tālākāpmācībai¹⁰³, bet vienlīdzīgas attieksmes princips ar dalībvalstu valstspiederīgajiem izglītības un arodmācības jomā ir noteikts tikai augstas kvalifikācijas trešo valstu valstspiederīgajiem¹⁰⁴.

103 Padomes direktīva 2003/86/EK. 2003. gada 22. septembris. 14. pants.

104 Padomes direktīva 2009/50/EK. 2009. gada 25. maijs. 14. pants.

EK ir izstrādājusi vienotos imigrantu integrācijas pamatprincipus ES (*common basic principles on integration*), kuri paredz visiem trešo valstu valstspiederīgajiem, nenodalot un nepiešķirot plašākas iespējas kādai konkrētai imigrantu grupai, pieeju virknei sociālās dzīves jomu, lai nodrošinātu viņu sekmīgu integrāciju sabiedrībā. Būtiski, ka šajos pamatprincipos paustās integrācijas idejas šobrīd nav nostiprinātas tiesiskajā regulējumā, kas būtu saistošs dalībvalstīm, tāpēc katra dalībvalsts pati var izlemt, vai šos principus īstenot un cik lielā mērā tos īstenot (skatīt pielikumu Nr. 1).

Politiskās līdzdalības iespējas skaidri atrunātas ir tikai direktīvā par augsti kvalificēto imigrantu ieceļošanu un uzturēšanos ES. Šai imigrantu grupai vienlīdzīgā apmērā ar dalībvalstu valstspiederīgajiem ir jānodrošina tiesības biedroties organizācijās, būt par organizāciju biedriem, īpaši tādu organizāciju, kuras pārstāv darba devēju un ņēmēju intereses¹⁰⁵.

Katra no šobrīd esošajām direktīvām, kuras regulē trešo valstu valstspiederīgo uzturēšanās un uzņemšanas nosacījumus ES, satur pret diskriminācijas klauzulu. Tomēr, tā kā direktīvas neaptver visas trešo valstu valstspiederīgo grupas, pastāv netiešās diskriminācijas iespējas attiecībā pret pārējām trešo valstu valstspiederīgo grupām.

105 Padomes direktīva 2009/50/EK. 2009. gada 25. maijs. 14. pants.

5. LATVIJAS POLITIKA IMIGRĀCIJAS UN IMIGRANTU INTEGRĀCIJAS JOMĀ

Latvijai, pievienojoties ES, kļuva saistošas ES tiesību normas imigrācijas jomā un daudzas no tām ir iestrādātas Latvijas tiesiskajā regulējumā. Tajā pašā laikā Latvijai nav savas konsekvantas un visaptverošas imigrācijas politikas koncepcijas (ne īstermiņa, ne vidējā termiņa, ne ilgtermiņa), kas liecina par imigrācijas politikas marginālo statusu Latvijas politikā.

Toreizējais Ārlietu ministrs, Artis Pabriks 2006. gadā norādīja, ka pirmajos gados pēc neatkarības atgūšanas, Latvijā bija stingra imigrācijas politika, un tās mērķis bija radīt cilvēkos drošības sajūtu un stiprināt nacionālo identitāti. Pēc tam imigrācijas politika vairs nebija aktuāls jautājums politiskajās diskusijās. Interese par imigrācijas jautājumiem aktualizējās līdz ar Latvijas pievienošanu ES¹⁰⁶. ES imigrācijas politika pieprasīja liberālāku tiesību normu transponēšanu dalībvalstu, tajā skaitā Latvijas, tiesiskajā regulējumā, tas bija arī svarīgs aspekts diskusijās par Latvijas iestāšanos ES. Daudzu politiskās elites pārstāvju vidū ES pieeja imigrācijai tika uztverta kā drauds Latvijas nacionālajai identitātei.

Ievērojot ES nostādnes imigrācijas, īpaši legālās un ekonomiskās imigrācijas jomā, Iekšlietu ministrija 2006. gadā noteica nepieciešamību arī Latvijā izstrādāt politikas plānošanas dokumentus migrācijas jomā¹⁰⁷. Politikas plānošanas dokumentu sagatavošanai tika izveidota darba grupa, kurā bija pārstāvji no Iekšlietu, Ekonomikas, Finanšu, Labklājības, Ārlietu un Tieslietu ministrijām, Īpašo uzdevumu ministrijas sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta, kā arī Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības un Latvijas Darba devēju konfederācijas¹⁰⁸. Politikas plānošanas dokuments "Konceptija par migrācijas politiku nodarbinātības kontekstā", ievērojot ES imigrācijas politikas nostādnes, vērš uzmanību uz migrācijas politiku legālās migrācijas jomā, un, īpaši, nodarbinātības kontekstā. Konceptijas mērķis bija "noteikt, vai pastāv nepieciešamība veicināt ārzemnieku uzņemšanu nodarbinātības nolūkā un sniegt priekšlikumus administratīvā sloga mazināšanai, organizējot uzturēšanās un darba atļauju izsniegšanas procedūru ārzemnieku uzņemšanai nodarbinātības nolūkā, atbilstoši labas pārvaldības principam"¹⁰⁹.

Izstrādājot koncepciju, darba grupa ņēma vērā šādus galvenos principus: (1) darbaspēka imigrācijas politikai ir jābūt izteikti vērstai uz Latvijas nacionālajām interesēm; (2) darbaspēka imigrācijas politikai ir jābūt nediskriminējošai, neatkarīgi no imigrantu pilsonības, reliģiskās piederības un etniskās izcelsmes; (3) valdībai ir jāuztur pietiekama iesaistīto institūciju kapacitāte, lai nodrošinātu efektīvu darbaspēka migrācijas vadību¹¹⁰. Dokuments nodarbinātības kontekstā apskata un argumentē divas alternatīvas migrācijas politikai Latvijā: (1) uz iekšējā darba tirgus aizsardzību vērsta imigrācijas politika un (2) uz trešo valstu viesstrādnieku

106 Pabriks, Artis. 2007. Migration: Time to Change the Political Course. In Effect of Migration on European Political Thought and Decision-Making Process, ed. Pabriks A. et al. Valmiera: Vidzeme University College.

107 Izveido darba grupu politikas plānošanai legālās migrācijas jautājumā. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. <http://www.iem.gov.lv/lat/aktualitates/arhivs/?doc=13369>

108 Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde un Eiropas Migrācijas tīkls. *Maza apjoma pētījums. Trešo valstu augsti kvalificēta darbaspēka ieceļošanas un uzturēšanās nosacījumi Latvijā.* http://www.emnlatvia.lv/lv/news/arh_pdf/043ovalstuaugstivalifictoeceļoshana.pdf

109 Iekšlietu ministrija (19.06.2007.). *Konceptija par migrācijas politiku nodarbinātības kontekstā.* 3. lpp. http://www.pmlp.gov.lv/lv/documents/normativie_akti/projekti/likumgraz.doc

110 Turpat. 4. lpp.

piesaistīšanu vērsta imigrācijas politika un risinājumi. Saistībā ar pirmo alternatīvu, koncepcija apskata arī ārvalstnieku iekļaušanos sociālās aizsardzības sistēmā, integrēšanos un darbinieku pārkvalifikācijas un apmācības veicināšanu. Atbilstoši koncepcijai uz iekšējā darba tirgus aizsardzību vērsta imigrācijas politika (1) neradītu slogu sociālās aizsardzības sistēmai un tāpēc varētu jau izskatīt situāciju, ka ārzemnieks, saskaņā ar Latvijas tiesisko regulējumu, var kļūt par bezdarbnieku; (2) nebūs nepieciešams risināt integrācijas jautājumus¹¹¹. Koncepcija netieši parāda, ka par ārvalstnieku integrāciju būtu jādomā tikai situācijā, ja Latvijā sāktos liels ārvalstnieku pieplūdums.

Vēlamo alternatīvu migrācijas politikai nodarbinātības kontekstā pēc koncepcijas izstrādes, tika plānots apspriest valdībā, taču tas netika izdarīts. Koncepcijas projekts tika izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē 2007. gada 18. janvārī un, pēc atkārtotas atlikšanas, valdībā vēl aizvien nav izskatīts (pēdējā sanāksme, kura tika atlikta, bija plānota 2007. gada 20. novembrī). Lai arī šis politikas plānošanas dokumenta projekts tiek vērtēts, kā pozitīvs mēģinājums veidot ilgtermiņa pieeju imigrācijas politikai¹¹², dokuments līdz šim nav pieņemts.

Ieteikumi, kuri koncepcijas projektā attiecās uz uzturēšanās un darba atļauju procedūras vienkāršošanu, vēlāk tika iekļauti "Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plānā 2008. gadam", paredzot izveidot vienas pieturas aģentūru darba atļauju un uzturēšanās atļauju saņemšanai¹¹³, samazinot maksu par uzturēšanās un darba atļaujas izsniegšanu un samazinot laiku uzturēšanās un darba atļauju izsniegšanai¹¹⁴. Vienas pieturas aģentūru bija plānots ieviest laikā līdz 2009. gada decembrim, bet šobrīd tās ieviešana ir aizkavējusies, jo atbilstošais normatīvais regulējums vēl nav apstiprināts Saeimā¹¹⁵. Savukārt, ar 2008. gada 1. jūliju būtiski tika samazināts maksājums par darba atļaujas saņemšanu¹¹⁶.

Līdz šim Latvijā nav izstrādāta arī imigrantu integrācijas politika. 2008. gadā, ievērojot Eiropas Komisijas prasības imigrantu integrācijas jomā, Latvija ir uzsākusi Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda līdzekļu apguvi. Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda mērķis ir palīdzēt dalībvalstīm izveidot imigrantu integrācijas ietvaru, balstoties uz ES izstrādātajām rekomendācijām (plašāk skatīt 4. nodaļu).

Formāli, Latvijā par imigrācijas politiku ir atbildīgas vairākas ministrijas – Iekšlietu ministrija, Ārlietu ministrija, Labklājības ministrija, Ekonomikas ministrija, Veselības ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija un Tieslietu ministrija. Lai arī visām šīm ministrijām ir kompetences, kuras būtu svarīgas visaptverošas imigrācijas politikas veidošanai, tikai četras no tām šobrīd aktīvi iesaistās imigrācijas un imigrantu integrācijas politikas radīšanā. Pirmkārt, tā ir Iekšlietu ministrija, kura veido un īsteno imigrācijas politiku; tās kompetencē ietilpst arī ārvalstnieku uzņemšanas procedūru regulēšana Latvijā. Otrkārt, Ekonomikas ministrija, kura izstrādā un īsteno tautsaimniecības struktūrpolitiku un ir atbildīga par darbaspēka pieprasījuma-piedāvājuma prognozēšanu. Treškārt, Labklājības ministrijas pakļautības

111 Iekšlietu ministrija (19.06.2007.). *Koncepcija par migrācijas politiku nodarbinātības kontekstā*. 3. lpp.

http://www.pmlp.gov.lv/lv/documents/normativie_akti/projekti/likumgraz.doc

112 Indans, Ivars. 2006. Labour policy analysis in the context of immigration. *The case of Latvia. In the Effect of Migration on European Political Thought and Decision-making Process*.

113 Šobrīd darba izsaukumus apstiprina NVA, savukārt uzturēšanās un darba atļaujas izsniedz PMLP.

114 Pasākuma plāna mērķis bija pievilcīgas uzņēmējdarbības vides radīšana, lai sekmētu Latvijas tautsaimniecības konkurētspēju. Ekonomikas ministrija (29.04.2008.). *Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plānā 2008. gadam*. <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=30329465&mode=mk&date=2008-04-29>

115 Pilsionības un migrācijas lietu pārvaldes 2009. gada darba plāns.

http://www.pmlp.gov.lv/pielik_%20rik_PMLP%20darba%20plaans%202009.pdf

116 MK noteikumi Nr. 44 "Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem", spēkā ar 24.01.2004.

iestāde, Nodarbinātības Valsts aģentūra, migrācijas jomā apstiprina darba izsaukumus un uztur viesstrādnieku reģistru. Ceturtkārt, Tieslietu ministrija īsteno valsts politiku Latvijas sabiedrības integrācijas jomā un šobrīd vada ES komisijas ietvara programmas "Solidaritāte un migrācijas plūsmu pārvaldība" Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fondu. Jautājumi, kas saistīti ar imigrantu sociālo nodrošinājumu, izglītību, tajā skaitā, integrācijas kursiem, veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību, imigrācijas un imigrantu integrācijas politikas kontekstā līdz šim Latvijā nav tikuši apspriesti.

2009. gadā Tieslietu ministrijas vadībā tika izstrādātas Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2010.–2016. gadam. Tas ir pirmais politikas dokuments, kurš paredz izveidot imigrantu integrācijas politikas ietvaru, un konkrēti definē imigrantu iekļaušanās Latvijas sabiedrībā atbalsta mehānismus, piemēram, valsts valodas apguves programmu, atbalsta punktu veidošanu reģionos un informatīvu materiālu pieejamību imigrantiem, ierēdņu, izglītības un sociālās jomas darbinieku profesionālās apmācības par imigrantiem pasākumus u.c.¹¹⁷ Šī pētījuma īstenošanas laikā Sabiedrības integrācijas pamatnostādnes vēl netika skatītas ne MK, ne Saeimā.

5.1. LATVIJAS TIESĪBU NORMAS IMIGRĀCIJAS UN IMIGRANTU INTEGRĀCIJAS JOMĀ

Trešās valsts valstspiederīgo situāciju un iekļaušanos Latvijas sabiedrībā noteic virkne tiesību normu, kuras attiecas uz imigrantu uzņemšanas noteikumiem Latvijā, ekonomisko līdzdalību, jeb pieeju darba tirgum, sociālo drošību, ir vērstas pret diskrimināciju, kā arī saistās uz izglītību un politiskās līdzdalības iespējām. Ārvalstnieka situāciju šajās dzīves jomās ietekmē ārvalstnieka tiesiskais statuss Latvijā. Visplašāko pieeju dažādām sociālās dzīves jomām trešās valsts valstspiederīgais iegūst, ja Latvijā saņem pastāvīgās uzturēšanās atļauju. Taču, lai saņemtu pastāvīgās uzturēšanās atļauju, trešās valsts valstspiederīgajam Latvijā ar termiņuzturēšanās atļauju ir nepārtraukti jānodzīvo vismaz pieci gadi un jānokārto valsts valodas eksāmens. Izņēmums ir ārvalstu studenti, kuri studē Latvijā, jo viņu studiju laiks Latvijā šo piecu gadu periodā netiek ieskaitīts, vai arī tiek ieskaitīts daļēji (skatīt pielikumu Nr. 2). Atšķirībā no pastāvīgās uzturēšanās atļaujas termiņuzturēšanās atļauja dod tikai ierobežotas tiesības un pieeju dažādām sociālās dzīves jomām, kas nereti var būt kavējošs apstāklis, lai ārvalstnieks sekmīgi iekļautos Latvijas sabiedrībā.

Šajā ziņā būtiski, ka ārvalstniekam, kurš Latvijā ieradies no trešās valsts un šeit uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju darba nolūkā, ir ierobežotas iespējas uzaicināt pie sevis savus ģimenes locekļus. Lai arī Imigrācijas likumā ir noteikts, ka ārvalstnieks ģimenes locekļus var uzaicināt pie sevis uz tik ilgu laiku, kamēr viņš pats ir Latvijā, arī ģimenes locekļiem pašlaik ir nepieciešams tā darba devēja izsaukums, pie kura šis ārvalstnieks strādā. Situācijā, ja darba devējs nepiekrīt formēt izsaukumu ārvalstnieka ģimenes locekļiem, viņam/viņai nav iespēju apvienoties ar savu ģimeni. Turpretim situācijā, kad trešās valsts pilsonis ierodas kā laulātais personai, kura ir Latvijas pilsonis, nepilsonis vai pastāvīgo uzturēšanās atļauju saņēmis Latvijas iedzīvotājs, PMLP ir jāiesniedz tikai laulāta uzaicinājums (skatīt pielikumu Nr. 2).

117 Tieslietu ministrija. (2009) *Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2010.–2016. gadam. Projekts*. Dokuments saņemts no Tieslietu ministrijas 16.12.2009.

Termiņuzturēšanās atļauja ir tieši piesaistīta uzturēšanās iemeslam Latvijā, piemēram, termiņuzturēšanās atļauju izsniedz vai uz nodarbinātības laiku, vai ģimenes apvienošanas, vai studiju pamata. Tiklīdz ārvalstnieks Latvijā pārtrauc darba tiesiskās attiecības, šķir laulību vai pārtrauc studijas, viņam/viņai noteiktā laika periodā no Latvijas ir jāizbrauc. Turklāt, nodarbinātības gadījumā, ārvalstnieks ir piesaistīts vienam darba devējam, kurš viņu šeit ir uzaicinājis. Ja šis darba devējs pārtrauc darba attiecības, ārvalstniekam nav tiesību ar esošo uzturēšanās un darba atļauju sākt strādāt pie cita darba devēja (skatīt pielikumu Nr. 2).

Nedrošā situācijā ir arī Latvijas pilsoņa un nepilsoņa laulātais, kurš Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju. Situācijā, kad vietējais iedzīvotājs izlemj, ka laulība ir jāšķir, vai tiek fiksēts¹¹⁸, ka laulātie dzīvo atsevišķi un viņiem nav kopīgas mājsaimniecības, imigranta termiņuzturēšanās atļauja var tikt anulēta, arī gadījumā, ja laulībā ir nepilngadīgs bērns un tiesa izlēmusi, ka bērns jāatstāj pie tā no vecākiem, kuram ir Latvijas pilsoņa vai nepilsoņa statuss. Pēc termiņuzturēšanās atļaujas termiņa beigām, šim ārvalstniekam noteiktu dienu laikā Latvija ir jāpamet un jāpārtrauc šeit savas saistības, piemēram, darba attiecības, jo parasti nav pietiekoši daudz laika, lai nokārtotu jaunu termiņuzturēšanās atļauju, kura nu tiktu izsniegta uz nodarbinātības pamata. Ārvalstniekam netiek dots pārejas periods, lai viņš varētu paspēt nokārtot savas saistības Latvijā, atbilstoši jaunajai situācijai.

Termiņuzturēšanās atļaujas procedūra ir neelastīga arī tādā situācijā, ja ārvalstnieks Latvijā uzturas vairāku iemeslu dēļ, jo termiņuzturēšanās atļauja ir piesaistīta tikai vienam uzturēšanās iemeslam. Piemēram, var būt situācija, kad ārvalstnieks Latvijā ir ieradies gan studiju nolūkā, gan šeit ir salaulājies ar vietējo iedzīvotāju, un viņam termiņuzturēšanās atļauja ir izsniegta uz ģimenes apvienošanās pamata. Šķirot laulību, personai ir jāuzsāk jauna uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūra, lai saņemtu termiņuzturēšanās atļauju, kura nu būtu izsniegta uz studiju pamata. Ja ārvalstnieks savlaicīgi nepiesakās jaunai uzturēšanās atļaujai, kas būtu izsniegta uz studiju pamata, var rasties situācija, ka viņam/viņai no Latvijas ir jāizbrauc un jauna uzturēšanās atļauja jāpieprasa no savas izcelsmes valsts vai kādas citas valsts, kurā viņš drīkst legāli uzturēties. Tāpat, trešās valsts pilsoņa ar termiņuzturēšanās atļauju laulātajam, kurš Latvijā ieradies ģimenes apvienošanas nolūkā, termiņuzturēšanās atļauju izsniedz uz ģimenes apvienošanās pamata, taču, ja laulātais izlemj strādāt, viņam ir jāpiesakās jaunai uzturēšanās atļaujai, kura nu būtu izsniegta uz nodarbinātības pamata. Izņēmums ir tie trešās valsts valstspiederīgie, kuri ir Latvijas pilsoņu, nepilsoņu vai pastāvīgo uzturēšanās atļauju saņēmušo ārvalstnieku laulātie. Viņi saņem termiņuzturēšanās atļauju uz ģimenes apvienošanās pamata ar tiesībām arī strādāt un studēt (skatīt pielikumu Nr. 2).

Labvēlīgāka situācija Latvijā ir ārvalstniekiem, kuri Latvijā ierodas repatriācijas nolūkā un kuru ieceļošanu un uzturēšanos Latvijā noteic nevis Imigrācijas likums, bet Repatriācijas likums. Saskaņā ar tajā noteikto normatīvo regulējumu, repatriants ir "persona, kurš ir Latvijas pilsonis vai kura viens no vecākiem vai vecvecākiem ir latvietis vai lībietis un kurš brīvprātīgi pārceļas uz pastāvīgu dzīvi Latvijā"¹¹⁹. Repatriantam, ieceļojot Latvijā, uzreiz tiek piešķirta pastāvīgās uzturēšanās atļauja un viņš var ieceļot Latvijā ar savu laulāto, bērniem un vecākiem¹²⁰. Repatriācijas likums paredz, ka PMLP un pašvaldībai, kurā repatriants apmetīsies uz dzīvi,

118 Latvijas Robežsardzes Ārzemnieku kontroles un uzraudzības dienests veic regulāras pārbaudes, lai fiksētu šīs situācijas, jo, saskaņā ar Imigrācijas likuma 26. pantu 3. punktu, laulātajiem termiņuzturēšanās atļauju izsniedz/atjauno ar nosacījumu, ka laulība ir monogāma, laulātie dzīvo kopā un viņiem ir kopīga mājsaimniecība.

119 Repatriācijas likums, spēkā ar 24.10.1995 ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009. (2. pants.)

120 Turpat (3. pants., 24. pants.)

ir jāveic ar repatrianta integrāciju saistīti pasākumi. Likums arī noteic, ka PMLP ir jāinformē repatriantus par viņu sociālajām tiesībām un garantijām, savukārt pašvaldībai ir jāiesaistās ar repatrianta integrāciju saistīto jautājumu risināšanā savā administratīvajā teritorijā, piemēram, jāsniedz palīdzība dzīvokļa jautājumu risināšanā. Repatrianti, kuri pametuši Latviju kā bēgļi vai tikuši nepamatoti represēti vai deportēti, var saņemt arī materiālo pabalstu¹²¹. Nereti, praksē, repatrianta un viņa ģimenes locekļu situācija, īpaši to, kuru vecāki ir bijuši latvieši, bet, kuri paši ir dzimuši un auguši ārvalstīs, ir līdzīga tai situācijai, kādā Latvijā atrodas trešās valsts valstspiederīgie ar termiņuzturēšanās atļauju – šīs personas var neprast valsts valodu un nav tik kompetentas Latvijas sociālajā, ekonomiskajā un politiskajā vidē, lai tajā brīvi orientētos. Tajā pašā laikā viņu iekļaušanās Latvijas sabiedrībā ir normatīvi noteikta.

Trešās valsts pilsoņa ar termiņuzturēšanās atļauju pieeja darba tirgum ir ierobežota, jo Latvijā darba tirgus ir vērsts uz vietējā darba tirgus aizsardzību¹²². Vairums trešo valstu valstspiederīgo Latvijā nodarbinātības nolūkā var iebraukt tikai uz darba devēja izsaukuma pamata, kurš dod tiesības saņemt termiņuzturēšanās un darba atļauju Latvijā. Darba izsaukuma gadījumā, trešās valsts valstspiederīgais ir piesaistīts vienam darba devējam Latvijā. Ir atsevišķi augsti kvalificēto profesiju pārstāvji, kuriem nav nepieciešams darba devēja darba izsaukums, lai saņemtu darba un uzturēšanās atļauju, bet pietiek ar dokumentu, kurš apliecina viņa darbības faktu Latvijā (piemēram, darba līgums). Tāpat, ar vietējā tirgus aizsardzību skaidrojams tas, ka trešās valsts valstspiederīgā ar termiņuzturēšanās atļauju laulātajam, kurš Latvijā ierodas ģimenes apvienošanas nolūkā, termiņuzturēšanās atļauju izsniedz tikai uz ģimenes apvienošanas pamata un tā nedod tiesības strādāt. Lai saņemtu darba atļauju, ir nepieciešams darba devēja izsaukums un jānokārto jauna termiņuzturēšanās atļauja uz nodarbinātības pamata (skatīt pielikumu Nr. 2).

Trešo valstu valstspiederīgie, kurus darba devējs uzaicina strādāt uz darba līguma pamata, ir pakļauti vakances migrācijas principam, kas nozīmē, ka darba devējs viesstrādnieku drīkst nodarbināt tikai tad, ja mēneša laikā uz NVA izsludināto vakanci nav pieteicies neviens vietējais iedzīvotājs. Ja trešās valsts valstspiederīgais Latvijā iebrauc uz uzņēmuma līguma pamata, tad vakances migrācijas princips nedarbojas, un darba devējs var NVA apstiprināt darba devēja darba izsaukumu pēc tam, kad darba devējs ir saskaņojis ar aģentūru uzņēmuma līgumu un tas ir apstiprināts.

To trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju uz nodarbinātības pamata, status Latvijā ir nestabils un tieši atkarīgs no situācijas darba tirgū, jo termiņuzturēšanās atļauja ir piesaistīta darba atļaujai. Situācijā, kad imigrants darba attiecības Latvijā pārtrauc, viņam Latvija ļoti īsā laika periodā ir jāpamet, un viņam/viņai netiek dota iespēja islaicīgi palikt valstī, lai kļūtu par darba meklētāju, saņemot bezdarbnieka pabalstu.

Ar atsevišķām trešajām valstīm – Krieviju, Ukrainu, Baltkrieviju, ASV un Kanādu – Latvija ir noslēgusi divpusējo sadarbības līgumu, kurš paredz, ka stāžs, kuru ārvalstnieks uzkrāj Latvijā, tiek pārskaitīts uz konkrēto izcelsmes valsti, kas nozīmē, ka ārvalstnieka veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas Latvijā tiek ņemtas vērā arī ārvalstnieka izcelsmes valstī, aprēķinot, piemēram, bezdarbnieku pabalsta apmēru¹²³.

121 Repatriācijas likums, spēkā ar 24.10.1995 ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009. (8. pants, 6. pants, 19. pants.)

122 Iekšlietu ministrija (19.06.2007.). *Koncepcija par migrācijas politiku nodarbinātības kontekstā.*

http://www.pmlp.gov.lv/lv/documents/normativie_akti/projekti/likumgraz.doc

Kešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: Providus.

123 Labklājības ministrija. Divpusējā sadarbība. <http://www.lm.gov.lv/text/585>

Ņemot vērā to, ka Latvijā darba tirgus ir vērsts uz vietējā darba tirgus aizsardzību, tiesiskais regulējums šobrīd neparedz nekādus pasākumus, lai uzlabotu ārvalstnieku iekļaušanos Latvijas darba tirgū, piemēram, veicinot arodapmācību, pamatojoties uz ārvalstnieka profesiju, sekmējot valodas apguvi utt.

Turpretim jebkuram pastāvīgo uzturēšanās atļauju saņēmušam ārvalstniekam, ir brīva pieeja Latvijas darba tirgum. Tāpat, salīdzinoši brīva pieeja Latvijas darba tirgum ir tiem trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri Latvijā ir iebraukuši pie laulātā, kurš ir Latvijas pilsonis, nepilsonis vai pastāvīgo uzturēšanās atļauju saņēmis ārvalstnieks. Saņemot termiņuzturēšanās atļauju, viņiem uzreiz tiek izsniegta darba atļauja, kura dod tiesības strādāt pie jebkura darba devēja Latvijā. Abām šīm ārvalstnieku grupām ir pieejams atbalsts bezdarbniekiem, darba meklētājiem un bezdarba riskam pakļautajām personām, tajā skaitā profesionālā apmācība, pārkvalifikācija, kvalifikācijas paaugstināšana un latviešu valodas apguve.

Attiecībā uz uzņēmējdarbību, Imigrācijas likums noteic, ka trešās valsts valstspiederīgais Latvijā var iebraukt, lai darbotos kā individuālais komersants vai pašnodarbināta persona, taču šajā gadījumā ārvalstniekam PMLP ir jāpierāda, ka viņa uzņēmējdarbības plāns ir dzīvotspējīgs un ka tas ir finansiāli pamatots. Ārvalstniekam, kurš iebrauc Latvijā ar mērķi darboties kā pašnodarbināta persona vai individuāls komersants, jau pirms pieteikšanās termiņuzturēšanās atļaujai, ir Uzņēmumu reģistrā jāreģistrējas kā individuālajam komersantam vai Valsts ieņēmumu dienestā kā pašnodarbinātai personai. Ārvalstnieks Latvijā var dibināt arī komercsabiedrību, taču komercsabiedrības dibināšana nevar būt termiņuzturēšanās atļaujas izsniegšanas pamats (skatīt pielikumu Nr. 2).

Ārvalstnieki no trešajām valstīm un viņu bērni, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, šobrīd Latvijā ir vissliktākajā situācijā, salīdzinot ar Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem, Latvijas pilsoņiem un ES valstu pilsoņiem. Neskatoties uz to, ka strādājošie trešo valstu pilsoņi ar termiņuzturēšanās atļauju maksā tādus pašus nodokļus, kā vietējie iedzīvotāji, šai imigrantu grupai un viņu bērniem netiek nodrošināta pieeja valsts apmaksātai veselības aprūpei, sociālāi un juridiskai palīdzībai, kā arī izglītībai (skatīt pielikumu Nr. 2).

Attiecībā uz veselības aprūpi no valsts budžeta līdzekļiem netiek segta pat šīs ārvalstnieku grupas neatliekamā medicīniskā palīdzība. Saņemot termiņuzturēšanās atļauju, ārvalstniekam ir obligāta prasība iegādāties veselības apdrošināšanas polisi, kura sedz neatliekamās medicīniskās palīdzības pakalpojumus. Izņēmums ir tikai Ukrainas pilsoņi un pensionāri ar Krievijas pilsonību, kuriem Latvijā tiek nodrošināta bezmaksas neatliekamā medicīniskā palīdzība, saskaņā ar divpusējiem starpvalstu līgumiem. Tā kā obligātā veselības apdrošināšana ārvalstniekiem sedz tikai veselības aprūpes pakalpojumus, kas saistīti ar nelaimes gadījumiem un neatliekamo medicīnisko palīdzību, citus ar veselības aprūpi saistītos pakalpojumus ārvalstnieks sedz, izmantojot personiskos līdzekļus.

Tāpat Latvijas tiesiskais regulējums paredz to, ka trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju un viņu bērniem, nav pieejamas vienlīdzīgas tiesības ar vietējiem iedzīvotājiem un ES pilsoņiem uz bezmaksas izglītību. Vienlaikus, Latvijas izglītības sistēma neparedz nedz teorētiskus, nedz praktiskus mehānismus, kā imigrantu bērni varētu iekļauties Latvijas izglītības sistēmā.

Kā jau tas tika minēts sadaļā par darba tirgus pieejamību, trešo valstu pilsoņiem ar termiņuzturēšanās atļauju, kuri Latvijā ierodas, pamatojoties uz laulību faktu, un kuru laulātais ir Latvijas pilsonis, nepilsonis vai pastāvīgo uzturēšanās atļauju saņēmis ārvalstnieks, kā arī

ārvalstnieks, kuram ir termiņuzturēšanās atļauja sakarā ar zinātniskās darbības veikšanu Latvijā, ir pieejams atbalsts bezdarbniekiem, darba meklētājiem un bezdarba riskam pakļautajām personām. Tiklīdz šāds ārvalstnieks ir saņēmis pastāvīgo uzturēšanās atļauju, viņam ir pieeja valsts apmaksātai veselības aprūpei, sociālai un juridiskai palīdzībai, kā arī izglītībai.

Latvijā ārvalstniekiem ar termiņuzturēšanās atļauju ir ierobežotas arī politiskās līdzdalības iespējas – viņiem, tāpat kā tiem, kuriem Latvijā ir pastāvīgā iedzīvotāja statuss, kā arī nepilsoņiem, nav balsstiesību pašvaldību un parlamenta vēlēšanās, kā arī šīs personas nevar iesaistīties politiskajās organizācijās. Jāatzīmē, ka arī Latvijas nepilsoņiem, kuriem formāli ir pastāvīgā uzturēšanās atļauja un kuri nereti Latvijā dzīvo visu savu dzīvi, nav balsstiesību pašvaldību vēlēšanās.

Formāli, likums nosaka, ka ārvalstniekiem ir tiesības iesaistīties biedrību un arodbiedrību darbībā, taču praksē tas notiek ļoti reti.

Attiecībā uz pret diskrimināciju, diskrimināciju aizliedzošas tiesību normas ir iestrādātas vairākos likumos, kuri regulē dažādas sociālās dzīves jomas (skatīt pielikumu Nr. 2). Tomēr, saskaņā ar ekspertu vērtējumu, Latvijas tiesiskajā regulējumā, Latvijai saistošās, starptautiskos un ES dokumentos noteiktas diskriminācijas aizlieguma normas ir tikai daļēji integrētas¹²⁴.

Lai arī Latvijā šobrīd esošais pret diskriminācijas tiesiskais regulējums vairumā gadījumu aizliedz diskrimināciju uz tautības, pilsonības, dzimuma, reliģiskās, etniskās, rases, ādas krāsas, politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās u.c. pamata, tajā pašā laikā tiek pieļauta netieša diskriminācija atsevišķās iepriekšminētajās situācijās, piešķirot mazāku tiesību apmēru trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri Latvijā uzturas uz termiņuzturēšanās atļaujas pamata (skatīt pielikumu Nr. 2).

Pētījumā "Mācāties uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā" tiesību eksperti pauž viedokli, ka personu ar termiņuzturēšanās atļaujām statuss valstī, pēc definīcijas, pieļauj mazāku tiesību kopumu, taču ir situācijas, kad šāda atšķirīga attieksme var tikt uzskatīta par diskriminējošu. Piemēram, Latvijā tāda situācija veidojas attiecībā pret bērniem, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, jo Izglītības likums nosaka, ka šiem bērniem nav pieejama valsts apmaksāta vispārējā obligātā izglītība¹²⁵. Līdzīga situācija veidojas arī attiecībā pret legāli strādājošajiem trešo valstu valstspiederīgajiem – kaut arī viņi maksā tādu pašu iedzīvotāju ienākuma nodokli un veic valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas tāpat kā vietējie iedzīvotāji, viņiem tiesiski un praktiski nav pieejama valsts sociālās aizsardzības sistēma, piemēram, juridiskā palīdzība, veselības aprūpes pakalpojumi, valsts sociālie pabalsti un sociālā palīdzība. Tas parāda, ka atsevišķos gadījumos diskriminācijas nepieļaušana īstenota ierobežoti un institucionālā diskriminācija pastāv.

124 Ķešāne, I., Kaša, R. 2008. *Mācāties uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāties uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā*. Akule, D. (red.), Rīga: Providus. 60. lpp.

125 Izglītības likums, spēkā no 01.06.1999. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009. (3. pants.) Ķešāne, I., Kaša, R.: 2008. *Mācāties uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāties uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā* Akule, D. (red.), Rīga: Providus.

5.2. PLĀNOTIE GROZĪJUMI IMIGRĀCIJAS LIKUMĀ UN UZTURĒŠANĀS ATĻAUJAS NOTEIKUMOS

Jāatzīmē, ka tuvākajā laikā ir gaidāmi vairāki uzlabojumi uzturēšanās atļauju izsniegšanas kārtībā, jo ir plānotas izmaiņas Imigrācijas likumā un tiek izstrādāti jauni Uzturēšanās atļauju noteikumi. Intervijā ar PMLP pārstāvi Mairu Rozi (11.11.2009.), pētnieki tika informēti, ka iespējamās izmaiņas varētu būt šādas:

- 1) Plānots ieviest vienas aģentūras principu, kas ietvertu to, ka darba devējam nebūs jāiet uz NVA pieteikt darba vakanci, kā tas ir šobrīd, bet to varēs izdarīt elektroniski, kā arī darba izsaukumu varēs noformēt PMLP. No 1. janvāra ārvalstnieki varēs deklarēt savu dzīves vietu PMLP, nevis atbilstošajā pašvaldības iestādē;
- 2) Plānots pilnveidot elektronisko dokumentu apriti, piemēram, darba devējam darba izsaukums vairs nebūs jāsūta pa pastu, bet tas elektroniski būs pieejams visās Latvijas pārstāvniecībās;
- 3) Paredzēti atvieglojumi ārvalstu studentu uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūrā. Pirmkārt, no 2009. gada 1. septembra augstskolas vadība PMLP vadībai var iesniegt nepieciešamos dokumentus studenta vietā, studentam pašam atrodoties ārvalstīs. Tas nedaudz atvieglo nosacījumus studentiem, kuri nāk no valsts, kurā nav Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības. Otrkārt, visi studenti, kuri ir no valstīm, ar kurām Latvija ir noslēgusi bezvīzu režīmu, var iesniegt dokumentus PMLP, jau atrodoties Latvijā. Šiem ārvalstu studentiem vairs obligāti nav jāiesniedz dokumenti Latvijas pārstāvniecībā ārvalstīs. Jāatzīmē gan, ka šobrīd to var darīt tikai ar PMLP vadības speciālu rezolūciju, nevis parastā kārtībā.
- 4) Ir paredzēts samazināt prasību par nepārtrauktās uzturēšanās ilgumu Latvijā gan termiņ-uzturēšanās atļaujas, gan pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un pagarināšanai, jo praktiski šī norma ir ļoti apgrūtināta gan PMLP darbiniekiem, uzskaites veikšanai, gan arī ārvalstniekiem – darba devējiem, kuriem dažos gadījumos ir grūti ievērot prasību, kāda ir šobrīd – imigrantam ar termiņuzturēšanās atļauju gada laikā vismaz 6 mēnešus jāuzturas Latvijā¹²⁶.
- 5) Jaunajos Uzturēšanās atļaujas noteikumos ir paredzēts samazināt iesniedzamo dokumentu skaitu ārvalstniekiem, kuri atjauno savu uzturēšanās atļauju. Paredzēts, ka uzturēšanās atļaujas pieteikuma anketu nevajadzēs aizpildīt vēlreiz, bet tikai precizēt informāciju par to, kas ir mainījies.

126 Imigrācijas likums, spēkā ar 01.05.2003. **35. pants** (1) Termiņuzturēšanās atļauju anulē, ja: 13) ārzemnieks gada laikā nepārtraukti uzturas ārpus Latvijas Republikas vairāk par trim mēnešiem, skaitot no dienas, kad viņš ierodas valsts robežas šķērsošanas vietā, vai ar pārtraukumiem vairāk par sešiem mēnešiem gada laikā, skaitot no dienas, kad viņš ierodas valsts robežas šķērsošanas vietā, izņemot gadījumu, kad prombūtne pieteikta Ministru kabineta noteiktajā kārtībā un tai ir dokumentāri apliecināts attaisnojošs iemesls. **36. pants.** (1) Pastāvīgās uzturēšanās atļauju anulē, ja: 4) ārzemnieks gada laikā nepārtraukti uzturas ārpus Latvijas Republikas vairāk par sešiem mēnešiem, skaitot no dienas, kad viņš ierodas valsts robežas šķērsošanas vietā, vai ar pārtraukumiem vairāk nekā divus gadus un sešus mēnešus piecu gadu laikā, skaitot no dienas, kad viņš ierodas valsts robežas šķērsošanas vietā, izņemot gadījumu, kad prombūtne pieteikta Ministru kabineta noteiktajā kārtībā un tai ir dokumentāri apliecināts attaisnojošs iemesls. **24. pants.** (1) Pastāvīgās uzturēšanās atļauju šajā likumā noteiktajā kārtībā ir tiesības pieprasīt: 7) ārzemniekam, kurš nepārtraukti uzturējies Latvijas Republikā ar termiņuzturēšanās atļauju vismaz piecus gadus tieši pirms pieteikuma iesniegšanas dienas.

Plānotā Imigrācijas likuma redakcija paredz, – ja darba devējs nebūs nomaksājis visus nodokļus, saskaņā ar Latvijas tiesiskajā regulējumā paredzētajām prasībām, viņam uz noteiktu laiku tiks uzlikti ierobežojumi ārvalstniekus aicināšanai uz Latviju. Šī norma ir paredzēta, lai novērstu to, ka darba devēji nemaksā nodokļus.

Tomēr pagaidām lielākā daļa šo grozījumu ir tikai ieceres, jo tie vēl nav pieņemti Saeimā.

6. IMIGRANTU IEKĻAUŠANĀS LATVIJAS SABIEDRĪBĀ: PADZIĻINĀTO INTERVIJU ANALĪZE

Nodaļā apkopota imigrantu iekļaušanās Latvijā pieredze, pievēršot uzmanību šādām integrācijas jomu problēmgrupām: uzturēšanās tiesību Latvijā saņemšana; iekļaušanās darba tirgū; pieeja sociālajiem, veselības un izglītības pakalpojumiem; mājokļa pieejamība; imigrantu diskriminācijas novēršana; politiskās līdzdalības iespējas; imigrantu saskarsme ar vietējiem iedzīvotājiem.

Pētījuma ietvaros tika padziļināti pētīta dažādu imigrantu pieredze, ņemot vērā viņu iebraukšanas mērķi Latvijā, piemēram, studijas, nodarbinātība, laulības. Tā (1) aptverts pēc iespējas plašāks imigrantu pieredzes spektrs un (2) identificēta šīs iedzīvotāju grupas situācija Latvijā, lai tādejādi (3) identificētu kavēkļus, kas traucē šīs iedzīvotāju grupas iekļaušanos Latvijas sabiedrībā.

6.1. IEBRAUKŠANA UN UZTURĒŠANĀS TIESĪBU SAŅEMŠANA LATVIJĀ

Lai trešās valsts valstspiederīgais varētu likumīgi uzturēties Latvijā, viņam ir jāizpilda Latvijas valsts normatīvās prasības, lai saņemtu uzturēšanās atļauju un iebraukšanas vīzu Latvijā¹²⁷. Uzturēšanās atļaujas un vīzas noformēšana ir pirmais solis ārvalstnieka ceļā uz integrāciju Latvijas sabiedrībā. Imigrantu pieredze, noformējot nepieciešamos dokumentus, lai iebrauktu un uzturētos Latvijā, atspoguļo atšķirīgus šīs procedūras vērtējumus.

Uzturēšanās atļaujas saņemšana

Ārvalstnieku vērtējumā uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūra ir laikietilpīga un dārga, un to īpaši uzsver respondenti, kuru izcelsmes valstī nav Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības. Lai noformētu vīzu iebraukšanai Latvijā un iesniegtu pieteikumu uzturēšanās atļaujai, šai ārvalstnieku grupai ir jādodas uz kādu citu valsti, kurā ir Latvijas pārstāvniecība. Tas nozīmē, ka uzturēšanās atļaujas noformēšanu ievērojami sadārdzina ceļa izdevumi uz valsti, kurā atrodas Latvijas diplomātiskā pārstāvniecība un uzturēšanās izdevumi šajā valstī, kamēr imigrants saņem likumīgas tiesības iebraukt Latvijā. Nereti šos imigrantu izdevumus, ja viņiem Latvijā jāierodas uz darba devēja izsaukuma pamata, daļēji vai pilnībā sedz darba devējs.

"Tas bija ļoti garš process. Tas ir ļoti garš ceļš. Un ļoti daudz naudas – vairāk nekā Jūs domājat. Ir jāsāk jauna dzīve, bet ir jātērē tīri daudz naudas. Te kaut kas nav. Citās valstīs tā nav." (laulātais, Tuvie Austrumi)

"Vairāk kā mēnesis kopš pieteicos vēstniecībā. Pirms tam gaidīju no universitātes dokumentus, jo tikai tad varēju pieteikties vēstniecībā. Es zinu draugu, kurš pieteicās no Ēģiptes. Tā kā Nigērijā nav vēstniecības, viņam bija jābrauc uz Ēģipti, lai pieteiktos vīzai. Viņš tur uzturējās apmēram 6 mēnešus, kamēr saņēma vīzu." (students, Āfrika)

"Biju Maskavā 45 dienas nelegāli, jo uzņēmumam tur bija kāds cilvēks, kas gatavoja vīzu, lai varu atbraukt uz Maskavu. Pēc tam Maskavā pieteicos Latvijas vīzai. Tā es atbraucu. Es maksāju par

127 Iebraukšanas Latvijā vīza ir nepieciešama situācijā, ja izcelsmes valstij nav bezvīzu režīma ar Latviju.

uzturēšanos. Dārgi. Tikai par nepieciešamajiem dokumentiem maksāja uzņēmums un arī par biļeti. Pēc 45 dienām viņi man dabūja vīzu un es gāju uz Latvijas vēstniecību, tur bija intervija. (nodarbinātais, Dienvidāzija)

Domājot par ārvalstnieku integrāciju, ir būtiski saprast, ka migrācija ir dārga un var būtiski ietekmēt ārvalstnieka finansiālo situāciju, labklājību mītnes valstī. Liela daļa ārvalstnieku ir ieguldījuši visu savu finanšu kapitālu, pat ir aizņēmušies finanšu līdzekļus no radniekiem, lai varētu piekļūt citas valsts darba tirgum vai augstākās izglītības tirgum.

Ārvalstnieku skatījumā, neērta ir situācija, ka ārvalstniekam, kurš Latvijā jau uzturas ar kādu no vīzu veidiem, nav iespējams pieteikties uzturēšanās atļaujai, atrodoties Latvijā. Lai nokārtotu uzturēšanās atļauju, ārvalstniekam ir jāizbrauc no Latvijas, tādējādi radot ārvalstniekam lielus izdevumus un nevajadzīgu laika patēriņu. Šāda formāla prasība ir nepamatota arī tiesību ekspertu skatījumā.

"Tur bija diezgan daudz birokrātijas, bet tas nebija tik sarežģīti. Man vajadzēja izbraukt no Latvijas [sākotnēji uzturējās Latvijā ar tūrista vīzu] un kārtot to, piemēram, no Londonas, tādēļ es to saņēmu decembra beigās vai janvārī. Jā, tas bija neērti, bet tā kā es uz šejieni atbraucu un man nebija tiesības te dzīvot, es domāju, ka tas ir normāls process." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

Turklāt, iebraukšanas vīzas un uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūras laikietilpīguma dēļ ārvalstu studentiem bieži nākas kavēt mācības universitātē:

"Patiesībā mans kurss sāka mācības februārī, bet es ierados maijā, bet no manas grupas gandrīz visi nokavēja, tādēļ mūs sadalīja divās grupās – tie, kuri ieradās ātrāk un tie, kas vēlāk." (studente, Dienvidāzija)

Daļai intervēto ārvalstu studentu uzturēšanās atļaujas nokārtošanas procedūru atviegloja universitātes administrācijas sniegtais atbalsts. Tomēr, neskatoties uz saņemto atbalstu, uzturēšanās atļaujas procedūra, studentu skatījumā, ir gana sarežģīta. Ir universitātes, kuras ārvalstu studentiem sniedz ļoti minimālu atbalstu uzturēšanās atļaujas nokārtošanā.

"Mums it kā bija atvieglojums, ka daļēji universitāte rūpējas par to, bet tomēr bija daudz grūtību." (students, Tuvie Austrumi)

"Ātsūtīja tikai vēstuli. Ar dažu veidlapu aizpildīšanu viņi palīdzēja, bet kopumā neko daudz." (students, Āfrika)

Ārvalstu studenti, kuri ir mācījušies citās ES valstīs, uzsver, ka uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūra tur ir lētāka un mazāk laikietilpīga. Kipra tiek minēta kā pozitīvs piemērs:

"Salīdzinot ar Kipru, procedūra Latvijā bija diezgan sarežģīta, laikietilpīga un arī dārga. Pirmkārt, Kipras gadījumā sūtījām visus dokumentus un tad saņēmām vienu dokumentu – atļauju, ka esam tiesīgi iebraukt Kiprā, tad mēs dabūjām vīzu un pēc tam dabūjām uzturēšanās atļauju. Tas bija vienkārši, lai gan arī laikietilpīgi, tas laikam paņēma apmēram mēnesi, bet nebija dārgi. Bet Latvijas gadījumā man vispirms vajadzēja aizbraukt uz Uzbekistānu, tur es paliku apmēram pusotru mēnesi, varbūt vairāk, un iztērēju daudz naudas dzīvošanai." (students, Dienvidāzija)

Otrkārt, respondenti kritiski vērtē situāciju, ka, piesakoties uzturēšanās atļaujai, ārvalstnieka pieteikumu izvērtē divas institūcijas, kuru izvirzītie vērtēšanas kritēriji ir atšķirīgi. Pirmkārt, tā ir PMLP, kura pieņem lēmumu uzturēšanās atļaujas jautājumos, otrkārt, Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas Konsulārais departaments, kurš pieņem dokumentus un pārsūta tos uz PMLP lēmuma pieņemšanai par uzturēšanās atļaujas saņemšanu, tālāk izsniedz vīzu

ieceļošanai Latvijas Republikā, lai saņemtu uzturēšanās atļauju, kā arī veic interviju ar ārvalstnieku. Respondentu prāt, institūcijai, kura izsniedz vīzu un institūcijai, kura izsniedz uzturēšanās atļauju, ir jāstrādā saskaņoti. Praksē ir situācijas, ka ārvalstu studenti ir saņēmuši pozitīvu atbildi par uzturēšanās atļauju no PMLP, bet nav saņēmuši vīzu iebraukšanai Latvijā, kas nozīmē, ka šiem studentiem ierašanās Latvijā ir liegta. Pētījuma ietvaros tika novērots, ka šāda pieredze ir raksturīga tieši ārvalstniekiem, kuriem, saskaņā ar Latvijas tiesību normām, izsniedzot vīzu un uzturēšanās atļauju, ir nepieciešams veikt papildus pārbaudi¹²⁸ jeb ārvalstniekiem no paaugstināta riska valstīm. Ārvalstu studentiem šajā situācijā rodas ievērojami finansiāli zaudējumi.

"Bet tagad esmu dzirdējis no citiem studentiem, ka viņiem ir bijis tā, ka imigrācijas dienests ir gatavs izsniegt uzturēšanās atļauju, bet vēstniecība neiedod vīzu, lai iebrauktu valstī. Līdz ar to viņi iztērē apmēram 2000 dolārus, uzturoties Uzbekistānā vienu mēnesi, un rezultātā tas bijis veltīgi. Izdevumus par biļetēm un stresu, to jau neviens neatmaksāja. (..) Nezinu, kādēļ te ir tik sarežģīts process, īpaši tas, ka "imigrācija" un vēstniecība nestrādā saskaņoti. Citās vietās šis process ir vairāk saskaņots, imigrācija un vēstniecība strādā kopā un, ja imigrācija ļauj uzturēties, tad arī vēstniecība dod atļauju." (students, Dienvidāzija)

Treškārt, no respondentu pieredzes izriet, ka Ārlietu ministrijas Konsulārā departamenta un PMLP darbība nav caurspīdīga, tādejādi liedzot imigrantam izprast iemeslus, kāpēc viņam tiek liegta iebraukšana Latvijā, kā arī izsekot savam uzturēšanās atļaujas saņemšanas procesam. Procedūras caurspīdīgums jebkuram imigrantam ir būtisks, lai izprastu un novērstu šķēršļus, kas kavē vīzas saņemšanu iebraukšanai Latvijā vai uzturēšanās atļaujas saņemšanu.

"Grūti bija nokārtot vīzu caur vēstniecību. Man, kad vīrs te jau bija ar pastāvīgo uzturēšanās atļauju, un es gribēju braukt ciemos. Ļoti sarežģīti bija. Negribēja dot vīzu. Atteica. Es nevarēju saprast, kāpēc? (..) Kāda tur problēma? Neko nepaskaidroja, bet atteica. Nē, un viss." (laulātā, Austrumeiropa)

"(..) Vienkārši atteica un teica, ka viņiem [Latvijas Ārlietu Konsulārais departaments] nav jādod paskaidrojumi, bet, piemēram, Lielbritānijas vai citas vēstniecības pasaka iemeslu, kādēļ viņi tev atsaka, lai nākamreiz students šīs problēmas varētu novērst. Viņi laikam to dara kopš pagājušā gada, jo man liekas, ka neviens students no Pakistānas vai Indijas nav atbraucis, varbūt viens students no Indijas atbrauca, bet neviens no Pakistānas." (students, Dienvidāzija)

"Tas ir ļoti sarežģīti un laikietilpīgi, un dažreiz viņi [PMLP un Latvijas Ārlietu ministrijas Konsulārais departaments] neiedod uzturēšanās atļauju, nepaskaidrojot iemeslus." (students, Dienvidāzija)

Vērtējot uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūru, ārvalstnieki kritiski norāda, ka iebraukšanas vīzas un uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūru apgrūtina (1) informācijas nepieejamība PMLP un (2) PMLP darbības neprecizitātes attiecībā uz informācijas sniegšanu (dažādi darbinieki sniedz dažādu informāciju). Respondentu pieredze liecina, ka PMLP darbinieku un PMLP informācijas resursos sniegtā informācija ir nepilnīga un atšķirīga, kas nereti var paildzināt imigranta uzturēšanās atļaujas noformēšanas procedūru. Daži ārvalstnieki pat atzīst, ka kopumā Latvijā imigrācijas procedūra, salīdzinot ar citām valstīm, ir pozitīvi vērtējama, bet lielākā problēma ir tas, ka darbinieki sniedz pretrunīgu informāciju.

128 MK noteikumi Nr. 149. "Noteikumi par valstīm, kuru pilsoņiem, izsniedzot vīzu vai uzturēšanās atļauju, nepieciešams veikt papildu pārbaudi, kā arī nepieciešama vīza, lai ieceļotu Latvijas Republikā kruīza kuģa pasažiera statusā", spēkā ar 03.11.2007.

Iespējams, ka PMLP darbība ir pamatota, tomēr, neizskaidrojot ārvalstniekiem šādas rīcības iemeslus (jautājums par informācijas caurspīdīgumu), tie paliek neizprasti un tiek interpretēti subjektīvi, vairumā gadījumu negatīvi.

"Problēma bija – viņi pasaka, ka jādabū kāds dokuments, es to sameklēju, bet viņi nepasaka, kas vēl ir vajadzīgs. Tā kā es dzīvoju tālu no Ukrainas galvaspilsētas, man visu laiku bija jābrauc uz Kijevu – tu savāc savus dokumentus un tad jāgaida rindā, tu izstāvi rindu un atklājas, ka nepieciešams vēl kāds dokuments un jābrauc atkal pēc tā un tad atkal jābrauc atpakaļ. Viņi uzreiz nepasaka visu, kas būs nepieciešams. Viņi it kā pasaka, kādas ir prasības, bet tad uzrodas vēl kādas papildus prasības. (...) Gandrīz viss man bija, bet man vēl vajadzēja saņemt atbildi no "imigrācijas dienesta" Latvijā, bet viņus nevarēja sazvanīt. Vēstniecība viņiem zvana, bet tur neviena nav, tad atkal zvana un nevar sazvanīt. Un tā paiet viena diena un jābrauc atkal citā dienā. (...) Es zvaniju, vēstniecība zvanija, kamēr man tas apnika." (students, Āfrika)

"Ļoti sarežģīti noformēt uzturēšanās atļauju, jo nepieciešami dažādi dokumenti, turklāt katru reizi prasības mainās." (nodarbinātā, Dienvidaustrumāzija)

"Vispirms ir jānodibina SIA un tad saņem uzturēšanās atļauju. Bet ir nedaudz sarežģīti/viltīgi. Daži saka, ka vispirms ir jāsaņem uzturēšanās atļauja un tad var dibināt SIA, bet citi, ka SIA var dibināt tikai, ja ir saņemta atļauja." (nodarbinātais, Tuvie Austrumi)

"Es teiktu, ka vieglāk nekā uz citām valstīm. 10-ballu skalā tas būtu uz 6–7. (...) Mīnuss bija, ka darbinieki uz vienu un to pašu jautājumu sniedza dažādas atbildes. Tas radīja neskaidrību par to, kas īstenībā ir vajadzīgs. Es izpildīju gan to, gan to. Labāk lieku dokumentu uztaisīju." (laulātā, Austrumeiropa)

Ceturtkārt, paātrinātā uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūra, par kuru ir noteikta augstāka valsts nodevas samaksa, ne vienmēr praksē īstenojas. Respondentu pieredze liecina, ka paātrinātā uzturēšanās atļaujas procedūra ir divas līdz pat trīs reizes ilgāka nekā sākotnēji solīts:

"Samaksājām, lai izsniegtu piecās dienās, bet rezultātā gaidījām trīs nedēļas. Kad maksājām par vienu mēnesi, mēs gaidījām divus mēnešus." (nodarbinātā, Dienvidaustrumāzija)

Imigranti, kuri ir izmantojuši jurista palīdzību, lai nokārtotu uzturēšanās atļauju, imigrācijas procedūru vērtē salīdzinoši pozitīvi un uzskata, ka formālās prasības, lai saņemtu uzturēšanās atļauju ir pamatotas. Tajā pašā laikā arī šī imigrantu grupa atzīst, ka procedūra citās valstīs, kurās viņi ir kārtājuši uzturēšanās atļauju, ir mazāk detalizēta un sarežģīta.

"Man ir uzticama partnere. Viņa zina latviešu un krievu valodu. Tas aizņem daudz laiku, un dažreiz process kļūst saspīlēts, bet kopumā ir OK. Man ir arī pieredze no Vācijas. Iespējams, Vācijā process ir mazāk detalizēts, aizņem mazāk laika, protams, ja viņi neatklāj kaut ko sliktu." (nodarbinātais, Tuvie Austrumi)

"Tas nav īpaši grūti. (...) Mēs konsultējāmies pie juristiem šeit Latvijā, kuri nodarbojas ar migrācijas jautājumiem." (nodarbinātais, Austrumeiropa)

Būtiski, ka uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūra tiek minēta, kā viens no faktoriem, kas būtu jāuzlabo, lai padarītu studiju iespējas Latvijā ārvalstu studentiem pieejamākas (skatīt sadaļu "Ieteikumi studiju programmu ārvalstu studentiem kvalitātes uzlabošanā").

Uzturēšanās atļaujas atjaunošana un pagarināšana

Imigrantiem, kuriem termiņuzturēšanās atļauja ir izsniegta ilgāk kā uz gadu, tā reizi gadā jāreģistrē, vai arī, ja uzturēšanās atļauja ir izsniegta uz noteiktu laiku, piemēram, gadu, un, ja uzturēšanās iemesls Latvijā turpinās, termiņuzturēšanās atļauja ir jāatjauno. Tādā veidā katru gadu tiek izlemts, vai Latvijas valsts vēlas turpināt saistības ar ārvalstnieku vai nē. Būtiski, ka daļa ārvalstnieku uzturēšanās atļaujas reģistrēšanu un atjaunošanu, kas ir jāveic katru gadu, vērtē kā lielāko problēmu, ar kuru viņiem nākas saskarties, dzīvojot Latvijā.

No imigrantu pieredzes izriet, ka uzturēšanās atļaujas atjaunošana un reģistrēšana ir komplicēta un līdzvērtīga pirmreizējās termiņuzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūrai, jo praksē tiek prasīts sagatavot gandrīz tādu pašu pamatojuma dokumentu paketi.

"Tas ir stress. Te ir kaut kāda neizdarība, jo katru gadu vajag vākt atkal visus dokumentus no jauna. Tas neizskatās pēc pagarināšanas, bet kā katru reizi no jauna. Pēdējie trīs gada mēneši ir vieni pārdzīvojumi. Mēs sākam vākt dokumentus augustā un beidzam iesniegšanu novembrī." (laulātā, Austrumeiropa)

Lai arī normatīvajos aktos ir noteikts, kādi dokumenti imigrantam ir jāiesniedz, lai atjaunotu un pagarinātu termiņuzturēšanās atļauju (MK noteikumos Nr. 813 "Uzturēšanās atļaujas noteikumi"), respondentu pieredzes rāda, ka praksē ierēdņu prasības no normatīvajos aktos noteiktajām, atšķiras. No respondentu stāstītā izriet, ka ierēdņu prasības ir nekonsekventas un, nereti, neadekvātas.

"Katru reizi, kad tu aizej uz šo institūciju, tu saņem dokumentu sarakstu, kuri ir nepieciešami. Tie ir ļoti vispārīgi. Kad tu tos atnes inspektoram, tad parasti sākas – viņi grib saprast lietas, saskaņā ar saviem definējumiem, viņi grib citus dokumentus, kas pateiktu kaut ko vairāk par tiem dokumentiem, kurus tu esi atnesis. (...) Es saprotu, cilvēki var izšķirties [situācija, ka katru gadu PMLP jāpierāda, ka laulība joprojām ir spēkā], bet arī katru gadu man ir jāatnes dokuments, kas pierāda, ka mana meita vēl joprojām ir mana meita. Tas ir diezgan smieklīgi." (laulātā, Tuvie Austrumi)

"Kas man nepatīk visvairāk, ja tu nepaprasīsi – viņi tev nepateiks. Vairākas reizes ir bijis tā, ka man nākas iet atpakaļ uz mājām pēc kaut kādiem papīriem, jo kaut ko es neesmu zinājusi paņemt. Viņi prasa, bet kur ir tas un tas... Es saku, bet jūs neteicāt. Uz ko viņi – bet jūs neprasījāt." (laulātā, Austrumeiropa)

Būtiski, ka respondentu pieredze parāda, ka PMLP ierēdņi par nepilnīgi vai neprecīzi sniegtu informāciju nenes nekādu atbildību, jo neviens no respondentiem norādījumus par to, kādi dokumenti ir jāsaņem, lai atjaunotu vai reģistrētu termiņuzturēšanās atļauju, nav saņēmis rakstiski. Turklāt, arī PMLP mājas lapā ir atruna, ka par sniegto informāciju atbildība netiek nesta. Visa informācija tiek sniegta tikai mutiskā formā. Šajā situācijā ārvalstniekam praktiski nav iespēju pierādīt, ka viņš ir saņēmis neprecīzu informāciju, kuras rezultātā viņam ir radušies zaudējumi.

"Es domāju, ka ierēdņiem droši vien ir daudz vieglāk pateikt "nē" nekā risināt problēmu, jo, kad tu piedāvā risinājumu, tu uzņemies atbildību. Un atbildība ir vēl viena liela problēma, jo mēs nekad neesam saņēmuši lietas rakstiski. Tas ir kaut kas nekontrolējams." (laulātā, Tuvie Austrumi)

"Tad vēl reizēm ir tā, ka darbinieki ne tikai nedod pilnu informāciju, bet pat pasaka nepareizi. Es prasu, vai es ar savu pasi varu braukt uz ārzemēm. Man pasaka – jā. Bet robežai pāri mani nelaiž." (laulātā, Austrumeiropa)

"Šogad viens ierēdnis mums teica, ka man ir jāatnes dokuments par manu laulību un bērnu, bet otrs, kad mēs tos atnesām, teica, ka tas nav nepieciešams. Lieliski. Tas mums paņēma 3 nedēļas, jo mēs gājām uz vēstniecību, un tas mums maksāja apmēram 20 Ls, jo mums bija jāpasūta no Izraēlas dokuments par laulību un tulkojums, jo šeit ir varbūt divas vietas, kur tulko no ebreju valodas. Tas ir laikietilpīgi un tas maksā naudu." (laulātā, Tuvie Austrumi)

Arī atsevišķiem ārvalstu studentiem PMLP sniegtā neprecīzā informācija ir radījusi finansiālus zaudējumus. Kāds libāniešu students stāsta par savu un sava drauga gadījumu, kad konsultējies ar PMLP, kā pareizi rīkoties situācijā, ja viņa pasei beigsies derīguma termiņš. Neskatoties uz to, ka viņš ievērojis PMLP norādījumus, uz robežas radās nesaprašanās ar robežsardzi, lai iebrauktu atpakaļ Latvijā, turklāt draugs uz trim dienām pat ticis aizturēts lidostā. Abiem nācies samaksāt administratīvo sodu.

Paši respondenti šādu situāciju skaidro ar ierēdņu (1) nekompetenci un (2) nelabvēlīgu attieksmi pret iebraucējiem. Saskaņā ar respondentu stāstīto nelabvēlīgā attieksme pret imigrantu izpaužas situācijās, kad ierēdnis nevēlas informāciju izskaidrot svešvalodā, kaut arī to prot, kā arī atsakās izskaidrot informāciju, kas attiecas uz PMLP darbību, izturas nepieklājīgi pret ārvalstnieku, neiedziļinās katra imigranta konkrētajā gadījumā. Vienlaikus tiek norādīts, ka attieksme un pakalpojuma kvalitāte, kādu imigrants saņem PMLP, ir atkarīga no katra konkrētā darbinieka. Ir situācijas, kad darbinieki ir atsaucīgi un ieinteresēti palīdzēt imigrantiem operatīvi nokārtot nepieciešamās formalitātes.

"Ar šo [PMLP] institūciju ir liela problēma. Viņi nepasaka iespējas, viņi sagaida, ka tu viņiem pateiksi iespējas, tā bija diezgan šokējoša pieredze. (...) Mēs sagaidījām pakalpojumu, lai gan pārāk daudz negaidījām, jo tā nebija mūsu pirmā saskarsme, bet vienalga tas bija šokējoši. Es domāju, ka tā ir kompetences problēma, varbūt ne izglītības, bet savas pozīcijas [stāvokļa] izpratne." (laulātā, Tuvie Austrumi)

"Tas ir atkarīgs no darbinieka. Bet ir citi darbinieki, kas ir ļoti saprotoši. Svarīgi domāt, ka es esmu cilvēks, vienalga, vai es esmu latvietis vai ēģiptietis, vai no otra pasaules gala. Tie papīri ir jānokārto." (laulātais, Tuvie Austrumi)

"Jā, tas tā bieži. Tur strādā daži cilvēki jau gados, kas kaut kā naidīgi pret tevi izturas. Es nezinu, vai nu tas aizskaidības pret jaunajiem, vai savas problēmas. Pilnīgi liekas, ka viņi to speciāli dara – izturas rupji, nepieklājīgi un bieži nepāriet uz krievu valodu. Kaut kādu vienu vārdu pasaka krieviski un tad visu pārējo latviski. Tāpēc cilvēkam ir ļoti grūti – viņš taču ir tikko kā atbraucis. Šķiet, ka viņiem tas sagādā prieku, ka cilvēks ir apjucis un ir atkarīgs no viņiem." (laulātā, Austrumeiropa)

Kā šķērslis precīzai informācijas apmaiņai starp PMLP darbinieku un klientu tiek minētas ierobežotās PMLP darbinieku svešvalodu zināšanas. Tajā pašā laikā respondenti neizvirza prasību, ka ierēdņiem būtu labi jāpārvalda svešvalodas, bet būtu jāiemācās savu esošo svešvalodu zināšanu līmenī vienkārši un skaidri izskaidrot ārvalstniekam nepieciešamo informāciju.

"Diezgan bieži esmu redzējusi ierēdņus un klientus, kuriem abiem angļu valoda ir otrā vai trešā valoda, viņi viens otru nesaprot. Iespējams, ka ierēdņus vajadzētu apmācīt, lai viņi savas domas pasaka īsi un skaidri, lai klients varētu labāk saprast. Es atceros gruzīnu meiteni, kas sēdēja pie ierēdņa, viņa vienkārši nesaprata, viņa jautāja atkal un atkal, un otra arī atbildēja atkal un atkal. Varbūt pat nevajadzētu būt augstākam valodas zināšanu līmenim, bet viņu prasības būtu jāizstāsta ļoti skaidri." (laulātā, Tuvie Austrumi)

Uzturēšanās atļaujas procedūras prakses ietekme uz Latvijas tēlu

Esošā imigrācijas procedūra un PMLP darbinieku attieksme, saskaņā ar ārvalstnieku sniegto informāciju, nelabvēlīgi ietekmē Latvijas reputāciju starp ārvalstu uzņēmējiem un investoriem, kuru skatījumā imigrācijas procedūras sarežģītība ir būtisks apstāklis valsts, kurā veikt ieguldījumu, izvēlē:

"Starp citu, tās organizācijas direktors, kas mums maksā naudu, viens no viņa ziedotājiem strādā ar nano tehnoloģijām, un viņš meklēja vietu, kur dibināt savu uzņēmumu. Mēs bijām tieši procesā ar uzturēšanās atļauju kārtošānu, tādēļ šis direktors, rakstot par mums 113. vai 152. vēstuli imigrācijas pārvaldei, kļuva tik dusmīgs! Viņš runāja ar šo ziedotāju, kurš teica, ka ir dzirdējis, ka šim reģionam [domāts, Latvija, Baltijas valstis] ir labs potenciāls viņa darbības jomā, jo šeit ir diezgan daudzi cilvēki, kuri spēj strādāt ar jaunām tehnoloģijām un cenas nav tik augstas, un iespējams viņš varētu noalgot cilvēkus, bet mūsu direktors viņam pateica, ka viņam būs daudz problēmu ar uzturēšanās atļauju un ierēdņiem. (...) Tagad viņa uzņēmums ir Slovēnijā." (Iaulātā, Tuvie Austrumi)

Vairums ārvalstnieku norāda, ka, viņuprāt, liela problēma ir tā, ka Latvijā netiek domāts par imigrantiem, kā par Latvijas ekonomikas attīstības resursu, jo ārvalstnieks Latvijā var būt gan patērētājs, gan nodokļu maksātājs, gan investētājs:

"Vai viņi [PMLP ierēdņi] kādreiz padomā par to, no kurienes nāk nauda, no kurienes viņu algas nāk, viņi neko neražo, viņi ir ierēdņi, tādēļ naudai no kaut kurienes ir jānāk, no uzņēmumiem, no nodokļiem. Kurš maksās nodokļus, ja nebūs uzņēmumu? Tad kādēļ noraidīt uzņēmējus, kuri ir gatavi investēt šajā valstī? (...) Mūsu [ģimenes] budžets ir apmēram no 1050–2000 latiem mēnesī, kas arī tiek ieguldīti Latvijas ekonomikā, mēs pārkam lietas!" (Iaulātā, Tuvie Austrumi)

Arī augstskolu pārstāvjus uztrauc Latvijas tēla jautājums, ko ietekmē imigrācijas procedūra. Viņi norāda, ka augstskolas var strādāt ar savu studiju kvalitāti un programmām, bet izglītības eksporta iespēju lielā mērā nosaka valsts tēls, kāds rodas, pirmkārt, kārtojot uzturēšanās atļaujas. Lielākās problēmas piesaistīt studentus ir no tām valstīm, kurās nav Latvijas vēstniecību, jo tad termiņuzturēšanās atļaujas un vīzas saņemšanas process studentam ir ļoti dārgs un laikietilpīgs.

"Un tajā brīdī, kad tu sāc viņam teikt: tev tagad ir jābrauc no Deli vai no Mumbajas uz Pekinu, vai uz Ankaru, vai uz Taškentu, vai uz Astanu. Un tur tu iesniegsi papīrus, kurus tev izskatīs. Vēl nav garantijas, ka tu dabūsi to uzturēšanās atļauju. Tad tu brauksi otreiz. Ja tu būsi dabūjis lēmumu par uzturēšanās atļauju, to tu iesniegsi vīzai, par kuru tev arī nav garantijas, ka tu viņu dabūsi. Var sanākt divaini, ka tu saņem uzturēšanās atļauju, bet ne iebraukšanas vīzu. Tad tas indietis padomā: priekš kam!? Latvija, pirmo reizi par tādu dzirdu, kā to vispār izrunā? Tad es labāk braucu uz UK." (Augstskolas pārstāvis)

"Viņa draugs arī grib braukt uz rezidentūru, bet viņš ir iestrēdzis vēstniecībā, jo atkal migrācijas pārvaldei ar vēstniecību īsti informācijas apmaiņas nav. Tad viņš bija prasījis savam draugam: "Klausies, kas tā par valsti tur ir? Tur ir droši? Tur viss ir kārtībā, tai valstī?" Viņam ir priekšstats, ka te nekādas kārtības nav, ka te ir viena liela putra. Viņam ir bailes braukt uz šo valsti. Viņš te nekad nav bijis. (...) Vēstniecība jau viņus aizbaida ar tām visām uzturēšanās atļaujas procedūrām. Varbūt arī tāpēc kāds pazūd vēstniecībā un tā arī neatbrauc. Kāpēc lai brauktu uz tādu mazu un nezināmu valsti, kur nemaz nevar atbraukt tik vienkārši!? Viens cits puisis no Azerbaidžānas rakstīja, kuram arī bija visādas neizprotamas problēmas, ka uz Ameriku nav tik grūti aizbraukt kā uz Latviju." (Augstskolas pārstāvis)

Pagaidu statuss un drošība

Respondenti ar termiņuzturēšanās atļauju, kuri Latvijā ir ieradušies pēc laulātā izsaukuma, atzīst, ka esošais pagaidu statuss viņu situāciju Latvijā padara nedrošu, un tas ir šķērslis viņu sekmīgai iespējai iekļauties Latvijas sabiedrībā. Arī MIPEX pētījums parāda, ka prasība, ka Latvijas pilsoņu laulātajiem ir jānodzīvo Latvijā piecus gadus ar termiņuzturēšanās atļauju, lai saņemtu pastāvīgo uzturēšanās atļauju, vērtējama kā imigrantu integrācijas sliktās prakses piemērs¹²⁹.

"Cilvēkam nav tāda dzīves drošība kā tad, ja viņam ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja, jo tad viņš var domāt, plānot, sākt savu biznesu. Citādi, es jau dzīvoju Latvijā, bet es neesmu drošs. Tad es jau varu domāt uz priekš, par māju, par to, vai audzināt bērnu. Man ir Ēģiptē kaut kas, ko es varētu pārdot, bet, kāpēc Latvijā, ja man jāiet ārā. Tad es nevaru to darīt, kamēr es pats neesmu drošs." (laulātais, Tuvie Austrumi)

Situācijā, ja persona, kura ārvalstnieku ir uzaicinājusi, izlemj atsaukt savu uzaicinājumu, imigrantam noteiktu dienu laikā Latvija ir jāpamet, un nav pietiekoši daudz laika, lai pārformētu uzturēšanās atļauju uz tādu, kura izsniegta uz cita pamata.

"Tas jau ir pirmais, ka sievietai ir tiesības "cancel" šo vīzu jebkurā laikā, kad viņa grib, bez vīra atļaujas šķiršanos. (...) Un tad ir dotas tikai trīsdesmit dienas, lai izbrauktu no Latvijas. Taču arī man ir tiesības, kā cilvēkam, piemēram, palikt un tādās. Sanāk, ka viņa pieņem lēmumu, ka precas ar ārvalstnieku, un viņa arī pieņem lēmumu, kad viņa mani vairs negrib. Un tad man tiek dots ļoti maz laika, lai visu sakārtotu [pirms izbraukšanas]. Un, kas tas ir – 30 dienas? Es te strādāju vienu, divus vai trīs, četrus vai piecus gadus, kamēr ir darbs, vai arī ir man saistības attiecībā ar naudu, māju un mantu ar šo cilvēku. Un tad man ir 30 dienas laika, lai izbrauktu. Mani izmet ārā no valsts. (...) Ko man darīt, ja man ir kāds bizness Latvijā vai kaut kas tāds. Šāda situācija neveidojas jebkurā ES valstī. Viņiem dod vismaz vienu gadu, lai cilvēks varētu sakārtot savu dzīvi. (...) Kur ir manas tiesības uz bērnu?" (laulātais, Tuvie Austrumi)

Imigranta statusa atkarība no dzīvesbiedra, kurš ir uzaicinājis ārvalstnieku, ieeļojot Latvijā uz ģimenes apvienošanas pamata, ir neērta un grūti pieņemama imigrantiem, kuri nāk no valsts, kurā ir atšķirīgas sociālās un kultūras prakses. Piemēram, tas ir raksturīgi Tuvo austrumu valstīm, kurām ir raksturīgas patriarhālas¹³⁰ sociālās un kultūras prakses.

Ar statusa drošību ir saistītas arī regulāras Latvijas Robežsardzes Ārvalstnieku kontroles un uzraudzības dienesta pārbaudes, kuras tiek veiktas PMLP uzdevumā, saskaņā ar Imigrācijas likuma 26. pantu 3. punktu, kurš reglamentē, ka laulātajiem termiņuzturēšanās atļauju izsniedz/atjauno ar nosacījumu, ka laulība ir monogāma, laulātie dzīvo kopā un viņiem ir kopīga mājāsaimniecība. Laulātie ārvalstnieki šīs pārbaudes uztver ļoti kritiski, jo tās ir saistītas ar iekļaušanos personas privātajā dzīvē, kā arī, dažu ārvalstnieku stāstījumā, ir pazemojošas. Turklāt, ārvalstnieki atzīst, ka šīs prakses ietvaros pret ārvalstnieku tiek vērstas nevienlīdzīga attieksme – kāpēc vietējie iedzīvotāji atsevišķās situācijās ar savu laulāto var dzīvot atsevišķi, bet ārvalstnieks nevar? Ārvalstnieku skatījumā tā ir vispārpieņemta prakse, ja atsevišķās situācijās un laika periodos laulātie dzīvo atsevišķi, piemēram, gadījumos ja viens partneris ir

129 Migrant Integration Policy Index (MIPEX). Latvia – access to nationality. <http://www.integrationindex.eu/integrationindex/2436.html>

130 Piemēram, arābu kultūrās starp sievieti un vīrieti lomas tiek dalītas pēc patriarhāliem principiem jau ģimenes veidošanās sākumstadijā. (Marcia C. Inhorin.(1996) Interfertility and Patriarchy. The Cultural Politics of Gender and Family Life in Egypt. USA: Library of Congress Cataloging.)

nodarbināts galvaspilsētā, savukārt otrs kādā citā apdzīvotā vietā. Nepatīkama šī situācija ir arī tāpēc, ka, veicot šādu pārbaudi, netieši tiek prezumēts, ka ārvalstnieks pārkāpj noteikumus, uz kuru pamata izsniegta uzturēšanās atļauja, piemēram, ir stājies fiktīvā laulībā. Par šīm pārbaudēm ārvalstnieki netiek bridināti.

"(..) Viņiem ir jāiesniedz mana mājas dokumentu kopija un tā jāparaksta, un papildus jāraksta kaut kādi dokumenti, jāparaksta un jāiedod man, lai viņi [PMLP] zinātu, ka es tur dzīvoju. Jā, un pēc kāda laika viņi devās pie meitenes, pie vecākiem skatīties, vai es tur dzīvoju. Tas bija ļoti drausmīgi, kad es dzirdēju, ka Imigrācijas dienests nāk pārbaudīt, vai es tur dzīvoju. Viņi neuzticas. Kad viņi uz turieni atbrauc, viņi prasa ģimenei iznest visas manas mantas. Viņi prasīja ģimenei iznest manas drēbes, manu pasi, tāda veida lietas. Jebkādus dokumentus, kas man ir tajā mājā, viņiem ir jāiznes. Viņi iznesa manas drēbes un parādīja kaut kādas lietas, kas man tur bija. Un viņi saka, OK, un viņi iet prom." (laulātais, Āfrika)

"Mana sieva ir no Tukuma. Viņai ir labs darbs Tukumā, man ir labs darbs Rīgā. Viņa nevar braukt pie manis katru dienu, mēs varam satīties katru nedēļas nogali. Bet Rīgā, Latvijā tā nevar. Kāpēc? Kāpēc Latvijas valdība neļauj ārzemniekam tā darīt? Tas nav pieklājīgi." (laulātais, Āfrika)

Uzturēšanās atļaujas izsniegšanas pamata maiņa

Pētījums parāda, ka imigrantiem salīdzinoši grūti ir risināmas formalitātes, kuras izriet no situācijas, ka mainās viņu uzturēšanās iemesls Latvijā. Šajā situācijā ārvalstniekam ir jāpiesakās jaunai uzturēšanās atļaujai, kura tiek izsniegta uz cita pamata. Pētījuma autori novēroja situāciju, ka imigrants Latvijā ir ieradies studiju nolūkā, taču pēc tam šeit ir apprecējies, tāpēc nākamreiz pieteicies uzturēšanās atļaujai, kura būtu izsniegta uz laulību pamata. Pēc kāda laika PMLP konstatē, ka ar šo laulību ir problēmas (laulātie dzīvo atsevišķi, vai arī viņiem nav kopīgas māsainiecības), kas nozīmē, ka ir beidzies uzturēšanās atļaujas izsniegšanas pamats. Šajā situācijā ārvalstniekam no valsts ir jāizbrauc, nedodot pietiekami daudz laika, lai noformētu uzturēšanās atļauju, kura būtu izsniegta uz studiju pamata, jo ārvalstnieks šeit turpina studijas (vai arī citā gadījumā uz nodarbinātības pamata, ja laulātais Latvijā ir arī nodarbināts). Imigrants jaunu uzturēšanās atļauju šajā situācijā var nokārtot tikai izbraucot no valsts, taču tie ir ļoti lieli izdevumi. Līdzīga ir arī to ārvalstnieku situācija, kuri Latvijā ierodas nodarbinātības nolūkā. Tiklīdz darba attiecības tiek pārtrauktas, šiem ārvalstniekiem Latvijas valsts ir jāpamet, nedodot pietiekami daudz laika, lai atrastu jaunu darba devēju, vai arī, ja jauns darba devējs jau ir atrasts, saprātīgus termiņus, kuri ļautu noformēt jaunu uzturēšanās un darba atļauju. Turklāt, šajā situācijā, ārvalstnieks nevar nokārtot arī vīzu, lai uzturētos Latvijā, neizbraucot no valsts.

Pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšana

Būtisks imigrantu integrācijas priekšnosacījums ir iespēja saņemt pastāvīgās uzturēšanās atļauju, kura imigrantam garantē plašākas sociālās, ekonomiskās un atsevišķos gadījumos arī politiskās tiesības. Saskaņā ar Latvijas tiesiskā regulējuma izpēti un respondentu uzskatiem, termiņuzturēšanās statuss veido nedrošu dzīves situāciju mītnes valstī un kavē iekļaušanos vietējā sabiedrībā.

Respondentu, īpaši to, kuri ieradušies laulību un studiju nolūkā, vidū izskan viedoklis, ka pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšana Latvijā ir sarežģīta. Latvijā, lai saņemtu pastāvīgās uzturēšanās atļauju, imigrantam valstī nepārtraukti¹³¹ ir jānodzīvo piecus gadus un ir jānokārto obligāts valsts valodas eksāmens. Ņemot vērā apstākli, ka mūsdienās cilvēki ļoti daudz ceļo gan darba, gan biznesa nolūkā, prasība, ka Latviju piecu gadu laikā nedrīkst pamest ilgāk nekā sešus mēnešus, ir pārāk ierobežojoša. MIPEX, salīdzinot 27 ES valstu prakses imigrantu integrācijas jomā, norāda, ka šādi nosacījumi ir imigrantu integrācijas sliktās prakses piemēri¹³².

"Latvija ir visgrūtākā valsts, lai cilvēks varētu sākt šeit dzīvot. Likums ir visgrūtākais Latvijā. Vispirms, lai saņemtu pastāvīgās uzturēšanās atļauju, ir jādzīvo piecus gadus nepārtraukti. Tas ir ilgi. Katru gadu vajag atjaunot dokumentus un daudzus dokumentus prasa, un piecus gadus... Tas ir... Nevienā Eiropas valstī nav tāda situācija." (Iaulātais, Tuvie Austrumi)

Ārvalstu studenti, kuri plāno Latvijā apmesties uz dzīvi, kritiski norāda uz to, ka PMLP netiek sniegta precīza informācija, ka laiks, ko viņi pavadījuši Latvijā studējot, tiek ņemts vērā, piesakoties pastāvīgās uzturēšanās atļaujai. Imigrācijas likumā un Uzturēšanās atļaujas noteikumos nav skaidri noteikts, vai studiju laiks Latvijā tiek ņemts vērā un kādā mērā tiek ņemts vērā, piesakoties pastāvīgās uzturēšanās atļaujai. Rezultātā, praksē, lai iegūtu statusu, kas dod plašākas sociālās un ekonomiskās tiesības Latvijā, ārvalstu studentiem nereti Latvijā ir jāpavada desmit gadi, kas paildzina arī laiku, lai iegūtu Latvijas pilsonību.

"It kā šobrīd, viņi saka, ka skaitās [studiju laiks Latvijā, lai saņemtu pastāvīgās uzturēšanās atļauju], bet priekš manis tas ir drusciņ par vēlu. (..) Protams, tas ir arī dēļ vai nu neprecīzas, vai nepietiekošas informācijas došanas. Ja es būtu bijis informēts agrāk, tad es arī agrāk nokārtotu. Tas nozīmē, es biju tiesīgs jau trīs gadus atpakaļ saņemt. (..) Un vēl pie tā, tikai pēc pieciem gadiem no pastāvīgās uzturēšanās atļaujas, es esmu tiesīgs saņemt Latvijas pilsonību." (students, Tuvie Austrumi)

Respondenti, kuri ir izmantojuši iespēju pieteikties pastāvīgās uzturēšanās atļaujai, uzsver, ka daļa formālo prasību, lai pieteiktos šai uzturēšanās atļaujai, viņuprāt, nav adekvātas. Piemēram, prasība pierādīt, ka Latvijā ir pastāvīga dzīvesvieta uz nenoteiktu termiņu. Respondentu skatījumā dzīvesvietas maiņas iespējamība nebūtu jāvērtē kā būtisks priekšnosacījums, lai saņemtu pastāvīgās uzturēšanās atļauju.

"Un tad viena lieta, kas ir savāda, nezinu, vai tas vēl tā ir, bet bija tāds noteikums vai likums, ka ir jāpierāda, ka tev Latvijā ir pastāvīga dzīves vieta. Tas ir diezgan savādi, jo man bija īres līgums, bet viņi [PMLP] teica, ka tas ir tikai uz gadu, bet man esot jāpierāda, ka varu te dzīvot pastāvīgi. (..) Tad man bija jāiet un jādabū vēstule no saimnieces, kurā norādīts, ka varēšu savā dzīvoklī"

131 Imigrācijas likums: LR likums. 31.10.2002., Latvijas Vēstnesis Nr. 169 (2744), 20.11.2002., 35. pants. 1. daļas 13. punkts: termiņuzturēšanās atļauju anulē, ja: (..) 13) ārzemnieks gada laikā nepārtraukti uzturas ārpus Latvijas Republikas vairāk par trim mēnešiem, skaitot no dienas, kad viņš ierodas valsts robežas šķērsošanas vietā, vai ar pārtraukumiem vairāk par sešiem mēnešiem gada laikā, skaitot no dienas, kad viņš ierodas valsts robežas šķērsošanas vietā, izņemot gadījumu, kad prombūtne pieteikta Ministru kabineta noteiktajā kārtībā un tai ir dokumentāri apliecināts attaisnojošs iemesls. Prombūtni, kas saistīta ar nodarbinātību, uzskata par attaisnojošu tikai tādā gadījumā, ja ārzemniekam deviņus mēnešus bez pārtraukuma ir bijis bezdarbnieka statuss Latvijas Republikā; 36. pants pirmās daļas 4. punkts: pastāvīgās uzturēšanās atļauju anulē, ja: (..) 4) ārzemnieks gada laikā nepārtraukti uzturas ārpus Latvijas Republikas vairāk par sešiem mēnešiem, skaitot no dienas, kad viņš ierodas valsts robežas šķērsošanas vietā, vai ar pārtraukumiem vairāk nekā divus gadus un sešus mēnešus piecu gadu laikā, skaitot no dienas, kad viņš ierodas valsts robežas šķērsošanas vietā (..).

132 Migrant Integration Policy Index. Latvia – Long-term residence.
<http://www.integrationindex.eu/integrationindex/2434.html>

palikt nenoteiktu laiku. Ne tikai tas, viņai [saimniecei] vēl vajadzēja parādīt, ka viņa ir šī dzīvokļa īpašniece. Man liekas, ka tas viņu nostādīja neērtā situācijā, jo ar zemesgrāmatas kopiju nepietika, bija nepieciešams oriģināls. Un saimniecei tas nebija viegli, šāda situācija prasīja no viņas lielu uzticību. Tā ir viena lieta, ko vajadzētu uzlabot, jo es nedomāju, ka tas ir tik būtiski un ka būtu tik grūti atrast vietu, kur dzīvot.” (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

Šobrīd, lai imigrants saņemtu Latvijas pilsonību, viņam Latvijā ir jāpavada vismaz desmit gadi, un, piesakoties Latvijas pilsonībai, imigrantam ir jāatsakās no savas pilsonības, jo Latvijas tiesiskais regulējums nepieļauj dubultpilsonību. Respondentu skatījumā šie ierobežojumi ir nepamatoti un kavē ārvalstnieka iekļaušanos Latvijas sabiedrībā, kā arī nereti kavē pozitīvu imigrantu ieguldījumu Latvijas sabiedrībā.

“Es domāju, ka tas ir nedaudz par ilgu, es domāju, ka 7 gadi droši vien būtu pietiekami.” (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

“Trešā lieta, ja es saņemtu Latvijas pilsonību, ja es vēlētos, tas nozīmē, ka man jātiek vaļā no savas pilsonības. Es domāju, ka tas ir absurds. (...) Ja es vairs negribu savu pilsonību, tad man Libānā būs baigs process, man jāiet tiesā, un tur es iekultos lielās nepatīkšanās. Tā, ka nevar no savas pilsonības atteikties tik vienkārši. Nav tā, ka es atteicos un viss, nē. Man būs ļoti liela ķeza tur. Principā, atļaujot divas pilsonības Latvijā tikai iegūtu, nevis zaudētu.” (students, Tuvie Austrumi)

“Es par to domāju, bet Latvijas valdība neļauj dubulto pilsonību. Kad es saņemšu Latvijas pilsonību, it kā es vairs nebūšu Brazīlijas pilsonis. Tas ir tas, ko es negribu.” (nodarbinātais, Dienvidamerika)

6.2. DARBA TIRGUS PIEEJAMĪBA UN IEKĻAUŠANĀS TAJĀ

Darba tirgus pieejamība ir viens no būtiskākajiem ārvalstnieka iekļaušanās vietējā sabiedrībā aspektiem, jo no tā ir atkarīga ārvalstnieka sociālekonomiskā situācija un labklājība Latvijā.

Latvijā darba tirgus pieejamību noteic imigranta statuss jeb izsniegtā uzturēšanās atļauja. Relatīvi brīva pieeja Latvijas darba tirgum ir Latvijas vietējo iedzīvotāju laulātajiem, kuri ir trešo valstu valstspiederīgie, jo viņiem ir iespēja saņemt darba atļauju, kura dod tiesības strādāt pie jebkura darba devēja bez darba izsaukuma apstiprināšanas. Ārvalstu studenti arī ir tiesīgi saņemt darba atļauju, kura dod tiesības strādāt pie jebkura darba devēja, bet ne ilgāk kā 20 h nedēļā, lai darba pienākumi neietekmētu studiju kvalitāti. Visierobežotākā piekļuve Latvijas darba tirgum ir imigrantiem, kuri Latvijā ierodas, lai strādātu, jo izsniegtā darba atļauja ir piesaistīta vienam darba devējam. Savukārt, uzturēšanās atļauja ir piesaistīta konkrētajai darba atļaujai, kas nozīmē, ka darba attiecību pārtraukšanas gadījumā, imigranta likumīgās uzturēšanās iespējas Latvijā beidzas un viņam netiek dota iespēja šeit uzturēties, lai meklētu citu darbu.

Darba meklēšana

Laulātie. Imigranti, kuri Latvijā ierodas kā Latvijas pilsoņa, nepilsoņa vai personas ar pastāvīgo uzturēšanās atļauju laulātie, atzīst, ka iekļauties Latvijas darba tirgū nav viegli un nereti vienīgā iespēja atrast darbu ir meklēt to caur paziņām. Izvērtējot esošo ekonomisko situāciju, imigranti šķēršļus, kādi rodas, iekļaujoties darba tirgū, skaidro ar ekonomiskās krīzes situāciju kopumā.

"Latvijā nav viegli atrast darbu. Lielākajā daļā tas būs caur pazīstamiem, īpaši, kad tu esi no ārzemēm. Vai tas ir caur pazīstamiem, ticamiem cilvēkiem, vai arī caur interviju. Nebija viegli. Bet arī latviešiem un krieviem grūti atrast darbu, ko tur runāt." (Iaulātais, Tuvie Austrumi)

Latviešu valodas nezināšana vai nepietiekamās zināšanas ir viens no iemesliem, kas kavē iekļaušanos darba tirgū. Pirmkārt, latviešu valodas zināšanu trūkums liedz izmantot virkni darba piedāvājumu, jo, saskaņā ar valsts valodas politikas vadlīnijām, daļā profesiju drīkst strādāt tikai tad, ja noteiktā līmenī apgūta latviešu valoda; otrkārt, tas nedod imigrantiem iespēju strādāt ar savu izglītību un profesiju saistītā darbā, kas ilgtermiņā var nozīmēt, ka ārvalstnieks zaudē savas prasmes, zināšanas un kvalifikāciju. No imigrantu, kuri Latvijā ieradusies uz laulību pamata, stāstījuma izriet, ka grūtības atrast darbu ir viena no lielākajām problēmām, dzīvojot Latvijā.

"Tas [galvenā problēma, dzīvojot Latvijā], ka valodas nezināšanas dēļ nevaru atrast darbu. (...) Izstaigāju visas izglītības iestādes, kurās mācību valoda ir krievu valoda. Viņi saka, ka ir jābūt zināšanām latviešu valodā. To es nesaprotu. Visi taču šeit saprot, runā krievu valodā. Nesaprotu, kāpēc valodas zināšanu dēļ neņem. (...) Bet es jau tik ātri to latviešu valodu nevaru iemācīties. Tagad saprotu dažus vārdus, bet man tā valoda liekas ļoti grūta." (Iaulātā, Austrumeiropa)

Studenti. Starp intervētajiem ārvalstu studentiem ir gan strādājoši, gan nestrādājoši studenti. Respondentu galvenā motivācija darbam Latvijā ir (1) vēlme iegūt pieredzi savā profesijā, (2) kompensēt savus ikdienas izdevumus, jo vairums ārvalstu studentu dzīves dārdzību Latvijā vērtē kā augstu. Daļa nestrādājošie studenti skaidro, ka viņiem neatliek laiks darbam, jo daudz laika ir jāvelta studijām.

"Jā, esmu ļoti centies atrast darbu, esmu pat dažiem uzņēmumiem prasījis, vai nevaru pie viņiem strādāt bez algas, lai iegūtu pieredzi, bet viņi atteica." (students, Dienvidāzija)

"Man, kā studentam, pietrūka naudas, tādēļ man bija jāmeklē darbs. Mani vecāki nevar atļauties visu laiku mani uzturēt un sūtīt naudu." (students, Dienvidāzija)

Nestrādājošie studenti vēlas strādāt Latvijā, tomēr norāda uz vairākiem šķēršļiem, kuri, viņu prāt, kavē pieeju darba tirgum. Kā galvenais iemesls tiek minētas nepietiekamās latviešu valodas zināšanas un nepietiekamā darba pieredze, tomēr precīzi darba devēja apsvērumi, atsakot darba vietu ārvalstu studentiem, bieži nav zināmi.

"Es tagad mācos, bet gribu strādāt, taču neesmu dabūjis darbu, esmu daudzās vietās pieteicies, bet dažādu iemeslu dēļ man ir atteikts. Galvenā problēma, ar ko saskaros, ir latviešu valodas barjera. Es mācījos latviešu valodu universitātē lekcijās, bet man nav bijušas iespējas to praktiski izmantot ārpus lekcijām. (...) Vēl viena lieta, ir pieredze. Es mācos universitātē, kur lai iegūstu pieredzi? Un kā lai iegūstu pieredzi, ja neviens mani negrib ņemt darbā? Nav pieredzes, nav latviešu valodas, ir grūti." (students, Āfrika)

Minot latviešu valodas nezināšanu pietiekamā līmenī kā iemeslu, kas kavē atrast darbu, tiek pausts viedoklis, ka latviešu valodu ārvalstu studenti apgūtu sekmīgāk, ja studiju laikā un kopmītnēs netiktu nošķirti no vietējiem studentiem.

No respondentu stāstītā izriet, ka nereti iespēju strādāt savā profesijā apgrūtina studiju process. Studijas notiek pa dienu – darba laikā, tāpēc studentiem ir jāmeklē darbs, kuru var savienot ar studijām – darbs vakarā vai pa nakti.

"Jā, un vēl viena lieta – mācības ir pa dienu, tādēļ nevaru strādāt par inženieri, bet šeit varu strādāt vakaros vai uz pusslodzi, bet darbs manā profesijā būtu tikai pa dienu." (students, Dienvidāzija)

"(..) Kad biju 4. kursā, un mums bija daudz brīva laika, tad mēs mēģinājām strādāt vienā uzņēmumā, kas strādā ar Amerikāņu uzņēmumiem, tādēļ darba laiks bija naktī." (studente, Dienvidāzija)

Ārvalstu studentu pieredze liecina, ka pamatā darbs tiek meklēts pašu spēkiem, (1) aptaujājot paziņas par iespējām atrast darbu, un (2) sūtot darba pieteikumus uz uzņēmumiem, kuros viņi vēlētos strādāt, un (3) ir gadījumi, kad ārvalstu studenti mēģina apjautāties par darba iespējām universitātes mācību spēkiem, tomēr no līdzšinējās ārvalstu studentu pieredzes izriet, ka mācību spēkiem ir minimālas iespējas palīdzēt šādā situācijā.

Darba atļauja, kura dod tiesības strādāt tikai divdesmit stundas nedēļā, arī ir ierobežojums, kurš kavē brīvu piekļuvi darba tirgum:

"(..) Es nevaru strādāt vairāk kā 20 stundas, bet nevienam nevajag darbinieku tikai 20 stundām, viņiem vajag darbinieku uz pilnu slodzi." (students, Dienvidāzija)

Kopumā strādājošie ārvalstu studenti nemin situācijas, kad ir bijušas grūtības nokārtot darba atļauju. Kā precedents tiek minēts viens gadījums, kur ārvalstu students bija pieņemts darbā slimnīcā veikt pētījumu, nezinot, ka viņam nepieciešama darba atļauja. PMLP par situāciju uzzinājis, redzot, ka šis students ir maksājis valstij iedzīvotāju ienākuma nodokli. Respondents šajā situācijā norāda, ka arī darba devējam būtu jāzina, – nodarbinot ārvalstu studentu, viņam ir nepieciešama darba atļauja.

"Un es domāju tas, kas kļūdījās, bija slimnīca. Viņiem ir gan juristi, gan personāla daļa, kas rūpētos par to." (students, Tuvie Austrumi)

Nodarbinātie. Ievērojot Latvijas normatīvā regulējuma izvirzītās prasības, ārvalstnieki, kuri Latvijā ierodas ar mērķi strādāt, darba vietu Latvijā atrod jau pirms pieteikuma iesniegšanas uzturēšanās atļaujai. Šī iemesla dēļ, neviens no aptaujātajiem respondentiem neakcentē, ka darba atrašana ir bijusi sarežģīta. Starp respondentiem pastāv dažādas stratēģijas, lai atrastu darbu Latvijā: (1) darbs Latvijā tiek meklēts mērķtiecīgi, izvēloties konkrētas kompānijas un nozares, kurā ārvalstnieks vēlas strādāt; (2) par darba iespējām Latvijā uzzina no potenciālā darba devēja ar draugu paziņu starpniecību, kuri jau strādā pie konkrētā darba devēja; (3) darbu Latvijā atrod ar rekrutācijas firmu palīdzību.

"Es meklēju internetā, un es atradu mājas lapu. Es strādāju ar vecu Jaguāru restaurāciju. Un es atradu Jaguāru klubu Rīgā. Vienkārši sūtīju e-pastu un viss." (nodarbinātais, Dienvidamerika)

"Šeit atradu darbu, jo man te bija draugi. (..) Mans draugs man deva iespēju uz šejieni atbraukt." (nodarbinātais, Dienvidāzija)

Tomēr, arī šīs grupas respondenti atzīst, ka nereti atrast darbu Latvijā ir salīdzinoši grūti, jo nav pietiekošu latviešu valodas zināšanu.

"Daudzās atteikuma vēstules, ko es saņēmu e-pastos, bija tādēļ, ka nerunāju latviski. Es biju pietiekami kvalificēts, taču galvenais atteikumu iemesls bija tas, ka nerunāju latviski." (nodarbinātais, Austrālāzija jeb Okeānija)

Uzņēmēji. Starp respondentiem ir arī uzņēmēji. Lai arī kopumā iekļaušanās Latvijas biznesa vidē tiek vērtēta pozitīvi, ārvalstnieki, tāpat kā vietējie uzņēmēji, ir kritiski pret Latvijas uzņēmējdarbības vides normatīvā regulējuma biežajām izmaiņām un lielo birokrātiju, kā arī augsto iedzīvotāju ienākuma nodokli:

"Sākotnēji, man likās, ka noteikumi, lai atvērtu restorānu, bija daudz striktāki nekā Vācijā. Piemēram, sieviete no PVD man zvanīja un prasīja par dušu. Es teicu, kāpēc? Šis ir tikai kebabu veikals. (..) Nākošā sieviete teica, labi, jums nevajag dušu, bet otru, sētas izeju. (..) Noteikumi mainās diezgan ātri." (nodarbinātais, Tuvie Austrumi)

Ārvalstnieki, kuri Latvijā ieradušies ar mērķi veikt uzņēmējdarbību, atzīst, ka sākotnēji ir bijis grūti pierast pie Latvijas biznesa kultūras, kura ir atšķirīga un nereti nav vērsta uz sadarbību un sarunu vešanu, lai panāktu abiem sadarbības partneriem labvēlīgu vienošanos:

"Kad tu ej kaut kur, kur cilvēki pērk tomātus pa 1 vai 2 kilogramiem, un tu saki pārdevējam, ka es pirkšu mēnesī vai nedēļā, teiksim, 60, 70 kilogramus. Kāda ir cena? Un viņi saka, tāda pati cena, kā tam otram cilvēkam, kurš pērk 1 kilogramu. Es saku, tā nevar būt, es pērku 40, 50 kilogramus no tevis un viņš pērk tikai vienu kilogramu! Un viņš skatās man acīs un saka – tā tas ir. Tas arī bija sākumā interesanti, bet tad tu pie tā pierodi un saproti, kā tas darbojas, un tad tu adaptējies." (nodarbinātais, Tuvie Austrumi)

Darba attiecības

Darba tiesības un darba drošība. Darba attiecību pieredze Latvijā ir atšķirīga starp dažādām ārvalstnieku grupām. Ārvalstnieki, kuri Latvijā veic augsti kvalificētu darbu, raksturo situāciju darba vietā kā ļoti labu, nevēršot uzmanību uz problēmām, kuras saistītas ar darba tiesībām un darba drošību, un vairāk tiecas runāt par labajiem darba apstākļiem un atmosfēru darbā.

"Pirmais, ko novērtēju, bija tas, ka darbā man nodrošināja lielu darba vietu, daudz miera un klusuma.(..) Mani ļoti apmierina miers un klusums." (nodarbinātais, Dienvidamerika)

Turpretim ārvalstnieku, kuri Latvijā veic vidēji kvalificētu vai mazkvalificētu darbu, pieredze parāda, ka situācija darba tiesību un drošības jomā ir salīdzinoši slikta. Šo respondentu situācijas atspoguļojums darbā parāda, ka praksē pastāv dažādi darba tiesību pārkāpumi. Piemēram, intervēto respondentu vidū ir ārvalstnieki, kuriem darba līguma kopija un uzturēšanās atļaujas dokumenti atrodas pie darba devēja, tādejādi nepieciešamības gadījumā ārvalstniekam var tikt liegta iespēja aizstāvēt savas tiesības. Ārvalstniekam nav arī iespējams iepazīties ar darba līgumu, jo tas nereti ir pieejams tikai latviešu un krievu valodā. Tas nozīmē, ka ārvalstniekiem, kuri nerunā šajās valodās, nav iespējams pilnībā iepazīties ar savām tiesībām un pienākumiem.

"Es precīzi nezinu, jo mēs pirms tam neredzējām līgumu. Kad es atbraucu, viss šeit bija, un pirms darba man tas [darba līgums] bija jāparaksta, tas ir latviski un krieviski, un mēs nevaram izlasīt, tikai uzticamies un parakstam. Es jautāju izpildītājam, un viņš teica, ka ir tā un tā, viņš mums paskaidroja, un mēs uzticējāmies un parakstījām." (nodarbinātais, Dienvidāzija)

Respondentu vajadzības izteiksmes lietojums "tas bija jāparaksta" netieši parāda, ka ārvalstniekam nav citas izvēles, kā piekrist šādai darba devēja rīcībai, ja viņš vēlas palikt Latvijā un šeit strādāt. Ārvalstniekiem, kuri Latvijā ierodas uz darba izsaukuma pamata, nav brīvas pieejas darba tirgum un līdz ar to iespēju mainīt darba devēju, jo ārvalstniekam izsniegtā darba atļauja dod tiesības strādāt tikai pie viena darba devēja, kas padara ārvalstnieka statusu

Latvijā nedrošu. Ja darba devējs atlaiž ārvalstnieku, tas nozīmē, ka ārvalstniekam Latvija ir jāpamet. Tajā pašā laikā ir respondenti, kuri atzīst, ka ir iepazinušies ar savām darba tiesībām un darba drošības noteikumiem:

"Jā [zinu savas darba tiesības]. Darba stundas nedēļā, no cikiem līdz cikiem. (...) Jā [darbā tiek ievērotas darba drošības normas], mēs esam informēti par darba drošību." (nodarbinātais, Austrumeiropa)

"Jā [man bija darba līgums]. Mums bija jāaizpilda anketa uz vairākām lapām – tur bija tehniskie jautājumi tīri par tulkošanu, kā pareizi strādāt. Un arī drošības pasākumi, kas jāievēro, piemēram, kur atrodas aptieciņa un tā tālāk. Ja es būtu nostrādājusi pilnus trīs mēnešus, būtu saņēmusi pilnu instruktažu. Bet es jau arī tāpat, kad nebija ko darīt, to visu lasīju. Viss, kas attiecās uz darba drošību, bija izlasīts. Daudz informācijas bija attēlotas mākslinieciski – attēlos. Ja mēs kaut ko nesapratām, darbinieki mums paskaidroja. Dažas lietas mums bija patstāvīgi jāizlasa. To mēs arī darījām." (Iaulātā, Austrumeiropa)

Viens no būtiskākajiem pētījumā identificētajiem darba tiesību pārkāpumiem ir pastāvīgs virsstundu darbs, par kuru netiek saņemta papildus samaksa. Atsevišķi darbinieki norāda, ka pastāvīgi strādā 72 stundas nedēļā, kas nozīmē, ka tiek pārsniegts Darba likumā pieļautais darba stundu skaits nedēļā, tādējādi radot apdraudējumu darbinieka veselībai. Pētījuma ietvaros tika identificēta situācija, kad ārvalstnieks, nespējot izturēt garās darba stundas un pārslodzi, darba vietā zaudē samaņu.

"Es strādāju 6 dienas, viena diena ir brīva. Es strādāju no rīta līdz vakaram. Nav astoņas stundas patiesībā, bet uz papīra ir 8 vai 6 stundas. Es strādāju 12 stundas. (...) Tagad ir krīze un dažreiz varu strādāt mazāk. Pirms tam bija ļoti, ļoti grūti, no rīta bez apstājas un bez atpūtas." (nodarbinātais, Dienvidāzija)

"Es strādāju 8 stundas, dažreiz 12, dažreiz 9 stundas. Es tagad strādāju no 7:00 rītā līdz 17:00 vai 18:00 vakarā, kad es varu beigt." (nodarbinātais, Āfrika)

"Tur bija problēma tāda, ka viņas jau pat lāga angļu valodu nezināja. Viņas bija atvestas te tā, ka viņas 7 no rīta atveda uz salonu un 7 vakarā aizveda projām uz vienu dzīvokli. Viņa teica, ka sestdienās arī bija jāstrādā. Svētdienā, tad tikai brīvs, tad tikai cooking un cleaning mājā un viss. Kad viņa bija uz vienu klientu noģibusī, tad viņš [konkrētā ārvalstnieka darba devējs] teica, ka tādu strādnieku nevajag." (paziņa nodarbinātajai no Dienvidaustrumāzijas)

Tāpat respondentu stāstījums liecina, ka praksē tiek pārkāptas darbinieku tiesības uz pārtraukumu un atpūtu darba laikā:

"Nē, darba laikā nav atpūtas brīžu, ir tikai pāris minūtes, ko aiziet uz tualeti, un tie, kas smēķē, iet uzsmēķēt. Es nesmēķēju. Ja vēlies iedzert tēju, tad tas jādara vienlaikus strādājot, nav laika padzert tēju un pēc tam strādāt." (nodarbinātais, Dienvidāzija)

Būtiski, ka šāda darba attiecību prakse var kavēt ārvalstnieka iekļaušanos Latvijas sabiedrībā, jo garā darba diena un īsās brīvdienas nedod iespēju piekļūt citām sociālās dzīves norisēm Latvijā, piemēram, kultūras un izklaides pasākumiem, savu hobiju un interešu īstenošanai, saskarsmei ar draugiem, paziņām. Šajā situācijā ārvalstnieka iekļaušanās Latvijā notiek tikai ekonomiskajā dzīves jomā. Ārvalstnieku pieredze parāda, ka darba devēji no ārvalstnieka mēdz sagaidīt tikai darba rezultātu, nevēršot uzmanību uz ārvalstnieka labklājības Latvijā citiem aspektiem.

Vienlaikus, respondenti nemēģina sūdzēties vai risināt šīs situācijas. Iemesli, kāpēc darbinieki nesūdzas varētu būt dažādi: (1) nodarbinātā ārvalstnieka nedrošais statuss Latvijā, (2) kultūras atšķirības, piemēram, ir kultūras, kurās darba ņēmējs ir pakļautības attiecībās ar darba devēju un nav pieņemts sūdzēties, (3) valodas nezināšana, lai izstāstītu kādam savu sūdzību.

Ārvalstniekiem, kuri uzturas Latvijā un ir legāli nodarbināti, pienākas slimības pabalsts, taču vairums ārvalstnieku norāda, ka darba laikā neslimo. To varētu skaidrot ar ārvalstnieka nedrošo statusu Latvijā, bailēm zaudēt savu darba vietu. Tāpat, vairāki respondenti norāda, ka viņiem reizi gadā ir pieejams atvaļinājums, taču viņi to neizmanto:

"Jā [man ir apmaksāts atvaļinājums]. Bet es neko daudz atvaļinājumus neesmu ņēmis." (nodarbinātais, Austrumeiropa)

"Man nav atvaļinājuma. Es neņemu atvaļinājumu. Jo, ko es darišu, ja es paņemu atvaļinājumu?" (nodarbinātais, Āfrika)

Lai arī vairums darbinieku tieši nesūdzas par darba atalgojumu, ir ārvalstnieki, kuri stāsta, ka darba atalgojums nav tāds, kāds bija paredzēts sākotnēji:

"Dažreiz viņš [izpilddirektors] ir labs pret mums, bet dažreiz viņš nepalīdz. Šobrīd viņš man nav palīdzējis, jo man drīz būs 3 gadi [Latvijā] un viņam vajadzētu palielināt man algu, bet viņš to nedara. Divas vai trīs reizes esmu ar viņu [izpilddirektoru] runājis, lai palielina algu. (..) Mums tas ir jāsaprot, bet es neesmu priecīgs par to. Viņi neapsolīja, bet pirms tam viņiem bija tādi noteikumi, ka pēc viena gada viņi palielina algu, man jau pagājuši divi gadi, bet nav bijis palielinājums." (nodarbinātais, Dienvidāzija)

Līdzīgi, ārvalstnieku, kuri Latvijā ierodas laulību nolūkā un kuriem saņemtā uzturēšanās un darba atļauja dod tiesības strādāt pie jebkura darba devēja, pieredzes izvērtējums liecina, ka šiem ārvalstniekiem ir raksturīga bieža darba devēja maiņa, kura saistīta tieši ar darba tiesību pārkāpumiem darba vietā. Kāds laulātais stāsta, ka darba vietu mainījis vairāk nekā trīs reizes. Galvenie iemesli, kāpēc darba vietas tiek bieži mainītas, ir (1) darba devēja neadekvātas prasības attiecībā uz darba izpildi, (2) darbs bez noformēta darba līguma, (3) neizmaksāta alga. Vienlaikus, daļa šo respondentu netieši atzīst, ka nezina un nav iepazinušies pilnībā ar darba ņēmēja tiesībām un pienākumiem Latvijā.

"Pirmajā darba vietā man bija neadekvātas prasības no darba devēja – katru dienu bija jāizdomā septiņi jauni ēdieni, tajā pašā laikā man nebija darba līguma [pētnieka atstāstījums]." (laulātais, Tuvie Austrumi)

Saskaņā ar respondentu teikto, darba devējiem ir raksturīgi noligt ārvalstnieku darbā uz pārbaudes laiku un pēc šī pārbaudes laika darbinieku atlaist, izmaksājot darba atalgojumu, kāds neatbilst ieguldītajam darbam. Lai arī šāda pieredze ir raksturīga arī vietējiem iedzīvotājiem, ārzemnieka nedrošais statuss un ierobežotās iespējas atrast citu darba vietu ir iemesls tam, ka pazemojums šādā situācijā ir lielāks.

"Un tad ir tādi gadījumi, kad ir tāds kontrakts, ka saka, ka ir divus līdz trīs mēnešus ilga pārbaude. Un tad viņš nostrādā un pēc tam viņam saka – uzredzēšanos vai samaksā ļoti mazu naudu. Pēc pārbaudes laika saka, ka nevajag, vai, ka nav labs darbinieks. (..) Daudzos gadījumos tas tā notiek." (laulātais, Tuvie Austrumi)

Attiecības ar darba devēju un vietējiem darbiniekiem. No augsti kvalificēto nodarbināto pieredzes izriet, ka attiecības ar darba devēju un vietējiem darbiniekiem ir labas. Vienlaikus, tiek norādīts, ka Latvijā attiecības darbā ir atšķirīgas no ārvalstniekam ierastajām:

"Tomēr tas ir nedaudz savādi un atšķirīgi no tā, pie kā biju pieradis. Esmu pieradis strādāt birojā, kur cilvēki ir ļoti aktīvi un visu laiku pļāpā, jautā par tavu nedēļas nogali. (...) Kādreiz es domāju, ka ir šie neveiklie brīži liftos, kad cilvēki nerunā un ir klusums, vai dažreiz tu ar kādu aizej pusdienās un viņš pirmās 10 minūtes nerunā." (nodarbinātais, Austrālāzija jeb Okeānija)

Attiecībā uz kvalificētiem un mazkvalificētiem nodarbinātajiem, no vienas puses, strādājošie norāda, ka darba devēja attieksme pret viņiem ir laba, jo darba devējs novērtē viņu augstās darba spējas un uzcītību. No otras puses, daļa respondentu stāsta, ka darba devēju attieksme pret ārvalstu darbiniekiem ir nevienlīdzīga, salīdzinot ar vietējiem darbiniekiem, atsevišķās situācijās diskriminējoša. Piemēram, ja nodarbinātais ārvalstnieks darba vietā jūtas slikti, viņam atļauj nedaudz atpūsties un pēc tam ir jāturpina darbs. Savukārt, ja vietējais darbinieks jūtas slikti, viņš var iet uz mājām, lai atpūstos un atgrieztos darbā mirkli, kad atkal jūtas labi.

Daļa ārvalstnieku norāda, ka viņu darba vietā attiecības ir hierarhiskas un ka darbiniekiem nav pieejas tiešajam darba devējam. Šajā situācijā ne vienmēr ārvalstniekam ir iespējams izteikt savas pretenzijas par darba apstākļiem darba devējam. Nereti iespēju uzrunāt tiešo darba devēju kavē arī valodas barjera, jo darba devējs nerunā tādā svešvalodā, kādu prot darba ņēmējs.

"Ja kaut kas ar mums notiek, mums ir izpilddirektors, kas tālāk nodod informāciju viņam [darba devējam]. Mēs tieši ar viņu nerunājam. Un viņš nerunā angļiski, jo viņš ir krievs, es atkal nerunāju krieviski, valoda ir ļoti grūta." (nodarbinātais, Dienvidāzija)

Atsevišķos gadījumos ārvalstnieku darba pieredzi Latvijā nepatīkamu padara arī sliktās attiecības ar vietējiem darbiniekiem, kuri ir neiecietīgi pret ārvalstu darbaspēku Latvijā. No imigrantu stāstītā izriet, ka viņi samierinās ar neiecietīgo kolēģu attieksmi, jo baidās zaudēt savu darba vietu. Vienlaikus, arī uzņēmumu vadītāju nostāja mēdz būt tāda, ka ārvalstniekam ir jāsamierinās ar sliktajām darba attiecībām, jo viņš Latvijā ir "viesis". Šāda vadītāju attieksme nerosina imigrantu aizstāvēt savas tiesības un intereses.

"Dažreiz viņi var ar tevi runāt, tā, it kā tu būtu muļķis. Kāpēc tu strādā viņu valstī? (...) Viņi var runāt ar tevi, viņi... Rupjus vārdus un pat sliktāk, jo tu nevari viņiem neko izdarīt. Tu nevari ar viņiem cīnīties. Un ja tu ar viņiem cīnīsies, tad tu zaudēsi savu darbu. Jā, dažreiz es ziņoju priekšniekam, un es cenšos ieraudzīt, kāpēc ir īpaša problēma ar mani, kāpēc tas ir šādi. Jā, jo priekšnieks nav no Latvijas, arī ārzemnieks. Viņš saka, ka man nevajag uztraukties, jo man jāsasakaras ar šādu problēmu, jo šī nav mana valsts. Ja šī ir tava valsts, tad tu arī vari darīt, ko tu gribi, bet šī ir viņu valsts. Tev ir jāizbauda un jāpelna nauda. Un es tam pakļaujos." (nodarbinātais, Āfrika)

6.3. SOCIĀLO PAKALPOJUMU PIEEJAMĪBA

Sociālās aizsardzības sistēmas pieejamība

Trešo valstu valstspiederīgajiem Latvijas sociālā aizsardzības sistēma ir pieejama tikai daļēji. Ārvalstniekiem, kuri Latvijā ir legāli nodarbināti, ir pieejami pabalsti, kas ir atkarīgi no ārvalstnieka veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām, izņemot bezdarbnieku pabalstu,

kurš ir pieejams ierobežotam skaitam trešo valstu valstspiederīgo. Ārvalstniekiem nav pieejami tie valsts pabalsti, kurus valsts personai maksā neatkarīgi no sociālās apdrošināšanas iemaksu apmēra, kā arī sociālie pakalpojumi, sociālā palīdzība un juridiskā palīdzība.

Ārvalstnieki uzskata, ka šādi ierobežojumi attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgajiem ar termiņuzturēšanās atļauju ir nevienlīdzīgas attieksmes izpausme, jo ārvalstnieki maksā tādu pašu iedzīvotāju ienākuma nodokli un sociālās apdrošināšanas iemaksas, kā vietējie iedzīvotāji.

"Ja būtu kaut kādas sociālās programmas arī ārvalstniekiem, būtu labi. Jo mēs maksāja tādus pašus un vēl lielākus nodokļus, bet preti nesaņemam neko." (nodarbinātā, Austrumeiropa)

"Par nodokļiem – Joti lieli, bet neko nepalīdz, ienākuma nodoklis, sociālais nodoklis, visi ir lieli, mēs maksājam, bet tie neko nepalīdz..."(nodarbinātā, Dienvidaustrumāzija)

Veselības aprūpes pakalpojumi

Veselības apdrošināšanas polise. Šobrīd, lai saņemtu termiņuzturēšanās atļauju, trešās valsts valstspiederīgajam ir jāiegādājas obligātā veselības apdrošināšanas polise, jo, saskaņā ar Ārstniecības likumu, trešās valsts valstspiederīgie ar termiņuzturēšanās atļauju ir izslēgti no to personu loka, kuriem ir tiesības saņemt valsts garantētos ārstniecības pakalpojumus, Ārstniecības likums ir neviennozīmīgs, attiecībā uz trešo valstu pilsoņu ar termiņuzturēšanās atļauju tiesībām saņemt neatliekamo medicīnisko palīdzību.

Ārvalstniekiem obligātās veselības apdrošināšanas polises sniegtās iespējas ir ierobežojošas, jo tā pārsvarā sedz tikai (1) neatliekamo medicīnisko palīdzību, (2) dzīvībai vai veselībai bīstama kritiska stāvokļa ārstēšanu stacionārā, kā arī (3) transportēšanu uz tuvāko ārstniecības iestādi vai nogādāšanu atpakaļ mītnes zemē. Ambulatoros un stacionāros veselības aprūpes pakalpojumus, kurus polise nesedz, ārvalstniekam ir jāsedz no saviem personīgajiem līdzekļiem. Ņemot vērā apstākli, ka polise sedz tikai ārkārtas situācijas, kuras saistītas ar veselības aprūpi, respondenti vienprātīgi atzīst, ka viņiem pieejamā veselības apdrošināšanas polise ir tikai formāla prasība un ikdienā tā nav pielietojama.

"Jā, bet no tās apdrošināšanas nav liela jēga, jo tā praktiski neko nenosedz. Tādēļ ārvalstu studenti parasti iet uz poliklīniku, piesakās pie ārstiem un paši maksā. Tādēļ šī veselības apdrošināšana ir tikai kā prasība, lai iegūtu vīzu, bet realitātē īsti neko nedod. (..) Mēs varam saņemt neatliekamo palīdzību, mums ir veselības apdrošināšana, bet tā sedz tikai neatliekamo palīdzību. Un arī tad mums vispirms pašiem jāsamaksā un tad mēs varam atgūt naudu atpakaļ." (studente, Dienvidāzija)

"Veselības apdrošināšana ir tikai papīrs, ko parādīt imigrācijai." (students, Dienvidāzija)

Ārvalstnieki ar augstiem ienākumiem atzīst, ka, ņemot vērā obligātās veselības apdrošināšanas polises zemās izmaksas, neuzskata, ka tā ir vērtīga, tāpēc arī nekad nav mēģinājuši uzzināt par polises izmantošanas kārtību, kā arī nav mēģinājuši to izmantot.

"Es nezinu par tiesībām, bet mums bija jāpērk apdrošināšanas polise, bet par to bija jāmaksā tik maz, ka es neticu, ka par to var preti kaut ko saņemt. Varbūt tā bija nelaimes gadījumiem, es patiesībā nezinu. Es neesmu mēģinājis to izmantot, jo es domāju, ka tas sagādātu pārāk daudz problēmas, salīdzinot ar to, cik daudz naudas es varētu atgūt." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

No respondentu pieredzes izriet, ka arī situācijās, kad šķietami tiek saņemta neatliekamā medicīniskā palīdzība, veselības apdrošināšanas polise nedarbojas. Šādu ārvalstnieku pieredzi daļēji var skaidrot ar to, ka ārvalstnieks nav pietiekami informēts par kārtību, kādā

izmantojama veselības apdrošināšanas polise. Saskaņā ar apdrošināšanas kompāniju sniegto informāciju, apdrošinātajai personai par gadījumu, kad tiek saņemts veselības apdrošināšanas pakalpojums, ir jāinformē apdrošinātājs. Informēšanas laikā notiek konkrētā gadījuma izskatīšana un vienošanās par apmaksas kārtību. Par to, ka ārvalstnieki nav informēti par veselības apdrošināšanas polises izmantošanas kārtību, liecina arī tas, ka ārvalstnieki nezina, ka saņemt medicīnisko palīdzību var tikai tad, ja tiek uzrādīta veselības apdrošināšanas polise.

"Es biju dabūjis elektrisko šoku. Es slimnīcā pavadīju vienu nakti un nākošo dienu. Viņi teica, ka man ir jāpaliek, bet es teicu, ka es nevaru palikt. Viņi man uzrakstīja un iedeva dokumentus, ka man jāsamaksā tāda naudas summa, un es aizgāju un samaksāju. Man ir veselības apdrošināšana, bet viņi neskatījās uz manu veselības apdrošināšanu. Es teicu viņiem, ka man ir veselības apdrošināšana. Es nezinu. Es viņiem teicu, ka man ir apdrošināšana, bet viņi teica, nē." (nodarbinātais, Āfrika)

Vienlaikus, situācijas, kad netiek sniegta neatliekamā medicīniskā palīdzība, jo ārvalstnieks nevar uzrādīt obligāto veselības apdrošināšanas polisi, būtu jāvērtē kritiski no cilvēktiesību viedokļa, jo ikvienam ir jābūt tiesībām saņemt neatliekamo medicīnisko palīdzību.

"Kad viņi [policija] redzēja, ka mans draugs asiņo, viņi izsauca ātro palīdzību, tā atbrauca. Ja tu redzi kādu asiņojam, viņš ir jāārstē, bet viņi [ātrā palīdzība] teica, ka vispirms grib redzēt veselības apdrošināšanu. (...) Policija viņus [ātro palīdzību] izsauca, bet viņi vēl kaut ko grib. Es biju tik dusmīgs. Nē, viņi [ātrā palīdzība] mūs tur atstāja. Viņi teica, ka bez veselības apdrošināšanas viņi nevar ārstēt. Bet tas, kas mums ir, tā jau nav īsti veselības apdrošināšana. Pat, ja mēs viņiem to būtu uzrādījuši, viņi vienalga neārstētu. Tā viņi mūs atstāja." (students, Āfrika)

Ja citās valstīs (piemēram, Slovēnijā) ārvalstniekiem, līdzās obligātajai veselības apdrošināšanas polisei, ir viegli pieejama individuālā veselības apdrošināšanas polise pēc izvēles, tad Latvijā situācija ir pretēja. Individuālās veselības apdrošināšanas polises nepieejamība, ārvalstnieku prāt, ir problēma. Individuāli ārvalstnieks var iegādāties tikai Rīgas Slimokases apdrošināšanu, kas ir ļoti dārga un līdz ar to lielai daļai ārvalstnieku nepieejama. Šobrīd ārvalstnieki, kuri vēlas iegādāties veselības apdrošināšanas polisi, kura segtu ambulatoros un stacionāros veselības aprūpes pakalpojumus, kā arī rehabilitācijas pakalpojumus, to dara, izmantojot darba devēja vai draugu un paziņu darba devēja starpniecību.

"Te arī ir neizdarības. Piemēram, mēs te nekur nevaram nokārtot veselības apdrošināšanu. Mums ir nauda, mēs gribam, bet likums neļauj. (...) Es dzemdības sev apmaksāju pati. Tagad man ir jātaisa operācija. Tam man, kā minimums, vajag 800 latus." (laulātā, Austrumeiropa)

"Ja sāk strādāt stabilāku darbu, ir kāda firma, kas piedāvā labāku apdrošināšanu visiem darbiniekiem. Tagad jau visiem ir tādas labākas apdrošināšanas. Vai arī nokārto caur sievas darba devēju. (...) Ir ļoti labas apdrošināšanas, kas ir par 180 latiem, kas ietver arī fitnesa klubus. Tad sanāk, ka mēs pārkam divas veselības apdrošināšanas – vienu uzturēšanās atļaujas nokārtošanai, otru, kuru var izmantot dzīvē." (laulātais, Tuvie Austrumi)

No pētījuma rezultātiem izriet, ka situācija, attiecībā uz ārvalstnieku pieeju veselības aprūpes pakalpojumiem un obligāto veselības apdrošināšanu, kas ārvalstniekam ir jāiegādājas, ir paradoksāla. No vienas puses, valsts formālā pozīcija ir tāda, ka ārvalstniekiem ir nepieciešama veselības apdrošināšana, lai nekļūtu par slogu valsts sociālās palīdzības sistēmai, no otras puses, praksē, apdrošināšana, kuru pieprasa kā obligātu, sedz ļoti ierobežotu veselības aprūpes pakalpojumu apjomu.

Tiesībsarga pārstāvis, kurš tika intervēts, kā viens no pakalpojuma sniedzējiem trešo valstu valstspiederīgajiem, informēja, ka pirms pāris gadiem situācija ar veselības aprūpes pakalpojumiem ārvalstniekiem bija labvēlīgāka, bet tad tika veikti grozījumi par sliktu trešo valstu valstspiederīgo iespējām saņemt valsts apmaksātos veselības aprūpes pakalpojumus, garantējot tikai neatliekamo medicīnisko palīdzību. Diezgan liela neskaidrība ir attiecībā uz garantētās neatliekamās medicīniskās palīdzības pieejamību ārvalstniekiem. No vienas puses, vairāki eksperti (Tiesībsargs, Labklājības ministrija) norāda, ka neatliekamā medicīniskā palīdzība tiek garantēta; no otras puses, tad nav saprotama prasība iegādāties veselības apdrošināšanas polisi, kura sedz neatliekamo medicīnisko palīdzību.

"Par veselības aprūpi bija tā, ka personas sūdzējās, ka viņām bija tiesības pierēģistrēties pie ģimenes ārsta, bet tad tika veikti grozījumi Veselības aprūpes likumā, un viņām šīs tiesības tika liegtas, garantējot tikai neatliekamo medicīnisko palīdzību. Izmaiņas tika veiktas 2008. gada sākumā vai 2007. gada beigās. Bija sūdzības, tad mēs vērsāmies Labklājības ministrijā un arī pie Veselības ministra. Atbilde no ministriju puses bija – situāciju saprotam, līdzekļu nav, tāpēc nevaram nodrošināt, līdzko būs līdzekļi, tā uzreiz kārtība tiks mainīta." (Tiesībsarga pārstāvis)

Jāpiebilst, ka intervijā ar Veselības ministrijas pārstāvi, radās priekšstats, ka viņa īsti nepārziņa situāciju attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgajiem ar termiņuzturēšanās atļaujām, jo apgalvo, ka veselības apdrošināšanas polises sedz vizīti pie ģimenes ārsta. Turpretim, praksē, ārvalstnieku visbiežāk iegādātās BTA un *Gjensedige* apdrošināšanas polises, saskaņā ar apdrošinātāju sniegto informāciju, sedz tikai neatliekamo medicīnisko palīdzību, dzīvībai vai veselībai bīstama kritiska stāvokļa ārstēšanu stacionārā, kā arī transportēšanu uz tuvāko ārstniecības iestādi vai nogādāšanu atpakaļ mītnes zemē, bet nesedz ģimenes ārsta pakalpojumus:

"Es nezinu nevienu no apdrošināšanās kompānijām, kura nesegtu minimumu. Minimums ir – pieņemšanas pie ģimenes ārsta, kur var iet un izrunāt. Un tad jau, ja viņš grib šo analīzi, bet ārsts saka, ka nevajag – tad, protams, polise to nesedz. Arī akūtā saslimšanā viņš var dabūt slimības lapas, ārstēšanos slimnīcā, ja viņš ir slim. Bet šeit, protams, nevar tā – es gribu uz kompjuertomogrāfiju. Ir tāda grupa – īpaši studenti, kuri ātri reaģē – viņi daudz ir lasījuši un paši uzstādījuši sev diagnozi. Tad arī rodas šīs konfliktsituācijas. Bet polise sedz pieņemšanas pie ģimenes ārsta." (Veselības ministrijas pārstāvis)

Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība. Praksē šķērslis veselības aprūpes pakalpojumu pieejamībai ir arī to dārdzība. Ārvalstnieki kritiski norāda uz situāciju, ka Latvijā nepastāv sociālās programmas iebraucējiem, kuras atvieglotu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību. Atsevišķos gadījumos nodarbinātajiem ārvalstniekiem izdevumus, kādi saistīti ar veselības aprūpes pakalpojumiem, apmaksā darba devējs. Tikai ārvalstnieki, kuriem ir augsti ienākumi, nevērs uzmanību uz veselības aprūpes pakalpojumu Latvijā augsto cenu.

"(..) Apdrošināšana nedarbojās, un priekš manis ir pārāk dārgi maksāt 25 latus par vienu vizīti." (students, Dienvidāzija)

"Tad vēl ir tāda lieta, ko mēs esam apsprieduši ar viru, par medicīnu. Tas viss te ir ļoti dārgs, un nav nekādu atlaivu vai sociālo programmu iebraucējiem." (laulātā, Austrumeiropa)

"Jā, man bija jāmaksā, bet pēc tam mēs runājām ar uzņēmumu, un viņi samaksāja par mums. Tā viena reize pie ārsta maksāja 30 latus." (nodarbinātais, Dienvidāzija)

Ņemot vērā veselības aprūpes pakalpojumu dārdzību, imigranti, īpaši ārvalstu studenti, atzīst, ka izvairās no slimošanas un slimības gadījumā piekoptj pašārstēšanās metodes, jo nevar atļauties samaksāt par veselības aprūpes pakalpojumiem. Šis ir svarīgs apstāklis, domājot par ārvalstnieku labklājību šeit Latvijā, jo nereti var gadīties, ka slimība ir nopietnāka, nekā pats ārvalstnieks domā, tādejādi radot apdraudējumu ne tikai savai veselībai, bet arī sabiedrībai kopumā.

"Patiesībā kopš esmu konstatējis, ka mums par visu pašiem jāmaksā, es cenšos pie ārstiem neiet. Par to naudu, ko samaksāju par konsultāciju, varu pats sev nopirkt zāles, bet man nav arī bijušas nekādas nopietnas veselības problēmas, tikai reizi pa reizei saaukstējos, tad eju uz aptieku un iegādājos zāles, un pats ārstējos." (students, Āfrika)

"Mēs esam citā vietā, citā valstī. Labākā lieta ir uzturēt sevi veselu, nesaslimt. Ja mēs saslimstam, tad mums ir nepatīkšanas/grūtības. Diezgan grūti. Ja mēs esam Ķīnā, tad mums ir labāk." (nodarbinātais, Austrumāzija)

Respondenti kritiski raugās uz situāciju, ka ārvalstniekam nav iespējams reģistrēties pie ģimenes ārsta, kā arī ārvalstniekiem nav pieejama informācija, kā rīkoties situācijās, ja ir nepieciešami ģimenes ārsta sniegtie veselības aprūpes pakalpojumi:

"Jā, piemēram, man nav iespējas iegūt ģimenes ārstu. Tā ir ļoti liela problēma." (nodarbinātais, Austrumeiropa)

"Sākumā viņi teica, ka mums ir ģimenes ārsts, bet mēs pat nezinājām, kurš viņš ir, gandrīz neviens to nezina." (studente, Dienvidāzija)

Ārvalstu studenti, kuri Latvijā studē medicīnu, stāsta, ka lai orientētos Latvijas veselības aprūpes sistēmā, kā arī izvēlētos sev atbilstošu veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju, padomu prasa saviem profesoriem. Savukārt, citas ārvalstnieku grupas informāciju par veselības aprūpes sistēmu Latvijā saņem no radiem un paziņām.

"Tā kā mūsu profesori ir ārsti, viņi mums iesaka, pie kāda ārsta iet, varam arī vērsties dekanātā, un viņi mums iesaka ārstu." (studente, Dienvidāzija)

"Caur paziņām. Tikai caur paziņām. Mums ir diezgan daudz vietējo paziņu. Visu, ko viņi dara, viņi mums iesaka, kur zvanīt vai uzzināt. Mums palīdz attiecības. Citādi būtu grūti." (laulātā, Austrumeiropa)

Ļoti retos gadījumos veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanu kavē tas, ka ārsts nespēj komunicēt svešvalodā tādā līmenī, lai saprastu klienta sūdzības un vajadzības. Vienlaikus, no respondentu stāstījuma izriet, ka ir ārsti, kuri, lai arī zina svešvalodas, vēlas runāt ar pacientiem tikai latviešu valodā, tādejādi paužot savu negatīvo attieksmi pret ārvalstniekiem. Situācijās, kad ārvalstnieks nevar komunicēt ar ārstu atšķirīgu svešvalodu zināšanu dēļ, ārvalstnieks lūdz palīdzību vietējiem paziņām asistēt ārsta vizītē.

"Nē, bet ar dažiem ārstiem ir problēmas sazināties valodas dēļ. Ja mēs paši izvēlamies, pie kādiem ārstiem iet, var gadīties, ka viņi nerunā angļiski, tad ir ļoti grūti. Vienreiz man tā gadījās, es nespēju savas sūdzības izstāstīt latviski, un viņa mani nesaprata, rezultātā tā bija lieka ārsta vizīte." (studente, Dienvidāzija)

"Viens gadījums man bija tāds diezgan nopietns – es biju poliklīnikā Raiņa bulvārī. Man bija nepieciešama fluorogrāfija. Tā bija diezgan nopietna problēma. Es biju tikko kā atbraukusi. Man

vajadzēja pārbaudīties. Un man ārstē neko nepateica. Sāka runāt ar mani latviešu valodā. Es toreiz nebiju pat sākusī mācīties valodu, es biju ciemos tikai te. Es viņai rādu pasi, saku, ka esmu no citas valsts un ka nesaprotu, ko viņa man saka. Es redzu, ka viņa mani lieliski saprot, bet tik un tā turpina latviski un tā, es pat teiktu, naidīgi... Tas bija ļoti nepatīkami. Es pasūdzējos poliklīnikas direktoram. Bet man pateica, ka nepietiekot ārstu, un par šo ārsti tā jau neesot pirmā sūdzība, bet neko izdarīt nevarot." (Iaulātā, Austrumeiropa)

Intervēto imigrantu pieredze parāda, ka attiecībā uz veselības aprūpes pakalpojumu izmaksām, Latvijā nereti tiek pārkāptas pakalpojumu saņēmēju tiesības, jo veselības aprūpes pakalpojuma saņēmējs nesaņem vispusīgu un pilnīgu informāciju par pakalpojuma cenu pirms pakalpojuma saņemšanas. Rezultātā, bieži ārvalstnieki par saņemtajiem veselības aprūpes pakalpojumiem saņem neadekvāti lielu rēķinu, precīzāk, no ārvalstniekiem tiek "izkrāpta" lielāka samaksa par veselības aprūpes pakalpojumiem.

"Bet citiem draugiem bija lielāka problēma. Viņš ir no ārzemēm, nezina, ko darīt, kad ir kāda problēma. Kad viņš iet slimnīcā viņš neko nezina, par ko un cik jāmaksā un tādas lietas. Nezina, kā ir ar tiem ārstiem. Viņš ir slimnīcā varbūt četras dienas, bet pēc tam ir jāmaksā 300 lati. Vienam draugam bija šāds te gadījums, viņš tik iet un iet un nezina, cik daudz jāmaksā, kādas ir tās summas. Bet viņš iet. Un tad pēc 3 vai 4 dienām ir jāmaksā 300 lati." (Iaulātais, Tuvie Austrumi)

"Bija viens gadījums, kad studentam aklā zarna sāka sāpēt, tad viņu aizveda uz Stradiņiem, uztaisīja operāciju, un beigās no viņa ļoti lielu naudu paprasīja – 800 latus. (...) Viņš tad uzriez pēc operācijas gribēja celties kājās un doties prom, jo viņš teica, ka nevar atļauties par katru nogulēto dienu vēl maksāt..." (Augstskolas pārstāvis)

Kopumā ārvalstnieku pieredze veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības jomā ir atšķirīga. Bieži ārvalstniekiem orientēties veselības aprūpes sistēmā palīdz draugi un paziņas – gan vietējie, gan ārvalstnieki. Vienlaikus, ir vairākas ar veselības aprūpi saistītas jomas, par kurām ārvalstnieki nav pilnībā informēti – par ģimenes ārstu institūtu un tā pieejamību, kā arī par savām tiesībām, izmantojot veselības aprūpes pakalpojumus.

Populārākās veselības aprūpes institūcijas, intervēto ārvalstnieku vidū, ir *ARS, Veselības centrs 4*, Rakstnieku Savienības poliklīnika. Daļa ārvalstnieku apmeklēja poliklīnikas mikrorajonos, jo tās ir tuvāk dzīvesvietai.

Studijas un izglītības ieguve

Vispārējās izglītības pieejamība. Tiesiskā regulējuma izpēte parāda, ka bērniem, kuri Latvijā ir iebraukuši no trešajām valstīm un šeit uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, nav nodrošināta vienlīdzīga pieeja vispārējai izglītības sistēmai. Izglītības likums paredz, ka ārvalstniekiem, kuri nav Eiropas Savienības valstu pilsoņi un Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, var tikt noteikta maksa par izglītības iegūvi saskaņā ar noslēgto līgumu ar attiecīgo izglītības iestādi¹³³.

Pētījuma ietvaros konstatētie gadījumi parāda, ka praksē Izglītības likumā noteiktās normas ne vienmēr īstenojas, un šādi bērni valsts skolās tiek uzņemti bez maksas. Vienlaikus, intervētie

133 Izglītības likums, spēkā ar 01.06.1999. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009. (1., 12. pants); Kešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmieš uzņem: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmieš uzņem: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: Providus. Šobrīd tiek gatavoti Izglītības likuma grozījumi, kuri paredz, ka trešo valstu valstspiederīgajiem ar termiņuzturēšanās atļauju būs vienlīdzīgas tiesības iegūt bezmaksas vispārējo izglītību.

bērnu vecāki atzīst, – lai arī atsevišķos gadījumos šiem bērniem ir nepieciešams papildus atbalsts valodas apguvē, bērni vietējās skolās iekļaujas bez īpašām grūtībām. Kāds vecāks pat norāda, ka par prioritāti uzskata to, lai bērns apgūst vietējo valodu, nevis savu vecāku dzimto valodu, jo tas atvieglos bērna iespējas iekļauties Latvijas sabiedrībā.

"Par brīvu, ir nelieli maksājumi, ko mēs, vecāki, veicam, lai nopirktu dažas papildus lietas, ko skola nevar atļauties, bet mēs nemaksājam par skolu. Tā nav privāta skola, tādēļ saprotu, kādēļ mums jāmaksā nodokļi, jo viņa [meita], piemēram, mācās publiskā skolā." (laulātā, Tuvie Austrumi)

"Meitiņa pat nerunā tik labi ukraiņu un rumāņu valodā, lai latviešu valodu iemācītos. Mēs tās abas valodas nolikām otrā plānā. Mēs atstājām tās valodas, kuras ir skolā." (laulātā, Austrumeiropa)

Respondentu pieredze rāda, ka ārvalstnieku bērniem ir grūti piekļūt pirmskolas izglītībai, kas saistīts ar garajām rindām uz vietām bērnu dārzā. Ārvalstnieku gadījumā šādu rindu praktiski ir neiespējami izstāvēt. Šajā situācijā vienīgā iespēja ir privātais bērnu dārzs, taču ne vienmēr ārvalstnieks var atļauties maksāt par privāto bērnu dārzu, īpaši situācijā, ja ģimenē ir vairāk nekā viens bērns.

"Piedzima meita, bet mēs viņu nevarējām reģistrēt, kamēr nav uzturēšanās atļaujas. Lai to noformētu, paiet pusgads, kad es pēc pusgada uz turieni aizgāju, man pateica, ka viņa ir 96., bet gadā uzņem 18 bērnus. Kamēr vēl pasi uztaisijām, jo mēs esam ārzemnieki. Pases šeit netaisa, tāpēc ir jābrauc uz dzimteni, tur iesniedz dokumentus, jāgaida. Mums nav pat teorētisku iespēju, nerunājot nemaz par to, ka mēs kaut ko neesam izdarījuši. Mūs vispār šī sistēma pārsteidza, kad mēs atbraucām ar pirmajiem bērniem." (laulātā, Austrumeiropa)

Kā pozitīvs piemērs tiek minēta Norvēģija, kur ārvalstnieku bērniem piekļuve pirmskolas izglītībai ir bez rindas un bez maksas:

"Mums ir draugi Norvēģijā, mēs ar viņiem runājām par šo tēmu. Piemēram, tur arī ir rindas bērnu dārzos, bet, ja tu esi atbraucis kā ārzemnieks, tad jebkurš valsts bērnu dārzs ir bez rindas un bezmaksas." (laulātā, Austrumeiropa)

Ārvalstu studentu sniegtais augstākās izglītības programmu ārvalstniekiem vērtējums.

Ārvalstu studenti studiju kvalitāti Latvijā vērtē atšķirīgi. Starp intervētajiem respondentiem pozitīvi studiju kvalitāti Latvijā vērtē ārvalstu studenti, kuri studē medicīnu, norādot, ka pasniedzēji ir stingri, prasīgi un profesionāli savā jomā. Savukārt, studenti no citām augstskolām studiju kvalitāti vērtē salīdzinoši zemu, tomēr viņu izvēli mācīties Latvijā noteica salīdzinoši ar citām Eiropas valstīm zemā mācību maksa.

"Jā [esmu apmierināta], ja mēs salīdzinām ar izglītības sistēmu Krievijā... Jo parasti studentiem, kas mācījušies Latvijā un atgriezās Šrilankā, ir jānoliek medicīnas eksāmens. Studentiem, kas mācījušies Latvijā, īpaši Rīgas Stradiņa universitātē, ir labāki rezultāti. No studentiem, kas mācījušies Krievijā, tikai 20–30% studenti to noliek. Daudzi studenti no Šrilankas dodas arī uz Ķīnu mācīties, no tiem 100% noliek to eksāmenu." (studente, Dienvidāzija)

"Nē, kvalitāte nav laba. Es pabeidzu mācības, bet man nav nekādu zināšanu. Man ir zināšanas, bet tās nav no šejienes, tās esmu ieguvis citur. (..) Ja es brauktu uz citu valsti, man būtu finansiālas problēmas." (students, Dienvidāzija)

Atsevišķi studenti arī atzīst, ka augstākās izglītības līmenī studiju rezultāti ir atkarīgi no studenta individuālā darba un iniciatīvas, līdz ar to studiju kvalitāte, rezultāts nav atkarīgs tikai no mācībspēku darba.

"Es varu pateikt, ka mēs nebijām labi skolnieki vai studenti, diemžēl. Daudziem, kuri atbrauca, nebija pašiniciatīvas. Mans uzskats bija tāds, ka pasniedzējam nav arī jādod daudz. Cik es atceros, piemēram, Libānā. Pasniedzējam jādod 10–15% no materiāla. Pārējais mums pašiem jāmacās." (students, Tuvie Austrumi)

Viens no iemesliem, kāpēc studiju programmu, kuras apgūst ārvalstu studenti, kvalitāte tiek vērtēta zemu, ir pasniedzēju sliktās angļu valodas zināšanas, kuras ierobežo pasniedzēju iespējas izskaidrot mācību vielu pietiekoši skaidri un pilnīgi. Rezultātā, daļai ārvalstnieku ir radies iespaids, ka pasniedzēju darbs nav profesionāls un aprobežojas ar informācijas materiālu izdali vai "sausu" informācijas nolasišanu.

"Vairums profesoru ne pārāk labi runā angļiski un ne pārāk labi māca. Viņi mums nedod to informāciju, ko viņiem vajadzētu dot. Daži atnāk ar bukletiem un izdales materiāliem un tikai tos nolasa. Daži ir labāki, liek mums mācīties. Esmu arī dzirdējis no vietējiem studentiem, ka lekcijās latviešu valodā pasniedzēji labāk paskaidro, nekā lekcijās angļu valodā, un viņi ir stingrāki un prasīgāki, bet ar mums ne tik ļoti." (students, Dienvidāzija)

"Diemžēl, mums bija daudz, var teikt, labi pasniedzēji. Ja es zinātu latviešu valodu tik labi kā tagad, es domāju, viņi būtu izcili. Diemžēl viņi [pasniedzēji] nepārvalda angļu valodu pietiekošā līmenī, lai pasniegtu lekciju vai priekšmetu, tas, protams, bija bēdīgi." (students, Tuvie Austrumi)

Otrs iemesls, kurš ietekmē mācību kvalitāti, saskaņā ar respondentu teikto, ir sliktā studiju organizācija, par kuru ir atbildīga universitātes administrācija. Respondenti stāsta par gadījumiem, ka laikus netiek brīdināti par izmaiņām lekciju sarakstā. Šī iemesla dēļ, ārvalstu studenti ir kavējuši lekcijas un iekavējuši arī mācību vielu.

"Piemēram, Latvijas Universitātē, tur bija bardaks. Lietas nebija nokārtotas līdz galam, tur nebija nekāda saskaņa starp pasniedzējiem..." (students, Tuvie Austrumi)

"Piemēram, ir bijuši gadījumi, kad mēs 1 vai 2 nedēļas kavējam lekcijas, jo Ārzemju studentu departaments nav mūs informējis, ka mums ir sākušās šīs lekcijas." (students, Dienvidāzija)

Sadarbība ar universitātes administrāciju. No atsevišķu ārvalstu studentu pieredzes izriet, ka administrācija, kura ir atbildīga par ārvalstu studentu iekļaušanos Latvijā un Latvijas izglītības sistēmā, nav atsaucīga un nereti nepalīdz ārvalstu studentiem risināt viņu problēmas. Tā kā ārvalstu studenti nepazīna tik labi Latvijas situāciju un sabiedrību, problēmsituācijās viņi vēršas pie universitātes administrācijas, taču ne vienmēr saņem nepieciešamo palīdzību.

"Arī Ārzemju studentu departamenta izturēšanās pret mums nav tik laba. Šis departaments ir veidots, lai risinātu mūsu problēmas, viņiem vajadzētu būt draudzīgākiem pret mums, bet tā vietā viņi ne par ko neuztraucas. Mēs stāstām viņiem savas problēmas, bet viņi nepalīdz." (students, Dienvidāzija)

Savukārt, daļa ārvalstu studenti norāda, ka administrācija sniedz nepieciešamo atbalstu studiju procesā:

"Viņiem ir atsevišķa nodaļa ārzemju studentiem, viņi mums palīdz – varam viņiem pasūdzēties, piemēram, ja mums kaut kas nepatīk mācību procesā vai ja neesam apmierināti ar pasniedzējiem, un tad viņi centīsies to nokārtot. Es domāju, ka šis process ir labi organizēts un šobrīd tas ir uzlabojies, salīdzinot ar to, kā bija agrāk." (studente, Dienvidāzija)

Atsevišķi studenti min, ka universitātes administrācijas sniegtā informācija par studiju maksu nav konsekventa, tādejādi radot studentos sajūtu, ka viņiem par studijām ir jāmaksā vairāk nekā ārvalstnieks, braucot uz Latviju, bija paredzējis.

"Man bija viena finansiāla problēma – es pārmaksāju, bet viņi teica, ka man jāmaksā atkal. Kad atbraucu no Kipras, es samaksāju visu viena gada mācību maksu, bet, kad pienāca nākamā maksāšanas reize, viņi teica, ka mums jāmaksā vēl. Es jautāju, kādēļ viņi to nevarēja iepriekš paziņot. Viņi veido noteikumus sev par labu. Viņi šos noteikumus maina visu laiku." (students, Dienvidāzija)

Starp intervētajiem studentiem izskan viedoklis, ka universitātes administrācija, kura strādā ar ārvalstu studentiem, var būt sekmīgs starpnieks studentu integrācijai Latvijā, rīkojot aktivitātes, kādas palīdz iepazīt apkārtni.

"Tagad, piemēram, jaunažiem studentiem tiek rīkotas ekskursijas, viņus izvadāja [pa] Rīgu. Kad mēs ieradāmies, nekas tāds nebija. (..) Pirmajā gadā zinājām tikai centru un tās vietas, kur mācību dēļ bija jāiet. Otrajā gadā jau vairāk iepazīnām pilsētu, uzzinājām, kur ir iepirkšanās vietas, izklaides vietas." (studente, Dienvidāzija)

Augstskolu administrācijas pārstāvji arī atzīst, ka darbu ar dienas nodaļas ārvalstu studentiem ir nepieciešams pilnveidot vismaz līdz tādām līmenim, kā tiek strādāts ar apmaiņas studentiem no citām valstīm. Piemēram, ir nepieciešams organizēt dažādus Rīgas un augstskolas iepazīšanas pasākumus, izplatīt informāciju par studentiem nozīmīgiem jautājumiem viņiem pieejamā valodā, ieviest vai pilnveidot ārvalstu studentu atbalsta pasākumus, piemēram, "buddy" jeb "studenta draugs" – latviešu students, kurš palīdz ārvalstniekam risināt dažādus problēmjautājumus, piemēram, aiziet līdz uz PMLP kārtot uzturēšanās atļauju, noīrēt dzīvokli utt. Augstskolas jau tagad sadarbibā ar studentu pašpārvaldēm, kā arī projektu ietvaros, cenšas organizēt dažādus studentu pasākumus, kuros piedalītos gan ārvalstu studenti, gan Latvijas studenti, lai arī bieži vien apmeklētību negatīvi ietekmē informācijas izplatīšanas nepilnības.

"Mēs viņiem taisām visādus pasākumus, integrācijas pasākumus: "Welcome party", "Kitchen party", "Movie party", un "Good-bye party"." (Augstskolas pārstāvis)

Ieteikumi ārvalstu studentu situācijas uzlabošanā. Ārvalstu studenti, izvērtējot savu studiju pieredzi Latvijā, sniedz vairākus ieteikumus, kā padarīt studijas Latvijā ārvalstu studentiem pievilcīgākas. Pirmkārt, ir svarīgi atvieglot uzņemšanas nosacījumus ārvalstu studentiem – padarīt ērtāku pieteikšanos uzturēšanās atļaujai no savas izcelsmes valsts un saīsināt uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūru.

"Tad vēl vajadzētu uzlabot šo imigrācijas procesu, jo mums tas sagādā lielas problēmas. Labi, man vairs tas nesagādā problēmas, jo esmu jau šeit, bet tiem, kas tagad grib ierasties, tiem ir sarežģīti, viņiem vispirms jādodas uz Ķīnu, Uzbekistānu vai Ukrainu un tad 1–2 mēneši tur jāpavada. Vēl arī universitāte ar imigrāciju varētu sazināties savā starpā, un tad tikai atsūtīt vēstuli, ka var braukt uz Latviju." (students, Dienvidāzija)

"Viņiem [PMLP] ir pārāk daudz prasības un pārāk stingri, un tas neatvieglo plūsmu. Kas nāks šeit mācīties, ja viņam būs grūti? Un ja tie [ārvalstnieki] neatnāks no ārvalstīm ar savām naudām, kurš šeit maksās naudas? Latvieši? Vietējie maksā tik un tā trīs reizes mazāk. Bet, teiksim, atnāks

viens ārzemnieks ar savu naudu maksās šeit, dzīvos šeit. Ja viņš mācās Latvijas Universitātē, tad viņš maksā tieši valstij. Un tas nozīmē, ka tā ir laba lieta, ja viņi [PMLP] atvieglotu.” (students, Tuvie Austrumi)

Otrkārt, daļa ārvalstu studentu norāda, ka pēdējos gados ir ļoti pieaugusi mācību maksa par studijām ārvalstu studentiem, un, šī iemesla dēļ, Latviju izglītības eksporta tirgū izkonkurē citas ārvalstu universitātes, piedāvājot zemāku studiju maksu un nereti arī labāku studiju kvalitāti.

“Es domāju, ka mācību maksa ir pieaugusi, tā tagad ir gandrīz 10 000 eiro gadā. Šrilankieši to nevar atļauties, ja vien viņiem nav radinieki kādā Eiropas valstī, tādēļ neviens no viņiem vairs nebrauc uz Latviju. Tagad brauc uz Ķīnu.” (studente, Dienvidāzija)

Treškārt, netieši tiek minēts, ka Latvijā pasniedzēji mācību procesā neizmanto progresīvas metodes un jaunākos atklājumus savā zinātņu nozarē, un tāpēc nav vairs pietiekoši spējīgi un profesionāli savā darbībā:

“Pirmkārt, būtu labi, ja viņi dotu iespēju arī jaunajiem, piemēram, mums bija viens vai divi jauni profesori, un viņi labi runāja angļiski, un mums ļoti patika pie viņiem mācīties. Daži profesori ir šausmīgi veci, viena pasniedzēja bija ļoti veca, man liekas, ka vecāka par manu vecmammu, tādēļ būtu labi, ja viņi dotu vairāk iespējas mācīt jauniem pasniedzējiem.” (students, Dienvidāzija)

Ceturtkārt, lai sekmētu ārvalstu studentu iekļaušanos Latvijas sabiedrībā un palīdzētu ārvalstu studentiem ātrāk apgūt latviešu valodu, kas ir svarīgs cilvēkkapitāls, lai iekļautos Latvijas darba tirgū, ir nepieciešamas lekcijas, kurās kopā mācītos gan ārvalstu, gan vietējie studenti.

“Varbūt universitātei vairāk jāriko dažādas aktivitātes kopā ar latviešu studentiem. Piemēram, ja es esmu 5. kursā, varētu rīkot kopīgus pasākumus ar citiem piektkursniekiem, piemēram, kopīgas lekcijas, lai latviešu un citu valstu studenti nav tik nošķirti. Es atbalstu, ka mēs mācāmies atsevišķi, jo mums viss notiek angļiski, bet varētu būt kopīgi pasākumi vai atsevišķi kursi.” (studente, Dienvidāzija)

Augstskolu pārstāvji atzīst, ka būtu lietderīgi paredzēt, ka atsevišķus kursus ārvalstu studentiem pasniedz kopā ar Latvijas studentiem, taču šobrīd to sarežģī augstākās izglītības tiesiskā regulējuma norma, ka “valsts dibinātās augstskolās studiju programmas īsteno valsts valodā”¹³⁴. Likums gan paredz, ka jau šobrīd “ne vairāk kā vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās”¹³⁵, bet, saskaņā ar augstskolu pārstāvju viedokli, šāda proporcija ir nepietiekama, lai apvienotu ārvalstu studentu nodarbības ar Latvijas studentu nodarbībām.

“Bet pats galvenais ir tas izglītības likums, jo mums ir rokas sasietas.” (Augstskolas pārstāvis)

“Nevar noliegt augstākās izglītības likuma ietekmi uz to visu procesu. Mēs oficiāli nemaz nevaram pasniegt angļiski. Tas ir liels šķērslis. (..) Es uzskatu, ka tās ir politiskās spēlītes, kur pēkšņi atceras par latviešu valodas svarīgumu mūžīgi. Tas ir daļēji viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc to jauno augstākās izglītības likumprojektu, kas mums atvieglotu strādāšanu tieši attiecībā uz internacionalizāciju, kas atļautu vismaz 20% no programmas mācīt kādā no Eiropas valodām, aizkavē. Jau 5 gadus to nevar pieņemt, tas vienkārši stāv Saeimā.” (Augstskolas pārstāvis)

134 Augstskolu likums, 02.11.1995., publicēts: Latvijas Vēstnesis Nr. 179 (462), 56. pants 3. punkts.

135 Turpat.

Mājoklis

Ārvalstnieku pieredzes izvērtējums liecina, ka tikai atsevišķi respondenti ir saskārušies ar grūtībām atrast mājokli. Ārvalstniekiem, kuri Latvijā iebruca darba nolūkā uz darba devēja izsaukuma pamata, mājokli sameklē darba devējs. Arī ārvalstniekiem, kuri ir laulātie vietējiem iedzīvotājiem, nav bijušas grūtības atrast mājokli, jo tas tiek meklēts kopā ar dzīvesbiedru vai arī ārvalstnieks uzreiz apmetas pie dzīvesbiedra.

"Jā, uzņēmums nodrošināja mums dzīvesvietu. Mana istaba ir laba. Pirms tam es dzīvoju citā istabā, tā bija mazāka un ne tik laba, bet tagadējā ir laba, mēs kopā dzīvojam dažreiz 4 cilvēki, dažreiz 5 vai 3, tie, kuri strādā un kuri ir ārzemnieki." (nodarbinātais, Dienvidāzija)

Gadījumos, kad ārvalstnieks pats meklē mājokli īres tirgū, situācija var būt dažāda. Daļa respondentu atzīst, ka viņiem pieeja mājokļu īres tirgum šķiet vienkārša un ērta. Savukārt, daļai respondentu pieredze ir pretēja – dzīvokļa izīrētājs vai īpašnieks nevēlas dzīvokli izdot ārvalstniekiem. Šādās situācijās ārvalstnieks visbiežāk griežas pēc palīdzības pie vietējiem paziņām.

"Mēs atradām dzīvokli ss.lv. Mēs vienkārši viņiem piezvanījām. Mums paveicās. Es runāju nedaudz krieviski un daži cilvēki runā arī angliiski. Tā mēs sarunājāmies." (nodarbinātais, Austrumāzija)

"Nebija viegli, ļoti grūti [atrast mājokli]. Mēs esam ārzemnieces, daži cilvēki nezina, vai esam labas vai sliktas, bet daži cilvēki domā, ka esam labas un cenšas mums palīdzēt. Mums ir masāžas, mēs rūpējamies par vecu sievieti un pakonsultējamies ar viņu, viņa teica, ka viņai ir draudzene un viņa piezvanīs. Viņi ļoti palīdz. Viņi palīdz ar informāciju un kontaktiem." (nodarbinātā, Dienvidaustrumāzija)

Aptaujātie ārvalstu studenti min, ka mājokļa atrašana, iebrucaot Latvijā, nesagādāja problēmas, jo universitātes ārvalstu studentiem piedāvā kopmītnes. Vairāki studenti, kuri mācās valsts augstskolās, atzīst, ka sākotnēji kopmītnēs piedāvātie dzīves apstākļi – bez ērtībām, viņiem nav bijuši pieņemami, vienlaikus, samaksa par dzīvesvietu kopmītnēs ir salīdzinoši augsta.

"Pirms es atbraucu, zināju, ka viņi nodrošina kopmītnes, bet, kad atbraucu un tās redzēju, biju ļoti vilnējis, jo Kiprā tās bija daudz savādākas. (...) Jā, piemēram, istabā viņi nodrošina tikai gultu un viss. Es gāju un teicu, ka man ir vajadzīga sega un spilvens, pārvalki un tamlīdzīgas lietas, un viņi teica, ka to nenodrošina, taču latviešu studentiem nodrošina." (students, Dienvidāzija)

"Viņi mani ielika kopmītnēs. Tur es saskāros ar "ikdienas dzīves" problēmām, tur bija kopējā tualete un vannas istaba. Sākumā tā bija liela problēma, bet tad sāku pie tā pierast. (...) Ir kopējās virtuves un tualetes, dušas ir pat citā stāvā. Tad vēl visi virtuves piederumi bija jātur savās istabās un, kad gatavojām ēst, tas viss jānes uz virtuvi un tad atpakaļ uz istabu. Tagad [otra istaba, kura piešķirta] istaba ziemā ir ļoti auksta logu dēļ. Mēs parasti tos nosiltinām, bet vienalga dažreiz ieslēdzu divus sildītājus un guļu ar džemperu un zeķēm. Vasarās ir labi. Maksa par kopmītnēm ir pārāk liela, jo mums vēl atsevišķi jāmaksā par elektrību un tādēļ ziemā dažreiz jāmaksā 230 lati." (studente, Dienvidāzija)

Dzīves apstākļi kopmītnēs būtu jāvērtē kā būtisks apstāklis, kā varētu veicināt ārvalstu studentu labvēlīgu situāciju Latvijā un svarīgs pakalpojums, ja par Latvijas augstāko izglītību tiek domāts kā par eksporta preci.

Daļa studentu ir atraduši sev dzīvesvietu dzīvokļu īres tirgū. Nevieni no aptaujātajiem studentiem nemin, ka viņu kā ārvalstnieku statuss ir bijis šķērslis dzīvesvietas atrašanai. Lai padarītu dzīvesvietas atrašanu ērtāku un ātrāku, nereti tiek izmantoti aģenta pakalpojumi.

"Ne pārāk, meklējam caur aģentu, tā var ātrāk atrast, bet tas ir arī dārgāk. Meklējot pats, var arī neatrast, it īpaši, ja esi ārzemnieks un daudz cilvēku nepazīsti." (students, Āfrika)

Latviešu valodas kursu pieejamība

Vietējās valodas zināšanas ir viens no imigrantu integrācijas būtiskiem priekšnosacījumiem, jo paplašina imigrantu iespējas iekļauties vietējā sabiedrībā un tās dažādajās sociālās un ekonomiskās dzīves jomās. Intervēto ārvalstnieku viedokļu analīze ļauj izdalīt divus ārvalstnieku tipus – (1) tie, kuri vēlas apgūt latviešu valodu, un (2) tie, kuri nevēlas apgūt latviešu valodu.

Attieksme pret latviešu valodu. Pirmo ārvalstnieku tipu raksturo pozitīva attieksme pret latviešu valodu un tā lielā mērā ir saistīta ar ārvalstnieku iekļaušanās stratēģiju Latvijā. Proti, latviešu valodas zināšanas ārvalstniekiem ir nepieciešamas, (1) lai iekļautos Latvijas darba tirgū un sekmīgi veiktu šeit savus darba pienākumus, (2) lai piekļūtu dažādām institūcijām – kultūras, sociālajām, u.c., (3) lai veidotu draudzīgas attiecības ar vietējiem iedzīvotājiem.

"Viens, protams, ka es dzīvoju ar latviešu ģimeni, tas jau obligāti palīdz. Man ir jārunā viņu valodā un es dzīvoju Latvijas valstī, man ir jārunā latviski, vismaz minimāli, lai es varu kontaktēties, lai es varu rakstīt, tā, lai es varu ar cilvēkiem dzīvot." (laulātais, Tuvie Austrumi)
"Jā, gribētu [apgūt latviešu valodu]. Tagad saprotu, ka bez valodas nevaru dabūt darbu." (students, Dienvidāzija)

"Kad atbraucu uz šejieni, biju izlēmis, ka noteikti iemācīšos latviešu valodu. Mana motivācija bija iemācīties latviešu valodu, lai varētu sarunāties ar cilvēkiem, piemēram, aizejot uz kādām ballītēm, lai varētu iesaistīties sarunās. Domāju, ka ir jaukāk, ja var sarunāties vienā valodā." (nodarbinātais, Austrālāzija jeb Okeānija)

Būtiski, ka pirmā tipa ārvalstnieki attiecībā uz latviešu valodas apguvi lieto vajadzības izteiksmi, tādejādi atspoguļojot savu uzskatu, – lai iekļautos Latvijas sabiedrībā, ir nepieciešamas vietējās valodas zināšanas. Šāda pozīcija ir raksturīga ārvalstniekiem, kuri Latvijā plāno uzturēties ilgāku laiku.

"Nē, protams, ir jāmācās latviešu valoda. Tā ir valsts valoda un valsts likumi ir jāciens. Man pašai tas ir ļoti interesanti." (laulātā, Austrumeiropa)

"Es domāju, ja es esmu Latvijā, tad Latvijā jārunā latviski." (nodarbinātais, Dienvidamerika)

"Ja tu te dzīvo 1–3 gadus, tad, bet ja tu te dzīvo ilgāk, tad, manuprāt, ir svarīgi zināt latviešu valodu." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

"Es domāju, ja es esmu Latvijā, tad Latvijā jārunā latviski. Un, krievu valoda ir vērtīga. Es nevaru teikt, ka es gribētu runāt krievu valodā, bet es varu teikt, ka tas ir vajadzīgs." (nodarbinātais, Dienvidamerika)

Lai arī liela daļa Latvijas iedzīvotāju var sarunāties krievu valodā un krievu valodas zināšanas ir būtiskas Latvijas uzņēmējdarbības vidē, respondentu prāt, līdzās krievu valodai noteikti ir jāzina latviešu valoda:

"Kā var tikai ar krievu valodu iztikt? Latvija jau tāpēc ir Latvija, ka te vajag to latviešu valodu." (laulātā, Austrumeiropa)

"Es domāju, ka tas ir atkarīgs no tā, kādus sociālos kontaktus tu vēlies. Ja tu gribi nodarboties ar uzņēmējdarbību jomās, kur pārsvarā darbojas krievi, piemēram, nekustamajos īpašumos vai naftas biznesā, tad, protams, ir vajadzīga krievu valoda, bet, ja tu vēlies būt daļa no sabiedrības, tad es domāju, ka ir svarīgi mācīties, lai varētu skatīties TV, klausīties radio, iepazīt kultūru." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

No otrā tipa ārvalstnieku viedokļiem izriet, ka, dzīvojot Latvijā, vērtīgāk ir mācīties krievu valodu, jo arī krievu valodas zināšanas dod iespējas integrēties vietējā sabiedrībā, turklāt paver plašākas iespējas arī ārpus Latvijas. Nereti šāds viedoklis ir raksturīgs ārvalstniekiem, kuri nav pārliecināti, ka vēlas palikt Latvijā uz ilgāku laiku. Turklāt, atsevišķiem ārvalstniekiem ir radies iespaids, ka lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju runā krievu valodā, tāpēc latviešu valodas zināšanas nav nepieciešamas.

"Ja es gribēšu mācīties, tad es izvēlēšos krievu valodu, jo vairāk cilvēku tajā runā. Jo, ja es aizbraukšu uz kādu citu valsti, tad es varēšu izmantot arī krievu valodu. Latviešu valodā nerunā daudzi cilvēki." (nodarbinātais, Austrumāzija)

"(..) Visi šajā reģionā runā krieviski. Kad tu redzi uz ielas cilvēkus runājam latviski, tu redzi, kādi 50 cilvēki runā valodu. Viņi visi runā krieviski, nevis latviski. Pat latvieši runā krieviski." (nodarbinātais, Āfrika)

Ārvalstnieki ir vienprātīgi par to, ka latviešu valoda ir sarežģīta. Šajā kontekstā ārvalstnieki norāda, ka svarīgi, lai vietējie iedzīvotāji saprastu, ka ārvalstniekam iemācīties latviešu valodu ir salīdzinoši grūti. Esot neiecietīgiem un neatbalstot ārvalstniekus latviešu valodas apguvē, vietējie iedzīvotāji demotivē ārvalstniekus. Sagaidot no ārvalstniekiem prasmi runāt latviešu valodā, vietējiem iedzīvotājiem vienlaikus ir jābūt saprotošiem un atvērtiem, tādējādi iedrošinot ārvalstniekus apgūt latviešu valodu.

"Klausoties, drusku sāku saprast. Dažus vārdus. Bet man tā liekas ļoti grūta valoda." (Iaulātā, Austrumeiropa)

"Es mācos 4 gadus, bet es neprotu latviešu valodu, ļoti grūta valoda. Es mācījos divas reizes. Vienu reizi 6 mēnešus. Otru reizi – arī neiemācījos, ļoti grūta valoda." (nodarbinātā, Dienvidaustrumāzija)

"Sāku mācīties [latviešu valodu] un te nu es esmu 2 gadus vēlāk un vēl joprojām nemāku. Bet es runāju angļiski katru dienu darbā. Un mani kaitina, kad darbā no cilvēkiem saņemu aizrādījumu, ka man ap šo laiku jau vajadzēja mācēt latviešu valodu. Tas mani kaitina, jo man liekas, ka cilvēki nesaprot, cik grūta ir latviešu valoda, īpaši, ja dzīvoju vidē, kur visu laiku runāju angļiski. Varbūt kādreiz iemācīšos." (nodarbinātais, Austrālāzija jeb Okeānija)

Tomēr, daļa no ārvalstniekiem, kuri uzskata, ka latviešu valoda, dzīvojot Latvijā, ir jāzina, to nav apguvuši. Galvenie iemesli, kuri kavē latviešu valodas apguvi, saskaņā ar respondentu teikto, ir (1) ierobežotie laika resursi, piemēram, daļa ārvalstnieku pastāvīgi strādā virsstundu darbu, un (2) latviešu valodas kursu nepieejamība gan finansiālu, gan praktisku iemeslu dēļ.

Latviešu valodas apguve. Integrācijas teorijās tiek norādīts, ka vietējai sabiedrībai ir tiesības sagaidīt, lai ārvalstnieki iemācās latviešu valodu. Vienlaikus, vietējai sabiedrībai ir jāsniedz atbalsts latviešu valodas apguvē ārvalstniekiem, tādējādi radot priekšnosacījumus abpusējai – gan vietējās sabiedrības, gan ārvalstnieku – integrācijai¹³⁶. Arī citu ES valstu pieredzes

136 Carens J. H. (2005) The Integration of Immigrants, Journal of Moral Philosophy, Vol. 2, No. 1, p. 29–46.

izvērtējums liecina, ka ārvalstniekiem ir pieejami vietējās valodas kursi, kuri ir organizēti ar valsts līdzdalību.

Lielākā daļa respondentu norāda, ka vēlas apgūt latviešu valodu, tomēr pastāv latviešu valodas kursu pieejamības problēma. Šobrīd Latvijā nav valsts veidotas programmas ārvalstniekiem latviešu valodas apguvei. No respondentu stāstītā izriet, ka latviešu valodas kursu piedāvājums ārvalstniekiem ir nepietiekams, neatbilstošs. Privātās valodu skolas šobrīd ir vienīgās, kuras piedāvā latviešu valodas kursus ārvalstniekiem, taču šis piedāvājums ir ierobežots. Bieži valodu skolas atsakās uzsākt valodu kursus, kamēr nav nokomplektēta grupa. Tas nozīmē, ka ārvalstniekam noteiktās situācijās nav iespējams uzsākt latviešu valodas apguvi laikā, kad viņš to vēlas. Šajā situācijā ārvalstnieki ir vienprātīgi par to, ka latviešu valodas kursi ārvalstniekiem būtu organizējama ar valsts līdzdalību. Tā kā daļa ārvalstnieku nevēlas apgūt latviešu valodu, šiem kursiem, kuri tiek organizēti valsts institūciju līmenī, drīzāk būtu jābūt brīvprātīgai izvēlei, nevis obligātiem.

"Es biju izbrīnīts, ka es nevaru mācīties latviešu valodu, jo nevar atrast kursus. Internetā meklējos, visur saka, lai gaida, kamēr nokomplektēs grupu. Es gaidīju 1,5 gadu! Uz papīra tās ir, bet reāli nav. Vietējie brīnās, kā tā var būt, ka nav." (nodarbinātais, Austrumeiropa)

"Tā ir lieta, kas varētu būt organizētāka, jo, kad es ierados, es laikam interesējos universitātē un nevarēju neko atrast. (...) Es domāju, ka tā ir vairāk personas atbildība, bet valdība varbūt varētu, jā, patiesībā būtu labi, ja būtu izstrādāts veids, kā ātri iemācīties latviešu valodu, jo, ja tu šeit dzīvo, tu gribi valodu iemācīties ātri, un es domāju, ka ir nepieciešams to iemācīties pareizi, domāju, ka ir jāmācās gramatika un arī citas lietas." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

Šobrīd daļa respondentu latviešu valodu jau ir apguvuši vai apgūst pašmācības ceļā, vai individuāli pie privātskolotāja. Daļa respondentu gan atzīmē, ka valodas apguve pie privātskolotāja ir dārgs pakalpojums. Laulātie ārvalstnieki latviešu valodu apgūst arī ikdienas saziņas ceļā.

"Pati [mācos]. Tagad arī nesen nopirku pāris labas mācību grāmatas. Kaut kur no pagājušā gada jau mācos pati. Katru vakaru pa bišķītim." (laulātā, Austrumeiropa)

"Bija privātskolotājs. Tāda kundze gados – latviete. Viņa man daudz ko interesantu izstāstīja. Man ļoti patika. Un pēc tam aizgāju un noliku eksāmenu. (...) Finansiālā ziņā man palīdzēja mans puisis. Es pati to nebūtu varējusi atļauties" (nodarbinātā un laulātā, Austrumeiropa)

"Viņa [privātskolotāja] māca bērniem skolā, viņa nāk katru nedēļu divas reizes, mēs viņu aicinām, lai viņa mums māca." (nodarbinātā, Dienvidaustrumāzija)

Latvijā ir formāla prasība, ka ārvalstniekam, lai viņš kļūtu par pastāvīgo iedzīvotāju, ir jāapgūst latviešu valoda. Tātad, no vienas puses, Latvijas valstī ir noteikta prasība ārvalstniekam zināt latviešu valodu tādā līmenī, lai viņš varētu tikt formāli pieņemts kā Latvijas pastāvīgais iedzīvotājs, bet, no otras puses, Latvijā ārvalstniekam netiek piedāvāts ne tiesisks, ne praktisks atbalsts latviešu valodas apguvē. Rezultātā, tā ir tikai vienpusēja, nevis abpusēja integrācijas modeļa īstenošanās – mēs sagaidām, lai ārvalstnieks zina valodu, bet nav atbalsta mehānismu, lai palīdzētu to izdarīt.

"(...) Man ir draugi, kas grib pieteikties pastāvīgās uzturēšanās atļaujai, bet tur obligāti ir jāzina latviešu valoda. Un tad ir problēma, kur viņš var to dabūt? Kur lai viņš mācās? Tagad ir jāmeklē vai nu privāta skolotāja, vai viņš meklē kādus kursus, ar kādu skolu, kas ir. Ļoti maz ir tādu skolu, kas piedāvā latviešu valodas kursus. Un tad ir jāmaksā nauda. Dārgi. Es zinu ļoti daudz cilvēku, kam ir grūti apmeklēt latviešu valodas kursus." (laulātais, Tuvie Austrumi)

"Es zinu, ka varētu nokārtot 2. līmeni, bet ne trešo. Varbūt valdība varētu to organizēt, nezinu. Jā, piedāvāt kursus, lai varētu nokārtot šos līmeņus." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

Lai arī atsevišķi respondenti pauž viedokli, ka valsts līmenī organizēti latviešu valodas kursi ārvalstniekiem varētu būt par brīvu, lielākā daļa uzskata, ka kursiem vajadzētu būt par nelielu līdzmaksājumu, tādējādi motivējot ārvalstniekus mācīties. Vienlaikus, tiek uzsvērts, ka latviešu valodas apguves kursiem, vismaz pamatzināšanu apguves līmenī, nevajadzētu būt dārgiem, jo tad ārvalstnieki, kuriem Latvijā nav lielu ienākumu, nevarēs tos atļauties.

"Viņi varētu to organizēt par maksu, bet galvenais, lai būtu viena laba vieta, kur mācīties, varbūt pat grupā, jo, patiesībā, dažreiz ir interesantāk mācīties kopā ar citiem. (..) Es nezinu, neesmu par to domājis, bet cilvēkiem vajadzētu par to kaut ko maksāt, citādi cilvēkiem nav cieņas pret lietām, kamēr par tām nav jāmaksā." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

"Maksāt par kursiem, tad viņi sāk uzsvērt šo lietu. Viņi pastāvēs un padomās, vai tiešām man vajag. Protams, tad sanāks viena negatīva [puse]. Es domāju, protams, pievilcīgāk, neteikšu, ka daudz jāmaksā, bet simboliski ir jāmaksā." (students, Tuvie Austrumi)

Atsevišķi respondenti ir apmeklējuši par brīvu latviešu valodas kursus, kuri bija domāti Latvijas nepilsoņiem, lai veicinātu šīs iedzīvotāju grupas naturalizāciju, un tika finansēti no ES fondu līdzekļiem. Ārvalstnieki šo pieredzi un iespēju vērtē ļoti pozitīvi un atspoguļo kā labās prakses piemēru, kāds būtu ņemams vērā, domājot par latviešu valodas kursu apguves organizēšanu ārvalstniekiem. Vienīgais problemātiskais aspekts, ārvalstniekam apmeklējot kursus, kuri veidoti krievvalodīgajiem Latvijas iedzīvotājiem, ir tas, ka pasniedzējs pietiekošā līmenī neprot angļu valodu, lai izskaidrotu vielu ārvalstniekam. Nākamais citāts uzrāda, ka valodu kursu efektivitāte lielā mērā ir atkarīga no pasniedzēja prasmes strādāt ar dažādu auditoriju:

"Kad es biju "Laumā" [uzņēmumā Liepājā, jo sākumā dzīvoja Liepājā], tad bija Eiropas Savienības nauda, un kursi krievu cilvēkiem, un tad es tādus apmeklēju. (..) Bija ļoti laba tā ES programma latviešu valodai, jo tad bija par brīvu. (..) Tā sanāca, ka viņa bija ļoti laba skolotāja. Viņa nezināja angļu valodu tik labi, bet viņa bija ļoti laba skolotāja, kā aktrise. Tad es viņai rakstīju, ko es nesaprotu, un ejot mājās paprasīju." (laulātais, Tuvie Austrumi)

Respondentu vidū pastāv arī uzskats, ka īpašas vietējās valodas apguves iespējas būtu jānodrošina mātēm ar bērniem. Kā labās prakses piemērs šajā situācijā tiek minēta Norvēģija:

"Tad, ja esi māte un gribi pati un bērniem iemācīt norvēģu valodu, tad dod pabalstu, lai to iemācītos. Veicina to. Ir taču tā, ka mātes ar bērniem sēž mājās, "vārās" savā vidē un valodu nemācās." (laulātā, Austrumeiropa)

Latviešu valodas apguve ārvalstu studentiem. Latviešu valodas pamatzināšanu kursu universitātes ārvalstu studentiem piedāvā studiju programmas ietvaros, kā obligātu vai izvēles priekšmetu divus līdz četrus semestrus. Kāds students kā problēmu, min to, ka pēc obligātā latviešu valodas kursa beigšanās universitāte tālāk nepiedāvā iespējas kursus turpināt. Ja ir vēlēšanās turpināt latviešu valodas apguvi, tad šis pakalpojums ir jāpērk privāti, un, bieži, studenti to nevar atļauties. Tomēr, ir studenti, kuri atzīst, ka nevēlas mācīties latviešu valodu, bet gan krievu valodu, jo zina, ka Latvijā nepaliks uz ilgu laiku, un šajā situācijā krievu valodas zināšanas ir derīgākas. Studenti no Austrumeiropas, kuri mācās privātajās augstskolās, kuras piedāvā studiju programmas krievu valodā, ir mazāk motivēti mācīties latviešu valodu, jo gan mācībām, gan ikdienas saziņai pietiek ar krievu valodas zināšanām.

"Ja vēlos latviešu valodas kursu turpināt, man par to papildus jāmaksā, bet man nav liekas naudas, ko maksāt, jo nestrādāju." (students, Āfrika)

"Nē, es esmu mācīties tikai krievu valodu. Es izvēlējos krievu valodu, jo krievu valoda ir populāra valoda. To var runāt jebkurā vietā pasaulē. Kad es biju Vācijā, es tajā runāju, kad es biju Īrijā, es arī tajā runāju ar cilvēkiem." (students, Āfrika)

"Jā, akadēmijā ir speciāla grupa ārzemju studentiem – gadu mācās valodu. Bet es tur vēl neesmu gājusi. Man draugi, ārzemju studenti, jau izgāja to kursu, viss. Es to pagaidām atlieku." (studente, Austrumeiropa)

Studenti, kuri ir apmeklējuši latviešu valodas kursu studiju programmas ietvaros, atzīst, ka sākotnēji motivācija mācīties latviešu valodu nav liela. No ārvalstu studentu pieredzes izriet, ka motivācija mācīties latviešu valodu izveidojas brīdī, ja ārvalstu studenti vēlas iekļauties darba tirgū, kurā bez latviešu valodas zināšanām atrast darbu ir ļoti grūti. Otrs motivējošs iemesls latviešu valodas apguvei ir tad, ja Latvijā veidojas romantiskas attiecības ar vietējo iedzīvotāju. Ārvalstu studentu pieredze liecina, ka, veidojoties romantiskām attiecībām, latviešu valoda tiek apgūta ļoti ātri ikdienas saziņas ceļā.

"Kad es ierados Latvijā, mans plāns bija pabeigt mācības un doties kaut kur citur vai atpakaļ uz Pakistānu, tādēļ es īpaši necentos iemācīties latviešu valodu. Universitātē piedāvāja kursus, bet es tos neņēmu. Tagad [Latvijā veidojoties romantiskām attiecībām] es gribētu, un arī nedaudz mēģinu iemācīties." (students, Dienvidāzija)

"Nezinu latviešu valodu, un darbu ir grūti atrast, tagad vēl krīze, bet arī pirms tās bija grūti atrast. Vairums vietu, kur pieteicos, prasīja latviešu, angļu un krievu valodu. Zinu angļu valodu, nedaudz krievu, bet latviešu – ļoti nedaudz." (students, Āfrika)

Vērtējot universitātē pieejamos latviešu valodas kursus, kāds medicīnas students norāda, ka latviešu valodas kurss, ko piedāvā universitāte, ir vērstis nevis uz ikdienas saziņas valodu, bet uz profesijai nepieciešamo valodas apguvi, piemēram, medicīnu, un gramatiku. Šī ārvalstu studenta skatījumā, vērtīgāk būtu, ja sākotnēji tiktu apgūtas ikdienai nepieciešamās valodas zināšanas.

"Kad mēs sākām, mums bija B kurss, bet obligāts kurss latviešu valodā. Pasniedzēja bija laba, starp citu. Bet tomēr, tas bija vairāk orientēts uz medicīnu un gramatiku. Es nevaru teikt, ka es daudz tur iemācījos, bet nevaru teikt, ka es neko neiemācījos." (students, Tuvie Austrumi)

Viens no ierobežojumiem, kas kavē apgūt latviešu valodu, ir nelielās iespējas izmantot latviešu valodu praksē. Ārvalstu studenti mācās nošķirti no vietējiem studentiem un nereti arī kopmītnēs dzīvo atsevišķā stāvā, tāpēc iespējas pielietot latviešu valodu ir ļoti minimālas. Lai ārvalstu studenti varētu uzlabot savas latviešu valodas zināšanas, viņiem studiju procesā būtu jārada saskarsmes iespēja ar vietējiem studentiem.

"Dažus vārdus es zinu, bet kā lai es uzlaboju savas zināšanas, ja man nav prakses? Vēl viena lieta, kāpēc domāju tas mums ir grūti – ja tu atbrauc kā ārzemnieks, tu esi nošķirts no vietējiem studentiem. Ja tevi nošķir no vietējiem, kā lai tu praktizējies? Piemēram, Ķīpsalā vai citās kopmītnēs ir atsevišķi stāvi ārzemniekiem, kur tev iedod istabiņu. Lidz ar to mēs satiekamies tikai ar ārzemniekiem." (students, Āfrika)

Pozitīvs piemērs alternatīvai pieejai latviešu valodas apguvei ir Latvijas Universitātes piedāvātā "Pāru mācību programma" (*Couple Learning Programme*), kuras ietvaros tiek izmantota vairāk ne-akadēmiska pieeja valodas apguvei un paredzēts, ka kāds latvietis mācās svešvalodu, bet kāds ārvalstu students – latviešu valodu. Šajā mācību procesā ir iesaistīta arī studentu pašpārvalde, kura organizē regulāras tikšanās šiem pāriem un nedaudz arī kontrolē mācību procesu.

"Mums vēl ir Couple Learning Programme, kur latviešu studenti, kas grib citu valodu mācīties, un ārzemju studenti, kas savukārt grib latviešu valodu mācīties, var pieteikties, un tad viņi sadalās pa pārišiem un māca viens otram valodu." (Augstskolas pārstāvis)

6.4. SOCIĀLO KONTAKTU UN ATVĒRTU SOCIĀLO TĪKLU VEIDOŠANA

Imigrantu integrācijas teorijas skaidro, ka sociālā tīkla plašumam mītnes zemē ir būtiska loma, lai sekmētu imigranta iekļaušanos vietējā sabiedrībā, tāpēc šī pētījuma ietvaros tika analizēta arī imigrantu pieredze Latvijā, veidojot savu paziņu loku. Izvērtējot intervēto imigrantu pieredzi un situāciju attiecībā uz sociālo kontaktu veidošanu, var izdalīt trīs dažādus imigrantu tipus. Būtiski, ka šo tipu veidošanās ir (1) sociālekonomiski noteikta, (2) izriet no ārvalstnieku ikdienas komunikācijas pieredzes šeit Latvijā, kā arī no ārvalstnieka (3) individuālajām rakstura iezīmēm.

Pirmajam ārvalstnieku tipam ir raksturīga norobežošanās no vietējiem iedzīvotājiem. Šāda stratēģija izskaidrojama, pirmkārt, ar ārvalstnieku līdzšinējo negatīvo pieredzi attiecībā uz starppersonu komunikāciju Latvijā. No šīs pieredzes izriet, ka vietējie iedzīvotāji ir neuzticami un ka pastāv atšķirīgi priekšstati dažādās dzīves jomās starp ārvalstniekiem un vietējiem iedzīvotājiem. Pielietojot diskursa analīzes principus respondentu izteikumu analīzē, ir redzams, ka veidojas spēcīga ārvalstnieka identitāte, piederības sajūta ārvalstnieku grupai, kura nereti tiek pretstatīta vietējo iedzīvotāju grupai, par ko liecina respondentu bieži lietots izteikums "mēs, ārvalstnieki". Otrkārt, šāds tips ir izteikts starp ārvalstniekiem ar zemiem ienākumiem, kas nereti liedz iespēju piekļūt dažādiem sociālās dzīves institūtiem un sociālajiem tīkliem.

"Es dodu priekšroku būt ar saviem melnādainajiem draugiem vai jebkuru citu ārzemnieku. Jo, mēs ārzemnieki, mēs domājam par to, no kurienes mēs nākam. Šeit cilvēki domā savādāk nekā mēs. (...) Ja tev ir latviešu vai krievu draugs, katru reizi, viņi tev nedod padomu darīt kaut ko labu, viņi neieteiks tev kādas lietas. Jautāti, ko viņi gribētu darīt, viņi tev teiks, iesim iedzert, iesim, piedzersimies, darīsim tādas lietas. Tāda dzīve nav laba dzīve." (nodarbinātais, Āfrika)

"Ne ar vienu nekontaktējos. Arī bērnam ļoti slikti, ka viņš nekontaktējas ar citiem bērniem. Viņš ierauga bērnu dārzu, un saka, ka grib tur iet, jo tur ir bērni. Nav paziņu vai draugu Latvijā. Kontaktējos ar draugiem Ukrainā caur internetu. Agrāk, kad vīrs gāja uz kursiem, es nācu uz šejieni [Jelgavas SIC], un sarakstījos ar ukraiņu draugiem. Bet tagad vispār nekā – nulle. Nav iespējas atbraukt dēļ ceļa." (laulātā, Austrumeiropa)

Būtiski, ka šai ārvalstnieku grupai ir lielāks risks Latvijas sabiedrībā kļūt margināliem, jo paziņas starp vietējiem iedzīvotājiem ir būtisks sociālais kapitāls, kurš var pavērt jaunas iekļaušanās Latvijas sabiedrībā perspektīvas.

Otrajam ārvalstnieku tipam raksturīgi veidot sociālos tīklus ar ārvalstniekiem. Vienlaikus, šai grupai ir ļoti liela vēlme veidot draudzīgas attiecības ar vietējiem iedzīvotājiem. Pamatā šo grupu pārstāv ārvalstu studenti, kuri atzīst, ka viņu iekļaušanos vietējā sabiedrībā kavē tas, ka viņiem universitātē ir atšķirīgi kursi no vietējiem studentiem, savukārt, kopmītnēs ārvalstu studenti ir nošķirti citā stāvā. Šajā grupā nereti ietilpst arī nodarbinātie, kuri Latvijā ir ieradušies darba nolūkā un pastāvīgi strādā virsstundas. Šai ārvalstnieku grupai praktiski neatliek brīva laika, lai veidotu kontaktus ar vietējiem. Turklāt, šie imigranti Latvijā jūtas ļoti vientuļi.

"Vairums ir ārzemnieki, piemēram, mani kursa biedri ir ārzemnieki, daži mani draugi ir no Pakistānas." (students, Dienvidāzija)

"Man šeit nav nekādu attiecību, tādēļ man vajadzīgi draugi." (nodarbinātais, Dienvidāzija)

Trešā identificētā ārvalstnieku tipa paziņu lokā ir gan vietējie, gan ārvalstnieki. Šo grupu pamatā pārstāv laulātie un ārvalstnieki ar augstu kvalifikāciju un augstiem ienākumiem, kā arī ārvalstnieki, kuri var sarunāties latviešu valodā. Šim ārvalstnieku tipam iekļauties vietējā sabiedrībā ir visvieglāk, jo, izmantojot sociālā tīkla starpniecību, ir daudz plašāka pieeja dažādām sociālās dzīves jomām, piemēram, darba tirgum, kultūras notikumiem, dažādām sabiedriskajām aktivitātēm.

"[Paziņu lokā] galvenokārt krievu valodā runājošie, bet ir arī latvieši, kuriem pie tam ir interesanti runāt ar mani krieviski, jo viņi grib mācīties krievu valodu. (...) No vīra puses mums ir ļoti jauki radi – latvieši. Viņi ir tādi ļoti draudzīgi, un mums ir ļoti labas attiecības. Ja ir kādi lieli svētki, mēs viņus noteikti uzaicinām." (laulātā, Austrumeiropa)

"Jā, man jau ir, jo es jau piecus gadus dzīvoju Latvijā. Man ir kontaktu vairāk nekā latviešu un krievu cilvēkiem, tāpēc, ka es jau esmu mazliet savādāks, es jau esmu atvērts pēc sava rakstura, un tad jau man ir vairāk kontaktu un tad jau man ir vieglāk iegūt draugus, nevis ienaidniekus." (laulātais, Tuvie Austrumi)

"Sajaukums, draugi, ar kuriem biežāk tiekos, laikam ir ārzemnieki, bet man ir arī vairāki latviešu draugi, bet es viņus tik bieži neredzu." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

Vietējo iedzīvotāju attieksme pret ārvalstniekiem

Ārvalstnieki uzskata, ka veidot sociālos tīklus ar vietējiem iedzīvotājiem Latvijā nav viegli, īpaši ar latviešiem, jo, saskaņā ar ārvalstnieku novērojumiem, latvieši ir noslēgti un dod priekšroku ciešas attiecības veidot ar radniekiem un ļoti labiem draugiem. Turpretim, ārvalstnieki, īpaši tie, kuri Latvijā uzturas bez ģimenes, ir daudz brīvāki un atvērtāki jauniem kontaktiem nekā vietējie iedzīvotāji.

"Kad es ierados, es negribēju, lai arī es tā justos, bet tad es sapratu, ka ir diezgan grūti integrēties Latvijā, un tad ir nepieciešams iegūt dažādus draugus. Es domāju, ka manā gadījumā, man ir 47 gadi un cilvēki manā vecumā savā dzīvē ir diezgan nostabilizējušies [iesakņojušies], īpaši latvieši ir nostabilizējušies. Skandināvijā ir līdzīgi, bet nedaudz savādāk ir Kanādā. Tur cilvēkiem nav tik stabili sociālie kontakti, cilvēkiem šeit ir draugi 20 gadus un, cik es saprotu, tie nemainās tik daudz. Latviešiem arī patīk pavadīt brīvdienas laukos, tāpat viņi pa nedēļu strādā un iet uz koru mēģinājumiem un nedēļas nogalēs dodas atpūsties uz laukiem ar radniekiem vai draugiem. (...) Bet es un mani ārzemju draugi esam daudz brīvāki, mums nav tik daudz ģimenes pienākumu. Tu viņam piezvani un saki, vai negribi tagad satīties. Un viņš atbild – jā, satiekamies. Bet latvietis teiktu – jā, bet esmu aizņemts, esmu laukos vai apciemoju to un to, vai mums ir šis pasākums. Bet es domāju, ka latvieši savā ziņā ir slēgta sabiedrība un tu esi vai nu iekšā, vai ārā un starp to nav īpaši nekāda kustība." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

Ārvalstnieku novērojumi liecina, ka vietējie iedzīvotāji Latvijā ir kopumā neieinteresēti ārvalstniekos, viņu kultūrā un dažādībā. Iespējams, ka tas arī ir viens no iemesliem, kāpēc ārvalstniekiem ir grūti veidot kontaktus ar vietējiem. Vienlaikus, atsevišķi respondenti ir pozitīvi par šādu vietējo attieksmi, jo tādejādi ārvalstnieki nesaņem pārāk lielu uzmanību:

"Citās valstīs, it sevišķi Eiropā, ja tev ir melni mati vai citā krāsā, cilvēki pagriežas un liek tev to just. Bet šeit nav tāpat, viņiem drīzāk ir vienalga, kādā krāsā. Teiksim, visumā viņi nav

ieinteresēti. Tā kā neitrāli un neieinteresēti. Kā dažās valstīs, kā Sudānā, viņi ir melnādaini, un tu esi ārzemnieks ar gaišu ādas krāsu, viņi ir ooooo. Un Vācijā ir otrādāk – drīzāk nogalināt visus citādos, darīt kaut ko. Bet šeit ir vairāk neitrāli, viņi iet garām un nekādas uzmanības, ja tu esi savādāks. No mana skatījuma, tas ir kaut kas labs.” (nodarbinātais, Tuvie Austrumi)

Ir ārvalstnieki, kuri uzskata, ka Latvijā ir viegli atrast “formālus” draugus, bet ir ļoti grūti atrast draugus, kuri kļūs par uzticības personām un domubiedriem:

“Ja es gribu iegūt draugus, tad gribu nodibināt labas attiecības, nevis tā, kā šodien satiku Jūs un rīt jau aizmirsīšu, man vajadzīgi ļoti tuvi draugi, ģimenes draugi, lai es varētu uzzināt par jūsu valsti un gribu pastāstīt par savu valsti, jebkādas lietas, ko varam viens otram pastāstīt. Tādi draugi man īsti nav.” (nodarbinātais, Dienvidāzija)

Ārvalstnieki, kuri runā krievu valodā, bieži izjūt negatīvu attieksmi, nosodījumu, jo tiek uztverti kā vietējās krievvalodīgās kopienas pārstāvji. Šāda vietējo iedzīvotāju attieksme ir saistīta ar etnisko pretstatījumu Latvijas sabiedrībā, kura ietvaros vēršas pret krievvalodīgajiem Latvijas iedzīvotājiem, kuri, dzīvojot Latvijā, nav apguvuši latviešu valodu:

“Bija momenti, ja es runāju krieviski, tad domā, ka esmu krieviete. Es saku, ka esmu ukrainiete. Man nepatīk, ka saka, ka esmu krieviete. Ne jau tāpēc, ka man būtu slikta attieksme pret to, bet tas ir principa jautājums. Ir tāds spiediens jūtams. Kad atbraucām, ja es veikalā kaut ko jautāju krieviski, tad man neatbildēja krieviski.” (laulātā, Austrumeiropa)

Komunikācijas valoda un kultūra

Galvenie šķēršļi, kāpēc ārvalstniekiem nereti ir grūti izveidot kontaktus ar vietējiem iedzīvotājiem, respondentu prāt, ir kultūras atšķirības un no tām izrietošās prakses, kā arī atšķirīgās intereses un komunikācijas valoda. No ārvalstnieku stāstītā izriet, ka spēja brīvi izteikt savas domas otram saprotamā valodā ir būtisks faktors sekmīgas saskarsmes veidošanā.

“Es domāju, ka ārzemnieki, kas ir kristieši, integrējas ar latviešiem, ejot uz baznīcu un piedaloties dažādās aktivitātēs, piemēram, Ziemassvētku svinībās. Viņi ir vairāk integrējušies.” (studente, Dienvidāzija)

“Manuprāt, šeit ir grūti iegūt draugus. (..) Tas, ka mēs [ārvalstnieki] esam līdzīgā situācijā, arī valodai ir liela nozīme, jo vieglāk sadraudzēties ar savas valodas cilvēkiem. Viens no maniem draugiem ir kanādietis, un esmu pamanījis, ka esot kopā ar viņu, varu pilnīgi atbrīvoties, jo esmu kopā ar vēl kādu, kam angļu valoda ir dzimtā valoda. Ir liela atšķirība, kad esmu kopā ar kādu, kas runā manā valodā, tad varu pilnībā atbrīvoties un justies dabiskāk un vieglāk.” (nodarbinātais, Austrālāzija jeb Okeānija)

“Sākumā, kad cilvēki brauca uz Latviju no ārzemēm, šeit cilvēkiem bija grūti saprast un kontaktēties, ka ir cilvēki no citas pasaules, citas kultūras. Tagad, kad cilvēki vairāk brauc uz citām valstīm – Turciju, Ēģipti un Spāniju, tad jau vairāk zina tās citas kultūras. Sākumā ar cilvēkiem bija grūti kontaktēties, tie, kas bija no ārzemēm, ar tiem bija vieglāk kontaktēties. Sākumā cilvēki domā, ka mēs kādu gribam apkrāpt, atņemt kādam naudu. Cilvēki baidās un labāk izvēlas ar mani nerunāt.” (laulātais, Tuvie Austrumi)

Ar laiku ārvalstnieki mītnes valsts sabiedrībā esošās atšķirīgās prakses iepazīst un pieņem, un uztver kā normu:

“Latvijā cilvēki uz ielas nav tik draudzīgi. Tagad es nevaru iedomāties uz ielas runāt un svešniekam, teikt “Labrīt”. Es kādreiz mēģināju, kad es dzīvoju Rīgā. No rīta, kad es biju Latvijā bijis

divus mēnešus, un veca tantiņa ar slotu rokā bija notīrījusi grīdu, un es viņai teicu "Labrīt". Un viņa skatās uz mani, it kā es esmu no citas planētas." (nodarbinātais, Dienvidamerika)

Saskarsmi ar vietējiem iedzīvotājiem, ārvalstnieku skatījumā, veicina kopīgas intereses un kopīgi pavadīts laiks:

"Aizvien vairāk arī te iesaistos sabiedriskajā dzīvē, piemēram, eju uz hokeju. Tas liek justies gandrīz kā latvietim, jo tu dari tās pašas lietas, ko latvieši dara. Tā droši vien ir galvenā lieta – tev jāiesaistās, ja tu neiesaisties, tad tev daudzas lietas liekas atšķirīgas." (nodarbinātais, Austrālāzija jeb Okeānija)

6.5. POLITISKĀ LĪDZDALĪBA

Ārvalstnieka iekļaušanos vietējā sabiedrībā raksturo arī ārvalstnieka politiskās līdzdalības pakāpe. Šajā nodaļā ar politisko līdzdalību tiek saprastas ne tikai balsstiesības vēlēšanās un iespēja kļūt par partijas biedru, kā arī darbošanās dažādās nevalstiskajās organizācijās, bet arī ārvalstnieka interese un zināšanas par sociālpolitiskajiem notikumiem Latvijā. Līdzšinējie pētījumi atklāj, ka interesei par aktuālajiem notikumiem mītnes zemes sabiedrībā ir pozitīva ietekme uz politisko līdzdalību un ka tas ir viens no politiskās līdzdalības priekšnosacījumiem¹³⁷. Arī paši respondenti atzīst, ka interesei par to, kas notiek mītnes zemē, ir svarīga nozīme, lai ārvalstnieks justos piederīgs:

"Jā, īpaši tagad, kad ir krīze, lai gan man jebkurā gadījumā ir svarīgi saprast, kas notiek vietā, kur es dzīvoju, citādi tu te jūties daļēji kā tūrists, patiesībā daudzi ārzemnieki, kas te atbrauc, tā jūtas." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

"Jā, mani ļoti interesē [notikumi Latvijā], jo es jau dzīvoju Latvijā. Skatos, kas notiek Latvijas politikā, īpaši, ar, ja man šeit ir ģimene, ja es šeit dzīvoju un strādāju." (laulātais, Tuvie Austrumi)

Interese par sociālpolitiskajiem notikumiem Latvijā

Gan starp laulātajiem, gan ārvalstu studentiem, gan nodarbinātajiem ir tādi, kuri aktīvi seko līdzi sociālpolitiskajiem notikumiem Latvijā. Piekļuves stratēģijas informācijai par aktuālajiem notikumiem Latvijā ir dažādas. Ārvalstnieki gan klausās radio, gan skatās TV raidījumus, gan lasa laikrakstus, gan seko līdzi informācijai par Latviju starptautiskajos informācijas tīmekļos. Tā kā nereti pastāv valodas barjera, kas traucē piekļūt informācijai par aktuālajiem notikumiem Latvijā, ārvalstnieki nereti informāciju saņem no saviem draugiem, paziņām.

"Protams. Mēs pasūtām "Business Baltija", skatāmies latviešu televīziju. Nupat, tieši, skatījāmies Mamikina interviju ar Rīgas mēru. Tas bija ļoti interesanti – kādi plāni ir par Rīgas nākotni. Tā kā pastāvīgi sekojam." (laulātā, Austrumeiropa)

"Es nepērku avīzes. Bet dažreiz es mēģinu atrast ziņas par Latviju ar google palīdzību. Bet es nelasu vietējās avīzes." (nodarbinātais, Austrumāzija)

"Jā, nedaudz, bet ne detaļās. Kādreiz lasīju "Dienu", kad intensīvāk mācījos latviešu valodu, daudz klausos radio. Domāju, ka radio stacijas ir īpaši svarīgas, piemēram, Radio 1 ir ļoti labs un arī Radio 3 [klasika] ir ļoti labs. Valsts radio stacijas ir ļoti labas, tur ir interesantas intervijas."

137 Quintelier E. (2008) "Who is politically Active: The Athlete, the Scout Member or the Environmental Activist?: Young People, Voluntary Engagement and Political Participation." In Acta Sociologica, Vol 51(4): 355–370

Neesmu daudz skatījis TV, bet domāju, ka tur arī ir daži labi raidījumi. Tie ir ļoti labi, lai mācītos latviešu valodu un uzzinātu, kas notiek Latvijā, piemēram, "Kas notiek Latvijā?" (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

"Mums ir daudzi draugi, daži runā angļiski, daži latviski, bet, kad mums ir kādas ballītes, mēs runājam par ekonomiku Latvijā, par to, kā tagad latviešiem ir ar darbu..." (nodarbinātā, Dienvidaustrumāzija).

Starp ārvalstu studentiem vislielākā interese par notikumiem Latvijā ir tiem ārvalstu studentiem, kuri šeit ir nodibinājuši romantiskas vai darba attiecības, un šī iemesla dēļ jūtas ciešāk saistīti ar notiekošo Latvijā. Tas liecina par sociālo attiecību pozitīvo ietekmi uz pilsonisko aktivitāti.

Starp respondentiem ir arī tādi, kuri nav ieinteresēti sociālpolitiskajos notikumos, un atzīst, ka arī savās izcelsmes valstīs neseko līdzī politiskajiem notikumiem. Vienlaikus ir ārvalstnieki, kuri atzīst, ka galvenokārt seko līdzī starptautiskajām ziņām, nevis vietējām ziņām, tādejādi parādot savu piederību globālajai kopienai, nevis piesaisti kādai konkrētai, lokālai identitātei. Netieši, no dažu ārvalstnieku izteikumiem izriet, ka viņiem nav informācijas, kur atrast *labus* informācijas avotus par Latviju.

"Nē, nesekoju līdzī ziņām Latvijā, skatos nedaudz starptautiskās ziņas. Es nezinu, kur atrast labus informācijas avotus. Zinu, ka ir dažas mājas lapas, kur droši vien varu atrast informāciju par to, kas notiek Latvijā, bet īpaši tam nesekoju līdzī. Esmu mēģinājis skatīties ziņas latviski, bet..." (nodarbinātais, Austrālāzija jeb Okeānija)

"Es sekoju par [caur] saviem draugiem, latviešiem. Viņi runā par to, ka visi ir korumpēti, visi ir tādi, šādi. Līdzīgi, kā Turcijā, tā ka nav daudz, kam sekot līdzī, viss tas pats." (nodarbinātais, Tuvie Austrumi)

Līdzdalība nevalstiskajās organizācijās un biedrībās

Ir vispārzināms, ka iesaistīšanās nevalstiskajās organizācijās sekmē iedzīvotāju politisko līdzdalību un pilsonisko aktivitāti, jo dod iespēju redzēt, ka iedzīvotāji var ietekmēt politiskos un sociālos procesus. Tāpat, dalība nevalstiskā sektora organizācijās palīdz indivīdam saprast viņa piederību, attieksmes un lojalitātes, tādejādi palīdzot formulēt arī indivīda politiskās attieksmes¹³⁸. Intervēto respondentu vidū ir tikai daži ārvalstnieki, kuri līdzdarbojās nevalstiskā sektora organizācijās un daži, kuri ir ieinteresēti to darīt.

"Man te patīk dzīvot, un es domāju, ka ir vēl citas lietas, ko es šeit varētu darīt. Es, piemēram, nodarbojos ar brīvprātīgo darbu un daru citas līdzīgas lietas. Esmu draudzes valdē, esmu atbildīgs par finansēm. Viņiem ir dažādas programmas, piemēram, viņiem ir zupas virtuve, un vairāki veci cilvēki, un mums jāseko līdzī šīm lietām. Man tas patīk, jo sevi kaut kā realizēju, nevis vienkārši sēžu pie datora, tas ir labs veids, kā satikt cilvēkus. Tad es viņiem vēl ik pa laikam palīdzu ar citām lietām." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

"Mani atrada viena sieviete, viņa ir no moldāvu biedrības un piedāvā šeit to attīstīt – tur ar dejām, nacionālo folkloru, mūziku. Mēs, pagaidām, tikai vienu reizi esam parunājušās, bet ticamākais, ka mēs sadarbosimies. Paskatīsimies. Tā man ir tuva sfēra. Varbūt es ar kaut ko varēšu palīdzēt, varbūt kaut kādā ziņā man varēs palīdzēt." (laulātā, Austrumeiropa)

138 Quintelier E. (2008) "Who is politically Active: The Athlete, the Scout Member or the Environmental Activist?: Young People, Voluntary Engagement and Political Participation." In Acta Sociologic, Vol 51(4): 355–370

Ir ārvalstnieki, kuri nav iesaistīti nevalstiskā sektora organizācijās, bet ir sociāli atbildīgi un šobrīd palīdz grūtībās nonākušajiem Latvijas iedzīvotājiem:

"(..) Daži cilvēki ir zaudējuši darbu. Mēs nezīnām, ko mēs varam darīt, daži slimi cilvēki nāk uz šejieni [pie ārvalstnieka uz darbu] un mēs varam viņiem palīdzēt ar naudu, bet varam iedot nedaudz naudas, neko daudz." (nodarbinātā, Dienvidaustrumāzija)

Ārvalstu studentu sabiedrisko un politisko līdzdalību var veicināt viņu līdzdarbošanās studentu pašpārvaldē. Atsevišķi ārvalstu studenti ir izteikuši interesi iesaistīties studentu pašpārvaldes darbā, taču šobrīd viņu līdzdarbošanās pašpārvaldē ir tikusi noraidīta, tādejādi liekot ārvalstniekiem domāt, ka pašpārvalde ir domāta vietējiem, nevis ārvalstu studentiem.

"(..) Viens mans draugs gribēja, bet viņu izmeta ārā. Viņi negribēja uzņemt ārzemnieku parlamentā." (students, Āfrika)

"Es nekad tur neesmu bijis, jo pašpārvalde nav veidota ārzemju studentiem, tā ir domāta vietējiem studentiem." (students, Dienvidāzija)

Vēlēšanu tiesības

Politiskās līdzdalības iespējas ir cieši saistītas ar pilsonības jautājumiem. Latvijā balsstiesības pašvaldību un parlamenta vēlēšanās ir tikai Latvijas pilsoņiem. Ārvalstnieks par Latvijas pilsoni var kļūt tikai tad, kad Latvijā ir nodzīvojis ne mazāk kā desmit gadus un ir naturalizējies.

Vēlēšanu tiesību piešķiršana ārvalstniekam rada piederības sajūtu mītnes valstij, jo viņam ir tiesības piedalīties lēmuma pieņemšanā par procesiem, kādi norit viņam apkārt. Vairākās ES valstīs ārvalstniekiem ir iespējams piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Piemēram, Zviedrijā un Dānijā ārvalstnieks var piedalīties pašvaldību vēlēšanās, kad mītnes valstī ir likumīgi uzturējies trīs gadus, savukārt, Ungārijā pēc viena nostrādāta gada. Latvijā ārvalstniekiem tāpat kā nepilsoņiem šobrīd šādu iespēju nav. Pētījuma ietvaros respondentiem tika jautāts, vai viņi vēlētos Latvijā realizēt vēlēšanu tiesības, piedaloties pašvaldību vēlēšanās. Šajā jautājumā ārvalstnieku viedokļi dalās. Daļa ārvalstnieku uzskata, ka tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās ārvalstniekam nav obligātas, jo ārvalstnieks, kurš Latvijā neuzturas ilgstoši, varētu nezināt par sociālekonomiskajiem procesiem, lai būtu kompetents izdarīt savu izvēli vēlēšanās. Vēlēšanu tiesības, šīs respondentu grupas gadījumā, tiek saistītas ar pilsonības iegūšanu.

"Es esmu tas, kurš pats nevēlētos saistīties ar politiku. Pat Libānā man nav vēlmes vēlēties. Protams, ja ir tiesības vēlēties, tad es varu vēlēties. Bet tad es pajautāšu, teiksim, sievai vai sievas tēvam, par ko jūs gribētu, lai es balsoju." (students, Tuvie Austrumi)

"Tiem, kurus interesē tādas lietas, varbūt būtu jābūt iespējai balsot vietējās vēlēšanās, tajā apgabalā, kur viņš dzīvo, vēlēties mēru, vai tā. Bet vispārīgajās, nelatvietim, bez pilsonības, nevajadzētu būt spējīgam balsot. Kādēļ? Ja viņš ir tiešām ieinteresēts, tad viņš iegūs pasi." (nodarbinātais, Tuvie Austrumi)

Citi intervētie ārvalstnieki, savukārt, izrāda interesi un vēlmi piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Tas ir raksturīgs ārvalstniekiem, kuri Latvijā ir izveidojuši romantiskas attiecības, kā arī tiem, kuri ir pārliecināti, ka Latvijā uzturēsies ilgstoši, ir atraduši šeit darbu, ir veikuši ieguldījumus, piemēram, nopērkot nekustamo īpašumu. Šīs saistības ar Latviju, respondentu prāt, ir pamats, lai viņiem būtu tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās.

"Man ir divi iemesli piedalīties vēlēšanās – vai nu par manu ģimeni, vai nu par manu naudu." (laulātais, Tuvie Austrumi)

"Teiksim tā – ja es maksāju nodokļus, tad es gribētu ietekmēt situāciju. Ja nemaksāju, tad uzskatu, ka tādiem cilvēkiem nav tiesību vēlēties." (laulātais, Austrumeiropa)

No ārvalstnieku viedokļiem gan netieši, gan tieši izriet, ka pašvaldību vēlēšanu tiesības būtu piešķiramas mirkli, kad ārvalstnieks Latvijā ir nodzīvojis ilgāku laiku, kad viņam ir pamatzināšanas par vietējiem sabiedriskajiem un politiskajiem procesiem.

"Droši vien, ka vēlāk, lai labāk varētu saprast šo valsti – pēc gada, diviem varbūt. Lai cilvēks jau būtu te padzīvojis un izpratis situāciju. Es arī tikai nesen sāku interesēties, kas šeit ir mērs, kas prezidents, sāku nedaudz skatīties deputātu apspriedes un tā." (laulātā, Austrumeiropa)

"Es nezinu, tas ir grūts jautājums. Es domāju kādi 3–5 gadi būtu pietiekami, lai varētu vēlēties pašvaldības līmeni, lai varētu pieņemt lēmumus par attiecīgo pilsētu." (laulātā, Tuvie Austrumi)

6.6. DISKRIMINĀCIJA

No iepriekšējās nodaļās identificētās respondentu situācijas un pieredzes Latvijā izriet, ka pastāv (1) institucionālā diskriminācija pret trešo valstu valstspiederīgajiem ar termiņuzturēšanās atļauju, jo viņiem Latvijā ir piešķirts daudz mazāks tiesību kopums nekā vietējiem iedzīvotājiem, piemēram, viņiem nav pieejami valsts nodrošinātie veselības aprūpes pakalpojumi, juridiskā palīdzība, vispārējā izglītība, kā arī (2) netiešā diskriminācija darba vietā, kuru, piemēram, raksturo situācija, ka ārvalstniekiem nav vienlīdzīgi darba apstākļi ar vietējiem iedzīvotājiem (piemēram, situācijas, kad vietējie, sajūtot sliktu pašsajūtu tiek atlaisti uz mājām atveseļoties, ārvalstniekam, savukārt, šāda iespēja netiek dota). Tomēr, ne vienmēr paši respondenti to izjūt kā diskrimināciju, jo mēdz uzskatīt, ka ir viesi šajā zemē un nedrīkst pieprasīt pret sevi vienlīdzīgu attieksmi ar vietējiem iedzīvotājiem.

Vienlaikus, respondentu pieredze liecina, ka ārvalstnieki, īpaši vizuāli atšķirīgie ārvalstnieki, Latvijā ir pakļauti naida noziegumiem (*hate crime*). Naida noziegums ir vērst pret personu piederību kādai konkrētai rasei, reliģijai, etnicitātei vai seksuālajai orientācijai. Naida noziegums parasti izpaužas kā apvainojums vai uzbrukums, kuru raksturo uzbrucēja tiša upura izvēle, kas balstīta uz upura piederību un uzbrucēja aizspriedumiem pret šo piederību. Naida noziegumi tiek uzskatīti par diskriminācijas un neiecietības izpausmi¹³⁹.

Diskriminācija ir grūti izzināms pētījuma objekts, jo personai, kura ir to piedzīvojusi nereti ir grūti atzīt, ka šāda situācija pastāv. Pētījuma ietvaros ārvalstniekiem tika jautāts, vai viņi Latvijā ir izjutuši pret sevi atšķirīgu attieksmi. Ārvalstnieki no bijušajām Padomju Savienības valstīm, galvenokārt, stāsta, ka nav izjutuši atšķirīgu attieksmi pret sevi. Atšķirīga attieksme pret šo ārvalstnieku grupu izpaužas vienīgi situācijās, kad viņi runā krievu valodā un tiek uztverti kā vietējās krievvalodīgās kopienas pārstāvji un tas ir saistīts ar etniskajām attiecībām Latvijā.

"Ja tā ļoti piekasos, tad jā – reizes divas uz mani ne tā paskatījās veikalā, kad es ierunājos krieviski. Bet no tādām situācijām es izeju ar cieņu – es pāreju uz angļu valodu. Bet tā es nekādu diskrimināciju neesmu manījusi." (laulātā, Austrumeiropa)

"Nē, nekad. Tieši otrādi, ja es pasaku, ka esmu no Moldovas, tas izraisa interesi. Daži pat nezina, kur tas ir un uzskata to par kaut kādu eksotisku zemi." (laulātā, Austrumeiropa)

139 Office of Democratic Institutions and Human Rights. <http://www.osce.org/odihr/20052.html>

Savukārt, ārvalstnieki, kuri ir vizuāli atšķirīgi, gan netieši, gan tieši norāda, ka ir bijušas atšķirīgas attieksmes izpausmes pret viņiem kā ārvalstniekiem, taču vienlaikus cenšas notikušo mikstināt, sakot, ka tie vien tādi sikumi. Šo ārvalstnieku vidū ir raksturīgi stāstīt par diskriminācijas gadījumiem, balstoties uz draugu pieredzi:

"Es neesmu piedzīvojis rasistiskas situācijas. Mana pieredze ir diezgan laba. Bet mani draugi tika piekauti." (students, Dienvidāzija)

"Mūsu universitātē mums nekad nav bijušas problēmas, bet esmu dzirdējusi, ka studentiem citās universitātēs ir bijušas problēmas ar latviešiem, bijuši rasistiski uzbraukumi, vai kaut kas tamlīdzīgs, īsti nezinu, bet mums nav bijušas nekādas problēmas. Domāju, ka cilvēki nekad nav redzējuši melnādainu cilvēku, tādēļ viņi uz mums skatās, īpaši mazi bērni. Piemēram, slimnīcā bērni jautā saviem vecākiem, kādēļ viņi ir melni. Un daži nāk un pieskaras mums." (studente, Dienvidāzija)

Ārvalstnieki, kuri paši ir piedzīvojuši diskriminējošu attieksmi pret sevi, galvenokārt vērs uzmanību uz dažādiem naida uzbrukumiem. No respondentu stāstītā izriet, ka visbiežāk nākas saskarties ar mutiskiem rasistiskiem aizskārumiem jeb naida runu vai fizisku aizskārumu.

"Jā, daži... Man ir problēmas ar viņiem [domāts krievvalodīgie] arī šeit. Viņi man uzbrūk uz ielām. Kaut kur šeit. Un viņi meta man ar pudeli. Pat pagājušo nedēļu... Pagājušajās divās nedēļās, es biju Vecrīgā un kaut kādi puisi satika mani un manu draugu, kurš mani apciemoja no Itālijas, viņi nāca kauties ar mums, viņi nāca no Depo, Vecrīgā. Ar mani tas ir noticis, kad es pirmo reizi atbraucu uz Latviju. Man bija problēma, kad es meklēju autobusu. Kaut kādi puisi pienāca un iesita man ar pudeli pa galvu. Un tas atkal notika pagājušo mēnesi, Vecrīgā. Kādi puisi, cilvēku grupa. Viņi saka, ka viņi ir skūtgalvj. Tas nozīmē, ka viņi mēģina kauties ar mums. Bet tur apkārt bija arī cilvēki, un viņi aizskrēja." (nodarbinātais, Āfrika)

"Bija atgadījums – šovasar ar draugiem bijām Saulkrastos uz pasākumu, no rīta gaidījām vilcienu, lai brauktu atpakaļ uz Rīgu, un tur bija daži puisi, kas dzēra un priecājās. Viens no viņiem sāka izteikt rasistiskus komentārus par mums. Viņš vērsās pie mana drauga, kurš arī ir melnādainš, izteica komentāru, es sadusmojos un viņam pārmetu, kādēļ viņš tā darija, un viņš man uzlēja vīrsū alu, ko pirms tam dzēra." (students, Āfrika)

"Vēl bija gadījums Esplanādē – es gāju ar tiem pašiem draugiem. Viņš man nāca pretī un iesita man pa plecu, es pagriezios un paskatījos uz viņu, un aizgāju." (students, Āfrika)

"Ir daudzi gadījumi autobusus, kad cilvēki tevi apsaukā sliktiem vārdiem. Man ir bijuši daudzi tādi gadījumi, bet es tos vienkārši ignorēju. Un pat bērni, viņi laikam domā, ka tas ir "kruti", jo viņi ir saskatījušies filmas." (students, Āfrika)

Par ārvalstu studentu negatīvo pieredzi satraucas arī augstskolu pārstāvji, un norāda, ka pārsvarā dažādi starpgadījumi notiek uz ielas vai sabiedriskajā transportā, kur ārvalstu studenti ir mazāk aizsargāti:

"Mums katru gadu kāds pa galvu dabū no studentiem, smagāk, mazāk smagi." (Augstskolas pārstāvis)

"Ir dzirdēts viedoklis, ka vakarā vēlu labāk viņiem neiet. Ka viņiem no lieliem pūļiem, masu pasākumiem ir drusku bail, kur arī latvieši iereibušie nav visai iecietīgi." (Augstskolas pārstāvis)

Kāda ārvalstu studenta stāstījums liecina, ka diskriminācija pastāv arī darba tirgū. Ārvalstnieka izcelsme ir šķērslis darba tirgus pieejamībai:

"Es neesmu izjutis, bet mani draugi ir. Varbūt tas ir dēļ mūsu tautības. Viens mans draugs pie-teicās darbā, viss bija labi, viņi teica, ka nākamnedēļ viņš varēs iziet apmācību. Tad viņi prasīja, lai viņš iedod dokumentus. Viņš iedeva savu pasi, un nākamajā dienā viņi teica, ka vairs nav brīvu vietu un neko vairāk nepaskaidroja." (students, Āfrika)

Jautājot ārvalstniekiem, vai viņi šajās situācijās vērsušies policijā, atbilde ir "nē". Ārvalstnieku skatījumā šādi uzbrukumi un apvainojumi ir naida kurinātāja problēma, nevis upura problēma. Iespējams šāda nostāja ir saistīta ar ārvalstnieka statusa nedrošību, kā arī neticību, ka ārvalstnieks šo situāciju var mainīt:

"Kāpēc [griezties policijā]? Par ko man sūdzēties? Es nesūdzēšos, jo viņiem [naida kurinātājiem] kaut kas jāsaka. Bet, ko es cenšos zināt, ja kāds nāk pie manis, es zināšu, ko viņš saka un ar to domā. Ja kāds saka kādus vārdus, tad tu ej projām. Tā nav mana problēma, tā ir viņa problēma." (nodarbinātais, Āfrika)

"Kautiņa laikā mans draugs ieguva ievainojumu galvā. Policija prasīja, vai gribam, lai tos puišus ved uz cietumu, bet tad mums par to jāziņo, taču mēs to negribējām." (students, Āfrika)

Ārvalstnieki stāsta arī situācijas, kad ir notikusi diskriminācija uz valstiskās piederības pamata. Piemēram, gadījums, kad ārvalstnieks no Pakistānas, kurš Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, vēlas doties īsā nedēļas nogales ceļojumā uz Somiju. Rīgas lidostā robežsardze šo ārvalstnieku aiztur, lai pārbaudītu viņa pasi un noskaidrotu, vai viss kārtība ar ārvalstniekam izsniegto uzturēšanās atļauju. Pases pārbaude notiek tik ilgi, ka ārvalstnieks nokavē reisu un rezultātā ārvalstniekam ir finansiāli zaudējumi par samaksātām brīvdienām, kas robežsardzes attieksmes dēļ nenotiek. Robežsardze šajā situācijā neko aizdomīgu saistībā ar ārvalstnieka uzturēšanās atļaujas dokumentiem neatrada. Pats respondents šajā situācijā norāda, ka attieksme pret musulmaņiem, kā terorisma draudu, nereti par "terorisma upuriem" padara nevainīgus musulmaņus.

6.7. NOSŪTĪTO DARBINIEKU MIGRĀCIJAS GADĪJUMS

Pētījuma ietvaros veiktā padziļinātā izpēte ļauj identificēt arī tipisku augsti kvalificēto un kvalificēto migrantu cirkulārās migrācijas gadījumu jeb situāciju, kad ārvalstnieki Latvijā ierodas kā starptautiskas kompānijas pārstāvji uz konkrētu laika periodu, lai veiktu konkrētu darba uzdevumu un pēc darba izpildes atgriežas savā izcelsmes valstī. Šajā gadījumā ārvalstnieki Latvijā bija ieradušies uz diviem līdz trīs gadiem no Ziemeļamerikas.

Šīs ārvalstnieku grupas pieredzes izpēte liecina, ka, dzīvojot Latvijā, galvenā uzmanība tiek pievērsta darbam un darba uzdevumam, nevis iekļaušanās Latvijas sabiedrībā stratēģijām. Šo ārvalstnieku diskurss liecina, ka Latvija tiek uztverta kā viena no darba vietas valstīm. Šie ārvalstnieki savu situāciju Latvijā vērtē distancēti, bieži salīdzinot situāciju Latvijā ar citu valstu situāciju, nevis kontekstā ar savu dzīvi šeit Latvijā, jo galvenais uzturēšanās iemesls Latvijā ir konkrēta darba uzdevuma veikšana.

"Zinu, ka jums ir daudzas problēmas kā jaunai, augošai valstij, taču jums ar nabadzību nav tāda problēma kā citām valstīm. Šajā ziņā es jūs redzu kā bagātu valsti. (..) Jums nav tādas problēmas, un jums par to vajadzētu justies laimīgiem." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

Tāpat, šo ārvalstnieku darba un dzīves ritms neļauj atlicināt pietiekamu laiku neformālu sociālo kontaktu veidošanai ar vietējiem iedzīvotājiem, brīvais laiks galvenokārt tiek pavadīts lietīšķā

vidē, tas ir, ar darba kolēģiem, kuri pamatā ir ārvalstnieki un tikai daži ir vietējie. Dažkārt, brīvais laiks tiek pavadīts, apceļojot Latviju vai Latvijas kaimiņvalstis, un, valsts, kurā viņi uzturas nereti tiek tvērtā kā tūrista skatījumā, neskatoties uz to, ka Latvijā kopumā tiek pavadīti vairāki gadi.

"Godīgi sakot, par to ir grūti spriest [kāda ir ārvalstnieka dzīve Latvijā], jo mēs esam šeit visu laiku, ir nedaudz brīvais laiks nedēļas nogalēs, kad varam aizbraukt uz Rīgu vai pat uz Lietuvu. Nav ne vainas, bet man nav bijusi liela saskarsme ar vietējiem, tādēļ īsti nevaru dot savu viedokli par to, kāda ir dzīve." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

"Mēs satiekam cilvēkus, kad ejam izklaidēties, bet neuzturam nekādus kontaktus." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

Starptautiskās kompānijas, kurā ir nodarbināti šie ārvalstnieki, politika ir vērsta uz darbinieku labklājību un atbalstu. Katras septiņas nedēļas šiem ārvalstniekiem ir iespējas doties uz savu valsti pie saviem ģimenes locekļiem. Tādējādi, darbinieks regulāri saglabā arī saikni ar savu izcelsmes valsti un neizjūt īpašu nepieciešamību iekļauties Latvijas sabiedrībā. Vienlaikus, kompānija nodrošina ārvalstniekiem atbalstu, lai viņi justos labi Latvijā, lai spētu atrisināt dažādas problēmsituācijas, kā arī zinātu par notiekošo Latvijā:

"Mani vienīgi uztrauc tas, ja es uz ielas ciešu nelaiimes gadījumā un man ir jāiet uz slimnīcu, lai man būtu kāda cilvēka kontakts, kas var palīdzēt, lai es tādā gadījumā nebūtu pilnīgi viens. Tādēļ uzņēmums prasa mums, lai mēs visu laiku esam ar kādu kopā un vienmēr ir blakus kāds, kas var palīdzēt." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

"Parasti es saņemu pa pastu uz savu māju no Rīgas ziņas angļiski, par to, kāda ir ekonomiskā situācija, kādas ir problēmas pilsētā, kādas ir problēmas reģionos, kāds ir pašreizējais valūtas kurss, par tādām lietām. Jā, tā ir iekšējā [uzņēmuma] avīze." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

Tā kā šī ārvalstnieku grupa Latvijā uzturas divus līdz trīs gadus un dzīvo Latvijas mazpilsētā, kur iedzīvotāji nerunā svešvalodās, tad daļa šo ārvalstnieku, pamatzināšanu līmenī, cenšas apgūt latviešu valodu, lai atvieglotu savu ikdienas saziņu saskarsmē ar vietējiem iedzīvotājiem, pamatā situācijās, kad tiek izmantoti pakalpojumi, pirktas preces.

"Es nopirku vienu grāmatu un dažreiz mācījos, jo daži vārdi man ir nepieciešami. Es esmu ticis līdz noteiktai vietai, bet es nevaru sarunāties. Mums ir vieglāk sarunāties angļiski. Visu laiku mums ir angļu valoda. Kad es aizeju uz restorānu, piemēram, es cenšos pasūtīt ēdienu latviski vai, piemēram, kad es eju iepirkties, es parasti pārku gaļu, es saku: viens pieci nulle grams." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

Pozitīvi vērtējama situācija, ka mazpilsētas iedzīvotāji ir atvērti un cenšas ārvalstnieku dzīvi mazpilsētā atvieglot. Lai arī respondenti atzīst, ka sākumā vietējie izrādījuši atturīgu attieksmi pret jaunajiem mazpilsētas iedzīvotājiem, ar laiku kļuvuši atvērtāki un smaidīgāki.

"Dažas lietas ir mainījušās, piemēram, ēdienkarte. Kad mēs šeit [mazpilsētā] sākām, visas ēdienkartes bija vietējā valodā, šobrīd ir divās – angļu un latviešu." (nodarbinātais, Ziemeļamerika)

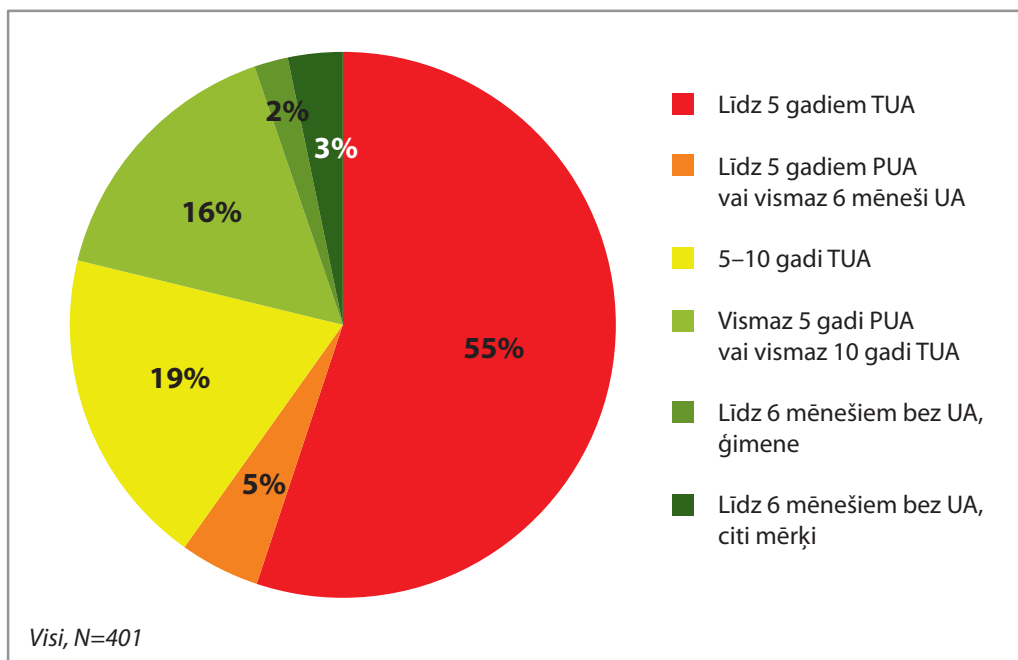
Līdzīgi, kā pārējie pētījuma respondenti, arī šī ārvalstnieku grupa atzīst, ka Latvijā ir sarežģīta un laikietilpīga uzturēšanās atļauju nokārtošanas procedūra. Respondentu prāt, Latvijā, attiecībā uz imigrācijas jomu, trūkst "biznesa pieejas" pret uzņēmumiem, kas uz īsu laiku Latvijā vēlas uzaicināt strādāt augstas kvalifikācijas speciālistus. Nepastāv iespēja nokārtot uzturēšanās atļaujas ārvalstniekiem, kas Latvijā ierodas nodarbinātības nolūkā uz īsu laika posmu ar atvieglotiem nosacījumiem, paātrinātā tempā.

7. IMIGRANTU SITUĀCIJAS LATVIJĀ RAKSTUROJUMS: KVANTITATĪVO DATU ANALĪZE

7.1. ĀRVALSTNIEKU SADALĪJUMS PĒC UZTURĒŠANĀS ILGUMA, STATUSA, IZCELSMES UN IERAŠANĀS MĒRĶIEM

Pēc 2009. gada novembrī veiktās aptaujas datiem vairāk nekā puse no aptaujātajiem respondentiem bija tādi, kuri uzturējās Latvijā līdz 5 gadiem ar TUA (termiņuzturēšanās atļauja). Tieši šī grupa (to sauksim arī par *mērķa grupu*) ir galvenais pētījumu objekts. Bez šīs grupas aptaujā piedalījās arī citas trešo valstu valstspiederīgo grupas: ārvalstnieki, kuri Latvijā uzturas līdz 5 gadiem ar PUA (pastāvīgās uzturēšanās atļauja); ārvalstnieki, kuri Latvijā uzturas vismaz 5 gadus un līdz 10 gadiem ar TUA¹⁴⁰; ārvalstnieki, kuri Latvijā uzturas vismaz 5 gadus ar PUA un vismaz 10 gadus ar TUA¹⁴¹; ārvalstnieki, kuri Latvijā uzturas bez UA (uzturēšanās atļauja)¹⁴².

8. grafiks. Ārvalstnieki pēc uzturēšanās ilguma un statusa, %

140 Šī grupa tika noteikta pēc diviem kritērijiem: (1) ārvalstnieka uzturēšanās ilgums Latvijā ir vismaz 5 gadi, bet ne ilgāk kā 10 gadi; (2) ārvalstniekam vēl nav pastāvīgās uzturēšanās atļauja. Pamatā šajā grupā ir ārvalstnieki ar termiņuzturēšanās atļauju, taču tajā ietilpst arī neliels skaits respondentu, kuriem ir cits statuss, nevis Latvijas Republikas termiņuzturēšanās atļauja.

141 Šajā grupā ietilpst arī ļoti neliels skaits respondentu, kuriem ir cits statuss, nevis Latvijas Republikas izdotā termiņuzturēšanās atļauja, piemēram, kādas citas ES valsts pastāvīgā uzturēšanās atļauja.

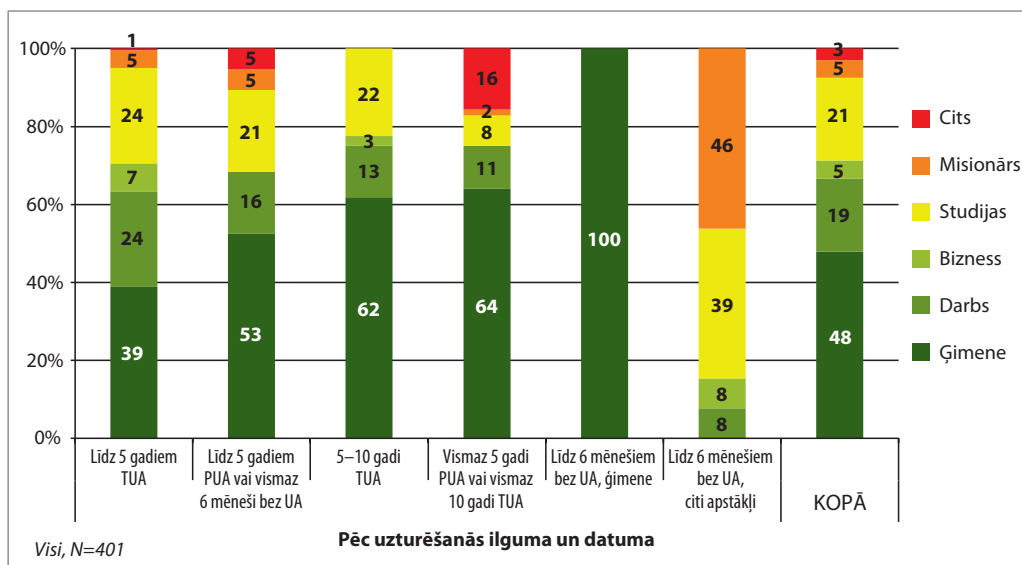
142 Šajā grupā ietilpst respondenti, kuri Latvijā uzturas ar kādu no vīzu veidiem, kā arī tie, kuri Latvijā uzturas uz kāda cita likumīga pamata, piemēram, ar kādas citas ES valsts pastāvīgo uzturēšanās atļauju.

9. grafikā redzams, ka gandrīz puse no visiem aptaujātajiem ārvalstniekiem un divas piektdaļas no tiešās mērķa grupas ieradusies Latvijā ar nolūku pievienoties šeit dzīvojošajam ģimenes locekļiem. Gandrīz katrs trešais no mērķa grupas ir ieradies Latvijā sakarā ar darbu (kā darba ņēmējs vai uzņēmējs). Šī proporcija ir krietni mazāka (16%) starp tiem, kuri Latvijā uzturas līdz 5 gadiem ar PUA vai vismaz 6 mēnešiem bez UA un vēl mazāka (11%) to ārvalstnieku vidū, kuriem jau ir PUA vai kuri ir pavadījuši Latvijā vismaz 10 gadus ar TUA.

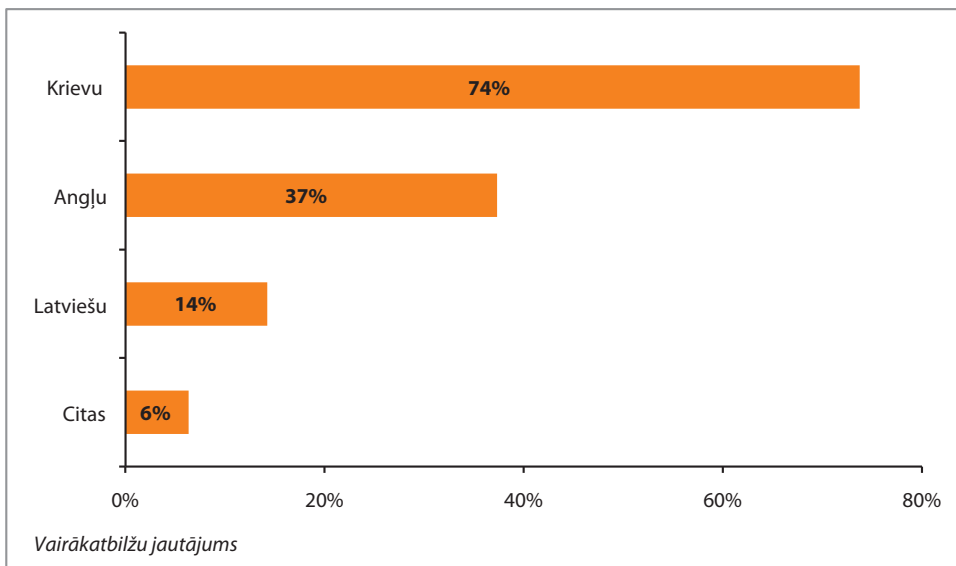
7.2. KĀDĀS VALODĀS IMIGRANTI SAZINĀS?

Apmēram trīs ceturtdaļas no visiem imigrantiem, lielākā vai mazākā mērā, pārvalda krievu valodu; gandrīz divas piektdaļas – angļu valodu; katrs septītais – latviešu valodu (skatīt 10. grafiku). To imigrantu vidū, kuri nākuši no bijušās Padomju Savienības, trīs ceturtdaļas Latvijā runā krieviski, bet gandrīz visi pārējie (izņemot 2%), bez krievu valodas, vēl kādā citā valodā (lielākoties, latviešu vai angļu). Savukārt, angļu valoda un, tai paralēli, latviešu vai krievu valoda, dominē starp pārējiem imigrantiem: respektīvi, 55%, 10% un 13% ESAO (Ekonomiskās Sadarbības un attīstības organizācijas, neskaitot Eiropas valstis) valstu pilsoņu vidū; 31%, 21% un 26% to imigrantu starpā, kuri nāk no mazāk attīstītajām Āzijas, Latīņamerikas un Āfrikas valstīm (skatīt 11. grafiku).

9. grafiks. Ārvalstnieku ierašanās mērķi atkarībā no uzturēšanās ilguma un statusa

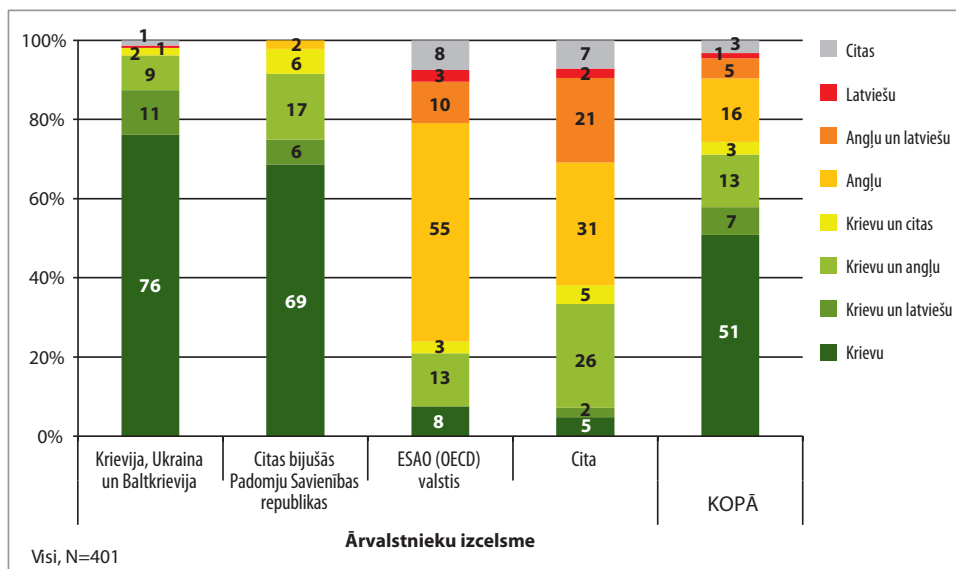

10. grafiks. Sarunas valodu izplatība ārvalstnieku vidū Latvijā (varēja izvēlēties līdz 2 valodām)

Piezīme: Izslēgti tie ārvalstnieki, kuri uzturas: (i) līdz 6 mēnešiem bez UA; (ii) vismaz 5 gadus ar PUA; (iii) vismaz 10 gadus ar TUA.

11. grafiks. Kādās valodās ārvalstnieki visbiežāk runā Latvijā? (varēja izvēlēties līdz 2 valodām)

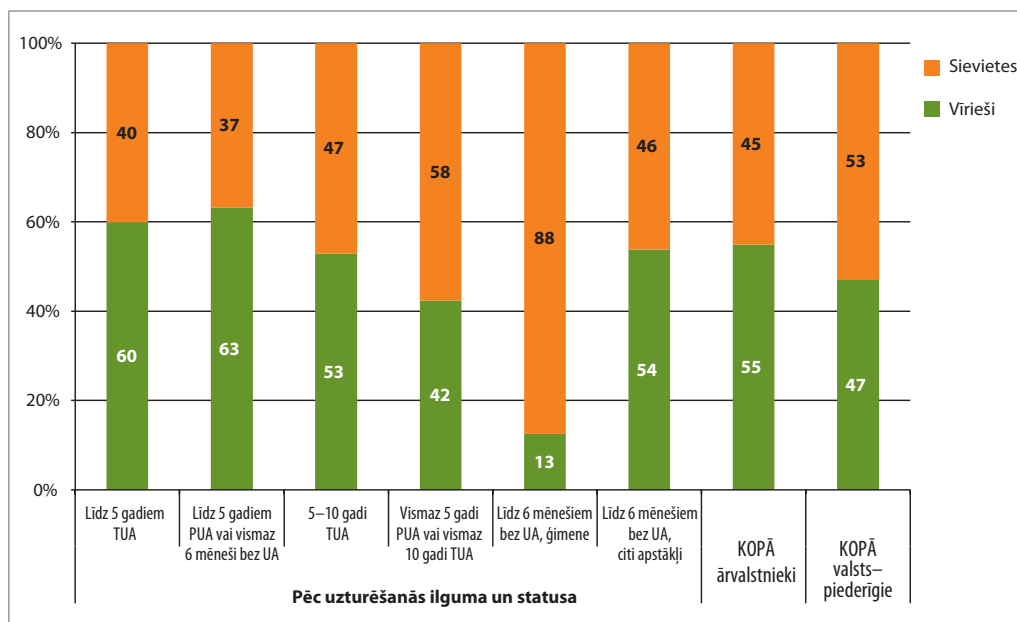
Piezīme: Izslēgti tie ārvalstnieki, kuri uzturas: (i) līdz 6 mēnešiem bez UA; (ii) vismaz 5 gadus ar PUA; (iii) vismaz 10 gadus ar TUA.

7.3. VAI ĀRVALSTNIEKI UZLABO LATVIJAS DEMOGRĀFISKO SITUĀCIJU UN CILVĒKKAPITĀLU?

Kā jau tika minēts ievadā, sabiedrības novecošanās ir viena no problēmām, kādas apdraud Latvijas ilgtspējīgo attīstību. Turklāt, Latvijā ir vērojama zināma dzimumu nelīdzsvarotība: vīriešu īpatsvars iedzīvotāju skaitā ir tikai 47%. Lai gan pēc oficiālas iedzīvotāju statistikas, šāda atšķirība parādās tikai, sākot no 45 gadu vecuma, faktiski, ņemot vērā neregistrēto starpvalstu migrāciju, periodā pēc 01.05.2004., arī jaunāko iedzīvotāju vidū vīriešu ir mazāk nekā sieviešu. Kā liecina dati¹⁴³, pēc iestāšanās ES, vairāk nekā divas trešdaļas no Latvijas darba emigrantiem un tiem, kuri aizbrauca kā viesstrādnieki, bija jaunāki par 35 gadiem. Šo aizbraucēju vidū, vīriešu bija vairāk nekā sieviešu, turklāt, atpakaļ atbraukušo vidū, sieviešu īpatsvars ir augstāks, nekā aizbraucēju vidū. Šie dati atklāj, cik svarīgi saprast, kādā virzienā, imigrācija no citām valstīm, Latvijas iedzīvotāju dzimumu un vecuma struktūru ietekmē no otras puses.

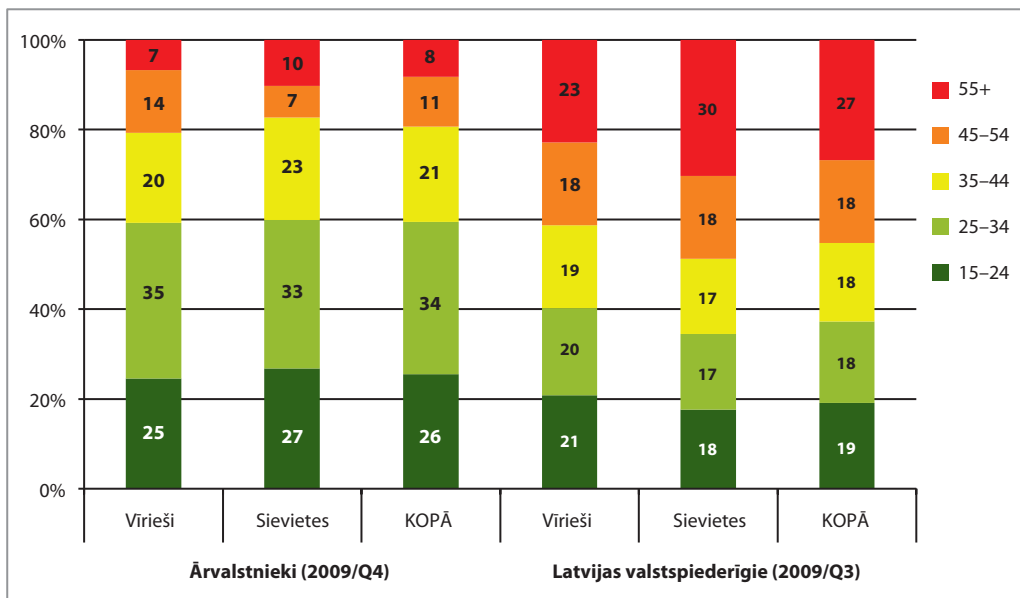
12. grafikā redzams, ka vīriešu īpatsvars tiešās mērķa grupas ārvalstnieku vidū sasniedz 60% un 53% visu ārvalstnieku vidū.

12. grafiks. Ārvalstnieki un Latvijas valstspiederīgie, vecumā 15–74 gadiem, pēc dzimuma

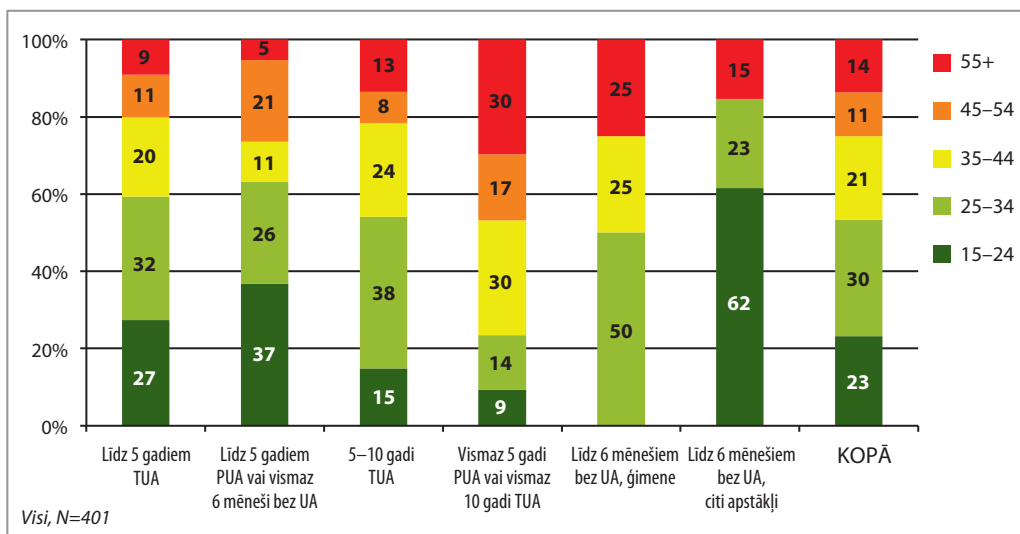
143 Hazans, Mihails and Kaia Philips (2009), "The Post-Enlargement Migration Experience in the Baltic Labor Markets", in Martin Kahanec and Klaus F. Zimmermann (eds), EU Labor Markets After Post-Enlargement Migration, Berlin - Heidelberg: Springer, 255–304. 3. tabula un 11. grafiks

13. grafiks. Ārvalstnieki un Latvijas valstspiederīgie, vecumā 15–74 gadiem, pēc dzimuma un vecuma

Piezīme: Izslēgti tie ārvalstnieki, kuri uzturas: (i) līdz 6 mēnešiem bez UA; (ii) vismaz 5 gadus ar PUA; (iii) vismaz 10 gadus ar TUA.

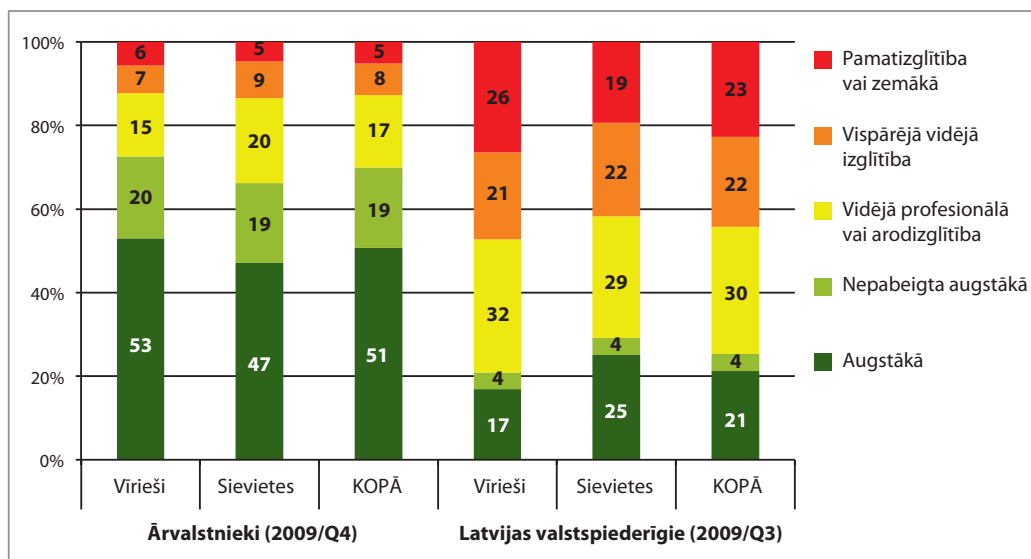
14. grafiks. Ārvalstnieki, pēc vecuma, atkarībā no uzturēšanās ilguma un statusa

Savukārt, trīs piektdaļas no mērķa grupas ārvalstniekiem (gan starp vīriešiem, gan sievietēm) ir jaunāki par 35 gadiem, bet Latvijas valstspiederīgo vidū šī proporcija nesasniedz pat divas piektdaļas (skatīt 13. grafiku). Ārvalstnieki, kuri Latvijā uzturas līdz 5 gadiem ar PUA, vai vismaz 6 mēnešus bez UA, vidēji, ir vēl jaunāki nekā mērķa grupas ārvalstnieki. Savukārt, tie ārvalstnieki, kuri Latvijā uzturas no 5 līdz 10 gadiem ar TUA, vidēji, ir nedaudz vecāki, taču, arī viņu vidū, vairāk nekā puse ir vecumā līdz 35 gadiem (skatīt 14. grafiku). Var secināt, ka imigranti pozitīvi ietekmē Latvijas iedzīvotāju dzimumu un vecuma struktūru, palielinot darbaspējīgo iedzīvotāju grupu. Tomēr, pie esošajiem augstajiem emigrācijas un zemajiem imigrācijas līmeņiem, šī ietekme ir minimāla.

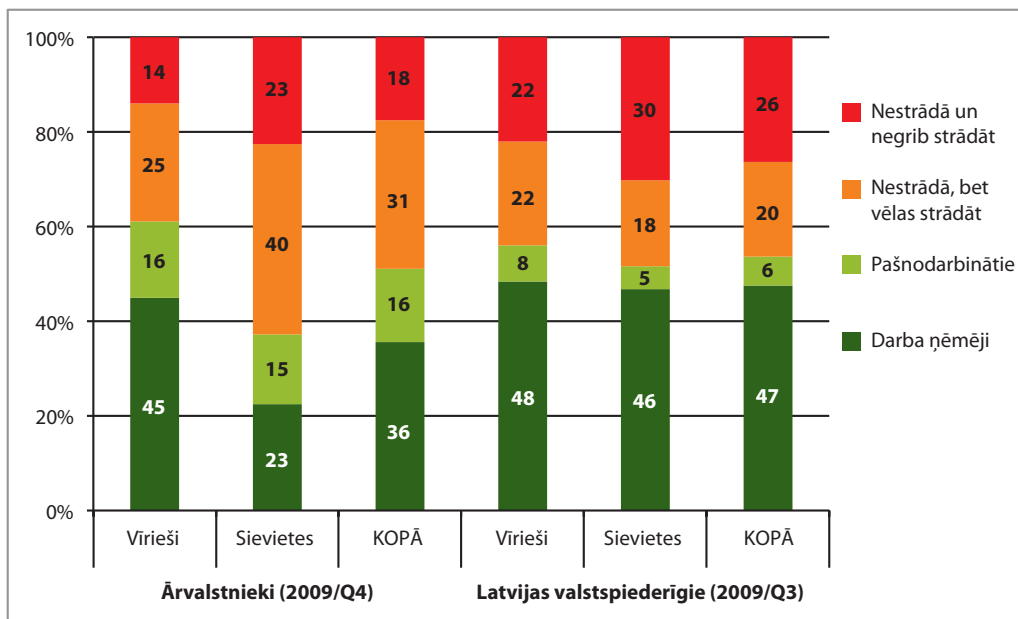
Mērķa grupas ārvalstnieku vidū pusei ir augstākā izglītība un vairāk nekā katram piektajam – nepabeigta augstākā. Salīdzinot ar Latvijas valstspiederīgajiem, imigrantu-vīriešu vidū ir trīs reizes (sieviešu vidū – divas reizes) vairāk augsti izglītoto personu un piecas reizes (sieviešu vidū – četras reizes) mazāk personu bez vidējās izglītības (skatīt 15. grafiku).

15. grafiks. Ārvalstnieki un Latvijas valstspiederīgie, vecumā 15–74 gadiem, pēc dzimuma un izglītības

Piezīme: Izslēgti tie ārvalstnieki, kuri uzturas: (i) līdz 6 mēnešiem bez UA; (ii) vismaz 5 gadus ar PUA; (iii) vismaz 10 gadus ar TUA.

16. grafiks. Ārvalstnieki un Latvijas valstspiederīgie pēc dzimuma un darba tirgus statusa

Piezīme: Izslēgti tie ārvalstnieki, kuri uzturas: (i) līdz 6 mēnešiem bez UA; (ii) vismaz 5 gadus ar PUA; (iii) vismaz 10 gadus ar TUA.

Avots: Aprēķini veikti, izmantojot ārvalstnieku aptaujas datus un Darbaspēka apsekojuma rezultātus¹⁴⁴.

7.4. AR KO IMIGRANTI LATVIJĀ NODARBOJAS?

Kopējais nodarbinātības līmenis, mērķa grupas imigrantu vidū (51%, vecumā no 15 līdz 74 gadiem), pavisam nedaudz atpaliek no atbilstošā Latvijas valstspiederīgo rādītāja (53,4%), tomēr dzimumu ietvaros pastāv būtiskās atšķirības. Imigrantu-vīriešu nodarbinātības līmenis (61%) ir par pieciem procentpunktiem augstāks, nekā vietējo vīriešu nodarbinātības līmenis, savukārt sievietes vidū ir pretēja situācija: nodarbinātas ir 51% no Latvijas valstspiederīgajām sievietēm, bet tikai 37% no sievietēm-ārvalstniecēm (skatīt 16. grafiku). Kā ļoti būtisks faktors jāatzīmē augstais darba devēju un pašnodarbināto īpatsvars ārvalstnieku vidū: 15,5% no visiem mērķa grupas imigrantiem jeb 30,3% no nodarbinātajiem. Tas ir gandrīz trīs reizes vairāk nekā Latvijas valstspiederīgo vidū. Gandrīz katrs trešais no mērķa grupas ārvalstniekiem un tikai katrs piektais no vietējiem nestrādā, bet vēlētos strādāt; savukārt, tikai katrs sestais ārvalstnieks, vecumā no 15 līdz 74 gadiem, nestrādā un negrib strādāt, bet Latvijas valstspiederīgo vidū šī proporcija pārsniedz vienu ceturto daļu.

144 LR Centrālās statistikas pārvaldes dati. Pieejami internetā, Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzēs: <http://data.csb.gov.lv/DATABASE/iedzsoc/Istermina%20statistikas%20dati/Nodarbinatiba%20un%20bezdarbs/Nodarbinatiba%20un%20bezdarbs.asp>, tabula 5-1. (sk. 12.12.2009.)

Ekonometriskā analīze liecina, ka, pie vienādiem pārējiem apstākļiem, varbūtība, ka ārvalstnieks ir nodarbināts, sasniedz maksimumu vecumā ap 45 gadiem; tā, statistiski nozīmīgā apjomā, ir mazāka sievietēm nekā vīriešiem, kā arī tiem, kuri uzturas Latvijā mazāk nekā vienu gadu. Izglītības līmenim un izcelsmes reģionam nav statistiski nozīmīgas ietekmes uz imigrantu nodarbinātības varbūtību.

Nodarbināto ārvalstnieku un Latvijas valstspiederīgo sadalījums pa nozarēm, salīdzinājumā, sniegts 17. grafikā. Kopumā, sadalījums ir diezgan līdzīgs, izņemot to, ka ārvalstnieki praktiski nav sastopami valsts pārvaldē, kā arī lauksaimniecībā un mežsaimniecībā. Gan imigrantu, gan Latvijas valstspiederīgo vidū, katrs piektais strādā tirdzniecībā, ēdināšanā vai tūristu apkalpošanā un katrs ceturtais – rūpniecībā vai būvniecībā (imigrantu vidū ir augstāks būvniecības un zemāks rūpniecības īpatsvars). Katrs septītais ārvalstnieks un katrs astotais vietējais darbinieks strādā transporta, loģistikas vai komunikāciju jomā; katrs desmitais imigrants un katrs septītais vietējais – izglītības vai veselības aprūpes jomā; katrs piektais imigrants un katrs septītais vietējais ir nodarbināts citu pakalpojumu jomā; katrs desmitais no nodarbinātajiem ārvalstniekiem nav uzrādījis nozari.

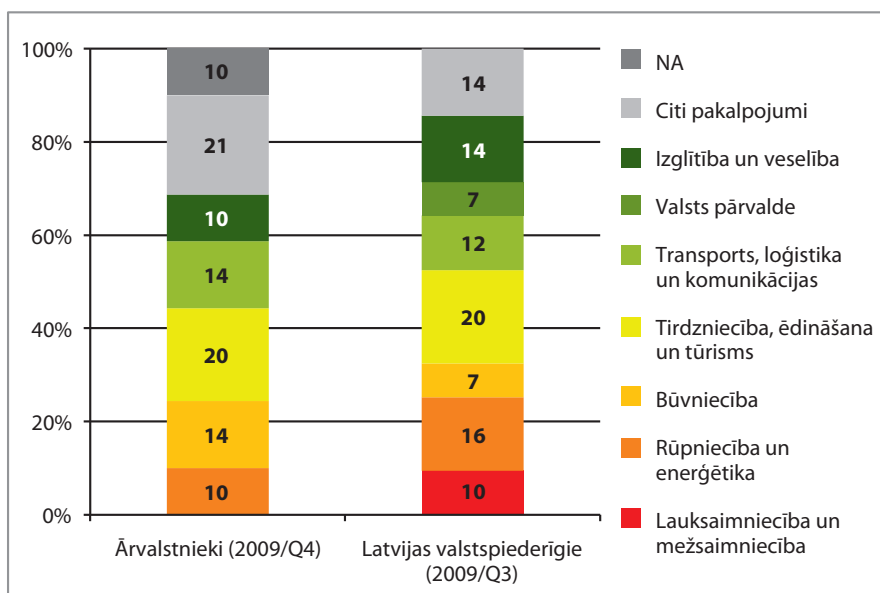
Imigrantu un vietējo strādājošo sadalījums pa profesiju pamatgrupām¹⁴⁵, salīdzinājumā, sniegts 18. grafikā. Vadītāju īpatsvars ārvalstnieku vidū (ap 28%), ir trīs reizes augstāks, nekā vietējo vidū, bet mazāk kvalificētajās profesijās nodarbināto īpatsvars (4%) ir vairāk nekā trīs reizes zemāks. Kā imigrantu, tā arī vietējo strādājošo vidū, gandrīz katrs trešais pieder pie speciālistiem. Imigrantiem šī proporcija ir gandrīz vienāda vīriešu un sieviešu vidū, savukārt vietējiem tā variē no vienas ceturtdaļas, vīriešu vidū, līdz divām piektdaļām, sieviešu vidū. Par kvalificētiem strādniekiem vai iekārtu un mašīnu operatoriem, strādā 19% ārvalstnieku un 22% vietējo. Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieku, ārvalstnieku vidū, ir daudz mazāk (4% kopumā un 8% starp sievietēm), nekā vietējo vidū (respektīvi, 13% un 21%), bet kalpotāji-imigranti izlasē vispār netika atrasti. Gandrīz 16% no imigrantiem nav nosaukuši savu profesiju vai amatu.

Interpretējot rezultātus par ārvalstnieku nodarbinātības jomām un profesijām, ir jāatceras, ka aptauja notika ekonomiskās krīzes laikā. Kā redzams gan no darba devēju intervijām, gan NVA apstiprināto darba izsaukumu statistikā¹⁴⁶, pirms krīzes bija (un arī pēc krīzes sagaidāms) lielāks būvniecības nozares un atbilstošo profesiju īpatsvars.

145 Vecākie speciālisti un speciālisti (2. un 3. pamatgrupas) ir apvienotas zem nosaukuma "Speciālisti", jo, no imigrantiem saņemtajās anketās, informācijas nebija pietiekami, lai tās atšķirtu.

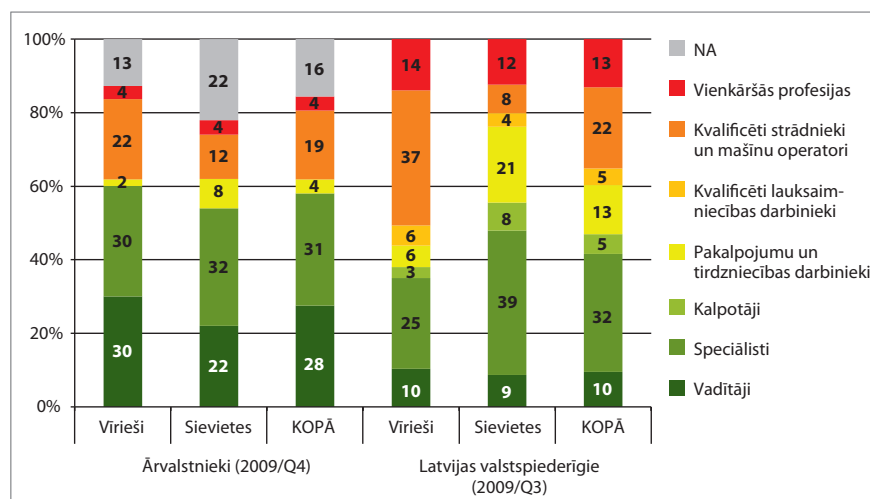
146 Skatīt 2. nodaļas "Statistika par trešo valstu valstspiederīgajiem Latvijā" 5. grafiku.

17. grafiks. Nodarbinātie ārvalstnieki un Latvijas valstspiederīgie, sadalījumā pa nozarēm

Piezīme: Izslēgti tie ārvalstnieki, kuri uzturas: (i) līdz 6 mēnešiem bez UA; (ii) vismaz 5 gadus ar PUA; (iii) vismaz 10 gadus ar TUA. Avots: Aprēķini veikti, izmantojot ārvalstnieku aptaujas datus un Darbaspēka apsekojuma rezultātus¹⁴⁷.

18. grafiks. Nodarbinātie ārvalstnieki un Latvijas valstspiederīgie, pēc dzimuma, sadalījumā pa profesiju grupām

Piezīme: Izslēgti tie ārvalstnieki, kuri uzturas: (i) līdz 6 mēnešiem bez UA; (ii) vismaz 5 gadus ar PUA; (iii) vismaz 10 gadus ar TUA. Avots: Aprēķini veikti, izmantojot ārvalstnieku aptaujas datus un Darbaspēka apsekojuma rezultātus¹⁴⁸.

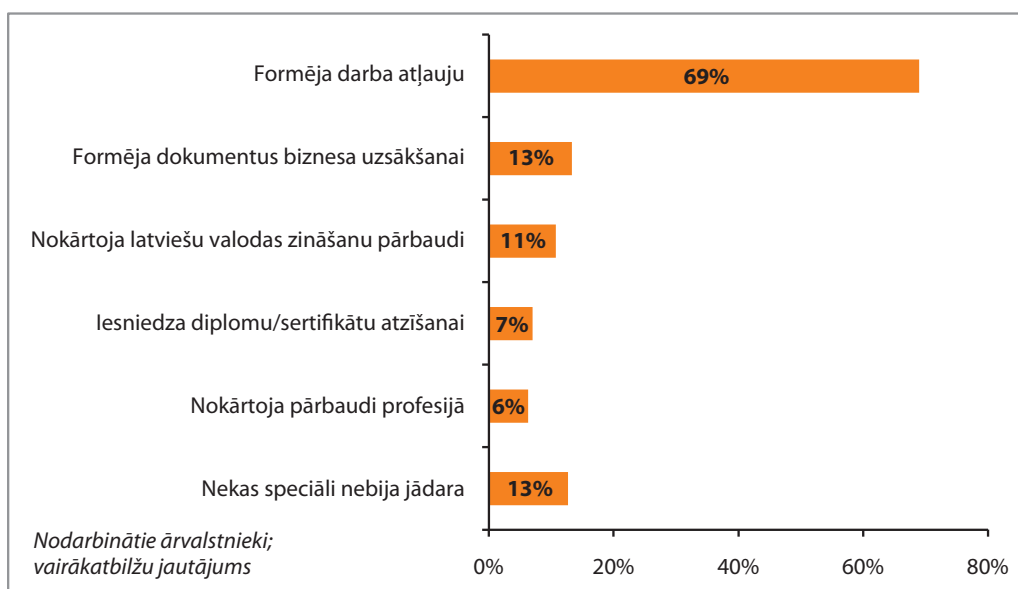
147 Skatīt 144. zemteksta piezīmi. 17. grafikā ir izmantoti Tabulas 5–6.2 dati.

148 Skatīt 144. zemteksta piezīmi. 18. grafikā ir izmantoti Tabulas 5–10 dati.

7.5. KĀDAS FORMALITĀTES KĀRTO IMIGRANTI, LAI IEGŪTU DARBU LATVIJĀ?

Nodarbināto ārvalstnieku pieredze, ar darbu Latvijā saistīto dokumentu un pārbaudīto kārtošanā, ir apkopota 19. grafikā. Šīs imigrantu grupas vidū 70% formēja (paši vai caur darba devēju) darba atļauju. Katrs trešais ir veicis kādu citu darbību, tajā skaitā 13% formēja dokumentus uzņēmējdarbības uzsākšanai; 11% nokārtoja latviešu valodas zināšanu pārbaudi; 7% izgāja diplomu vai sertifikātu atzišanas procedūru; 6% nokārtoja pārbaudi profesijā. Tikai 13% bez jebkādām formalitātēm ieguva tiesības strādāt. Interesanti, ka šajā grupā ir dažādu nozaru un profesiju pārstāvji.

19. grafiks. Ko Jūs darijāt, lai Jums būtu iespējams strādāt Latvijā?

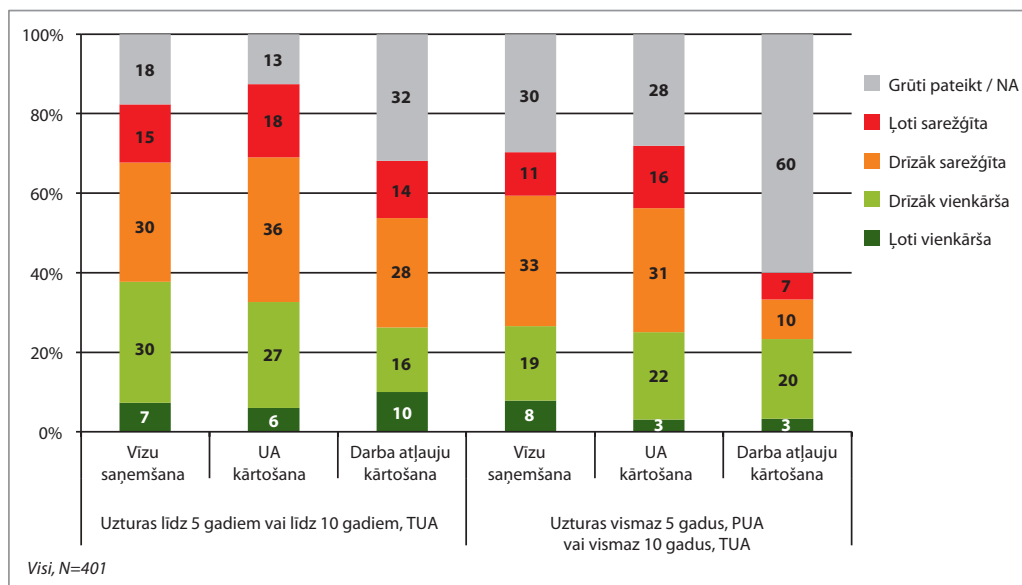
Piezīme: Izslēgti ir tie ārvalstnieki, kuri uzturas: (i) līdz 6 mēnešiem bez UA; (ii) vismaz 5 gadus ar PUA; (iii) vismaz 10 gadus ar TUA.

7.6. LATVIJAS VĪZU, UZTURĒŠANĀS ATĻAUJAS UN DARBA ATĻAUJAS SAŅEMŠANAS PROCEDŪRAS ĀRVALSTNIEKU SKATĪJUMĀ

Latvijas vīzu, uzturēšanas un darba atļauju saņemšanas procedūru vērtējums ārvalstnieku skatījumā redzams 20. grafikā. Rezultāti liecina, ka visas trīs procedūras (it īpaši UA kārtošanu) būtu vēlams vienkāršot: visos gadījumos ārvalstnieku, kuri uzskata, ka procedūra ir "Drīzāk sarežģīta" vai "Ļoti sarežģīta" ir vairāk nekā tādu, kuri uzskata, ka procedūra ir "Drīzāk vienkārša" vai "Ļoti vienkārša". To ārvalstnieku vidū, kuri uzturas Latvijā līdz 5 gadiem vai līdz 10 gadiem ar TUA, Latvijas vīzu saņemšanas procedūru par sarežģītu uzskata 45%, bet par vienkāršu – 38%; UA kārtošanas procedūru par sarežģītu uzskata 55%, bet par vienkāršu – 33%. Savukārt, darba atļaujas saņemšanas procedūru kā sarežģītu novērtēja 42%, bet kā vienkāršu – 26% (skatīt 20. grafika kreiso pusi).

Salīdzinot šos vērtējumus ar tiem, kādus sniedza imigranti, kuri Latvijā uzturas vismaz 5 gadus ar PUA vai vismaz 10 gadus ar TUA (skatīt 20. grafika labo pusi), var secināt, ka ar vīzām saistītās procedūras, iespējams, pēdējos gados ir kļuvušas nedaudz vienkāršākas, nekā pirms tam: vērtējumu "Drīzāk vienkārša" un "Ļoti vienkārša" īpatsvars ir pieaudzis no 26% līdz 38%, savukārt negatīvo vērtējumu īpatsvars palicis nemainīgs.

20. grafiks. Latvijas procedūras, ārvalstnieku skatījumā, atkarībā no uzturēšanās ilguma

6. tabulā procedūru vērtējumi ir apkopoti, atkarībā no ārvalstnieku izcelsmes valsts. Redzams, ka ar vislielākajām grūtībām sastopas imigranti no valstīm ārpus bijušās Padomju Savienības, kuras nav ESAO dalībvalstis. Negatīvo vērtējumu skaits starp imigrantiem no šīm valstīm, svārstās no 54% līdz 60% un ievērojami pārsniedz pozitīvo vērtējumu skaitu. Zināmā mērā, tas ir skaidrojams ar to, ka šajās valstīs lielākoties nav Latvijas vēstniecību. Tomēr, arī iebraucējiem no bijušajām Padomju Savienības republikām (izņemot Krieviju, Ukrainu un Baltkrieviju) ir augsts negatīvo vērtējumu skaits – no 44% līdz 55%.

Latvijas vēstniecību neesamība un/vai liels attālums no Latvijas ir objektīvi iemesli, kāpēc dažas ārvalstnieku grupas varētu negatīvi vērtēt Latvijas procedūras. Citi iemesli varētu būt saistīti ar selektīvo imigrācijas politiku (formālu vai neformālu), atkarībā no potenciālo imigrantu izcelsmes, izglītības, dzimuma, vecuma un ierašanās mērķiem. Šo faktoru ietekme (pie vienādiem pārējiem apstākļiem) uz ārvalstnieku redzējumu par Latvijas vīzu, uzturēšanās un darba atļauju saņemšanas procedūru sarežģītības pakāpi, tika izvērtēta ar ekonometriskās analīzes palīdzību¹⁴⁹. (Papildus, tika kontrolēts arī uzturēšanās ilgums, lai salīdzinātu savā starpā imigrantus, kuri izgājuši atbilstošās procedūras apmēram vienā un tajā pašā laika periodā). Rezultāti apstiprina, ka:

- Vīzu saņemšanas procedūru pie vienādiem pārējiem apstākļiem visnegatīvāk vērtē imigranti no tām Āzijas, Āfrikas un Latīņamerikas valstīm, ārpus bijušās Padomju Savienības, kuras nav ESAO dalībvalstis, kā arī no bijušajām Padomju Savienības republikām (izņemot Krieviju, Ukrainu un Baltkrieviju). Sievietes biežāk nekā vīrieši uztver šo procedūru kā sarežģītu. Negatīvā vērtējuma varbūtība pieaug ar vecumu. Ierašanās mērķim nav statistiski nozīmīgas ietekmes.
- Uzturēšanās atļauju kārtošanas procedūru, pie vienādiem pārējiem apstākļiem, visnegatīvāk vērtē imigranti no Āzijas (ārpus bijušās Padomju Savienības), Āfrikas un Latīņamerikas valstīm, ieskaitot arī ESAO dalībvalstis – Japānu, Dienvidkoreju, Meksiku un Turciju, un ESAO partnervalsti, Izraēlu. Savukārt, atšķirības starp Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas valstspiederīgajiem, no vienas puses, un imigrantiem no pārējām bijušās Padomju Savienības republikām, no otras puses, šajā jautājumā nav statistiski nozīmīgas. Ierašanās mērķim, dzimumam un vecumam nav statistiski nozīmīgas ietekmes.
- Darba atļauju kārtošanas procedūru, pie vienādiem pārējiem apstākļiem, visnegatīvāk vērtē imigranti no bijušās Padomju Savienības republikām, izņemot Krieviju, Ukrainu un Baltkrieviju. Ārvalstniekiem, kuri ieradušies Latvijā, sakarā ar ģimenes apvienošanu, pie vienādiem pārējiem apstākļiem, darba atļaujas kārtošana sagādā daudz mazāk grūtību nekā citiem. Negatīva vērtējuma varbūtība pieaug ar vecumu, bet dzimuma ietekme nav statistiski nozīmīga.
- Imigrantu izglītības līmenim nav statistiski nozīmīgas ietekmes ne uz vienu no procedūras vērtējumiem.

149 Tika izmantots sakārtota probita regresijas modelis (sk. Wooldridge, J. (2002). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. Cambridge, MA: MIT Press, pp. 504–508).

6. tabula. Latvijas procedūras, ārvalstnieku skatījumā, atkarībā no izcelsmes valsts (%)

	Ārvalstnieku izcelsmes valstis				
	Krievija, Ukraina un Baltkrievija	Citas bijušās Padomju Savienības republikas	ESAO (OECD) valstis	Cita	Ārvalstnieki kopā
Vīzu saņemšana					
Ļoti vienkārša vai drīzāk vienkārša	42,3	24,1	37,5	18,2	35,4
Drīzāk sarežģīta vai ļoti sarežģīta	41,4	50	33,8	60	43,7
Grūti pateikt/NA	16,3	25,9	28,8	21,8	20,9
Kopā	100	100	100	100	100
Negatīvo un pozitīvo vērtējumu skaita attiecība	0,98	2,07	0,9	3,3	1,23
Novērojumu skaits	208	58	80	55	401
Uzturēšanās atļaujas kārtošana					
Ļoti vienkārša vai drīzāk vienkārša	31,7	25,9	36,3	25,4	30,9
Drīzāk sarežģīta vai ļoti sarežģīta	53,8	55,1	43,8	56,4	52,4
Grūti pateikt/NA	14,4	18,9	20	18,2	16,7
Kopā	100	100	100	100	100
Negatīvo un pozitīvo vērtējumu skaita attiecība	1,7	2,13	1,21	2,22	1,7
Novērojumu skaits	208	58	80	55	401
Darba atļaujas kārtošana					
Ļoti vienkārša vai drīzāk vienkārša	32,6	18,5	33,3	25	29,4
Drīzāk sarežģīta vai ļoti sarežģīta	40,4	44,4	43,3	54,2	43,5
Grūti pateikt/NA	26,9	37	23,4	20,9	27,1
Kopā	100	100	100	100	100
Negatīvo un pozitīvo vērtējumu skaita attiecība	1,24	2,40	1,30	2,17	1.48
Novērojumu skaits	89	27	30	24	170

7.7. ĀRVALSTNIEKU UN VIETĒJO STRĀDĀJOŠO ALGU SALĪDZINĀJUMS

Imigrantu un vietējo darbinieku darba algu salīdzināšanai dažādās valstīs ir veltīti daudzi pētījumi¹⁵⁰. Visbiežāk tiek konstatēts, ka imigranti pelna mazāk, nekā vietējie strādnieki ar līdzīgām pazīmēm. Kā redzams 7. tabulā, Latvijā situācija atšķiras, vismaz krīzes periodā, kad mazkvalificētais ārvalstu darbaspēks pārsvarā ir atstājis Latviju.

7. tabula. Imigrantu un līdzīga darba veicēju vietējo darbinieku algu attiecība Anglijā, Īrijā, Vācijā un Zviedrijā (%)

	Anglija 2006 Q4–2008/Q1	Īrija 2006/Q1	Vācija 2006	Zviedrija 2005
Imigranti no jaunajām ES dalībvalstīm		90,5		
Iebrauca 2004. gadā un vēlāk	87,5		78,2	98,5
Iebrauca pirms 2004. gada	96,1		84,7	92,3
Imigranti, kuri nav no ES valstīm	NA	95 ^a	90,5	NA
Imigranti no ES-15 valstīm	NA	97 ^b	96,4	NA

Piezīmes: ^a Izmērot imigrantus no ASV, Kanādas, Austrālijas, Jaunzēlandes un Dienvidāfrikas.

^b Izmērot imigrantus no Anglijas.

Avoti: Skatīt 150. zemteksta piezīmi.

Algu atšķirības ir saistītas gan ar likumu normām, kuras ierobežo ārvalstnieku algu zemāko robežu, gan ar to, ka no ārvalstīm tiek aicināti darbinieki ar prasmēm un kompetencēm, kādi vietējā tirgū ir grūti atrodami.

Aptaujāto ārvalstnieku vidū bija 131 darba ņēmējs, no tiem 92 ir atbildējuši uz jautājumu par algas lielumu, bet 39 nav atbildējuši. Neatbildējušo un atbildējušo sadalījumi gan pa nozarēm un profesijām, gan pēc vecuma, dzimuma, izcelsmes un statusa ir līdzīgi (skatīt 8. tabulu), tāpēc var pieņemt, ka pieejamo novērojumu statistikā analīze sniedz adekvātu priekšstatu par ārvalstnieku algām kopumā.

150 Skatīt Blancflower D. G., Lawton H. (2008), The Impact of the Recent Expansion of the EU on the UK Labor Market. *IZA DP No. 3695* (Table 3); Barrett A., McGuinness S, O'Brien M. (2008), The Immigrant Earnings Disadvantage across the Earnings and Skills Distributions: The Case of Immigrants from the EU's New Member States in Ireland. *IZA DP No. 3479* (Table 7); Brenke K, Yuksel M. Zimmermann, K. F., EU Enlargement under Continuing Mobility Restrictions: Consequences for the German Labor Market. *IZA DP No. 4055* (Table 3); Wadensjo E (2007), Migration to Sweden from the New EU Member States. *IZA DP No. 3190* (Table 9).

8. tabula. Ārvalstnieku-darba ņēmēju, kuri ir un kuri nav atbildējuši uz jautājumu par algas lielumu, statistiskais portrets (%)

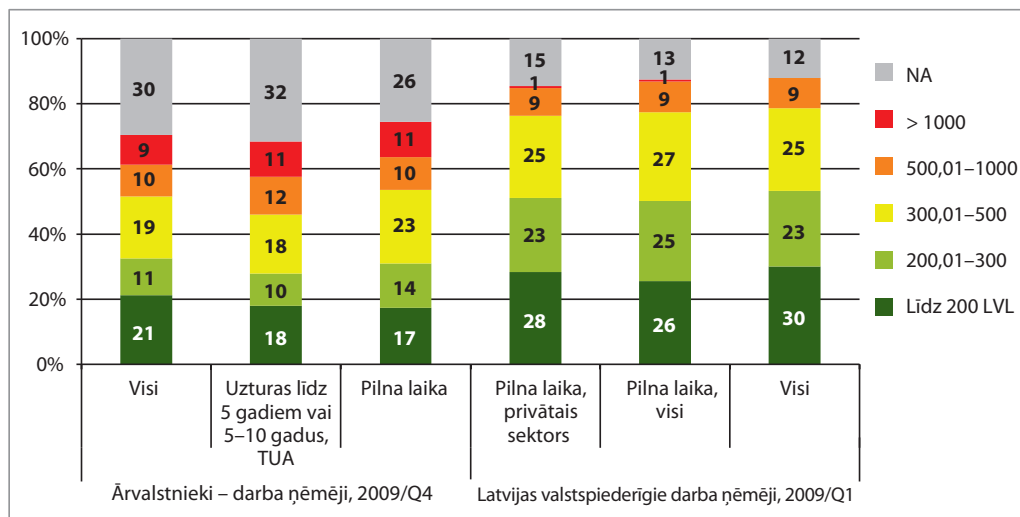
	Ir atbildējuši	Nav atbildējuši
Izcelsme		
Krievija, Ukraina vai Baltkrievija	54,4	46,2
Pārējās bijušās Padomju Savienības republikas	13	10,3
ESAO (OECD)	20,7	25,6
Cita	12	18
Vecums		
15–24 gadi	5,4	10,3
25–44 gadi	68,5	66,7
45 gadi un vairāk	26,1	23
Dzimums		
Vīrieši	68,5	66,7
Sievietes	31,5	33,3
Izglītība		
Augstākā vai nepabeigtā augstākā	53,3	59
Vidējā	35,9	25,6
Zemāka nekā vidējā	10,9	15,4
Statuss		
TUA	88	79,5
PUA	8,7	10,3
Cits	3,3	10,2
Profesija Latvijā		
Vadītāji	14,1	18
Speciālisti	33,7	28,2
Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki	5,4	7,7
Kvalificēti un nekvalificēti strādnieki	38,1	23,1
Nav atbildējuši	8,7	23,1
Nozare		
Rūpniecība un enerģētika	13	12,8
Būvniecība	17,4	15,4
Tirdzniecība, ēdināšana un tūrisms	19,6	15,4
Transports, loģistika un komunikācijas	15,2	15,4
Izglītība un veselība	10,9	7,7
Citi pakalpojumi	17,4	23,1
Nav atbildējuši	6,5	10,3
Novērojumu skaits	92	39

21. grafikā salīdzināts ārvalstnieku un vietējo darba ņēmēju sadalījums pēc mēneša neto darba algas lieluma. Redzams, ka ārvalstnieku vidū ir mazāk darbinieku ar algu zem 300 latiem (30%, salīdzinot ar 50% vietējo darba ņēmēju vidū); izslēdzot neatbildējušos, šīs proporcijas, attiecīgi, būtu 42% un 60%). Katrs devītais ārvalstnieks saņem vairāk nekā 1000 latu mēnesī, bet vietējo vidū šī proporcija nesasniedz pat 1%.

22. grafikā darba algu salīdzinājums tiek veikts pa profesiju grupām, kā arī atkarībā no dzimuma un uzturēšanas ilguma. Kā algas rādītājs tiek izmantota mediāna, jo, salīdzinājumā ar vidējo, to mazākā mērā ietekmē atsevišķi "izlecošie" gadījumi. Algas mediānu var uzskatīt par "tipisko" algu. Ārvalstnieku dati attiecas uz 2009. gada 4. ceturksni, bet vietējo strādnieku dati uz 2009. gada 1. ceturksni (4. ceturksnī vietējo algas būtu vēl zemākas). Kopumā, ārvalstnieka tipiskā alga (344 lati) pārsniedz vietēja darbinieka tipisko algu (241 lats) par 43%. Vadītāju vidū algu atšķirība ir 100%, bet citās profesiju grupās tā svārstās no 22% (kvalificētiem strādniekiem un iekārtu operatoriem) līdz 35% (speciālistiem). Imigranta-vīrieša tipiskā alga ir 400 lati (61% virs vietējo vīriešu algas); savukārt, sievietes-ārvalstnieces pelna 300 latus (32% vairāk nekā vietējās). Atzīmēsim, ka šie rezultāti kvalitatīvi nemainās arī tad, kad ārvalstnieku algas tiek salīdzinātas tikai ar vietējo rīdzinieku algām.

Ārvalstnieki, kuri uzturas Latvijā līdz 5 gadiem, pelna par 33% vairāk nekā pārējie imigranti. Ekonometriskā analīze liecina, ka, salīdzinot ar imigrantiem no Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas, ārvalstnieki no citām bijušās Padomju Savienības republikām, pie vienādiem pārējiem apstākļiem, pelna par 26% mazāk, bet imigranti no citām valstīm – par 50% vairāk.

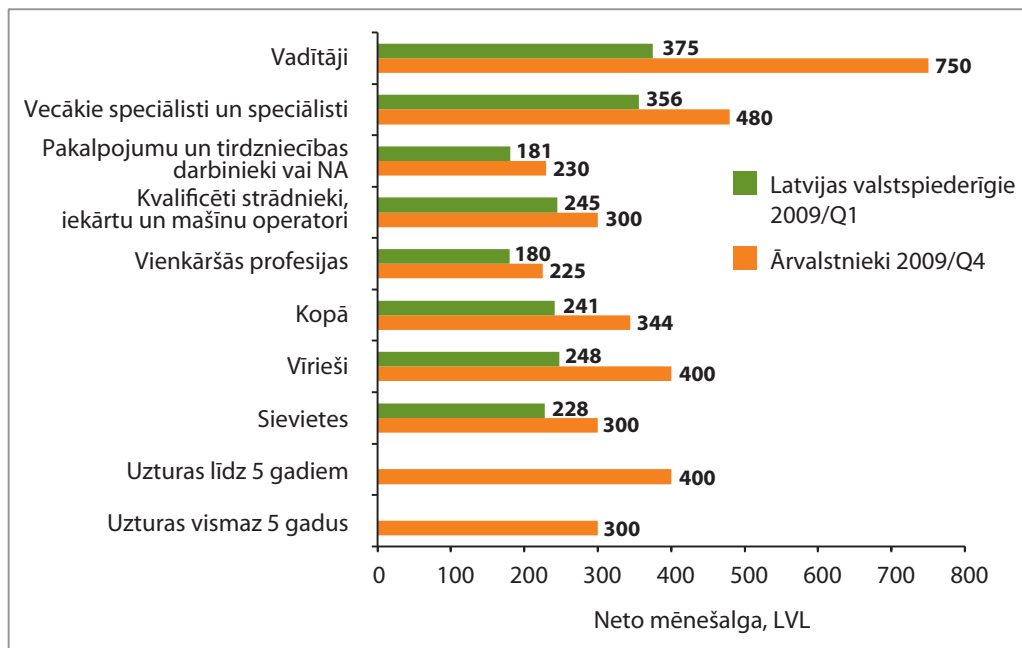
21. grafiks. Ārvalstnieki un vietējie darba ņēmēji pēc mēneša neto darba algas lieluma, LVL

Avots: Aprēķini veikti, izmantojot ārvalstnieku aptaujas un Latvijas darbaspēka apsekojuma datus¹⁵¹.

151 Veicot aprēķinus ar Latvijas darbaspēka apsekojuma datiem, tika izslēgti tie 9,5% respondenti, kuri intervijā atsakās atbildēt uz jautājumu par algas lielumu un kuru algas bija pārņemtas no VID datiem. Tas tika izdarīts tāpēc, ka VID dati parāda tikai oficiāli izmaksātu algas daļu un, līdz ar to, nav salīdzināmi ar pašu darba ņēmēju intervijās sniegtajiem datiem. Šī iemesla dēļ, grafika pēdējā stabiņā parādītais sadalījums nedaudz atšķiras no tā, kas ir parādīts LR Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzē: <http://data.csb.gov.lv/DATABASE/ledzsoc/Istermiņa%20statistikas%20dati/Nodarbinātība%20un%20bezdarbs/Nodarbinātība%20un%20bezdarbs.asp>, tabula 5 (sk. 12.12.2009). Šī atšķirība neietekmē no grafika iegūtos secinājumus.

22. grafiks. Ārvalstnieku un vietējo pilna laika, privātā sektora darba ņēmēju mēneša neto darba algas mediāna, atkarībā no uzturēšanās ilguma, dzimuma un profesijas

7.8. VESELĪBAS APRŪPE UN BĒRNU IZGLĪTOŠANAS IESPĒJAS

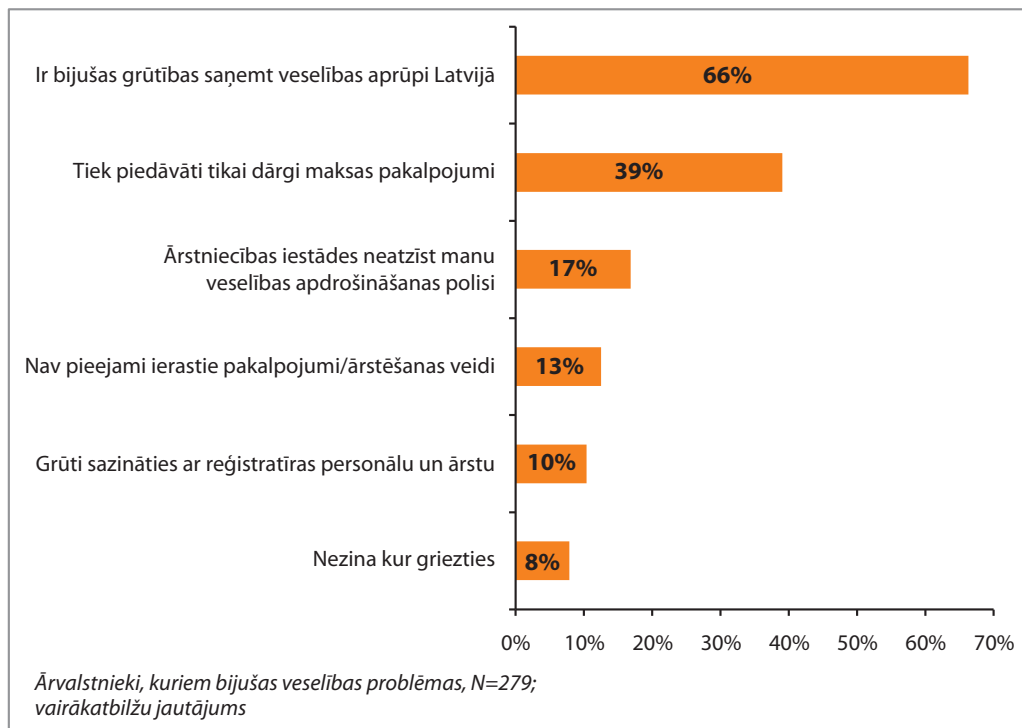
Viens no imigrantu aptaujas mērķiem bija atklāt biežāk sastopamās problēmas, kādas tiem jārisina ikdienas dzīvē Latvijā, tajā skaitā situācijās, kurās ir nepieciešami veselības aprūpes vai izglītības pakalpojumi. 23. grafikā redzams, ka divas trešdaļas no ārvalstniekiem, kuriem uzturēšanās laikā bijušas veselības problēmas, saskārušies ar grūtībām saņemt veselības aprūpi Latvijā. Visbiežāk ir izteikta neapmierinātība par to, ka tiek piedāvāti tikai dārgi maksas pakalpojumi (39% gadījumu), kā arī par to, ka ārstniecības iestādes neatzīst ārvalstnieku veselības apdrošināšanas polisi (17%). Pēc būtības, abas parādības norāda uz vienu un to pašu problēmu: ārvalstniekiem nav pieejama veselības apdrošināšana ar adekvātu cenas un pakalpojumu apvienojumu, bet tā polise, kura viņiem ir obligāti jāiegādājas, iebraucot Latvijā, lielākoties, reāli nedarbojas.

Divas citas problēmas ir saistītas ar komunikācijas šķēršļiem un informācijas trūkumu: 10% no imigrantiem, kuriem bijušas veselības problēmas, atzina, ka viņiem ir grūti sazināties ar reģistratūras personālu un/vai ārstu, bet 8% vispār nezina, kur griezties (skatīt 23. grafiku). Lai gan šīs problēmas skar mazāku imigrantu daļu, nekā pakalpojumu cenu problēma, tās ir ļoti svarīgas un var apdraudēt gan imigrantu, gan (infekcijas slimību gadījumā) vietējo iedzīvotāju veselību. Detalizētākā analīze parāda, ka starp ārvalstniekiem, kuri nezina, kur griezties slimības gadījumā, ir personas ar dažādiem izglītības līmeņiem; strādājošie un nestrādājošie; dzīvojošie lielās pilsētās (ieskaitot Rīgu) un mazās pilsētās; tie, kuri uzturas Latvijā relatīvi nesen un diezgan ilgi. Izcelsmes ziņā šī grupa arī ir nehomogēna un iekļauj imigrantus no Krievijas,

Ukrainas, Baltkrievijas un citām bijušajām padomju republikām, kā arī dažādu Āzijas valstu un Meksikas valstspiederīgos.

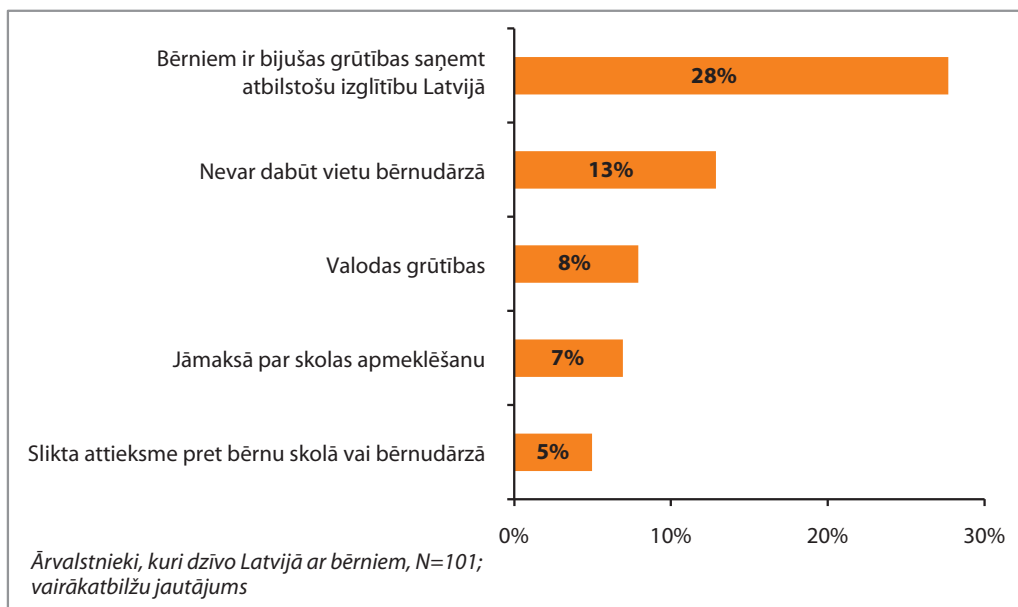
Katrs astotais ārvalstnieks norāda uz ierasto pakalpojumu vai ārstēšanas veidu nepieejamību (skatīt 23. grafiku). Problēmu padziļina tas, ka nav pieejami adekvāti aizvietoņi. Apvienojumā ar citām (augstāk minētajām) grūtībām veselības aprūpes pieejamībā, tas viss, neapšaubāmi, stimulē imigrantu izvēlēties pašārstēšanos, tādējādi palielinot veselības riskus sev un apkārt esošajiem.

23. grafiks. Grūtības saņemt veselības aprūpi Latvijā

To ārvalstnieku vidū, kuri dzīvo Latvijā ar bērniem, 28% atzīst, ka bērnam ir bijušas grūtības saņemt atbilstošu izglītību Latvijā (skatīt 24. grafiku); tajā skaitā 13% nevarēja dabūt vietu bērnudārzā; 8% norāda uz valodas problēmām; 7% nācās maksāt par skolas apmeklēšanu un 5% sastapās ar sliktu attieksmi pret bērnu no skolas vai bērnudārza personāla puses, dažos gadījumos arī no citu bērnu puses. Redzams, ka, ar bērnu izglītošanu saistītās grūtības, ir būtisks šķērslis imigrantu iesakņošanās procesam un samazina to imigrantu daļu, kuri vēlētos palikt Latvijā ilgāk.

24. grafiks. Ar ārvalstnieku bērnu izglītošanu saistītās grūtības Latvijā

Piezīme: Izslēgti tie ārvalstnieki, kuri uzturas: (i) līdz 6 mēnešiem bez UA; (ii) vismaz 5 gadus ar PUA; (iii) vismaz 10 gadus ar TUA.

7.9. ETNISKĀS VAI RELIĢISKĀS DISKRIMINĀCIJAS UN NETAISNĪGAS/AIZVAINOJOŠAS ATTIEKSMES PIEREDZE

Pēc aptaujas datiem, divas piektdaļas ārvalstnieku ir saskārušies ar diskrimināciju, netaisnīgu vai aizvainojošo attieksmi etniskās vai reliģiskās piederības dēļ, tajā skaitā, katrs desmitais šādu pieredzi ir piedzīvojis bieži, bet, gandrīz katrs trešais – dažreiz (skatīt 25. grafiku). Tipiskākās diskriminācijas izpausmes ir aprakstītas 8. nodaļā, kurā sniegta imigrantu interviju analīze. Šajā nodaļā mēģināts ar statistiskās un ekonometriskās analīzes palīdzību, atklāt faktorus, kuri Latvijas apstākļos palielina vai samazina ārvalstnieku diskriminācijas risku. Lai gan šie faktori tiks formulēti pēc imigrantu pazīmēm, dažos gadījumos tas dos iespēju netieši atklāt arī institucionālos un sociālās vides riskus. Iegūtie secinājumi labi saskan ar tiem, kādi iegūti ārvalstnieku intervijās. Tomēr, jāatzīmē, ka, izsmeltoša šī jautājuma izpēte, prasītu daudz vairāk resursu un laika, nekā bija iespējams dotā pētījuma ietvaros¹⁵².

152 Par aptauju instrumentiem, uztvertās etniskās diskriminācijas analīzei, skatīt Brown T. N. (2001) Measuring self-perceived racial and ethnic discrimination in social surveys. *Sociological Spectrum*, **21** (3), pp. 377–392; Contrada R. J., Ashmore R. D., Gary M. L., Coups E., Egeth J. D., Sewell A., et al. (2001). Measures of ethnicity-related stress: Psychometric properties, ethnic group differences, and associations with well-being. *Journal of Applied Social Psychology*, **31**, pp. 1775–1820; Brondolo E., Kelly K.P., Coakley V., Gordon T., Thompson S., Levy E et al. (2005). The Perceived Ethnic Discrimination Questionnaire: Development and Preliminary Validation of a Community Version. *Journal of Applied Social Psychology*, **35** (2), pp. 335–365; Broudy R., Brondolo E., Coakley V., Brady N., Cassells A., Tobin J. N., Sweeney M. (2007). Perceived Ethnic Discrimination in Relation to Daily Moods and Negative Social Interactions. *Journal of Behavioral Medicine* **30** (1), pp. 31–43.

Ņemot vērā, ka sadzīvē etniskajai (vai rasu) diskriminācijai parasti ir pakļauti vizuāli atšķirīgu grupu piederīgie, varētu sagaidīt, ka ar diskrimināciju visbiežāk varētu saskarties imigranti no tālajām Āzijas un Āfrikas zemēm, bet visretāk – imigranti no Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas¹⁵³. To apstiprinājušas arī 2005. un 2006. gadā veiktās aptaujas par sabiedrības attieksmi pret imigrantiem¹⁵⁴.

25(a). grafiks šo hipotēzi arī apstiprina: Uzturoties Latvijā, ar diskrimināciju ir saskārušies 32% imigrantu no Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas (tajā skaitā 4% bieži); 36% iebraucēju no citām bijušās Padomju Savienības republikām (tajā skaitā 12% bieži); 48% ASV, Kanādas, Austrālijas un Jaunzēlandes valstspiederīgo¹⁵⁵ (tajā skaitā 23% bieži); 60% Āzijas, Latīņamerikas un Āfrikas izcelsmes ārvalstnieku (tajā skaitā 14% bieži).

Diskriminācijas pieredze, atkarībā no ārvalstnieku statusa un uzturēšanas ilguma, ir apkopota 25(b). grafikā. Šeit atšķirības starp grupām ir mazāk izteiktas nekā izcelsmes gadījumā: kopumā, visvairāk cietušo no etniskās vai reliģiskās diskriminācijas ir starp imigrantiem, kuri uzturas Latvijā no 1 līdz 2 gadiem (44%), vai vismaz 5 gadus (46%), bet vismazāk (32%) – starp tiem, kuri uzturas Latvijā no 2 līdz 3 gadiem¹⁵⁶. Tas var tikt skaidrots saistībā ar imigranta uzturēšanās ilgumu Latvijā: (1) ārvalstnieki, no grupām ar augstu diskriminācijas risku, retāk, nekā citi, paliek Latvijā 2 gadus vai ilgāk; (2) ārvalstnieki, kuri pavadījuši Latvijā ilgāku laiku, iespējams, ir piedzīvojuši vairāk diskriminācijas gadījumus.

Ārvalstnieki, kuri uzturas Latvijā uz TUA pamata, pēc diskriminācijas pieredzes, praktiski neatšķiras no visu aptaujāto kopuma (skatīt 25(b). grafiku). Savukārt, pārējo divu imigrantu grupu (ar PUA un bez UA) vidū diskriminācijas pieredzes izplatība *statistiski* neatšķiras no tās, kāda ir vērojama starp ārvalstniekiem ar TUA¹⁵⁷. Tas, ka no ārvalstniekiem ar PUA mazāk nekā 3% ir saskārušies ar diskrimināciju *bieži*, ir izskaidrojams ar to, ka šīs grupas vidū dominē Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas valstspiederīgie (trīs ceturtdaļas no visiem, salīdzinot ar, apmēram, pusi starp ārvalstniekiem ar TUA un, apmēram, vienu ceturtdaļu starp tiem, kam nav UA).

153 Ir jāņem vērā, ka arī šo valstu pilsoņu vidū ir zināma daļa vizuālo minoritāšu pārstāvju. Tomēr viņi, tāpat, kā citu bijušās Padomju Savienības republiku valstspiederīgie, spēj komunicēt ar vietējiem vismaz krievu valodā, turklāt sociālais attālums no vietējiem un kultūras atšķirības ar vietējiem ir mazākas, nekā imigrantiem no "eksotiskajām" valstīm. Skatīt Zepa, B., Šupule, I., Krastiņa, L., et al. (2004). *Etniskā tolerance un Latvijas sabiedrības integrācija*. Rīga: BISS.

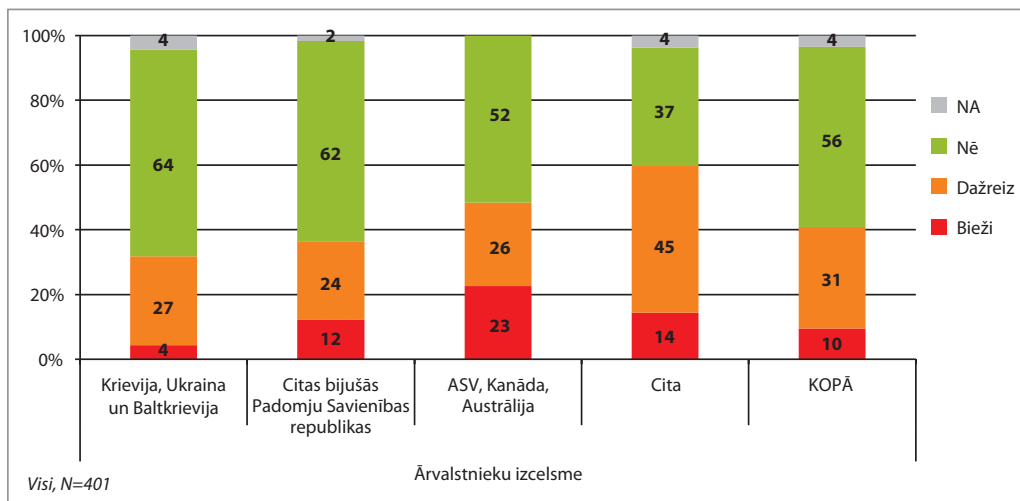
154 SKDS (2005) *Sabiedrības attieksme pret darbaspēka migrāciju*. Rīga: SKDS; SKDS (2006) *Sabiedrības integrācijas aktuālākie aspekti*. Rīga: SKDS.

155 Faktiski, šajā grupā dominē ASV pilsoņi, kuru vidū ir daudz vizuālo minoritāšu pārstāvju.

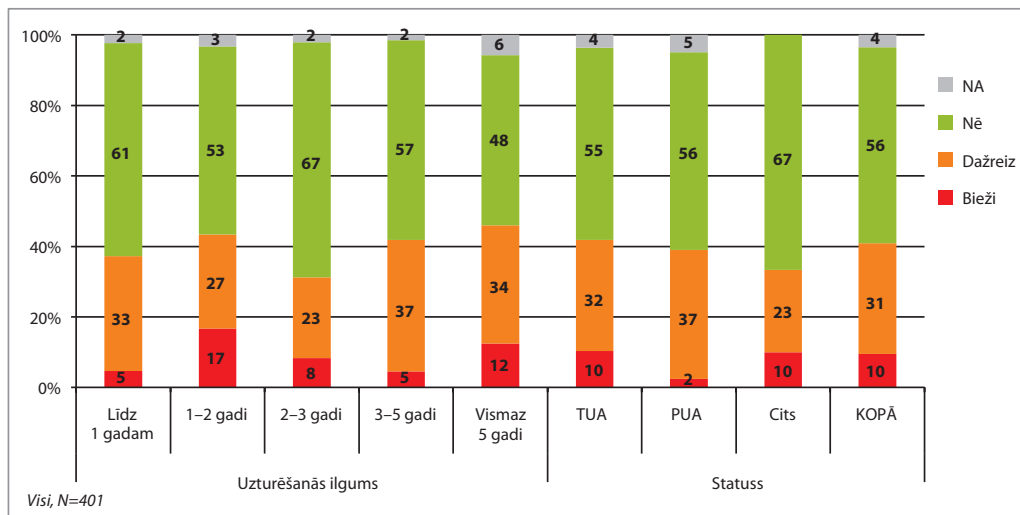
156 Turklāt, šīs atšķirības nav statistiski nozīmīgas, jo vērtējumu standartklūdas ir robežās no 4 līdz 7 procentpunktiem.

157 Nelielo izlases apjomu dēļ (41 un 30 respondenti, respektīvi, ar PUA un bez UA), atbilstošo vērtējumu standartklūdas ir diezgan lielas (ap 8 procentpunktiem).

25(a). grafiks. Diskriminācijas pieredze atkarībā no imigrantu izcelsmes

25(b). grafiks. Diskriminācijas pieredze atkarībā no imigrantu uzturēšanās ilguma un statusa

Ar ekonometriskās analīzes palīdzību¹⁵⁸, tika identificēti sekojošie faktori, kuri, pie vienādiem pārējiem apstākļiem, būtiski palielina diskriminācijas risku:

- Izcelsmē ārpus bijušās Padomju Savienības;
- Uzturēšanās ilgums no viena līdz diviem gadiem vai vismaz 5 gadus;
- Veselības problēmas;
- Jaunība (pieaugot vecumam, risks nemitīgi samazinās);
- Nestrādājošajiem diskriminācijas risks ir daudz lielāks;
- Dzīvošana mazās pilsētās vai lauku apvidos;
- Mazākā mērā – bērnu esamība un augstākā (vai nepabeigta augstākā) izglītība.

Pirmo divu faktoru iedarbības interpretācija jau tika sniegta iepriekš. Veselības un bērnu faktoru analīze norāda uz paaugstināto diskriminācijas risku veselības aprūpes un izglītības iestādēs. Vecuma faktora ietekme skaidrojama ar vides apstākļiem: jaunieši, imigranti biežāk uzturas specifiskās izklaides vietās, klubos, kuros vairāk pulcējas jaunieši un kur diskriminācijas un aizvainojošas attieksmes izpausmes varētu būt sastopamas biežāk, nekā citur. Nodarbinātības faktora analīze parāda, ka nestrādājošajiem diskriminācijas risks ir daudz lielāks, jo, pirmkārt, vizuālo minoritāšu pārstāvjiem, salīdzinot ar latviešiem, krieviem, ukraiņiem un baltkrieviem, Latvijā ir nozīmīgi mazākas izredzes tikt pieņemtiem darbā gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā¹⁵⁹. Tas nozīmē, ka daļa no nestrādājošajiem ārvalstniekiem varēja saskarties ar diskrimināciju darba meklējumos. Otrkārt, nodarbinātie lielu sava laika daļu pavada darba vietās, kur, visticamāk, etniskās diskriminācijas risks ir zemāks, nekā sadzīvē¹⁶⁰.

Mazo pilsētu un lauku iedzīvotāji, kopumā, ir konservatīvāki un mazāk iecietīgi pret "svešiniekiem", nekā lielo pilsētu iedzīvotāji: 2006. gadā veiktajā pētījumā, vidēji, 12,6% Latvijas iedzīvotāju, vecumā no 15 līdz 75 gadiem, norādīja, ka negribētu dzīvot kaimiņos ar imigrantiem, bet lauku apvidos šī proporcija sasniedza 17% un Vidzemē (kur nav lielo pilsētu) – 25%¹⁶¹. Savukārt, lielajās pilsētās ārvalstnieki ir biežāk sastopami un līdz ar to tiek uztverti kā normāla pilsētas vides sastāvdaļa. Turklāt, lielajās pilsētās ir vairāk izplatītas svešvalodu zināšanas, kuras atvieglo komunikāciju ar imigrantiem.

158 Skatīt 149. zemteksta piezīmi.

159 Skatīt LLU (2007) *Latvijas un tās reģionu darba tirgus specifiskas problēmas*. Jelgava: Labklājības ministrija (4. un 5. tabulas Pielikumā 5.3.1. sadaļai).

160 Tas nenozīmē, ka imigranti nav pakļauti diskriminācijai darba vietās; piemēram Krčmar, R., Ozernaya O. (red.) (2009) *The situation of migrants from Belarus, Moldova and Ukraine on the Labour Markets of Latvia, Lithuania, Hungary, Poland and the Slovak Republic*. Kyiv: European Commission, <http://soderkoping.org.ua/files/pages/20468/2.pdf> (60. lpp.) ziņo par neapmaksātām virsstundām un zemāku, nekā solītā, darba samaksu. Tomēr, šie pārkāpumi parasti netiek uztverti kā etniskā diskriminācija, bet drīzāk kā diskriminācija uz imigranta (vai nelegāli nodarbinātā) statusa pamata.

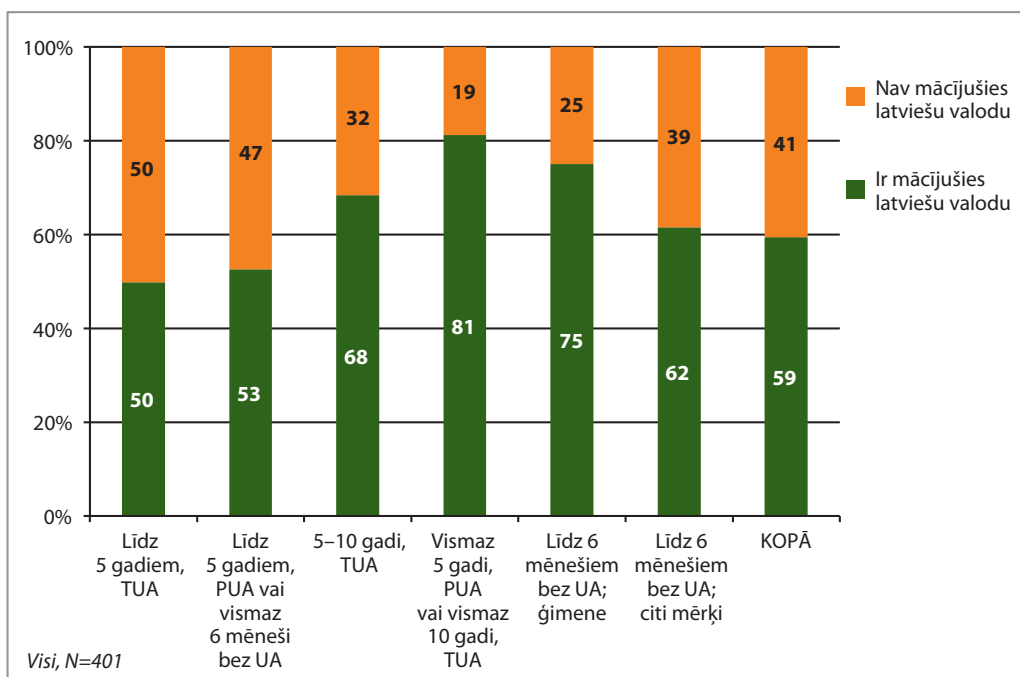
161 SKDS (2006) *Sabiedrības integrācijas aktuālākie aspekti*. Rīga: SKDS (93.–94. lpp.).

7.10. LATVIEŠU VALODAS PRASMJU APGUVES PIEREDZE

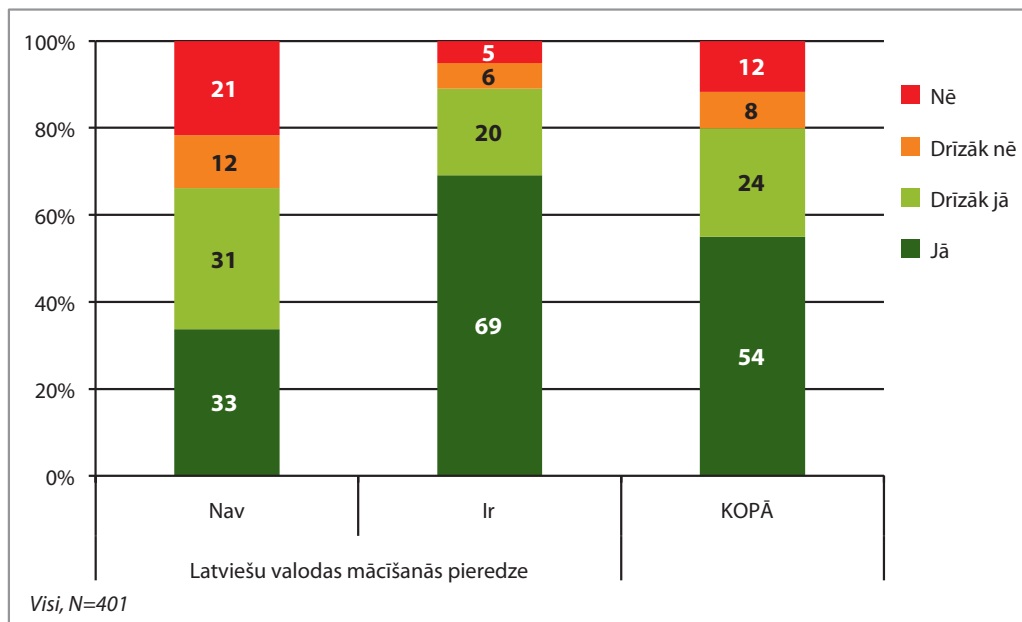
Latviešu valodas prasmju apguves pieredze ir pusei no ārvalstniekiem, kuri Latvijā uzturas līdz 5 gadiem ar TUA, un trijām piektdaļām no visiem imigrantiem (skatīt 26(a). grafiku). Kopumā, šī proporcija pieaug, līdz ar uzturēšanas ilgumu, un sasniedz četras piektdaļas starp ārvalstniekiem ar PUA, kā arī starp tiem, kuri uzturas Latvijā vismaz 10 gadus ar TUA. Interesanti, ka to ārvalstnieku vidū, kuri uzturas Latvijā līdz 6 mēnešiem bez UA, vairāk nekā trīs piektdaļas ir mācījušies latviešu valodu (šajā grupā ir studenti, misionāri un tie, kuri iebruca sakarā ar ģimenes apvienošanu).

26(b). grafikā ir apkopota informācija par ārvalstnieku vēlmi mācīties latviešu valodu, atkarībā no tā, vai viņiem jau bija šāda pieredze. Kopumā, vairāk nekā trīs ceturtdaļas no visiem ārvalstniekiem atbildēja "Jā" (54%) vai "Drīzāk jā" (24%) uz jautājumu, vai viņi vēlētos mācīties latviešu valodu. Neplāno mācīties latviešu valodu tikai katrs devītais starp tiem, kuri jau ir mācījušies latviešu valodu, un katrs trešais starp pārējiem imigrantiem.

26(a). grafiks. Ārvalstnieku latviešu valodas mācīšanās pieredze, atkarībā no uzturēšanās ilguma un statusa

26(b). grafiks. Ārvalstnieku vēlme mācīties latviešu valodu, atkarībā no pieredzes

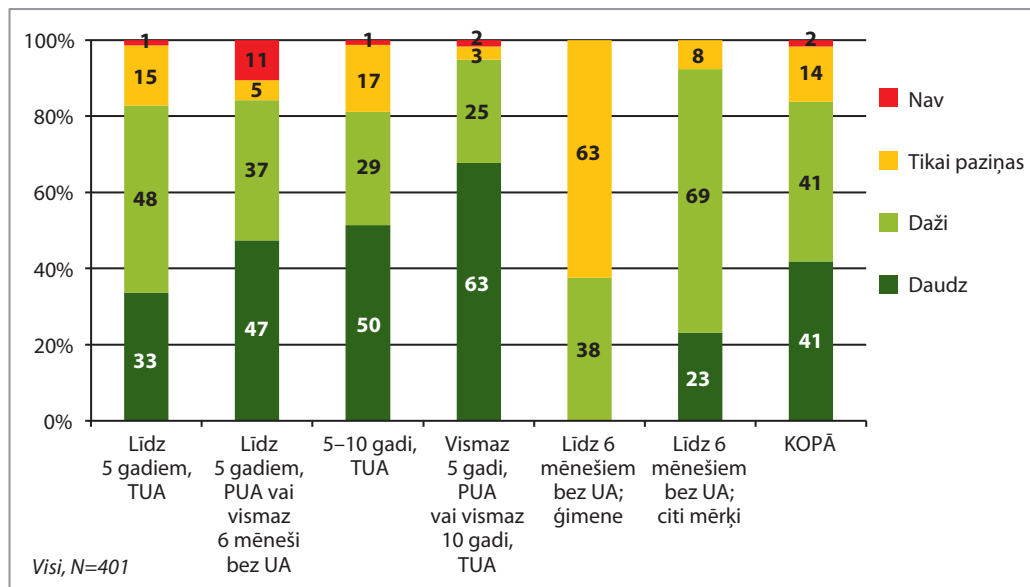
7.11. IMIGRANTU IEKĻAUŠANĀS SOCIĀLAJĀ VIDĒ

Šajā sadaļā tiks apskatīti tādi ārvalstnieku iekļaušanās aspekti, kā sociālo tīklu izveidošana, laulāto draugu (vai kopdzīves partneru) un nepilngadīgo bērnu esamība Latvijā un sekošana līdzi vietējiem notikumiem.

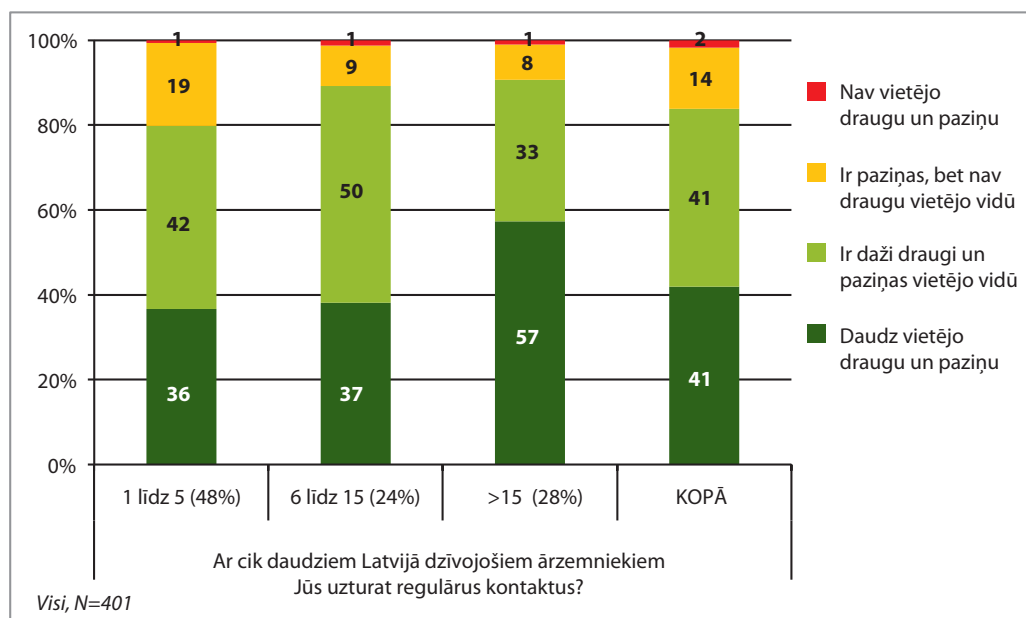
Imigrantu iekļaušanās, akulturācijas un integrācijas procesos, sociālie kontakti ar "vietējiem" spēlē ļoti svarīgu lomu. 27(a). grafikā redzams, ka gan vietējo draugu un paziņu skaits, gan draugu īpatsvars šajā skaitā, pieaug, līdz ar ārvalstnieka uzturēšanās ilgumu Latvijā, bet noteikta loma ir arī uzturēšanās statusam (drošāks statuss veicina sociālos kontaktus) un ieršanās mērķiem (tiem, kuri uzturas Latvijā līdz 6 mēnešiem, ir daudz vairāk sociālo kontaktu, ja viņi ieradusies sakarā ar darbu vai studijām, nekā, ja tas noticis ģimenes apvienošanas nolūkā). To ārvalstnieku vidū, kuri uzturas Latvijā līdz 5 gadiem ar TUA, katram trešajam ir daudz vietējo draugu un paziņu, bet pusei ir daži vietējie draugi un paziņas. Starp tiem, kuri uzturas Latvijā 5 līdz 10 gadus ar TUA, šīs proporcijas mainās vietām, liecinot par sociālā tīkla palielināšanos. Savukārt, starp tiem, kuri uzturas Latvijā vismaz 5 gadus ar PUA vai, vismaz 10 gadus ar TUA, jau divām trešdaļām ir daudz draugu un paziņu vietējo vidū.

Lai noskaidrotu, vai sociālie kontakti ar citiem Latvijā dzīvojošajiem ārvalstniekiem aizvieto vai papildina kontaktus ar vietējiem, respondentiem tika uzdots jautājums "Ar cik daudziem Latvijā dzīvojošajiem ārvalstniekiem Jūs uzturat regulārus kontaktus?" Kā redzams 27(b). grafikā, starp abu veidu sociālo kontaktu intensitāti pastāv pozitīva korelācija, kura visticamāk atspoguļo personības īpašības (atklātību un spēju komunicēt). Tas dod pamatu apgalvot, ka kontakti ar citiem imigrantiem netraucē ārvalstnieku iekļaušanos Latvijas sabiedrībā.

27(a). grafiks. Ārvalstnieki, pēc vietējo draugu un paziņu skaita, atkarībā no uzturēšanās ilguma un statusa

27(b). grafiks. Ārvalstnieki, pēc vietējo draugu un paziņu skaita, atkarībā no kontaktu skaita ar citiem ārvalstniekiem Latvijā

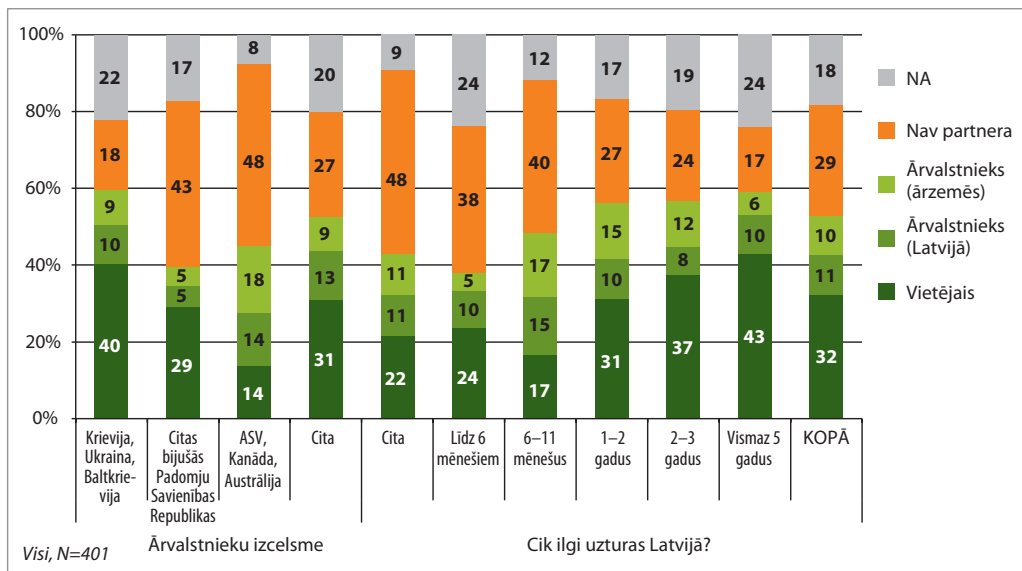
Ar ekonometriskās analīzes palīdzību¹⁶² tika pierādīts, ka, pie vienādiem pārējiem apstākļiem, atsevišķo vietējo draugu un paziņu skaits:

- Pieaug, līdz ar uzturēšanos ilgumu (vislielākie lēcieni vērojami ilgumam pārsniedzot 1 un 2 gadus);
- Ir mazāks imigrantiem no valstīm, kuras nepieder pie bijušās Padomju Savienības un nav arī ESAO dalībvalstis vai partnervalstis (tas norāda uz lielāku sociālu attālumu, skat. 149. zemteksta piezīmi);
- Ir lielāks imigrantiem ar latviešu valodas zināšanām (hipotēze par apgriezto kauzalitāti tiek noraidīta);
- Starp imigrantiem no ESAO valstīm ir lielāks tiem, kuri pārvalda krievu valodu;
- Ir lielāks nodarbinātajiem (darba kolēģi ir uzskatāmi par paziņām un bieži kļūst par draugiem);
- Ir lielāks personām bez augstākās izglītības, it īpaši studentiem (tas ir izskaidrojams ar to, ka studentiem kontakti studiju procesā veidojas dabiski; savukārt mazāk kvalificētiem darbiniekiem, parasti, ir vairāk sava līmeņa darba kolēģu, nekā speciālistiem);
- Ir lielāks ārvalstniekiem, kuri dzīvo Latvijā ar nepilngadīgiem bērniem (skolā vai bērnudārzā izveidojas kontakti ar citu bērnu vecākiem);
- Samazinās ar vecumu (jauni cilvēki parasti ir atvērtāki jauniem kontaktiem).

Ārvalstnieku laulāto draugu (kopdzīves partneru) raksturojums ir sniegts 28. grafikā. Katram trešajam imigrantam ir vietējais laulātais draugs vai kopdzīves partneris. Savukārt, katrs desmitais ārvalstnieks dzīvo Latvijā ar laulāto/partneri, kurš arī ir ārvalstnieks. Vietējie kopdzīves partneri ir diviem no katriem pieciem imigrantiem no Krievijas, Ukrainas vai Baltkrievijas, gandrīz katram trešajam imigrantam no pārējām bijušās Padomju Savienības valstīm, tāpat, katram trešajam no Āzijas, Latīņamerikas vai Āfrikas, bet tikai katram septītajam ASV, Kanādas vai Austrālijas valstspiederīgajam (skatīt 28. grafika kreiso pusi). Jo ilgāku laiku ārvalstnieks uzturas Latvijā, jo lielākas izredzes, ka viņam/viņai ir vietējais partneris/-re; īpaši uzskatāmas izmaiņas šajā ziņā ir vērojamas pēc diviem uzturēšanas gadiem (skatīt 28. grafika labo pusi).

162 Tika izmantots sakārtota probita regresijas modelis, skatīt 149. zemteksta piezīmi.

28. grafiks. Ārvalstnieku laulāto draugu (kopdzīves partneru) raksturojums, atkarībā no izcelsmes un uzturēšanās ilguma

9. tabulā ir apkopota informācija par ārvalstnieku nepilngadīgajiem bērniem. Katrs piektais no pētījuma tiešās mērķa grupas (ārvalstniekiem, kuri uzturas Latvijā līdz 5 gadiem uz TUA pamata), dzīvo Latvijā ar (vismaz vienu) nepilngadīgo bērnu. Visu ārvalstnieku vidū šī proporcija sasniedz vienu ceturto daļu. Trijiem no katriem pieciem imigrantiem vispār nav nepilngadīgu bērnu.

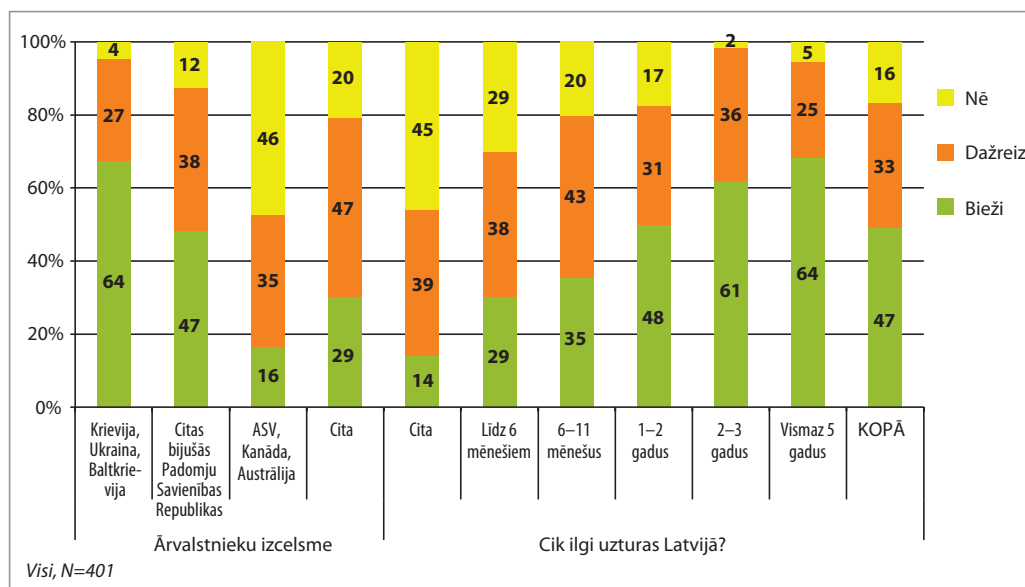
9. tabula. Ārvalstnieku nepilngadīgie bērni (%)

	Ārvalstnieki ar TUA, uzturas Latvijā līdz 5 gadiem	Visi ārvalstnieki
Dzīvo Latvijā ar bērnu (-iem)	19,9	25,4
Plāno pārcelt bērnus uz Latviju	1,4	1,2
Neplāno pārcelt bērnus uz Latviju	8,1	5,2
Nav atbildējis	8,1	8,5
Nav bērnu	62,4	59,6
Kopā	100	100

Svarīga imigrantu iekļaušanas pazīme ir – sekošana līdz sabiedriskās dzīves notikumiem Latvijā. Kā liecina 29. grafiks, gandrīz puse ārvalstnieku notikumiem Latvijā seko medijos bieži un katrs trešais to dara dažreiz. Ārvalstnieku interese par notikumiem Latvijā ir atkarīga gan no imigranta izcelsmes reģiona (citiem vārdiem, no sociālā attāluma), gan no uzturēšanas ilguma. Notikumiem Latvijā seko medijos bieži divas trešdaļas no Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas izcelsmes imigrantiem, mazāk nekā puse no citām bijušās Padomju Savienības republikām; katrs sestais no Ziemeļamerikas un Austrālijas izcelsmes imigrantiem; mazāk nekā katrs trešais no pārējiem ārvalstniekiem. Savukārt, vispār neseko vietējiem notikumiem tikai 4% Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas izcelsmes imigrantu un 12% pārējo iebraucēju no bijušās Padomju Savienības, bet 46% Ziemeļamerikas un Austrālijas izcelsmes imigrantu un katrs piektais no pārējiem ārvalstniekiem.

Interese par norisēm Latvijā ļoti strauji pieaug, līdz ar uzturēšanas ilgumu. Bieži seko vietējiem notikumiem tikai katrs septītais no tiem, kuri Latvijā uzturas līdz 6 mēnešiem, katrs trešais to ārvalstnieku vidū, kuri uzturas Latvijā no viena līdz diviem gadiem un gandrīz puse no tiem, kuri uzturas no diviem līdz trijiem gadiem. Starp imigrantiem, kuri uzturas Latvijā vismaz trīs gadus, šī proporcija jau pārsniedz trīs piektdaļas un gandrīz nav tādu, kuri vispār neseko vietējiem notikumiem (skatīt 29. grafiku).

29. grafiks. Sekošana notikumiem Latvijā, atkarībā no ārvalstnieku izcelsmes un uzturēšanās ilguma

7.12. CIK ILGI IMIGRANTI PLĀNO PALIKT LATVIJĀ?

Kāds ir imigrantu sadalījums pēc plānotā uzturēšanas ilguma? Kādi faktori ietekmē ārvalstnieku vēlmi palikt Latvijā pavisam? Šie jautājumi ir kritiski svarīgi no imigrācijas politikas veidošanas viedokļa.

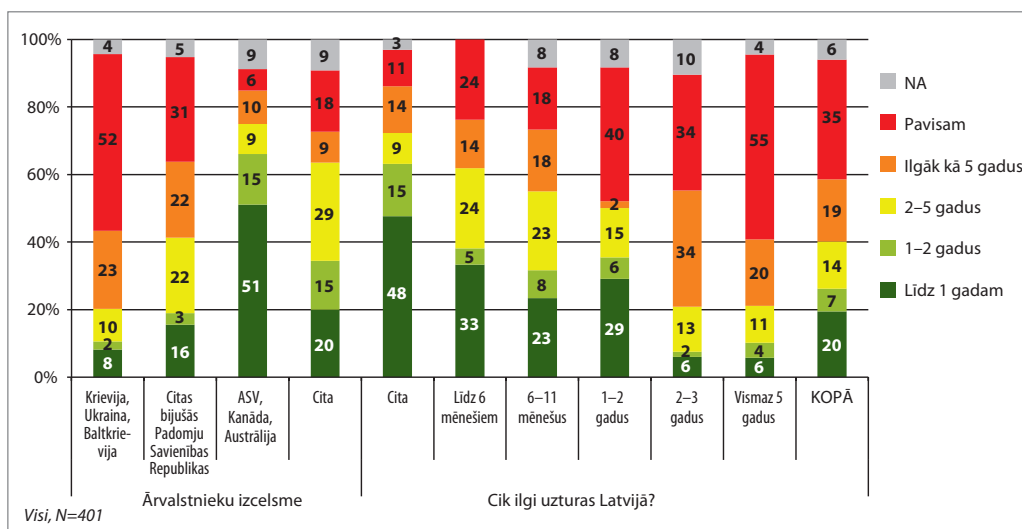
Ārvalstnieku turpmākās uzturēšanas plāni, atkarībā no izcelsmes un uzturēšanas ilguma, ir apkopoti 30(a). grafikā. Redzams, ka vairāk nekā puse no visiem imigrantiem, plāno palikt Latvijā ilgāk nekā 5 gadus (19%) vai pavisam (35%). Palikt Latvijā pavisam gribētu vairāk nekā puse Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas izcelsmes imigrantu un katrs trešais no citām, bijušajām Padomju Savienības republikām. Savukārt, starp imigrantiem no Āzijas (ārpus bijušās Padomju Savienības), Āfrikas un Latīņamerikas valstīm šī proporcija ir 18%, bet starp ASV, Kanādas un Austrālijas valstspiederīgajiem – tikai 6% (skatīt 30(a). grafika kreiso pusi).

Kopumā, potenciāli pastāvīgo Latvijas iedzīvotāju īpatsvaram, imigrantu vidū, ir tendence pieaugt, līdz ar uzturēšanas ilgumu, bet nozīmīgākie lēcieni (no 18% uz 40% un no 34% uz 55%) ir vērojami pēc diviem un pēc pieciem gadiem (skatīt 30(a). grafika labo pusi). Savukārt, 30(b). grafika kreisajā pusē, redzams, ka vislielākais šīs grupas īpatsvars ir starp ārvalstniekiem vecumā no 35 līdz 44 gadiem (45%), kā arī starp tiem, kuriem ir 55 gadi un vairāk (52%).

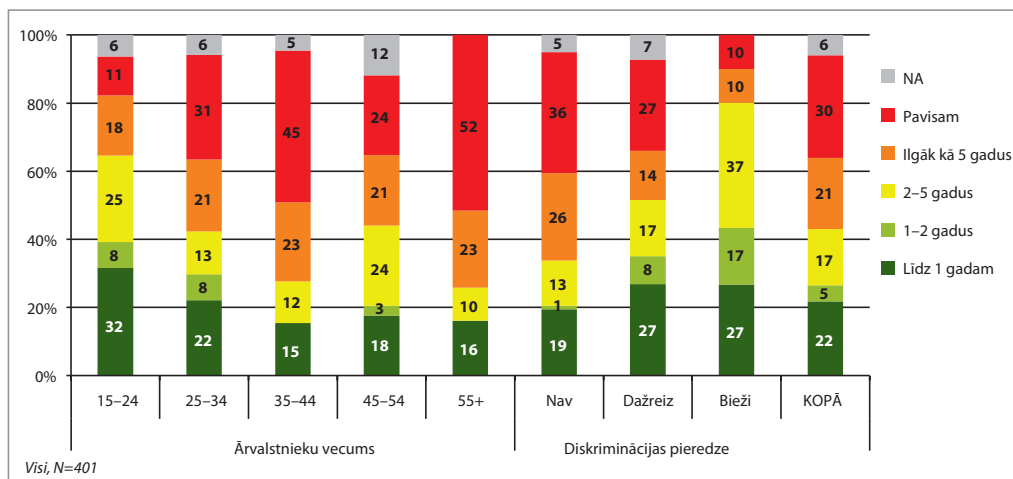
Starp imigrantiem, kuri, uzturēšanas laikā Latvijā, nav saskārušies ar etniskās diskriminācijas izpausmēm, katrs trešais plāno palikt Latvijā pavisam. Savukārt, starp tiem, kuri ir saskārušies ar diskrimināciju vai aizvainojošu attieksmi, tikai katrs ceturtais gribētu kļūt par Latvijas valstspiederīgo (skatīt 30(b). grafika labo pusi).

Palikt Latvijā uz visiem laikiem, aptaujas brīdī, plānoja katrs devītais no ārvalstniekiem bez UA, katrs trešais no imigrantiem ar TUA un trīs no katriem pieciem, kuri uzturas Latvijā ar PUA (skatīt 30(c). grafiku).

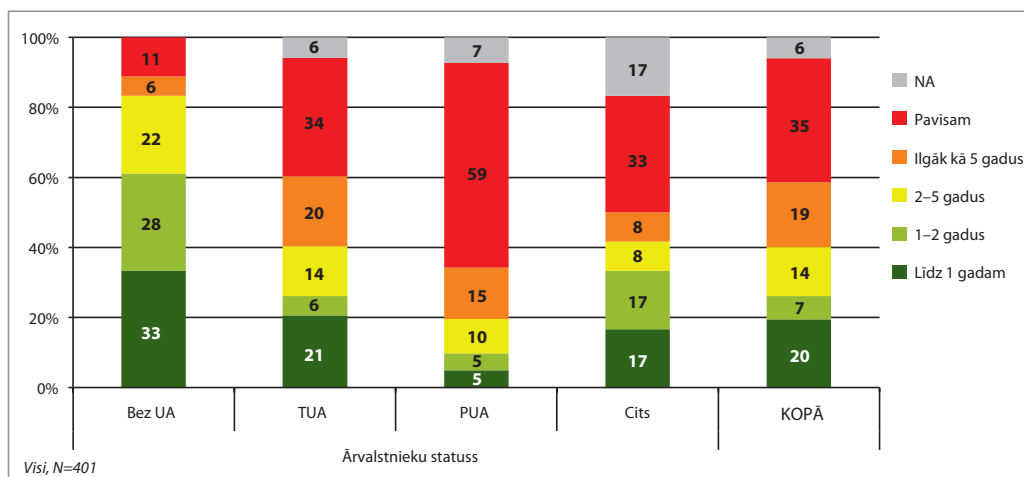
30(a). grafiks. Cik ilgi šobrīd Jūs plānojat vēl palikt Latvijā? (atkarībā no izcelsmes un uzturēšanās ilguma)

**30(b). grafiks. Cik ilgi šobrīd Jūs plānojat vēl palikt Latvijā?
(atkarībā no vecuma un diskriminācijas pieredzes)**

**30(c). grafiks. Cik ilgi šobrīd Jūs plānojat vēl palikt Latvijā?
(atkarībā no statusa)**

Ekonometriskās analīzes¹⁶³ rezultāti ļauj identificēt sekojošus faktorus, kuri būtiski ietekmē varbūtību, ka ārvalstnieks plānos palikt Latvijā pavisam (pie vienādiem pārējiem apstākļiem):

Pozitīvi:

- Krievijas, Ukrainas vai Baltkrievijas izcelsme;
- Uzturas Latvijā vismaz 3 gadus;
- Ir vietējais laulātais draugs vai kopdzīves partneris.

163 Skatīt 149. zemteksta piezīmi.

Negatīvi:

- Nav draugu vietējo vidū;
- Diskriminācijas un/vai netaisnīgas/aizvainojošas attieksmes pieredze;
- Jaunība (vēlme palikt Latvijā nemitīgi pieaug, līdz ar vecumu).

Savukārt, imigrantu dzimumam, izglītībai un nodarbinātībai nav statistiski nozīmīgas ietekmes uz plānoto uzturēšanās ilgumu.

Ārvalstnieku, kuri uzturas Latvijā ar TUA, bet plāno palikt šeit pavisam, statistiskais portrets ir sniegts 10. tabulā.

10. tabula. Ārvalstnieki, kuri uzturas Latvijā ar TUA, bet plāno palikt šeit pavisam, vai ilgāk par 5 gadiem, pēc izcelsmes, vecuma, dzimuma, izglītības un darba statusa (%)

	Plāno palikt Latvijā	
	Pavisam	Ilgāk par 5 gadiem vai pavisam
Izcelsme		
Krievija, Ukraina vai Baltkrievija	77,7	72
Pārējās bijušās Padomju Savienības republikas	14,3	16,3
Cita	8	11,7
Vecums		
15–34 gadi	37,5	42,6
35–54 gadi	44,6	41,6
55 gadi un vairāk	17,9	15,8
Dzimums		
Vīrieši	45,6	43,8
Sievietes	55,4	52,2
Izglītība		
Augstākā vai nepabeigtā augstākā	57,1	64
Vidējā vai zemāka	42,9	36
Darba statuss		
Darba ņēmēji	34,8	34,3
Darba devēji un pašnodarbinātie	16,1	19,7
Nestrādā, bet vēlētos strādāt	33	33,7
Nestrādā un negrib strādāt	16,1	12,3
Novērojumu skaits	112	178

8. DARBA DEVĒJU SKATĪJUMS UZ NODARBINĀTO IMIGRANTU INTEGRĀCIJU

8.1. TREŠO VALSTU DARBASPĒKA PIEPRASĪJUMS LATVIJĀ

Trešo valstu valstspiederīgo darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma aspektus pētījumā raksturoja tie darba devēji, kuri ir nodarbinājuši ārvalstniekus. Daļa intervēto norādīja, ka 2008. gada nogalē un 2009. gadā viņu uzņēmumā nodarbināto ārvalstnieku skaits ir pakāpeniski samazinājies, un viņi, beidzoties līgumā noteiktajam laikam, ir aizbraukuši no Latvijas.

Darba devēju nosauktie ārvalstu darbaspēka pieprasījuma iemesli iedalāmi trīs grupās: (1) specifisku profesiju vai īpašas iemaņas apguvušu speciālistu trūkums Latvijā, (2) vietējā darbaspēka trūkums kopumā un (3) starptautisku uzņēmumu politika.

Specifisku profesiju vai īpašas iemaņas apguvušu speciālistu trūkums Latvijā bija raksturīgs daudzām nozarēm – ražošanai, būvniecībai, transporta pārvaldājumiem, restorāniem un individuālajiem pakalpojumiem. Virknē gadījumu, īpašas iemaņas apguvušu speciālistu pieprasījums ir nepārtraukts. To rada, pirmkārt, profesionālās vidējās izglītības piedāvājuma un pieprasījuma nesabalansētība, dažādu profesiju prestiža samazināšanās u.c. līdzīgi faktori. Tā rezultātā, Latvijā trūkst dažādu kvalificētu strādnieku un amatnieku, piemēram, būvniecībā, kuģu būvē, transporta pārvaldījumos un apstrādes rūpniecībā.

"Man [ārvalstnieki] tika nodarbināti tur, kur vietējie nevēlējās strādāt. Vietējie to darbu (..) vairs nepieprot. (..) Man bija vajadzīgi tie viesstrādnieki, lai pārējiem [vietējiem] būtu darbs. Ja man viņu [ārvalstnieku] nebūtu, tad man visi jāatlaiž." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Latvijas fenomens ir tas, ka mūsu nozarē neviena augstskola nesagatavo speciālistus. Augstskolām būtu grūti veidot kādu mācību programmu, jo mums jau viņus nevajag masveidīgi, tā, ka katru gadu no jauna apmāca kādu, bet, no otras puses, ir vajadzīgas ļoti specifiskas zināšanas, lai te pilnvērtīgi strādātu." (darba devējs, ražošana)

Vairāku uzņēmumu pārstāvji stāsta, ka daļu nepieciešamo speciālistu, galvenokārt tos, kuriem ir nepieciešama augstākā izglītība, viņi apmāca tuvējās ārvalstīs. Savukārt, profesionālo vidējo izglītību ieguvušo darbinieku Latvijā nepietiek. Latvijas uzņēmumi daudzus gadus ir iztikuši ar tiem kvalificētajiem strādniekiem, kuri profesionālo vidējo izglītību ir ieguvuši Padomju Savienības laikā, taču ir jārēķinās ar šo speciālistu novecošanos un jaunu trūkumu. Starpnozaru un nozaru iekšējās konkurences dēļ, darba devēji uzskata, ka finansiāli atbalstīt profesionālās vidējās izglītības iegūšanu viņiem nav rentabli.

"(..) Ir daudz [uzņēmumu], kuriem ir savi speciālisti, bet pēdējo 5–10 gadu laikā to skaits ir mazinājies, jo netiek vairs tādi apmācīti, jo nebija pieprasījuma. (..) Šādu, augsti kvalificētu speciālistu pieprasījums visu laiku pieaug, jo pasūtītāji pieprasa arvien augstāku kvalitāti, bet (..) Latvijā šādus speciālistus vairs neapmāca šai jomā. Tāpēc mēs izmantojam citu valstu pieredzējušos speciālistus, sevišķi no Ukrainas." (darba devējs, kuģu būve)

"Faktiski, kuģu būve Latvijā, padomju laikos, balstījās uz ukraiņu un krievu darbaspēku. (..) Kad 90. gadu sākumā viss praktiski apstājās, tad (..) viņi sāka braukt ārā. (..) Tie, kas brauca pie viņiem [citu kuģu būves uzņēmumu Latvijā] pēc izsaukuma, bija tie, kas kādreiz te bija dzīvojuši."

Tie bija vecie, kvalificētie darbinieki. Kādreizējā apmācība, kas notika rūpnīcās, tik tiešām vairs netiek turpināta. Izglītību kuģu būvē arī padomju laikos Latvijā nevarēja iegūt. Tikai Krievijā, Ukrainā. Šeit nav no kurienes ņemt tādus speciālistus. Nekad arī nav bijis.” (darba devējs, kuģu būve)

”Vienubrīd, mēs paši apmācījām savus darbiniekus. Mums bija profesionāli tehniskā skola. Nāca zelta laiki būvniekos, mēs iztērējām savus līdzekļus, bet mums viņus vienkārši nocēla nost.” (darba devējs, kuģu būve)

Papildu faktors, kurš veicina ārvalstu darbaspēka pieprasījumu, var būt nozares darba specifika – mainīgs pakalpojuma pieprasījums un vajadzība saglabāt augstu kvalifikāciju, labas prasmes un iemaņas. Lai darbinieki atbilstu abām prasībām vienlaikus, tiek veidotas mobilas strādnieku brigādes, kuras izpilda darbu tajā uzņēmumā (un attiecīgi – valstī), kurā attiecīgajā brīdī ir darba pieprasījums.

”Ko dod speciālists, kas sēž, kuram nav prakses? Tad labāks ir viesstrādnieks, kuram ir pieredze. Te nav tā sfēra, kurā var trenēties. Viņš atnāk, un viņam ir dotas desmit dienas, lai izdarītu darbu.” (darba devējs, kuģu būve)

“(..) Ir apmācību centrs, kur mēs sertificējam šos [trešo valstu] metinātājus. Ja trūkst kāds Eiropas sertifikāts, tad mēs viņus apmācām, lai būtu atbilstoši Eiropas prasībām. Tas dod mums iespēju izveidot mobilas strādnieku brigādes, kas var izpildīt steidzamus kuģu remontdarbus.” (darba devējs, kuģu būve)

Otrkārt, īpašas iemaņas apguvušu ārvalstu speciālistu ilgtermiņa pieprasījums raksturīgs pakalpojumu nozarēm, kuras piedāvā dienvidu un austrumu tautu virtuvi, netradicionālo medicīnu un skaistumkopšanu. Darba devēji norāda, ka minēto speciālistu pieprasījums netiek pilnībā apmierināts tādēļ, ka izmaksas, kuras rodas, kārtojot darba atļauju un nodarbinot Latvijā ārvalstnieku, ir pārāk augstas un šajās nozarēs – arī grūti atpelnāmas¹⁶⁴.

”Ķīniešu restorāns – tur ar latviešiem vai citu tautību neiztikt – ir jābūt ķīniešu pavāriem. (..) Tā saucās sevis čakarēšana, ja es paņēmu vietējo pavāru ķīniešu vietā. Tad būs ķīniešu ēdiens latviešu gaumē. (..) Es aiziešu jebkur un pateikšu, ka to ēdienu nav ķīniešis taisījis.” (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

”Tur strādā ļoti augstas kvalifikācijas pavāri. Turklāt nav obligāti, lai viņiem būtu profesionālā izglītība. Viņiem šī māka tiek nodota no paaudzes paaudzē. Viņi izjūt to visu garšvielu proporcijas. Mēs mēģinājām vietējos speciālistus apmācīt tam, bet tas ir bezjēdzīgi un nelietderīgi. Ja cilvēki grib baudīt eksotisku, ekskluzīvu virtuvi, viņiem būs jāsamierinās, ka te strādās viesstrādnieki.” (jurists)

”Labi, lai ir tie vietējie, bet vai tad viņi zinās ajūrvēdas masāžu? Pie kā viņi mācās? Pie tiem, kas ir iemācījušie šeit kaut ko, un no grāmatām kaut ko izlasījuši. Ir ļoti maz speciālistu, kas var apmācīt. Nav daudz tādu, kam pietiek naudas, lai aizbrauktu uz Indiju un iegūtu ajūrvēdas masāžas specialitāti. Tātad, mēs finālā saņemam nekvalitatīvu produktu.” (darba devējs, individuālie pakalpojumi)

164 Kā rāda darba algu pētījumi Latvijā, sabiedriskās ēdināšanas un individuālo pakalpojumu nozarēs nodarbinātie 2006. gada pirmajā pusē saņēma 35% zemāku atalgojumu nekā izglītības, vecuma, dzimuma, darba stāža u.c. pazīmju ziņā līdzīgas kvalifikācijas (*ceteris paribus*) strādnieki būvniecībā.

Treškārt, nodarbinātajiem ārvalstniekiem var piemist tādas darbā nepieciešamas sociāli psiholoģiskas iemaņas, kādu nav Latvijas darbaspēkam. Apstākļus, kādos nepieciešamas minētās iemaņas, spilgti raksturo šāds piemērs:

"Autovadītāji no trešajām valstīm galvenokārt brauc uz austrumiem. (...) Ja tu brauc uz rietumiem, ja tev viss ir kārtībā ar dokumentiem, ja tu neesi piedzēries, ja tu visu dari pareizi, nepārkāp nekādus noteikumus, tad tur tevi neviens tāpat vien neapstādina, nekas nenervozē, neviens necenšas no tevis izspiest naudu. Bet, ja tu brauc uz Krieviju, tur viss ir pretēji. Tur ir slikti ceļi. Pat tad, ja tev viss ir labi, cenšas tevi sanervozēt, cenšas izspiest naudu, cenšas piespiest izdarīt kaut ko tādu, kam autovadītājs nepiekrīt. It kā mēs nesem no tās vides izgājām, bet Latvijas pilsoņi izvēlas tajā virzienā nebraukt, jo tas viņiem ir stress. Bet cilvēkiem no tās puses tā ir normāla dzīve, viņi no tā nav aizgājuši, viņi pie tā ir pieraduši." (darba devējs, transports)

Savukārt, daļā gadījumu, īpašas iemaņas apguvušu speciālistu darbs ir nepieciešams tikai īsu laiku, piemēram, ir nepieciešamība uzstādīt kādu jaunu iekārtu un apmācīt ar to darboties vietējo darbaspēku, veikt noteikta apjoma darbu, kurš citādi Latvijā ir reti pieprasīts.

"Rūpnieciskie alpīnisti. Uz kustīgās platformas augstumā likt smagu plāksni pie sienas. Ne Latvijā, ne Baltijā, ne Austrumeiropā nevarēja atrast kompāniju, kas to būtu gatava veikt." (darba devējs, būvniecība)

"Viņš šeit tiek aicināts, lai uzsāktu jaunu, lielu projektu. Tās ir Baltijas valstīm nebijušas tehnoloģijas." (darba devējs, ražošana)

Otrs, nozīmīgākais ārvalstu strādnieku pieprasījuma iemesls 2007. un 2008. gadā bija vietējā darbaspēka trūkums kopumā. Īpaši raksturīgi tas bija būvniecībai un citām nozarēm, kurās tiek nodarbināti kvalificēti strādnieki, piemēram, ražošanā un transporta pārvadājumos. Pēdējo nozaru pārstāvji norādīja, ka viņu uzņēmumos piedāvātais atalgojums un sociālās garantijas nevarēja konkurēt ar darba samaksu būvniecībā, kurp pārgāja darbā daļa viņu darbinieku.

"Jā, trūka cilvēku un bija ļoti grūti. Protams, tad vēl notika celtniecība, un tur bija lielākas algas. Neskatoties uz to, ka mums bija sociālās garantijas, nodokļi, darba likumdošana tika ievērota, bija veselības apdrošināšana un pusdienas, tomēr bija grūti atrast cilvēkus." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Pirms diviem, trim gadiem (...) cilvēki, kam tālbraucēja profesija bija visa viņu dzīve, redzēja, ka palīgstrādnieki būvlaukumā pelna daudz vairāk nekā viņi, un vienkārši gāja prom. Līdz ar to trūka autovadītāju, un vienīgā iespēja bija aicināt ārzemniekus." (darba devējs, transports)

Darba roku trūkums un laikietilpīgā ārvalstu darbaspēka uzaicināšanas procedūra, uzņēmējprāt, ilgtermiņā negatīvi ietekmē Latvijas ekonomiku. Pirmkārt, darbaspēka trūkums kavē ilgtspējīgas Latvijas ekonomikas attīstību, piemēram, tas pēdējos gados atturēja uzņēmējus investēt ražošanā, paplašināt savu darbību. Otrkārt, darbaspēka trūkums veicināja strauju, darba ražīguma pieaugumam neatbilstošu, būvniecībā strādājošo atalgojuma paaugstināšanos. Vienlaicīgs būvniecības apjomu pieaugums un darbaspēka trūkums veicināja darba kvalitātes kritumu, kā rezultātā ir uzbūvēts daudz dārgu, nekvalitatīvu ēku.

"Mēs šodien nespējam pieražot produkciju. (...) Mēs pat tagad domājam par jauna ceha celšanu. Es apstājos tikai tādēļ, jo es ar bailēm atminos tos laikus, kad trūka darbinieku un valsts attieksmes dēļ mēs ar lielu nokavēšanos ievēdām viesstrādniekus, cietām smagus materiālos zaudējumus. Otrreiz es ar to negribu saskarties." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Likums ir tā izveidots, ka tas samazina konkurenci vietējo strādnieku vidū. Es uzskatu, ka šis likums ļoti stipri ir vainīgs tajā, ka mums uzpūtās burbulis, kurš, protams, jau ir pārplis, taču bija inflācija, un tas viss bija tāpēc, ka neļāva iebraukt no trešajām valstīm. Vietējiem strādniekiem bija "pirksti vēdekļi", viņi līdz šim brīdim nav no tā atbrivojušies. (..) Viņi līdz šim brīdim atceras, ka ir saņēmuši pusotra tūkstoša latus. Viņi to saņēma ne jau par darbu. Viņi staigāja, izspieda, šantažēja saimniekus – rezultātā viņiem algas auga ne darba dēļ, rezultātā visas cenas auga, un, kaut kādā brīdī, tas viss plīsa, taču, ja šurp laistu iekšā vairāk visādus..." (darba devējs, būvniecība)

"Toreiz, kad trūka darbinieku, to ugunsgrēku jau vajadzēja uzreiz nodzēst. Tā visa dēļ sacēla visas tās šķībās, nekvalitatīvās mājas, jo trūka speciālistu. Ņēma darbā tos, kas pagadās. Vairāk kaitējuma tika nodarīts, nekā labuma." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Trešais ārvalstu darbaspēka pieprasījuma iemesls ir starptautisku uzņēmumu īstenotā politika – uzņēmuma mērķu sasniegšanai tiek pieaicināti zināmi, pārbaudīti speciālisti vai darba grupa, kura tiek pārceļta no vienas valsts uz citu un visās uzņēmuma pārstāvniecībās veic vienu un to pašu funkciju, piemēram, uzsāk jauna produkta piedāvāšanu un apmāca vietējo personālu.

"Nevis tādu speciālistu nav, bet šis projekts vispār ir pārpirkts, es saprotu, no [trešā valsts] pusēs. Līdz ar to, protams, viņi ir vairāk ieinteresēti, lai par atbildīgajiem būtu viņu cilvēki." (darba devējs, ražošana)

Nodarbināto ārvalstnieku uzturēšanās ilgums Latvijā daļēji ir atkarīgs no iepriekš minētajiem ārvalstu darbaspēka pieprasījuma iemesliem. Ja tas ir īpašas, Latvijā pieprasītas iemaņas apguvis speciālists vai starptautiska uzņēmuma piesaistīts speciālists noteiktu mērķu sasniegšanai, tad uzturēšanās ilgumu nosaka iepriekš noslēgtais līgums ar darba devēju, darba apjoms u.tml. Savukārt gadījumos, kad nodarbinātie ārvalstnieki tika uzaicināti tāpēc, ka darba devēji izjuta akūtu vietējā darbaspēka trūkumu, viņi Latvijā, parasti, strādāja gadu.

"Vidēji strādā gadu. Cilvēki nogurst, viņiem vajag mājās. Patiesībā, uz ilgāku laiku nav jēgas." (darba devējs, būvniecība)

"Ir ļoti grūti apmācīt darbiniekus ik pēc trīs mēnešiem. (..) Tāpēc mēs rēķinājāmies, ka tie, kas brauc, strādā te gadu." (darba devējs, ražošana)

"Viņiem pirmais līgums bija noslēgts uz pusgadu. Ar domu, ka pēc tam atkal sāksies sezona, un viņi mums būs ļoti vajadzīgi. (..) Tad sanāca tā, ka trīs no viņiem aizbrauca ātrāk; četri palika līdz līguma beigām." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Ārvalstnieki, kuri atbraukuši no Dienvidu un Austrumu Āzijas valstīm (un strādā galvenokārt pakalpojumu nozarēs), parasti Latvijā uzturas ilgāk, nekā citi nodarbinātie ārvalstnieki. Tam ir vairāki, viens ar otru cieši saistīti, iemesli: (1) dokumentu kārtošanas un darbinieka ceļošanas izmaksas ir augstākas, nekā piesaistot Latvijai tuvāko trešo valstu darbaspēku (sk. turpinājumā dokumentu noformēšanas vērtējumu), (2) darbinieka vēlēšanās atpelnīt ieguldītos resursus, un (3) salīdzinoši zemais darbaspēka atalgojums ārvalstnieka dzimtenē (piemēram, Ķīnā, Indijā vai Taizemē).

"Viņiem bija stingri līgumi noslēgti ar mums uz diviem gadiem. (..) Jo ilga un dārga ir viņu reģistrācijas sistēma tai firmai, kas ar to nodarbojas." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Vairāki pētījumā intervētie darba devēji, kuru uzņēmumos bija nodarbināti trešo valstu valstspiederīgie, atzina, ka atbalsta vietējā darbaspēka nodarbināšanu, tāpēc, sākoties ekonomiskajai lejupslīdei, viņi ir atteikušies no ārvalstu darbaspēka. To ir veicinājis arī Latvijas valsts iestāžu īstenotais spiediens, dažādiem līdzekļiem cenšoties likt šķēršļus ārvalstnieku nodarbināšanai (piemēram, pagarinot termiņuzturēšanās atļauju izskatīšanas laiku, veicot biežas pārbaudes uzņēmumos, kuros turpina strādāt trešo valstu valstspiederīgie u.tml.).

Tomēr, no darba devēju stāstītā izriet, ka pastāv dažas situācijas, kad ārvalstu strādājošie ir būtiski nepieciešami uzņēmumam vai, kaut kādu citu iemeslu dēļ, darba devējs vēlas paturēt šos darbiniekus. Tas notiek šādos gadījumos: (1) ārvalstniekam piemīt īpašas prasmes (piemēram, dienvīdu un austrumu tautu virtuve, netradicionālās medicīnas zināšanas u.tml.), (2) ārvalstnieks ir vērtīgs darbinieks savā specialitātē, kurā ir pietiekams arī vietējā darbaspēka piedāvājums. Tomēr, kā norāda darba devēji, arī šos, skaitliski nedaudzos, nodarbinātos ārvalstniekus Latvijas uzņēmējiem ir grūti saglabāt augsto ārvalstu darbaspēka izmaksu dēļ (ārvalstnieka minimāla alga u.c.) un/vai iepriekš minēto atbildīgo valsts iestāžu likto šķēršļu dēļ. Tā, piemēram, no darba devēju stāstītā redzams, ka austrumu virtuves uzņēmumu ārvalstu darbinieku skaits tiek samazināts minimālās algas pieauguma dēļ, savukārt būvniecības un rūpniecības uzņēmumos – valsts politikas rezultātā.

Neskatoties uz šī brīža ekonomisko lejupslīdi, daudzi darba devēji ir pārliecināti, ka ārvalstu darbaspēks Latvijai atkal būs nepieciešams. Uzņēmēji uzskata, ka pieprasījums būs vēl augstāks, nekā tas bija 2007. gadā, jo šobrīd, 2009. gadā, no Latvijas ir izbraukusi vēl viena daļa iedzīvotāju, kuri būs jāaizstāj ar ārvalstniekiem.

"Kad atsāksies ekonomikas augšupeja, tad atkal trūks darbinieku. Mēs saskarsimies ar to pašu agri vai vēl. Es tai situācijā vairs nokļūt negribu." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"(..) Notiek milzīga izbraukšana. (..) Nevajag sevi mierināt ar ilūzijām, ka viņi atbrauks atpakaļ. Trīsdesmit procenti atgriezīsies, bet septiņdesmit – paliks tur. (..) Bet tad, kad ekonomika atkal ies augšup, vajadzēs strādniekus, tik un tā vajadzēs ārvalstu strādniekus. Gribam mēs to vai negribam, viņus vajadzēs." (darba devējs, būvniecība)

Sagaidot, ka trešo valstu valstspiederīgie atkal būs jāaicina darbā uz Latviju, uzņēmēji uzsver, ka valstij ir savlaicīgi jāizveido darba imigrācijas politikas plāns – redzējums, kādu mērķu vārdā Latvija aicina ārvalstu darbaspēku, kuru trešo valstu piederīgie vislabāk atbilst šiem mērķiem u.tml. Darba devēju viedoklis, kādu tautību piederīgie Latvijai būtu jāpiesaista, sīkāk izklāstīts šīs nodaļas noslēgumā.

8.2. TREŠO VALSTU DARBASPĒKA PRIEKŠROCĪBAS UN TRŪKUMI DARBA DEVĒJU SKATĪJUMĀ

Iepriekš minētais darbu raksturs, kuru izpildei tiek piesaistīti trešo valstu valstspiederīgie, nosaka to, ka vairums nodarbināto ārvalstnieku ir jauna vai vidēja vecuma vīrieši. Lai gan ir pieejami statistikas dati, kuru valstu piederīgie ir saņēmuši darba un uzturēšanās atļaujas Latvijā, vērtīgi ir iepazīties arī ar darba devēju apsvērumiem, izvēloties ārvalstu darbaspēku.

Dienvīdu vai austrumu virtuves, netradicionālās medicīnas un līdzīgu pakalpojumu gadījumos, darba devēju izvēles pamatā ir darbinieka piederība tai kultūrai un videi, kurai ir raksturīgs piedāvātais produkts. Taču gadījumos, kad darba devējs vēlas nodarbināt ārvalstniekus

vietējā darbaspēka trūkuma dēļ, izvēles pamatā ir dažādi citi racionāli apsvērumi – trešā valsts atrodas salīdzinoši tuvu Latvijai, uzņēmumam ir labi kontakti attiecīgās valsts Latvijas vēstniecībā, ir labi sadarbības partneri trešajās valstīs, ar kuru palīdzību var atrast darbiniekus, iespējams sazināties krievu valodā, ir lielas algu atšķirības valstu starpā u.tml.

"Mēs strādājam ar Ukrainu. Mēs izvēlējamies, jo tas ir tuvākais; plus-mīnus, mentalitāte ir līdzīga (...). Viņiem tas ir vēsturiski, it sevišķi rietumu Ukraina, tie ir tie cilvēki, kas strādā un par cik tur uz vietas jauna darba jau gadsimtu nav bijis, tad to viņi [vien] dara, ka braukā tikai pa "gastroļiem". Tā viņiem ir zināma tēma un zināma pieredze šo visu cilvēku atlasē, zināms kontingents, kas tieši to visu dara." (darbā iekārtošanas uzņēmums)

[Atbildot, kāpēc uzņēmumā tika nodarbināti Uzbekistānas valstspiederīgie] "Tobrīd ukraiņi nebūtu te braukuši, jo algas īpaši neatšķiras. Viņiem tas nebūtu bijis izdevīgi. Es zinu, ka zivju apstrādes rūpniecībā ņēma taizemiešus. Taizemē viņiem pārdevēja saņem 70 dolārus mēnesī. Ja viņa šeit atbrauc un saņem 700 dolārus, tad tas ir desmit reizes vairāk." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Daļa darba devēju uzsver, ka, salīdzinot ar vietējiem, trešo valstu valstspiederīgo darba kvalitāte un motivācija bijusi augstāka. Savukārt citi darba devēji norāda, ka nodarbinātie ārvalstnieki tikai iesākumā ir bijuši motivētāki, taču vēlāk, iepazīstoties ar vietējo darbinieku attieksmi, arī ārvalstnieku entuziasms ir mazinājies.

"Viņi ir čaklāki, un nav nekādas problēmas. Viņi uztver to ļoti nopietni. Viņi saprot, ka tas ir viņu kontrakta darbs un ir jāparāda sevi no labās puses, lai to līgumu arī pagarinātu. Mūsējie darbinieki, diemžēl, tādi nav." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

"Pateicoties [strādājošajiem no trešajām valstīm], uzņēmumā uzlabojās disciplīna. Viņi nobijās, ka mēs vēl kādus simts [ārvalstniekus] varētu ievest." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Cilvēki sākumā ir piekāpīgāki, var izpildīt kaut kādus neformālus lūgumus, ko es, kā darba devējs, nevaru piespiest, bet varu lūgt izdarīt." (darba devējs, transports)

"Kad [ārvalstnieki] aizbrauca un sāka nākt vietējie cilvēki strādāt, mēs it kā nopriecājāmies, bet pēc tam izrādījās, ka par velti aizbrauca, jo, no mūsējiem, labi, ja, viens no desmit spēja izpildīt visas sanitārās normas un darba disciplīnu." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Varbūt viņš bija sākumā motivētāks, kad viņš tikko ir ienācis uzņēmumā un viņam ir tā doma – vairāk strādāšu, vairāk pelnīšu. Bet ar laiku... Ietekmējās jau no visiem pārējiem. Ja kāds ir uzsvēris, ka daudz, daudz motivētāki, tad es domāju, ka nē." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Kā pozitīvu ārvalstu darbaspēka īpašību, atsevišķi darba devēji piemin gatavību strādāt virsstundas. Savukārt, citi uzņēmēji, kuru nozarēs arī ir raksturīgs virsstundu darbs (sabiedriskā ēdināšana un individuālie pakalpojumi), šo aspektu, saistībā ar ārvalstnieku nodarbināšanu, nepiemin.

"Atšķirība ir tajā, ka cilvēki atbrauc nopelnīt. Viņiem šeit nav ne ģimenes, nekā. Un, ja vajag daudz strādāt – tie ir īstie darbinieki, kas strādās pa 12–16 stundām dienā un būs laimīgi. Jo viņiem te nav īpaši ko darīt." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Viņi brauc šeit pelnīt naudu. Viņiem nav šīs te, kas bija raksturīgi tajā laikā, pārspīlētās tiesību apziņas, sauksim tā. Mums ir tiesības, bet jāstrādā mums nav. Viņiem saka, vajag 10 stundas, 12 stundas, 6 dienas nedēļā. Viņi saka: tikai maksā mums. Mēs maksājam, līdz ar to problēmas nekādas nav." (darbā iekārtošanas uzņēmums)

Atsevišķi uzņēmēji piemin, ka to nodarbināto ārvalstnieku vidū, kuri ir bijušie Padomju Savienības republiku valstspiederīgie, darbā uz Latviju pat vienkāršās profesijās ir braukuši samērā izglītoti cilvēki. Darba devēji atzīst, ka šādiem darbiniekiem viņi varētu piedāvāt arī atbildīgākus amatus, tomēr tam par šķērslī tiek minēts šī brīža ārvalstnieku nodarbināšanas normatīvais regulējums un ieradums ārvalstnieku pieņemt darbā uz gadu.

Pretstatā minētajiem pozitīvajiem piemēriem, daļa darba devēju piemin arī tādus gadījumus, kad nav bijuši apmierināti ar ārvalstu darbaspēku. Piemēram, grūtības rodas tad, ja nodarbinātais ārvalstnieks sabojā dārgu tehniku, lieto alkoholu, pazūd un nav darba devējam vairs atrodamams, vai tad, ja, noformējoties par strādniekiem, trešo valstu valstspiederīgie faktiski ir vēlējušies iebraukt Eiropas Savienībā u.tml.

"Vadītājs ir izraisījis avāriju, sasisis mašīnu, un viņš vienkārši pameta to. Viņu pēc tam neatrast. (...) Ko mums darīt? Meklēt viņu? Ar tiesas starpniecību kaut ko no viņa dabūt ir, praktiski, neiespējami, jo tiesāties ar to pusi nav nekādu iespēju. Konfliktsituācijas ar vietējiem darbiniekiem vieglāk atrisināt." (darba devējs, transports)

"Mēs nekad nevienam neielidīsim galvā un nezināsīm, kas kurš ir. Cilvēks normāli strādā, pēkšņi viņam piezvana sieva, viņš uzzina, ka sieva ar Vasju no blakus ciema aizgājusi. Viņš sāk dzert mēnesi, bezmaz vai dauza logus un ārdās." (darbā iekārtošanas uzņēmums)

"Viņi man neko nepaziņoja. Viņi vienkārši aizbrauca labāku dzīvi meklēt, vienkārši pazuda, īstenībā. (...) Mēs vērsāmies policijā, un ziņas ir tādas, ka viņi ir izbraukuši no valsts. (...) Tas viens cilvēks bija tāds, kas it kā kaut ko meklēja visu laiku labāku." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

"Viens jau bija strādājis citās valstīs, un bija jūtams, ka viņš vienkārši grib saprast sistēmu – cik [ilgi] slimības lapu apmaksā, vai sievu var atvest un tā. Tāds viltīgs. (...) Viņš aizbrauca pēc mēneša, jo saprata, ka te nav īpaši izdevīgi." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Kā īpašu grūtību kopu, kuru, saistībā ar nodarbinātajiem ārvalstniekiem, piemin darba devēji, ir tās, kuras rodas uz kultūras un sociālo iemaņu atšķirību pamata, vai ierasto laika pavadīšanas iespēju trūkuma dēļ. Šādas grūtības ir ne tikai Dienvidāzijas valstu piederīgajiem, bet arī, kultūras ziņā, salīdzinoši, Latvijai tuvākajiem, moldāviem un ukraiņiem.

[Komentējot moldāvu strādnieku attieksmi pret naudu] *"No vienas puses, viņi visu laiku – nauda, nauda, nauda, bet, no otras puses, iet uz kafejnīcu, klubu un visu naudu iztērē vienā dienā. No vienas puses, nav naudas, bet, no otras puses, ir tāda sajūta, ka viņi nedomā, ko darīs rīt. Taču visu laiku īd, ka nav naudas, taču, kā saņem naudu, tā iztek kā ūdens caur pirkstiem. (...) Viņi visi sagrābās mobilos par vienu latu, un pēc tam patiesi brīnās, ka viņiem vēl ir arī jāmaksā. Es saku, jā, tu taču kredītā paņēmi. (...) Viņi ar baudu ņem parādus, taču viņam nenāk tas prātā – atdot parādu."* (darba devējs, būvniecība)

[Raksturojot Taizemes valstspiederīgos] *"(...) Meklējam viņiem ēdamo, ko vilkt viņiem mugurā, jo viņi ir no citām valstīm, kur ir citi klimatiskie apstākļi – viņi atbrauc pliki, viņiem jāsaprādā elementāras virsjakas un zābakus. Turklāt ir jādara tā, lai viņi netraucētu vietējiem iedzīvotājiem, jo viņi ir pavisam neintegriti, viņi staigā baros apkārt, viņi nezina nekādas valodas."* (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Visiem ir bijušas grūtības. Tāpēc, ka, ja brauc prom no savas valsts pirmo reizi, tad skumsti pēc mājām, valodu nesaproti, nevienu nezini. Protams, ka pirmo laiku ir ļoti grūti." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

"Piemēram, hindi ir budisti. Viņi ir ļoti inteligenti, audzināti cilvēki, nekādas problēmas nerodas, alkoholu nelieto vispār, viņi ir likuma paklausīgi. Vienīgais – viņiem rodas problēmas sazinoties, jo nav nekādu interešu klubu viņiem. Ja tādi būtu, tad cilvēkiem būtu interesanti. (..) Vajadzētu šiem cilvēkiem radīt kaut ko, lai viņiem būtu interesanta dzīve, ne tikai darbs." (jurists)

8.3. ĀRVALSTU DARBINIEKU REKRUTĒŠANAS STRATĒGIJAS

Lai atrastu un noformētu darbā trešo valstu valstspiederīgos, Latvijas uzņēmumi ir izmantojuši dažādas pieejas. Tās ir: (1) starpnieku pakalpojumu izmantošana dokumentu nokārtošanai, (2) ārvalstu darbaspēka īrēšana no cita (darbā iekārtošanas) uzņēmuma, (3) pašu spēkiem, izmantojot darba devēja privāto kontaktu un/vai darbinieku savstarpējo kontaktu tīklu.

Viens no biežāk izmantotajiem veidiem, ārvalstu darbaspēka rekrutēšanai, ir dažādu starpnieku pakalpojumu izmantošana. Tie var būt darbā iekārtošanas pakalpojumu sniedzēji, kuri gan atrod nepieciešamos darbiniekus trešajās valstīs, gan noformē nepieciešamos dokumentus. Daļa darbā iekārtošanas uzņēmumu piedāvā Latvijas uzņēmumiem konkrētu trešo valstu valstspiederīgos noteiktiem darbiem. Savukārt, citos gadījumos, piemēram, kad ārvalstu strādniekus darba devēji ir atraduši pašu spēkiem, tiek izmantoti juridisko biroju pakalpojumi, kuri palīdz noformēt nepieciešamos dokumentus tā, lai darba atļauju un uzturēšanās atļauju saņemtu pēc iespējas ātrāk.

"Tad, kad ieraudzīju, kas ir nepieciešams, sapratu, ka bez jurista palīdzības neiztikt. Tāpēc arī mums to darīja firma, un mēs viņiem maksājām ne mazu naudu." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Mums tas noteikti atvieglo daudzas citas lietas, kaut vai visas tās formalitātes. Ne mums ir tāda pieredze, ne arī šobrīd būtu pieejami resursi, lai to darītu paši. Es domāju, ka tikai un viennozīmīgi caur kādu firmu, jo man liekas, ka piedāvājumu jau ir ļoti daudz." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Tad pie mums atbrauca starptautiska kompānija, kas piedāvā visai ES darbiniekus no Taizemes." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

No uzņēmēju stāstītā izriet, ka darbā iekārtošanas pakalpojumu sniedzēji ir piedāvājuši arī ārvalstu darbaspēka "izīrēšanu". Šī prakse tika īstenota, noformējot trešo valstu valstspiederīgos par darbā iekārtošanas uzņēmuma darbiniekiem un pārdodot kvalificētu un mazkvalificētu strādnieku pakalpojumus dažādu nozaru uzņēmumiem, kuriem ir nepieciešams attiecīgais darbaspēks. Šādos gadījumos visi darbinieka dokumenti atradās pie darbā iekārtošanas uzņēmuma.

"Firma piestāda rēķinu, mēs pārskaitām firmai un viss. Ar to arī mūsu atbildība par to beidzās." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Mēs praktizējam to biznesa veidu, ka mēs ne tikai atvedam kādam uzņēmumam, bet mēs viņus nodarbinām kā savus darbiniekus, maksājam algas, maksājam nodokļus, izmitinājām un izīrējām. Pat ne izīrēt, es teiktu, mēs sniedzam pakalpojumu. Pieņemsim, [uzņēmumam] bija vajadzīgi [skaits] krāvēji, un viņi no mums pirkā šo pakalpojumu. (..) Viņi mums maksāja par nostrādāto cilvēku stundu." (darbā iekārtošanas uzņēmums)

Ārvalstu darbinieku pakalpojumu "izīrēšana" tika balstīta uz 2004. gada 20. janvāra Ministru Kabineta noteikumu Nr. 44 "Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem" 4. punktu. Tas paredz, ka gadījumos, ja faktiskā ārzemnieka darba izpildes vieta nav precīzi nosakāma, darba devējs, kurš vēlas nodarbināt ārvalstnieku, iesniedz apstiprināšanai izsaukumu Nodarbinātības valsts aģentūras filiālē pēc darba devēja juridiskās adreses. Tomēr, kā norāda darbā iekārtošanas pakalpojumu sniedzēji, neskatoties uz viņu darbības atbilstību normatīvajam regulējumam, kontrolējošie dienesti ārvalstu darbinieku pakalpojumu "izīrēšanu" ir uzskatījuši par pārkāpumu – sodījuši par nelegālo nodarbinātību vai turpmāk nav izsnieguši uzturēšanās atļaujas.

Kā sīkāk aplūkots nākamajā nodaļā, darba devēji bieži norāda, ka dokumentu nokārtošana ārvalstnieka uzaicināšanai darbā uz Latviju ir laikietilpīga un dārga pašam uzņēmumam. Savukārt, jautāti par ārvalstu darbinieka finansiālo ieguldījumu, lai strādātu Latvijā, retais darba devējs sniedz sīkākus komentārus. Atsevišķie piemēri rāda, ka, vismaz daļā gadījumu, ārvalstnieks ir spiests ieguldīt ievērojamus savus līdzekļus, kurus vēlas atpelnīt, strādājot Latvijā. Gadījumos, kad darbaspēka pieprasījums uzņēmumā strauji mainās, kā rezultātā darba devējs vēlas patraukt darba attiecības, šie ārvalstnieki cieš finansiālus zaudējumus, jūtas apkrāpti u.tml.

"Bija (..) divu veida uzņēmumi, kas ņem no darbiniekiem naudu un neņem no darbiniekiem naudu. Viņi ņem no mums. Tie, kas ņem no cilvēkiem naudu, tie neņem no mums. Mums bija viena kompānija (..), kas neņēma no cilvēkiem, bet mēs viņiem maksājām par katru piegādāto cilvēku." (darbā iekārtošanas uzņēmums)

"Tad viņi izsniedz kredītu viņiem un, šo divu gadu laikā, taizemiešiem ir jāatmaksā daļa kredīta, kas aizgāja uz to, lai viņus vispār uz šejieni atvestu. (..) Es tikai algu maksāju. Viņi ņēma Taizemē kredītus un pēc tam mājinieki, kas tur saņēma to naudu, nomaksāja tur to kredītu. Tie ir lieli tēriņi. Es pats tā neņemtu, jo es jau nezinu, vai viņš būs strādnieks vai nē, bet būšu par viņu 3000 vai 4000 EUR samaksājis. Tāpēc tā kompānija, kas šo servisu piedāvā, nes par to materiālu atbildību. Tā ir viņas nauda, tāpēc viņa izsniedz viņiem kredītu, jo taizemiešiem jau naudas nav. Tad viņi to sedz no savas algas pakāpeniski." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Daļa darba devēju gan ārvalstu darbinieku rekrutēšanai, gan dokumentu kārtošanai izmanto tikai savus resursus. Izmantojot šo pieeju, ārvalstu darbinieka pieņemšanai nepieciešamos dokumentus kārtoja uzņēmuma personāldaļa vai jurists. Savukārt, ārvalstu darbinieki tika atrasti, balstoties uz darba devēja vai viņa personāla kontaktu tīklu un ieteikumiem, kā arī atsevišķos gadījumos trešo valstu valstspiederīgie paši bija vērsušies pie potenciālā darba devēja. Šāda darbinieku piesaistīšanas taktika ir īpaši izplatīta austrumu virtuves speciālistu rekrutēšanā.

"Gandrīz tikai caur paziņām. (..) Tāpēc, ka Latvija principā ir ļoti maza valsts, mēs pat nezinām, kur tā atrodas. Tāpēc, ja ir savējie, tiem uzticas, ka var braukt uz ārzemēm, lai nebūtu apmāna (..). Mēs tām [darbā iekārtošanas firmām] neuzticamies tāpēc, ka tās prasa naudu (..) Man tā viņiem jāsamaksā, lai viņi man atrastu pavāru, bet tad, kad viņi atrod strādnieku, viņi prasa, lai tas samaksātu naudu, lai tiktu strādāt uz ārzemēm. (..) Tad mani tas vairs neapmierina. Ja tie vēl būtu 50 dolāri, cilvēks varētu samaksāt, bet firma prasa 5000 dolārus, ļaudis atnāk, viņi vairs nedomā, kā pacelt tavu restorānu, viņi grib, lai šeit vairāk maksātu, un sākas cita problēma – viņi sāk bēgt uz citu vietu, kur vairāk maksā." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

"Vadītāji ļoti daudz savā starpā kontaktējas. Viņiem mašīnās ir rāčijas, viņiem nav, ko darīt, un tad viņi ļoti daudz savā starpā sarunājas. (..) Tā kaut kā sanāca, ka pirmajam vadītājam pie mums patika. Katrs no viņiem pazīst ļoti daudz cilvēku, viņiem ir daudz draugu, sāka ieteikt. Līdz ar to īsā laikā mēs savācām nepieciešamo cilvēku skaitu, bez jebkādas reklāmas." (darba devējs, transports)

8.4. ĀRVALSTNIEKU DARBU REGULĒJOŠO NORMATĪVO AKTU VĒRTĒJUMS

Darbā iekārtošanas procesa uztvere

Jautāti par ārvalstnieku darbā iekārtošanās procesu, vairums darba devēju uzskatīja to par ilgu, komplicētu un finansiālā ziņā dārgu. Kā minēts iepriekš, daļa uzņēmēju darbam Latvijā ārvalstnieku rekrutēšanu un/vai nepieciešamo dokumentu noformēšanu uzticēja darbā iekārtošanas pakalpojumu sniedzējiem un juristiem. Viens no šīs rīcības iemesliem bija dokumentu apjoms, kurš jāsaplāt, lai uzaicinātu ārvalstu darbspēku.

Darba devēji uzsver, ka laiks, kāds paiet no dokumentu kārtēšanas iesākšanas līdz ārvalstnieka atbraukšanai, ir vismaz daži mēneši. Salīdzinot dažādu nozaru darba devēju stāstīto, redzams, ka dokumentu kārtēšana ir ilgāka, ja darbinieks ir no Dienvidaustrumāzijas vai citas, no Latvijas tālas, valsts. Daļā šo valstu, nav pieejamas Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības un, savukārt, Latvijā nav atbilstošās valsts pārstāvniecības, tāpēc dokumentu kārtēšanai ir jāizmanto vēstniecības, kuras izvietotas kaimiņvalstīs. Tas pagarina un sadārdzina visu procesu.

Darba devēji uzsver, ka laikietilpīgā procedūra viņiem nes ekonomiskus zaudējumus – darbs netiek veikts plānotajā laikā, netiek saražota plānotā produkcija, kas savukārt samazina uzņēmuma konkurētspēju tirgū u.tml. Arī visu nepieciešamo formalitāšu nokārtošana, valsts nodevu nomaksa ārvalstnieka uzaicināšanai darbā uz Latviju un darbinieka ceļa izdevumi uz Latviju, rada darba devējam papildus izmaksas, kuras viņš vēlas atgūt pēc iespējas ātrāk. Mainīgajos Latvijas ekonomikas apstākļos, daži darba devēji piedzīvoja, ka tad, kad beidzot tika apmierināts viņu pieprasījums pēc papildus (ārvalstu) darbspēka, uzņēmuma situācija jau bija mainījusies un vajadzība pēc darbiniekiem – mazinājusies. Rezultātā darba devēji ir iztērējuši vērtīgus resursus, taču tas ne vienmēr ir atmaksājies.

"Ir ļoti grūta noformēšanas procedūra. Tik grūta, ka tikai ar neatlaidību 4–5 mēnešu laikā var ievest kādu. Tur ir visādi ielūgumi, dokumentācijas, jo tā ir Taizeme, ne jau Lietuva vai Polija. Taizemē vēstniecības nav, ir tikai Pekinā. Visi dokumenti iet caur Pekinu. Tad ir čupa ar visādām izziņām. Atļaujas procedūra ilgst 4–5 mēnešus." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Pats par sevi process, lai iegūtu šīs atļaujas darbam šeit, Latvijā, ir ilgstošs un tas aizņem periodu ne mazāk kā divarpus mēneši. Tikai dokumentu noformēšana! (..) No biznesa viedokļa divarpus mēneši ir ļoti milzīgs laiks. It sevišķi, ja mēs runājam par kaut kādiem ne īpaši augstas kvalifikācijas speciālistiem. Cilvēki, kas rok, nes, krāmē. Ņemot vērā, ka mums Latvijā ļoti ātri mainās šī situācija." (darbā iekārtošanas uzņēmums)

"Kad mēs sākām šo procesu, mums ļoti vajadzēja darbiniekus. Kad viņi atbrauca, – vairs ne īpaši. (..) Viņi [darbinieku atlases firma] apsoliņa – jūnijā mēs pie viņiem griežamies un augustā darbinieki atbrauks. Pēc tam pārcēlās uz septembra beigām, tad vēl tālāk." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Viņi nokavēja kādus septiņus mēnešus. Viņiem bija jāierodas agrāk. Tas viss tik ļoti ievilkās, ka viņi, kad ieradās, jau atkal vajadzēja viņiem vīzas pagarināt." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Darba devēji, kuri ir aicinājuši ārvalstu darbaspēku 2009. gadā, un juristi norāda, ka darba izsaukuma un uzturēšanās atļaujas kārtošana pēdējā gada laikā ir kļuvusi ilgāka un komplicētāka. Lai gan uzņēmēji atzīst par saprotamu iemeslu, ka dokumenti tiek rūpīgāk pārbaudīti, lai noraidītu nepamatotu nodarbināto ārvalstnieku pieprasījumu un aizsargātu vietējo darba tirgu, viņi zina stāstīt gadījumus, kad atbildīgo iestāžu pārstāvji ir izmantojuši dažādas tādas "kavēšanas" vai "spiediena" metodes, kuras, no klientu apkalpošanas viedokļa, lietot nav korekti. Piemēram, PMLP tikmēr mēdz vairākas reizes pagarināt dokumentu, lai saņemtu uzturēšanās atļauju, izskatīšanu, kamēr darba devējs pats atsakās no ārvalstnieka uzaicināšanas (sk. turpinājumā apakšnodaļu par atbildīgo institūciju darba vērtējumu).

"Tas sākās gadu atpakaļ, kad iestādes kļuva daudz prasīgākas pret dokumentiem, kurus mēs iesniedzam." (jurists)

"Pats sliktākais – nav precizitātes. Piemēram, es izsaucu, cilvēks nodevis dokumentus. Pāiet divi mēneši, vajag sniegt atbildi – jā vai nē, viss ir skaidrs. Nē, mēs pagarinām izskatīšanu vēl uz diviem mēnešiem, un vēl un vēl. Un tā pusgadu." (darba devējs, būvniecība)

Pieminot dokumentu noformēšanu, vairāki darba devēji norāda, ka tā ir par sarežģītu un, piemēram, maznozīmīgām niansēm var būt izšķiroša nozīme, vai trešo valstu valstspiederīgajam tiks izsniegta uzturēšanās atļauja, vai nē. Juristi atzīst, ka, lai samazinātu sagatavotā pieprasījuma noraidīšanas risku, viņi lūdz saviem klientiem aizpildīt veidlapas un dzīvesgājuma aprakstu melnrakstā, kuru pēc tam paši pārraksta normatīvā formā.

"Viņi aizpilda melnrakstā savas migrācijas anketas. Es tās pārbaudu, pārrakstu, ja vajag." (jurists)

Mikstinot savus izteikumus par pirmo iegūto pieredzi, kārtojot darba un uzturēšanās atļauju trešo valstu valstspiederīgajam, atsevišķi darba devēji piebilst, ka vēlāk, kārtojot dokumentus atkārtoti, process ir noritējis vieglāk un mazliet ātrāk.

"Procedūra nav viegla, bet, ja ar to regulāri strādā un ir iziets tai cauri pilnībā, tad jau procedūra atkārtojas un tā vairs nav sarežģīta." (darba devējs, ražošana)

Lai gan liela daļa darba devēju uzsver tikai dokumentu kārtošanas komplicētību, maz kavējošies pieprasību pamatotības vērtējuma, daži darba devēji akcentē, ka šādām prasībām ir jābūt. Viņi uzskata, ka tādējādi uzņēmējs tiek kaut kādā mērā pasargāts no vēl lielākiem izdevumiem, ja uzaicinātais ārvalstnieks neatbilst darba devēja vajadzībām, savukārt, sabiedrība – no fiziskās drošības un veselības apdraudējuma.

"Es domāju, ir pareizi, ka cilvēkam ir jāiegūst noteiktas izziņas par to, ka viņš ir vesels, ka viņš nav narkomāns, ka viņš nav saukts pie kriminālatbildības, jo mums, kā firmai, to ir neiespējami pārbaudīt. Es domāju, tas, ka valsts ir uzņēmusies noteiktu cenzora lomu, ir labi." (darba devējs, transports)

"Tās prasības ir atbilstošas. Lieki dokumenti prasīti netiek, jo mēs jau arī esam ieinteresēti, lai šeit atbrauc droši darbinieki, lai nav bijuši krimināli sodīti, lai pēc diploma būtu speciālisti šai jomā, kurā mēs meklējam. (...) Ir pedantiskas prasības, bet tās, iespējams, pasargā no soljiem, kas būtu jāspēr pēc tam, ja izrādītos, ka kaut kas nav kārtībā." (darba devējs, ražošana)

Tomēr pat tie darba devēji, kuri izvirzītās prasības, pirmo reizi kārtojot uzturēšanās atļauju, uzskata par pamatotām, norāda, ka nākamajās reizēs, atkārtoti formējot atļauju, procedūrai būtu jābūt vienkāršakai – piemēram, veidlapai jābūt īsakai, no jauna nejaudājot nemainīgus cilvēka dzīves faktus; noteiktu profesiju speciālistiem darba un termiņuzturēšanās atļauju varētu izdot uz ilgāku laika posmu, nevis gadu u.tml.

"Kad cilvēki pirmo reizi iebrauc ar darba vīzu, viņiem sākumā dod ļoti īsu termiņu (...). Un sanāk tā, ka viņš nostrādā mēnesi un ir spiests braukt mājās, un atkal kārtot dokumentus. Es domāju, ja cilvēks šeit ir nokļuvis un ir sācis strādāt kādā uzņēmumā (...) vismaz mēs varam teikt par savu uzņēmumu, ja mēs kādā brīdī redzam, ka cilvēks nevar pie mums strādāt, tad es pats valstij paziņošu, ka ar šo cilvēku mēs pārtraucam darba attiecības. Tādēļ, kāda jēga ir no tā, ka valsts rausta mūs un rausta šo darbinieku?" (darba devējs, transports)

"Es šeit dzīvoju [vairākus] gadus, man katru gadu ir jāaizpilda astoņu lapu anketa. Šīs lapas imigrācijas dienestā jau sen ir datorā – ziņas, kur esmu mācījies, kas ir tēvs un māte, kā sauc brāli un māsu... Tak, tēvu es nemainīšu katru gadu?! Es taču skolu, kā reiz pabeidzis, šajā gadā nerakstīšu citu?! (...) Ar divām [lapām] pilnīgi pietiktu – par pēdējo gadu – kur dzīvoju." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

"Pārsvarā mums ir tie [nodarbinātie ārvalstnieki], kuri ir atrasti sen un kuri arī daudzus gadus strādā firmā. (...) Bet viņiem ir tāda problēma, ka katru gadu ir jāpagarina, nevar uztaisīt uz pieciem vai desmit gadiem. Darba atļauja ir uz gadu un katru gadu ir jāpārtaisa." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

Būtiskākās darbā iekārtošanas procedūru izpildes grūtības

Interviju laikā, darba devēji brīvi raksturoja arī konkrētas ar ārvalstnieku darba un uzturēšanās atļaujas kārtotā saistītās prasības. Turpinājumā ir apkopota darba devēju un juristu pieredze, prakses un priekšlikumi par tām procedūrām, kuras, viņuprāt, ir viskomplicētākās vai laikietilpīgākās.

Vairāki darba devēji norāda, ka prasība NVA reģistrētai vakancei būt brīvai ne mazāk par mēnesi, lai uz to varētu uzaicināt ārvalstnieku, kavē trešo valstu valstspiederīgo uzaicināšanu darbā uz Latviju. Darba devēji uzskata, ka vairākos gadījumos šī prasība nav pamatota. Tie ir: (1) ja vērojams akūts vietējā darbaspēka trūkums, kāds bija raksturīgs 2007. un 2008. gadā, un (2) attiecībā pret specifisku profesiju, vai īpašas iemaņas apguvušu, speciālistu pieprasījumu (piemēram, Dienvidu vai Austrumu virtuves kultūras vai medicīnas lietpratēji). Darba devēji uzskata, ka šādās situācijās prasība, ka vakancei jābūt brīvai vairāk par vienu mēnesi, jāaizvieto ar īsāku laiku, piemēram, divām nedēļām. Tas mazinātu nepieciešamību darba devējiem un juristiem izmantot dažādas "apiešanas" metodes, kādas šobrīd pastāv, lai paātrinātu darba atļaujas saņemšanu.

"Mums mēnesi jāaizvieto (...) NVA mājas lapā vakance, tā piedāvājot vietējiem darbiniekiem. Protams, uz to brīdi bija diezgan maz, ne kurš katrs gribēja strādāt par krāvēju, par tām naudām, ko piedāvāja cilvēki. Tik un tā, mums nav operatīvātes brīvības. (...) Nē, jums ir mēnesi jāgaida, šī vakance jāsludina, varbūt kāds no vietējiem. Ja nu pēkšņi kāds uzrodas. Varbūt tam ir zināma jēga un kaut kāda loģika, savādāk tādu likumu nebūtu pieņēmuši, bet tas pats par sevi apgrūtina šo procesu." (darbā iekārtošanas uzņēmums)

"Kas attiecas uz to mēnesi [cik ilgi vakance jābūt izsludinātai NVA], tas ir daudz. (...) Mēs reģistrējam šo vakanci, un visi, kas mums zvana, atņem mums laiku, jo mums ir jāpaskaidro, ko

mums vajag, kas viņam ir jāmāk. Te, principā, tādu speciālistu nav, viņi nespēj tādu darbu veikt, bet mums tā procedūra ir jāievēro, jo tas ir likuma robežās.” (jurists)

“Mēs jau esam profesionāļi, un mēs jau sen reģistrējam daudz vakances, tāpēc mums problēmu nav. Bet jauniņiem, kas grib uzaicināt [speciālistus] no ārzemēm, kādu mūsu tirgū nav, zaudē veselu mēnesi, business stāv uz vietas, nevar sākt strādāt, nevar maksāt valstij nodokļus.” (jurists)

Nākamā prasība, kura noteiktās situācijās bija radījusi neizpratni, ir nepieciešamība apliecināt ārvalstnieka kvalifikāciju. Uzņēmēji norāda, ka vienkāršajās (palīgstrādnieku) profesijās nav nepieciešama iepriekšēja darba pieredze, darbinieku iespējams ātri apmācīt, uzsākot darba attiecības. Intervētie stāsta, ka atbildīgās institūcijas, īpaši ekonomiskās lejuplīdes apstākļos, šo prasību mēdz izmantot, lai kavētu ārvalstnieka uzaicināšanu darbā. Intervēto darba devēju skatījumā, dažkārt, potenciālā ārvalstu strādājošā iepriekšējā darba pieredze, atbildīgajās institūcijās, tiek atzīta par neatbilstošu mazsvarīgu iemeslu dēļ.

“Te atkal rodas jautājums, kas ir kvalifikācija. Ja mums vajag parastu strādnieku, mēs vienkārši ņemam un apmācām viņu.” (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

“Tagad viņi prasa rekomendācijas vēstules, darba pieredzi par pēdējiem trīs gadiem, galvojumu. Bet tas galvojums ir ļoti dārgs. (..) Agrāk pats cilvēks rakstīja CV un ar to pietika. Ja bija diploms, uzrādīja to. Pēdējā laikā bija problēmas, jo tad trūkst kaut kādi paraksti uz papīriem, tad divas nedēļas nav darba bijis tais trīs gadus.” (jurists)

Uzņēmēji un juristi piemin arī citas prasības, kuras ir sagādājušas viņiem grūtības tāpēc, ka trešajās valstīs mēdz būt atšķirīga pases vai izziņu izsniegšanas kārtība, vai īss sniegto ziņu derīguma termiņš.

“Viesstrādniekiem ir jābūt izziņai, ka nav bijuši tiesāti, medicīnas izziņai par veikto fluorogrammu vai rentgenogrammu. Īpašu problēmu nav, bet tās izziņas par sodāmību citās valstīs izsniedz no viena līdz diviem mēnešiem. Ukrainā ir problēmas ar to, lai iegūtu izziņu par to, vai cilvēks ir vai nav slimojis ar tuberkulozi. Lai viņi to iegūtu, viņiem ir jānodod absolūti visas analīzes.” (jurists)

Darba un uzturēšanās atļaujas kārtošānu sadārdzina izmaksas, kādas saistītas ar iesniedzamo dokumentu apliecināšanas nepieciešamību, kā arī tulkošanu latviešu valodā (un tulkojuma notariālu apstiprināšanu).

“Izziņas par sodāmību mēs kārtojam caur Zviedrijas vēstniecību, jo tas ir ES rīkojums. Mums nav ĀM Konsulārajā departamentā to darbinieku parakstu paraugu, kuri paraksta šīs oriģinālās izziņas. Mums vienkāršāk ir pārformēt tās oriģinālās izziņas, kas ir izdotas vēstniecībā, jo te ir parakstu paraugi un mēs varam visu legalizēt.” (jurists)

“Jebkurā gadījumā, dokumentu klāstā jābūt specialitātes diplomam (..) vai nu arī darba grāmatīņa, vai arī izziņa no darba vietas, kas notariāli jātulko. Atkal izdevumi. Notariāli jātulko latviešu valodā, krievu valodā neder.” (darbā iekārtošanas uzņēmums)

Atsevišķi darba devēji ir saskārušies ar situācijām, kad, lai kavētu ārvalstu darbaspēka uzaicināšanu, PMLP ir izvirzījusi papildu prasības. Piemēram, bijuši jāuzrāda noslēgtie pakalpojumu līgumi ar citām juridiskajām personām, kas apstiprinātu, ka darba izpildei ir nepieciešams ārvalstu darbaspēks.

“Viņi pieprasīja līgumus, kas apstiprina, ka arī Latvijā mēs veiksīm darbus. Tādi (..) līgumi bija, bet tur vienā nebija uzrādīts, ka tiks izmantots viesstrādnieku darbaspēks. Nav nekur likumdošanā

tādas prasības. (...) Starp diviem komercpartneriem, līgumā, mēs tagad atrunāsim, kādas pilsoņības darbinieki tur strādās?" (darba devējs, kuģu būve)

Jautāti, vai pēdējo gadu laikā ir kas mainījies ārvalstnieka darba un uzturēšanas atļaujas kārtības procedūrā, vairums uzņēmēju un juristu atbild, ka izmaiņu nav. Kā minēts iepriekš, daži darba devēji norāda, ka, pasliktinoties ekonomiskajai situācijai, process kļuvis vēl grūtāks. Savukārt, atsevišķi darba devēji piemin, ka ir samazinājusies valsts nodeva darba atļaujas saņemšanai.

Darba attiecību regulējums

Darba devēji uzskata, ka, līdzīgi kā citās Eiropas valstīs, arī Latvijā, lielākajai daļai ārvalstu darbaspēka būtu jābūt lētām un mazkvalificētam darbaspēkam. Tādējādi, daudzi darba devēji intervijās pauda neapmierinātību ar to, ka ārvalstnieka, kuram Latvijā izsniegta termiņuzturēšanās atļauja, minimālajai darba algai 2009. gadā bija jābūt 480 latu – pat augstāka, nekā tā bija, ekonomiski labvēlīgākajā, 2008. gadā (398 latu).

"Pats paradoksālākais ir likuma būtība, ka šurp ārzemnieks var braukt uz augstu apmaksātiem darbiem. Bet tualetes jātīra vietējiem, bet viņiem ir jābrauc uz labākiem darbiem. (...) Viņam ir jābūt izglītības dokumentiem, minimālā alga – 480 lati. Kāda mums minimālā alga? 180 lati. Bet viņiem – 480 lati. Dabiski, ka tie ir augstas kvalifikācijas darbi." (darba devējs, būvniecība)

Viena darba devēju daļa, pieminot augstāko ārvalstnieku minimālo algu, norāda, ka trešo valstu valstspiederīgie būtu gatavi strādāt arī par mazāku algu, kas ir ekonomiski izdevīgāk darba devējiem. Savukārt, vairāki darba devēji, kuri nodarbina īpašas iemaņas apguvušus ārvalstu speciālistus (sk. iepriekš), uzskata, ka šī norma nav tainīga, jo vidējā alga attiecīgā nozarē strādājošajam vietējam darbiniekam ir zemāka un tik liela "pārmaksa" par specifiskām iemaņām ir nepamatota.

"Tagad, cik es zinu, algai ir jābūt 380 Ls uz rokas. Tas nav pareizi. Es saprotu, ka viņi grib izdarīt tā, lai mēs, biznesmeņi, nenodarbinātu tikai viesstrādniekus, otrs, lai valsts netiktu apkrāpta. (...) Lai gan valstī ir krīze, algas krītas, bet viesstrādniekiem tās ceļas. Viss ir kājām gaisā pie mums. (...) Uz to var dažādi skatīties. Viņi brauca 3000 km uz šejieni, lai nopelnītu kaut ko. Ar to var atrunāties, bet īstenībā jau tas nav pareizi. Visu būtu jāregulē pašam tirgum. Jāskatās, kādas algas, kurā sfērā ir, kur trūkst cilvēku." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Tā kā nosacījums, maksāt augstāku minimālo algu, attiecas tikai uz tiem nodarbinātajiem ārvalstniekiem, kuri ir saņēmuši termiņuzturēšanās atļauju, atsevišķās nozarēs (piemēram, kravu pārvadājumos) darba devēji nodarbina ārvalstniekus uz darba vīzu pamata. Tas tāpēc, ka vidējā attiecīgās profesijas darbinieku alga nozarē ir būtiski zemāka nekā to ārvalstnieku obligātā minimālā alga, kuriem ir termiņuzturēšanās atļaujas. Kā minēts iepriekš, trešo valstu valstspiederīgie, kuri strādā, piemēram, kravu pārvadājumos, darba devējiem ir nepieciešami viņu specifisko sociāli psiholoģisko iemaņu dēļ.

Minētie darba devēji atzīst, ka viņi saviem ārvalstu darbiniekiem labprāt nokārtotu termiņuzturēšanās atļaujas, jo, salīdzinot ar darba vīzām, tās neierobežo darbinieka uzturēšanās ilgumu valstī viena gada laikā. Savukārt, ja ārvalstnieks strādā uz darba vīzas pamata, viņš, gada laikā, Eiropas Savienības teritorijā drīkst uzturēties 180 dienas.

"Ir būtiska atšķirība nodokļu ziņā starp darba vīzu un uzturēšanās atļauju. (...) Uzturēšanās atļaujas gadījumā, mēs, saskaņā ar valsts likumu, esam spiesti viņam maksāt algu, ne mazāku par 480 latiem. Man maksāt 480 latus un turēt cilvēku, lai viņš varētu visur braukt, nav izdevīgi."

(..) Ja mēs taisām uzturēšanās atļauju, tad kāpēc viņam ir jāmaksā divarpus reizes lielāku algu, nekā Latvijas vadītājam.” (darba devējs, transports)

Juristi, kuri ir kārtājuši termiņuzturēšanās atļaujas trešo valstu uzņēmējiem, norāda, ka uzņēmējdarbības attīstību kavējoša norma ir prasība, ka personai Latvijas teritorijā summāri ir jāuzturas sešus mēnešus gadā, tāpēc iesaka to mīkstināt.

”Summāri viņiem Latvijas teritorijā ir jāuzturas sešus mēnešus un izbraukt nedrīkst ilgāk par trīs mēnešiem. Bet! Ja cilvēks ir atbraucis uz Latviju, maksā nodokļus, veic saimniecisko darbību, tad kāda tam ir nozīme, cik ilgi viņš ir bijis prom? (..) Šo normu vajadzētu pārskatīt, jo biznesu nevar vadīt, neizbraucot no Latvijas – ir jāpiedalās konferencēs, simpozijos, vajag apmeklēt izstādes, ir jāslēdz līgumi. Kā viņš var, te sēžot, pildīt savus pienākumus?” (jurists)

Kā minēts iepriekš, vairākiem uzņēmumiem, kuru pakalpojums ir darbaspēka pakalpojumu piedāvāšana citiem uzņēmumiem, bija radušies konflikti ar kontrolējošajām institūcijām par 2004. gada 20. janvāra Ministru Kabineta noteikumu Nr. 44 “Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem” 4. punkta piemērošanu. Tas paredz, ka gadījumos, ja faktiskā ārvalstnieka darba izpildes vieta nav precīzi nosakāma, par darba vietu uzskata darba devēja juridisko adresi. Tomēr minēto uzņēmumu pārstāvji norāda, ka kontrolējošie dienesti nav atzinuši viņu darbības atbilstību normatīvajam regulējumam.

Citas Imigrācijas likuma ievērošanas grūtības

Darba devēji piemin atsevišķus gadījumus, kad, saistībā ar trešo valstu valstspiederīgo nodarbināšanu, ir radušās pretrunas starp spēkā esošo imigrācijas tiesisko regulējumu un vispārcilvēciskajām vērtībām.

Piemēram, strādājot Latvijā, diviem, savā starpā laulātiem, trešo valstu valstspiederīgajiem ir piedzimis bērns. Noformēt bērnam pasi, lai ģimene varētu doties atpakaļ uz izcelsmes valsti, Latvijā nav bijis iespējams, lai gan attiecīgās valsts diplomātiskā pārstāvniecība Latvijā ir nodibināta. Šī iemesla dēļ radās risks, ka Latvijā dzimušais ārvalstnieks tiks uzskatīts par personu, kura valstī uzturas nelegāli. Savukārt, Imigrācijas likuma 47. panta pirmās daļas otrais punkts nosaka, ka nelegālajiem migrantiem ir piemērojama piespiedu izraidīšana.

Ņemot vērā, ka līdzīgas situācijas var atkārtoties, ir ieteicams attīstīt starpvalstu diplomātiskās attiecības, Latvijas tiesisko regulējumu un izveidot standarta procedūru, kā noformēt Latvijā dzimušus ārvalstnieku bērnus.

8.5. ATBILDĪGO DIENESTU DARBA VĒRTĒJUMS

Līdzīgi, kā darba un uzturēšanās atļauju procedūru vērtējuma gadījumā, intervētie darba devēji brīvi raksturoja to dienestu darbu, kuri dažādos posmos ir iesaistīti dokumentu kārtošanos vai tālākās kontroles procesā. Kopumā, darba devēji ir komentējuši PMLP, NVA, Latvijas diplomātisko pārstāvniecību ārvalstis, Valsts Robežsardzes un Valsts valodas centra darbu.

Runājot par PMLP, darba devēji mēdz uzsvērt, ka lielākās grūtības rodas, kontaktējoties ar iestādes ierindas darbiniekiem, kuri pieņem dokumentus vai sniedz konsultācijas pa telefonu. Savukārt vidējā un augstākā līmeņa speciālistu darbs, kā norāda vairāki darba devēji, vērtējams pozitīvi, ar viņiem ir iespējams rast risinājumu specifiskās situācijās.

Runājot par PMLP darbiniekiem, kuri saņem dokumentus un sniedz konsultācijas, darba devēji norāda, ka viņi ir saskārušies ar trim būtiskām problēmām: (1) kvalitatīvu konsultāciju trūkumu, (2) neatbilstošu apkalpošanas kultūru un (3) dažādām dokumentu izskatīšanas "kavēšanas" stratēģijām.

Vairāki darba devēji norāda, ka konsultācijas, kuras sniedz PMLP darbinieki, saistībā ar ārvalstu darbaspēka uzaicināšanu un nepieciešamo dokumentu nokārtošanu, mēdz būt nepilnīgas vai pretrunīgas. Tā rezultātā, personai vairākas reizes ir jādodas uz PMLP, lai iesniegtu nepieciešamo. Šāda sistēma aizkavē visu procedūru, līdz ar to darba devējiem pastiprinās priekšstats, ka dokumentu kārtošanas process ir laikietilpīgs un komplikēts.

"Vispār, neviens nevarēja līdz galam nokonsultēt. Vai nu negribēja palīdzēt, vai nav kompetenti. Visur ej kā tāds lūdžs. No viena pie otra sūta. Gadu atpakaļ visiem bija pilnīgi vienīga par to." (darba devējs, individuālie pakalpojumi)

"Bet uz turieni [PMLP] vispār nav jēgas zvanīt, jo tur sēž jauniņas meitenes, kuras citreiz pat nepareizi nokonsultē. Viņas skraida pie vecākajiem speciālistiem un noskaidro atbildes uz viselementārākajiem jautājumiem." (jurists)

Darba devēji ir arī neapmierināti ar PMLP apkalpošanas kultūru, proti, konsultantu izturēšanos pret cilvēkiem, kuri nāk kārtot uzturēšanās atļaujas. Darbiniekiem, kuri pieņem dokumentus vai konsultē, kādi dokumenti ir nepieciešami katrā individuālajā gadījumā, tiek pārņemta nelaipna, dažreiz pat naidīga attieksme pret apmeklētājiem un labu svešvalodu zināšanu trūkums. Atsevišķi darba devēji piebilst, ka pēdējā laikā, līdz ar numuriņu sistēmas ieviešanu, apkalpošana PMLP tomēr ir mazliet uzlabojusies, jo rindu regulēšana mazliet ietaupa cilvēku laiku un garantē, ka attiecīgajā dienā cilvēks tiks apkalpots.

"Konsultantiem vajadzētu arī runāt angļiski, jo dažreiz arī ārzemnieki vērsas pie viņiem. Viņi runā pāris teikumos, kā tad var kaut ko vispār apskaidrot? Kā var strādāt ar ārzemniekiem cilvēki, kas neprot angļu valodu? (..) Viņi nemāk vispār komunicēt ar cilvēkiem. Tu tur jūties kā noziedznieks uz to atļauju kārtošanu. (..) Tu esi apkalpojošais personāls, tu dzīvo no mūsu nodokļiem! (..) Tad kāpēc pret mani tā izturas?" (darba devējs, individuālie pakalpojumi)

Uzņēmēji un juristi, kuri biežāk sadarbojas ar PMLP, stāsta arī par dažādiem gadījumiem, kad iestādes darbinieku rīcība aizkavē vai vairākas reizes pārceļ dokumentu izskatīšanas termiņu. Piemēram, ja persona ir nosūtījusi dokumentus ar kurjeru, samaksājot valsts nodevu par dokumentu izskatīšanu piecu darba dienu laikā, sūtījuma ieregistrēšana nenotiek sūtījuma saņemšanas dienā, bet gan dažas dienas vēlāk. Nozāres eksperti uzsver, ka iemesli, kuru dēļ persona maksā paaugstinātu valsts nodevu par ātrāku dokumentu izskatīšanu, parasti ir būtiski, tāpēc šāda vilcināšanās nodara lielu kaitējumu.

"Cilvēks nomaksāja valsts nodevu par piecām dienām par savu ģimenes locekli (..) Un kas notiek? Divas dienas ir problēmas. DHL laikā piegādāja dokumentus [uz PMLP], bet dokumenti tā arī nav reģistrēti." (jurists)

Atsevišķi darba devēji uzskata, ka tajos gadījumos, kad PMLP neizdod ārvalstniekam uzturēšanās atļauju, lai gan NVA ir izdevusi darba atļauju, PMLP ir pārkāpusi savas pilnvaras.

"Migrācijas dienests uzņemas risināt jautājumus, kas ir ārpus viņu kompetences. To, vai atļaut viesstrādniekiem strādāt Latvijā un dot darba un uzturēšanās atļaujas, pirmkārt, ir jālemj NVA. Viņi regulē un skatās to procesu, atbild par to. Migrācijas [pārvaldes] mērķis ir novērst nelegālo robežu šķērsošanu un, lai nestrādā bez šīm atļaujām. To viņiem ir jākontrolē, bet te viņi pilda

NVA funkcijas. Mums tas speciālists ir vajadzīgs, viņš atbilst pēc visiem parametriem, bet viņi saka, ka nelaidīs viņu iekšā.” (darba devējs, kuģu būve)

Atsevišķi darba devēji kritizēja arī NVA darbinieku darbu, izskatot dokumentus, kuri nepieciešami darba atļaujas saņemšanai. No stāstītā izriet, ka atsevišķi NVA darbinieki nav vērtējuši dokumentus pēc būtības, bet mēģinājuši atrast kādas tehniskas detaļas, kuru dēļ atzīt dokumentu par nederīgu.

“NVA, kas ir iesaistīta, viņi pilnībā dara visu, lai (..) pat tā inspektore bija tāda ielikta, (..) ka viņa uzvedās kā nekronēti zemes karaļi. Šeit nav komats (..) apliecībā, ko bija izdevis viņa [ārvalstnieka] darba devējs. Te nav punkts, te komats ir vajadzīgs. Neder man tāds dokuments. – Es saku, kā es jums citu dabūšu? Tas taču ir viņu darba devējs, trīs gadus atpakaļ. – Nezinu. – Man viedoklis radās tāds, ka ir dots stingrs uzdevums – maksimāli traucēt šim biznesam.” (darbā iekārtošanas uzņēmums)

Veicot intervijas ar NVA pārstāvjiem atklājās arī, ka paši NVA darbinieki atzīst, ka viņi, pamatojoties uz Latvijas iekšējā darba tirgus aizsardzību, subjektīvi interpretē MK “Noteikumus par darba atļaujām ārzemniekam” Nr. 44¹⁶⁵, un piemēro stingrākas prasības nekā paredzēts šajos noteikumos.

“Ņemot vērā pastāvošo bezdarbu mūsu valstī un to, ka ir ļoti daudz kvalificētu speciālistu bez darba, tad šajā iesniedzamo dokumentu sarakstā, kas ir noteikti iesniedzamie dokumenti, kur ir rakstīts 18. punktā, ka izsauktajam jānorāda vai nu savu kvalifikāciju apliecinošs dokuments, tas ir izglītības dokuments, vai darba pieredzi apliecinošs dokuments. Tad te varētu būt nevis – vai nu vai, bet es jau tagad prasū gan, gan. Tikai tāpēc, lai atkal aizsargātu šo mūsu darba tirgu, es izvirzu papildus prasības tam ārzemju, bet es neprasu neko tādu, kas nebūtu šeit rakstīts. Šeit ir rakstīts vai nu vai, bet es jau prasū gan, gan.” (NVA pārstāvis)

“Tāpat attiecībā, teiksim, uz struktūrvienību vadītājiem, visādiem konsultantiem. (..) Obligātā prasība ir augstākā izglītība, un tad šeit arī ir visādi varianti – augstākā izglītība ir, bet tā ir citā jomā. Un tad es viņam, kā obligātu prasību, jau izvirzu darba pieredzi apliecinošu dokumentu, kas ir tieši šajā nozarē.” (NVA pārstāvis)

Lai gan uzņēmēji un juristi kopumā reti komentē Latvijas ārvalstu diplomātisko pārstāvniecību darbu, tomēr atsevišķie komentāri rāda, ka pazišanās un labvēlīga vēstniecības darbinieku attieksme var būt būtiska uzturēšanās atļaujas saņemšanai. Juristi zina stāstīt gadījumus, kad intervijas laikā personas ir provocētas komentēt savu plānoto uzturēšanās mērķi Latvijā tā, lai atrastu iespējas atzīt to par šaubīgu; intervijā teiktais tiek sagrozīts u.tml. Stāstītais rāda, ka personai, kura tiek intervēta vēstniecībā, ir jāizvairās brīvi runāt par saviem plāniem un nodomiem, baidoties, ka uz neveiklu izteikumu pamata var tikt noraidīts uzturēšanās atļaujas iesniegums. Tādējādi, uzņēmēji un juristi uzskata, ka laba pazišanās vēstniecībā palīdz novērst šādas situācijas.

“Jebkurā gadījumā vēstniecība bija tas atbalsta punkts, jo caur vēstniecību ļoti daudz dokumentācijas gāja. Ja tur nav labu galu, kontaktu, tad tur ir tas pats, [nepareizi ielikts] komats – ārā. Tur rinda stāv uz ielām... Bet tas jau ir normāls bizness, jāsataisa labas attiecības.” (darbā iekārtošanas uzņēmums)

165 Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem: MK noteikumi Nr. 44., 20.01.04., publicēts Latvijas Vēstnesis Nr. 12 (2960), 18.3. punkts.

Vairāku darba devēju kritiku ir izpelnījusies Robežsardze (Imigrācijas policija). Darba devēji pauž neapmierinātību ar pārāk biežajām Robežsardzes kontrolēm, par tās centieniem uzlikt soda naudu pat tādās situācijās, kur pārkāpums pēc būtības ir maznozīmīgs, kā arī norāda, ka Robežsardzes darbiniekiem pret trešo valstu valstspiederīgajiem dažkārt ir cilvēka cieņu aizskaroša attieksme kontroles laikā.

"Tūkstoš reižu esmu kontrolēts. Godīgi sakot, tās imigrācijas kontroles mani ir nomocījušas. Nu, cik var? Tā mums ir tāda sistēma. Sēž imigrācijas dienesti, viņiem tur ir labas algas, viņiem nav, ko darīt. Viņiem vajag kaut kā savu darbu attaisnot. (..) Viņi atskaitās ar protokolu skaitu." (darba devējs, būvniecība)

"Es gribētu, lai imigrācijas dienests, viņi sauc sevi par imigrācijas policiju, lai viņi mainītos. Mainītos domāšanā. (..) Ir imigrācijas darbinieks, kurš piestiprināts pie šī uzņēmuma, viņš zina visu, kas tur iekšā notiek, kam ir kādas problēmas, viņš palīdz. Viņš ne tikai soda, viņam sākumā ir jāskaidro, jāpalīdz, bet, ja cilvēks kaut ko ir izdarījis, tikai tad sodīt. Sodš nāk pēc tam, bet mums, ir tāda sajūta, ķer kā mednieki, lai uzreiz sodītu." (darba devējs, būvniecība)

Atsevišķi uzņēmēji pauž neapmierinātību arī ar Valsts valodas centra darbu, norādot, ka nav pamatoti nodarbināto ārvalstnieku, ja viņam nav tiešas saskares ar klientu, sodīt par latviešu valodas nezināšanu. Viņuprāt, ir jāreķinās, ka nodarbinātais ārvalstnieks, kuram piemīt īpašas prasmes, kādu nav Latvijas darbaspēkam, latviešu valodu uzreiz nevar apgūt, tāpēc šādos gadījumos būtu jāpiemēro cits normatīvais regulējums.

"Tam bārmēnim nav saskarsmes ar klientiem, jo pie viņa pienāk oficiants, kurš pasūta viņam kokteiļus angļiski vai arī viņam iztulko. Bet valodas komisija atnāca (..) un uzlika soda naudu firmai par to, ka viņš nezina valodu. NVA izsaukumu apstiprināja, darba atļauju viņš saņēma, publika ir apmierināta, eksotiskos kokteiļus taisa, visiem tie garšo, tad kāds te sakars ar valodu?" (jurists)

8.6. ĀRVALSTU DARBASPĒKA DARBA UN SADZĪVES APSTĀKĻU RAKSTUROJUMS

Iejušanās darba kolektīvā

Daļa darba devēju uzskata, ka nodarbināto trešo valstu valstspiederīgo iejušanās darba kolektīvā noritējusi bez problēmām. Ārvalstnieki labprāt piedalījušies arī dažādās, darbavietas organizētajās ārpus darba aktivitātēs. Turklāt, piederība citai kultūrai un pārējo iepazīstināšana ar to iejušanos darba kolektīvā tikai veicinājusi. Atsevišķi darba devēji norāda, ka ārvalstnieku nodarbināšana tajās pašās specialitātēs kā vietējos ir uzlabojusi kopējo darba disciplīnu, jo, līdz ar jaunu darbinieku pieņemšanu, ikviens iekšēji izjutis konkurenci un bailes zaudēt darbu. Tajās nozarēs, kur ārvalstnieki veica darbu, kurā vietējie nespecializējas, vietējo darbinieku attieksme bijusi pozitīva – tā tikusi uztverta arī kā iespēja uzzināt kaut ko jaunu.

"Nebija tā, ka viņus kaut kā atstūma, tieši otrādi – viņus uzreiz pieņēma un mēģināja iesaistīt, lai viņi nav atstumti. Viņi, man liekas, arī nejutās tā – mēs te esam kaut kādi svešie, mūs nepieņem, ar mums neviens nerunā. (..) Viņi piedalījās ballēs un sporta spēlēs, visur viņi tika iesaistīti, jo viņi jau bija darbinieki, tas nekas, ka runā krievu valodā." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Nebija problēmu. Patiesībā cilvēki viņus pat mīlēja, jo viņiem ir tas, kas mums vairs nav. Viesmīlība. Viņiem ir kaut kādi svētki, viņi uztaisīs plovu un visus uzaicinās, jo pie viņiem tā ir pieņemts. Mums tas bija pat patīkami. Tas taču ir labi, ka ir dažādas kultūras." (darba devējs, būvniecība)

"Viņi darbu viens otram neņem nost. Viņi papildina viens otru. Ukrainas darbinieki, vai kāds no Krievijas, ir no tās pašas vides nākuši. Agrāk bija speciālists no kādas Padomju Savienības republikas, tagad ir vienkārši viesstrādnieks." (darba devējs, kuģu būve)

Savukārt, citi darba devēji atzīst, ka nodarbinātajiem ārvalstniekiem iejušanās darba kolektīvā sagādājusi grūtības un ka iebraucēji lielākoties komunicējuši savā starpā. Tajā pašā laikā, darba devēji pauž arī viedokli, ka, nodarbināto ārvalstnieku turēšanās kopā, saistāma ar salīdzinoši īso viņu uzturēšanās laiku Latvijā vai augsto darba intensitāti un vietējo darbinieku dienas kārtību – pēc darba doties mājās un nodoties savai privātajai dzīvei.

"Godīgi sakot, viņi komunicēja tikai savā starpā." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Jā, protams, [viņi turējās kopā]. Darbinieks jau atbrauc uz darbu, nostrādā un brauc mājās. Tiem pušiem, kas te paliek, jau nav nekādas iespējas. [Pilsētā] tu izej, aizej uz kādu kafejnīcu vai uz kādu izklaides vietu. Šeit jau nav, mēs esam diezgan nomaļus." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Pēc darba devēju domām, pārējo darbinieku attieksme pret nodarbinātajiem ārvalstniekiem mainījās līdz ar ekonomiskās situācijas pasliktināšanos. Kamēr uzņēmums izjuta darbinieku trūkumu un kamēr nebija grūtības saražoto realizēt tirgū, tikmēr pārējo darbinieku attieksme pret nodarbinātajiem ārvalstniekiem bija atvērta un draudzīga. Mainoties situācijai, kad zuda nepieciešamība pēc papildus darbaspēka un kad, sarūkošās ražošanas dēļ, strādājošajiem – galvenokārt vietējiem – tika mazāk maiņu un līdz ar to arī samazinājās atalgojums, uz negatīvo pusi mainījās arī viņu attieksme.

"Uz to brīdi, kad trūka darbinieku un bija daudz vakanču, darbinieki jūta to, ka ir labi, ja ir palīgi, tad darbu var veikt vieglāk. Kad situācija mainījās un šeit vairs nebija tāds darbinieku trūkums, tad, protams, bija visādi. (...) Lielī asumi nebija, bet kā jau sadzīvē mēdz būt. (...) Pieļauju, ka darbinieki jutās neaizstājami, bet [kad] pēkšņi tā vairs nav, tad jau rodas zināma pretestība." (darba devējs, ražošana)

"Mums vietējie Latvijas darbinieki gluži minimālās algas nesaņēma. Aptuveni bija tas pats. Tikai tad, kad sākās problēmas ar darbu kā tādu – mums vajadzēja viņus nodrošināt ar naudu. Tad mūsējie arī palika nepamierināti un viņiem drusciņ mazāk sanāca saņemt, jo bija mazāk maiņu. Bet viesstrādniekiem nedrīkstēja maksāt mazāk, kā noteikts." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Atsevišķi darba devēji uzskata, ka no negatīvas pārējo darbinieku attieksmes pret nodarbinātajiem ārvalstniekiem, ir izdevies izvairīties, neradot ne vienai no pusēm kādas privilēģijas darba un sadzīves apstākļos.

"Tā bija mūsu nostāja no pirmā brīža – viesstrādniekiem nebūs īpašas privilēģijas. Viņiem tikai tika apmaksāta dzīvošana kopmītnēs. Tas zināmā mērā arī pasargāja no zināmiem ekscēsiem. Tas tika tā nedefinēts, ja mēs kādu ievadam, tad uz tādiem pašiem nosacījumiem, bez jebkādām privilēģijām. To cilvēki paši redzēja, ka viņi nedzīvo labāk par vietējiem." (darba devējs, ražošana)

Vaicāti par nodarbināto ārvalstnieku iesaistīšanos arodbiedrībās, vairums Latvijas darba devēju norādīja, ka viņu uzņēmumā nav arodbiedrību biedru un, visticamāk, arī ārvalstnieki tajā nav iesaistījušies. Sīkākus komentārus lielākā daļa uzņēmēju nesniedza. Arī to uzņēmumu, kuros darbojas arodbiedrība, pārstāvji uzskatīja, ka nodarbinātie ārvalstnieki nav saskārušies ar tādām grūtībām, lai iesaistītos arodbiedrībā. To lielā mērā veicinājuši darba devēju un nodarbināto trešo valstu valstspiederīgo noslēgtie līgumi, kas ir detalizēti izstrādāti, lai no šādām situācijām izvairītos.

"Mums [uzņēmumā] ir sava arodbiedrība. Viens darbinieks, kurš pie mums vēl joprojām strādā, ir arodbiedrībā iestājies. Par otru nezinu, bet pieļauju, ka nē. Tie, no Moldovas, nebija iestājušies. Nav bijušas tādas problēmas, kuru [risināšanai] būtu jāiesaista arodbiedrība." (darba devējs, ražošana)

"Mums pašiem nav arodbiedrības. Man liekas, ka arī īpaši nevajag. Kad viņi brauc, viņiem jau tāpat viss ir atrunāts kontraktos – viss sīki atbilst likumdošanai." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Rets darba devējs atklāti izpauda savu noraidošo attieksmi pret arodbiedrībām. Tika izteikts atbalsts tādu biedrību darbībai, kuras ārvalstu strādājošo tiesības aizstāvētu dažādās valsts institūcijās.

"Ja es uzzinātu, ka kāds no maniem darbiniekiem ir iestājies arodbiedrībā, laikam mums ar šo darbinieku ceļi drīzi šķirtos. (..) Es lasīju laikrakstā, ka (..) ukraiņi nodibināja ārvalstu strādājošo aizstāvības biedrību, kura nevis cīnās ar darba devēju, ko darīt nav vērts, bet kura aizstāv viņu tiesības ne tikai darba devēja priekšā, bet vispār, kopumā – valsts priekšā. Es esmu par šādu biedrību." (darba devējs, būvniecība)

Sazināšanās: valodu zināšanas un lietošana

Ņemot vērā statistikas datus, kādu trešo valstu valstspiederīgie visbiežāk ir saņēmuši darba un uzturēšanās atļaujas Latvijā, likumsakarīgs ir darba devēju atzinums, ka viņi ar nodarbinātajiem ārvalstniekiem sazinās galvenokārt angļu vai krievu valodā, savukārt darbinieki savā starpā, lielākoties, kontaktējas krievu valodā. Ja nodarbinātie trešo valstu valstspiederīgie nezina ne angļu, ne krievu valodu, tad darba devēji meklē tulka palīdzību. Tādos gadījumos tiek algots profesionāls tulks vai pieaicināts tāds ārvalstnieks, kurš zina angļu vai krievu valodu un var iztulkot darba devēja teikto. Darba devēji mēdz arī paši apgūt nodarbināto ārvalstnieku dzimto valodu.

"Parasti viņiem bija kāds darba vadītājs, kas runāja angļiski vai krieviski. Tad caur viņu [runājām] arī ar tiem pārējiem. Mēs runājām ar galveno, tas viņiem tulkoja, ja kāds nezināja arī valodu." (darba devējs, būvniecība)

"Viņi kaut ko māc jau krieviski un [mans] vīrs kaut ko māc ķīniski. [Viņš mācījās] viņu dēļ. Un tad mums ir viena meitene tulks. Telefoniski viņa iztulko, ja ir kaut kas tāds. Mēs piezvanām viņai, izstāstām un viņa izstāsta viņiem, un tad atpakaļ. Citreiz viņa atbrauc [pie mums], ja ir kaut kādas lielākas lietas izrunājamas." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

Atsevišķi darba devēji atzīst, ka nodarbinātie ārvalstnieki mēdz apgūt latviešu valodu elementārās saziņas līmenī. Nodarbinātie ārvalstnieki ir motivēti apgūt latviešu valodu, ja tā ir nepieciešama darba pienākumu veikšanai vai, ja pārējais darba kolektīvs savā starpā sazinās galvenokārt latviski.

"Viņi dažus vārdus prata latviski pateikt, vai vājāk vai stiprāk masēt. (...) Man indiešu masieris jau pirmajā dienā pienāca klāt ar bločiņu, kur bija ierakstīti vārdiņi latviešu valodā. Viņš katru dienu iemācījās 10 vārdiņus. Bija motivācija, jo viņš redzēja, ka var nopelnīt naudu." (darba devējs, individuālie pakalpojumi)

Interesanti, ka atsevišķi darba devēji, valodu zināšanu un to lietošanas kontekstā, pieskaras darba tiesību un darba aizsardzības tēmai. Proti, ikviens darbinieks, uzsākot darbu, ir jāiepazīstina ar darba tiesībām un darba aizsardzību – ierasti tas notiek valsts valodā, un darbinieks ar parakstu apliecina, ka ir ar to iepazīstināts. Nodarbinot trešo valstu valstspiederīgos, sagatavot attiecīgos dokumentus viņu dzimtajā valodā vai vismaz mutiski tos viņiem iztulkot ne vienmēr ir iespējams. Tajā pašā laikā, ja nodarbinātais ārvalstnieks saprot angļu vai krievu valodu, tad šī problēma nav vairs tik izteikta, jo vismaz normatīvie akti ir pieejami arī šajās valodās.

"Tajos uzņēmumos, kur strādā taizemieši, noteikti ir problēmas ar darba aizsardzību. Ja viņš nemāk ne latviešu, ne krievu, ne angļu valodu, tad ir grūti to izskaidrot. Mēs arī gribējām tulkot uz krievu valodu dokumentus par darba drošību un aizsardzību. Bet to dokumentu ir ļoti daudz. Pēc likuma, dokumentiem ir jābūt valsts valodā un darbiniekiem ir jāparakstās par to, ka viņš ir ar tiem iepazinies. Līdz ar to mēs netulkojam rakstiski, bet viņiem uz vietas mutiski iztulkojam un viņi pēc tam parakstijās." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Ja viņiem ir nepieciešams izlasīt kādu likumu, lai zinātu, kādas ir viņu kā darba ņēmēju tiesības, tur lielas problēmas nav. Jebkuru likumu ir iespējams atrast internetā vai kur citur arī krievu valodā." (darba devējs, transports)

Darba devēju vidū nav vienprātības jautājumā par to, vai nodarbinātajiem trešo valstu valstspiederīgajiem būtu nepieciešama latviešu valodas apguve. Daļa darba devēju uzskata, ka latviešu valodas kursi nodarbinātajiem ārvalstniekiem nav nepieciešami. Pirmkārt, tādēļ, ka ārvalstnieki Latvijā pavada salīdzinoši īsu laika periodu. Otrkārt, ārvalstnieki veic, galvenokārt, tāda veida darbu, kuros latviešu valodas zināšanas nav nepieciešamas. Turklāt ārvalstnieki nemēdz iekļauties vietējā sabiedrībā, lai viņiem rastos vajadzība apgūt valsts valodu.

"Domāju, ka nē. Tas laiks, ko viņi šeit pavada, ir pārāk īss, lai viņi savu laiku ziedotu un mācītos valodu." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"(...) Domāju, ka nē, jo viņu darbs nav nekā saistīts ar latviešu valodas zināšanām. Tas netraucē mums sniegt viņiem informāciju krievu valodā, tas nerada lielas grūtības." (darba devējs, transports)

"Tik daudz, cik es saskāros, tas nebija nepieciešams. Viņi dara savu darbiņu. No rīta atnāk, pa-beidz, brauc mājās, izguļas, no rīta atkal brauc. Viņi neiesaistās ikdienas dzīvē, nesocializējas. Viņi ir atbraukuši uz konkrētu laiku, izdarīt konkrētu darbu." (darba devējs, būvniecība)

Savukārt tie darba devēji, kuri uzskata, ka trešo valstu valstspiederīgajiem ir nepieciešami kursi latviešu valodas apguvei, min trīs iemeslus. Pirmkārt, nodarbinātajam ārvalstniekam ir jādod iespēja apgūt latviešu valodu, ja viņš ir paudis tādu vēlmi. Darba devēji min piemērus, ka ārvalstnieki paši meklējuši iespēju mācīties valodu, jo sarakste ar valsts institūcijām un ikdienas saziņa pārsvarā noris latviski. Otrkārt, ārvalstniekam ir jāapgūst latviešu valoda, ja viņš ir izlēmis dzīvot Latvijā. Treškārt, pamatzināšanas latviešu valodā var būt nepieciešamas darba pienākumu izpildei.

"Viņi grib iemācīties. Viņi parasti mēģina atrast pasniedzējus, kas viņiem mācīs. (..) Visas VID vēstules viņiem nāk latviski. Kā viņš tās sapratis pirmajā gadā? Nav nekādas norādes ārzemniekiem. Pat veikalā viņi neko nesaprot. Citās valstīs jau tieši tāpat ir, bet tur cilvēki to valodu zina. Mēs ļoti maz zinām valodu. Tiklīdz latvietim ir jārūnā angļiski, tā viņi aizgriežas prom." (darba devējs, individuālie pakalpojumi)

"Latviešu valoda [jāapgūst] tikai tad, ja tas cilvēks ir nolēmis mainīt savu dzīvesvietu, kā to dara ļoti daudz latviešu, braucot prom un zinot, ka šeit vairs neatgriezīsies – viņi mācās angļu valodu, viņam tā būs vajadzīga visu dzīvi." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Apmācīt šos cilvēkus latviešu valodā, lai padarītu viņus konkurētspējīgākus. (..) [Rūpnicā ir] divas līnijas – gaišais, tumšais. Viņiem jāsaprot, kur ir gaišais un kur ir tumšais." (darbā iekārtošanas uzņēmums)

Atsevišķi darba devēji uzskata, ka būtiskāka par latviešu valodu ir pamatzināšanu apguve par Latvijas valsti, tās politisko sistēmu, tiesisko regulējumu un kultūru, jo tas nodarbinātajam ārvalstniekam varētu noderēt, strādājot Latvijā. Tādā rakursā šo informāciju, lekciju veidā, varētu sniegt imigrācijas dienestu darbinieki.

"Vienkārši stāsta, kādi ir likumi, kāda ir kultūra, kas ir prezidents, kāda ir Latvija. Kādam ir jāzīstāstā tādās lietās, vienkārši izstāstīt par valsti. Šie ļaudis aizbrauks, un viņi stāstīs, tā ir reklāma." (darba devējs, būvniecība)

Daļa darba devēju min, ka būtu gatavi pilnībā vai daļēji apmaksāt nodarbinātajiem ārvalstniekiem kursus latviešu valodas apguvei, ja zinātu, ka ārvalstnieki tupinās strādāt viņu uzņēmumā, vai ja tas būtu viņiem finansiāli izdevīgi. Tie darba devēji, kuri nevēlas maksāt par nodarbināto ārvalstnieku latviešu valodas apguves kursiem, kā iemeslu min augstos nodokļus, kas jau tiek maksāti par ārvalstnieku nodarbināšanu – viņuprāt, daļu no samaksātā varētu novirzīt arī valodas kursu nodrošināšanai.

"Droši vien, ka – jā, [būtu gatavi apmaksāt]. (..) Ja es zinātu, ka tas ir stabili, ka man viņi [viesstrādnieki] noteikti būs vajadzīgi." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

"Jā, bet daļēji. (..) Jāskatās, kādā sfērā strādā. Ja ir masieris, tad es nezinu, vai es to spētu apmaksāt, jo man tā jau ir jāmaksā par dzīvošanu, apdrošināšanu, algu, visus nodokļus." (darba devējs, individuālie pakalpojumi)

"Maksāt negribu. Es maksāju lielus nodokļus. (..) Ir man vēlēšanās, lai mazliet no [šiem] nodokļiem tiktu izlietoti šim mērķim." (darba devējs, būvniecība)

Mājoklis

Darba devēji uzsver, ka nodrošināt mājokli nodarbinātajiem ārvalstniekiem ir viņu pienākums. Darba devēji mēdz atsaukties arī uz kādu vienošanos vai normatīvajiem aktiem, tādējādi norādot, ka noteiktu prasību neievērošana – šajā gadījumā dzīvesvietas nenodrošināšana – liegtu viņiem iespēju savā uzņēmumā nodarbināt trešo valstu valstspiederīgos.

"Mums bija savstarpējā vienošanās ar to kompāniju, ka mēs viņiem nodrošinām dzīvošanu." (darba devēji, būvniecība)

"Pēc likuma, mums ir jānodrošina dzīvesvieta. Vēl vairāk – ja mēs negarantēsim dzīvesvietu, viņu neielaidīs iekšā Latvijā." (darba devēji, būvniecība)

Mājokļa nodrošināšanā darba devēji izvēlas dažādas stratēģijas – no ārvalstnieku izmitināšanas viesnīcās un hosteļos līdz dzīvokļu īrei un pat dzīvokļu iegādei viņu vajadzībām. Izvēloties mājokli nodarbinātajiem ārvalstniekiem, darba devēji seko līdzī finansiālajam izdevīgumam, lielākoties izvēloties lētākos variantus, kā arī tam, lai nodrošinātu ārvalstniekiem cilvēcīgus dzīves apstākļus.

"Mēs viņus hostelī izmitinājām, un viņi visi tur dzīvoja. (...) Cilvēcīgos apstākļos izmitinājām, var jau, protams, nolikt konteineri būvlaukumā un salikt tur visu iekšā." (darba devējs, būvniecība)

"Ir kopmītnes, un ir viesnīca. Protams, ka tā ir lētākā viesnīca." (darba devējs, kuģu būve)

"Jā, es īrēju. Mans SIA īrē maniem darbiniekiem dzīvokli." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

"Mēs nopirkām viesstrādniekiem šeit dzīvokļus, mēbeles. (...) Šobrīd dzīvokļi stāv tukši. (...) Mēs tos paturam katram gadījumam." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Atsevišķos gadījumos darba devēji mājokļa nodrošināšanas jautājumu nodarbinātajiem ārvalstniekiem risina citādāk. Piemēram, darba devējs tuvu darbavietai sameklē dzīvokli, ko ārvalstnieks var izīrēt par saviem līdzekļiem, vai arī nodarbina tos ārvalstniekus, kuri iepriekš dzīvojuši konkrētā apdzīvotā vietā un kam ir iespēja izmantot viņam pieejamos variantus – apmesties pie radiem vai dzīvot savā īpašumā.

"Mēs palīdzam viņiem atrast [dzīvesvietu]. Meklējam dzīvokļus, ko varētu īrēt, kas ir tuvāk vietai, kur viņš strādās, lai viņam nebūtu jābrauc cauri visai pilsētai." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

"Vislabākais variants ir bijušie [pilsētas iedzīvotāji], jo atkrīt jautājums par dzīvošanu. Viņiem te ir radi, nereti citiem pat te ir īpašumi." (darba devējs, ražošana)

Darba devēji min, ka līdztekus mājoklim viņi nodarbinātos ārvalstniekus nodrošina arī ar tajā nepieciešamām mēbelēm un saimniecības piederumiem, piemēram, segām. Lai iebraucēji labvēlīgāk pielāgotos Latvijas laika apstākļiem, darba devēji mēdz viņus nodrošināt arī ar atbilstošu apģērbu un apaviem. Tāpat atsevišķi darba devēji ārvalstniekiem nodrošina ēdināšanu, kas, protams, ja vien tā nav ierasta prakse uzņēmumā, sadārdzina šī darbaspēka izmaksas.

"Tu viņu nodrošini, un pēc tam tev [Valsts ieņēmumu dienests] paprasa: "Kāpēc jums ir pirktas segas? Tas neatbilst jūsu uzņēmējdarbībai!" Es saku: "Pag, es pirkšu viņiem gan gultas, gan segas, ja jau man par viņiem ir viss jāmaksā un jānodrošina. Kas tad man – ziemā viņš sals un tad pie daktera jāvadā un jāmaksā?"" (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

"Tā kā mēs uzņēmumā ēdinām savus darbiniekus, tad viņiem nebija arī par to jādomā. Šeit uz vietas trīs reizes ir iespējams paēst." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Brokastis nodrošinājām. Tas mums arī sadārdzināja [viņu nodarbināšanu]." (darba devējs, būvniecība)

Darba devēji atzīst, ka mājokļa nodrošināšana nodarbinātajiem ārvalstniekiem ir saistīta ar dažām problēmām. Uzņēmumā strādājošie ārvalstnieki mēdz turēties kopā un labprāt izvēlas dzīvot kopā, kas ne vienmēr ir iespējams dažādu tehnisku vai juridisku iemeslu dēļ.

"Protams, ka [nebija apmierināti]. (...) Tur varēja dzīvot pa divi vai trīs. Viņi bija četri un paši izteica vēlmi dzīvot vienā istabā. Ja dalītos citādi, tad viņiem kādu no malas pieliktu klāt, to viņi negribēja." (darba devējs, ražošana)

"Kāds ir pierakstīts vienā dzīvoklī, taču dzīvo citā. Visam neizsekosi, viņi savā starpā sadraudzējas, ātri sametas kopā, samainās. [Par to] sods 100 latu, protokols." (darba devējs, būvniecība)

Tomēr, pēc darba devēju domām, galvenā problēma, ar kuru nākas saskarties, nodrošinot trešo valstu valstspiederīgos ar mājokli, ir dzīvesvietas deklarēšana. No vienas puses, ne vienmēr izīrētāji vēlas, ka viņu dzīvokļos kāds deklarējas, līdz ar to dzīvesvietas meklēšanas process var ieilgt. Bet, no otras puses, dažādu iemeslu dēļ nodarbinātie ārvalstnieki mēdz nedzīvot deklarētajā dzīvesvietā, tādējādi radot administratīvas sekas sev un arī darba devējam.

"Viņiem ir jādzīvo deklarētajās dzīvesvietās. Tad viņam ir jāvienojas ar dzīvokļa izīrētāju, ka viņš tur var deklarēties. Viņš ir piesiets tai dzīvesvietai, kur viņš dzīvo, mums jau tā adrese ir jāuzrāda. Dzīvokļu īpašnieki ne pārāk uzticas tādiem viesstrādniekiem un nav gatavi uz sadarbību. Viņiem jau nav tikai jādeklarējas, bet vēl jāpiestāda līgums, ka viņš tajā dzīvesvietā varēs dzīvot. Tas nozīmē, ka jābūt oficiālam līgumam par to, ka viņš saņem kādu naudu par to, kas ne vienmēr ir izdevīgi." (darba devējs, ražošana)

"Man te bija vīrs un sieva. Bet tā gadījās, ka mēs sievu paspējām pierakstīt šeit, bet vīru – šeit, to vajag noformēt no jauna. Taču viņi [Imigrācijas policija] pieķer, ka vīrs ar sievu dzīvo kopā. Bet ko tur darīt? Jūs taču saprotat – jūs viņu sodāt par to, ka viņas mantas pie vīra atradāt. Par to, ka viņa nakšņo pie vīra, viņu soda." (darba devējs, būvniecība)

8.7. ĀRVALSTU DARBASPĒKA TIESĪBU UN SOCIĀLO GARANTIJU REGULĒJUMA VĒRTĒJUMS

Nodarbošanās un darba devēja maiņa Latvijā

Darba devēju viedoklis par to, ka trešo valstu valstspiederīgie nedrīkst mainīt darba devēju vai nodarbošanos Latvijā, nav viennozīmīgs. Daļa darba devēju to vērtē atzinīgi un saista to ar uzņēmējdarbības aizsardzību, t.i., darba devējs ir aizsargāts no nodarbinātā ārvalstnieka atteikšanās veikt konkrētu darbu un no izrietošajiem iespējamiem finansiālajiem zaudējumiem. Savukārt, ja ārvalstnieks ir pabeidzis savu darbu, tad, pēc formalitāšu nokārtošanas, viņam netiek liegta iespēja atkal atgriezties Latvijā un strādāt citā uzņēmumā.

"Anketā jau prasa, kāds būs mērķis, ko te darīs. Tad jau tajā brīdī viņš ir samelojies, visi pārējie dokumenti un līgumi vairs nav spēkā. Tas uzreiz tev ir liels mīnuss. (...) Tu esi uzaicinājis darbinieku, riskējis ar biznesu, ar miljonu apgrozījumu, un tev pasaka nē. Mūsu gadījumā nevajadzētu ļaut." (darba devējs, kuģu būve)

"Nevajag, lai viņš man šodien strādā par pavāru, bet rīt viņš aiziet uz citu vietu strādāt par oficiantu. Es varu būt mierīgs. Piemēram, pavārs strādā vienu, divus gadus, iemācījām vietējam, kā ķīniešu virtuvi gatavot, viss, esmu atradis citu vietu, tur vairāk maksā un uz redzēšanos." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

"Kamēr viņš nav pabeidzis savu darbu, es piekřītu. Ja viņš grib mainīt darbu, viņam ir jāpabeidz šis, jābrauc atpakaļ un jābrauc vēlreiz. Tur es neredzu nekādu problēmu." (darba devējs, būvniecība)

"Tas bija vienīgais labais punkts, kas bija. (...) Mēs esam ielikuši viņos naudu, mūsu pūles, naudu, procesu, viņš atbrauc pie mums, dabū šo te atļauju un pēkšņi viņš [saka] – tu zini, Bērziņš man vairāk maksās. Bet Bērziņš par tevi nav maksājis šo ievēšanas procesu, dokumentus, laiku. Cik

maksā atrast! Atrast cilvēkus, aģentūru, dibināt attiecības, braukāt uz turieni – netiešo izdevumu ir tik daudz apkārt.” (darbā iekārtošanas uzņēmums)

Tajā pašā laikā citi darba devēja un nodarbošanās nomainā nesaskata apgrūtinājumu. Viņuprāt, ja darba devējs, kurš ir izsaucis trešo valstu valstspiederīgo uz Latviju, piekrist šai maiņai, tad citiem šķēršļiem nevajadzētu rasties. Tas būtu risinājums arī tajos gadījumos, kad uz kādu laiku konkrētajam darba devējam nav iespēju nodarbināt izsauktos trešo valstu valstspiederīgos.

“Es uzskatu, ka viņi varētu [mainīt darba devēju un nodarbošanos]. Kāpēc ne? Ja tas darba devējs, kas viņu ir izsaucis, ir piekritis, tad jā.” (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

“Pie manis atbrauca cilvēki strādāt. Es viņus noliku strādāt citur. Tajā brīdī nebija darba, kā jau parasti būvniecībā, un es viņus noliku strādāt citā profesijā. Tā ir ļoti pat ne maza soda nauda Latvijā. Taču, piedodiet, tās ir cilvēka tiesības izvēlēties profesiju. Viņu soda par to, ka viņš strādā. (..) Lai cilvēki nestāvētu bez darba, es viņus noliku strādāt par krāvējiem, tualetes tīrīt. (..) Tādi melnie darbi. Tajā laikā bija liels darbinieku deficīts.” (darba devējs, būvniecība)

Lai arī darba devēju un nodarbošanās maiņa trešo valstu valstspiederīgajiem nav atļauta, tomēr tā tiek veikta. Darba devējs min piemēru par to, kā viens uzņēmums no otra pārpērk vajadzīgos speciālistus, kuriem pēdējais vairs nevar nodrošināt darbu, piebilstot, ka salīdzinājumā ar ieguldītajiem laika un finanšu resursiem, tas, vienalga, nav izdevīgi. Tajā pašā laikā, cits darba devējs šādas maiņas aizliegumu dēvē par dzimtbūšanu – darba devējam ir izdevīgi, ka darba ņēmējam nav tiesību kaut ko mainīt sev par labu.

“Var mainīt, bet, ja viņu kāds pārpērk, tad tas nav izdevīgi. Es, kā darba devējs, par viņu esmu cīnījies, bet viņš pēc mēneša pateiks, ka iet prom. Mani ieguldījumi ir bijuši lieli, lai dabūtu viņu šeit. Ir bijuši gadījumi, ka viesstrādniekus nevar nodrošināt ar darbu, bet ir uzņēmumi, kuriem ir vajadzīgs tāds speciālists, tad viņi nomaksā šos te izdevumus, un viņi vienkārši pāriet pie cita darba devēja strādāt.” (darba devējs, individuālie pakalpojumi)

“Ja pret mūsu pilsoņiem izturētos tāpat kā šeit, pēc būtības cilvēki nonāk dzimtbūšanā. No vienas puses, man kā darba devējam ir izdevīgi – viņš ir atbraucis, viņš no manis nekur neaizbēgs, viņam nav tiesību nomainīt nodarbošanos, mainīt darba devēju, viņam nav tādu tiesību. Taču, no otras puses, tas ir cilvēktiesību pārkāpums.” (darba devējs, būvniecība)

Bezdarbnieka pabalsts

Izvērtējot jautājumu, vai trešo valstu valstspiederīgajiem būtu jādod tiesības Latvijā saņemt bezdarbnieku pabalstu, darba devēji pauž atšķirīgus viedokļus. Daļa uzskata, ka bez darba palikušajiem ārvalstniekiem ir jāsaņem bezdarbnieka pabalsts, līdzīgi, kā Latvijas valsts iedzīvotāji to saņem, paliekot bez darba, citās valstīs. Savukārt, citi uzskata, ka tieši ārvalstnieku specifiskais nodarbinātā statuss un uz noteiktu laika periodu noslēgtie darba līgumi pamatoti neparedz viņiem šādas sociālās garantijas.

“Viņš tāds pats cilvēks vien ir, viņš ir šeit atbraucis ar domu pelnīt, strādāt un nest kādu ieguldījumu mūsu valstī zināmā mērā, tad valstij vajadzētu arī bezizejas brīdī par viņu parūpēties. Tas pats, ja mēs kaut kur aizbraucam, kaut kādas sociālās garantijas jau gribētos.” (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

“Uz kāda pamata? Tāpēc jau viņam ir viesstrādnieka statuss. (..) Viņam ir līgums uz laiku, kur viss ir atrunāts. Tas ir nedefinēts, kas notiek, ja, piemēram, viņš par velti tiek ataicināts. Viņš ir tādā statusā, ka viņam tas nav jāsaņem.” (darba devējs, kuģu būve)

Bezdarbnieka pabalsta kontekstā, daļa darba devēju velta kritiku, viņuprāt, absurdejai valsts nodokļu politikai. Pēc viņu domām, trešo valstu valstspiederīgajiem būtu jāmaksā mazāki nodokļi vai arī būtu jāgarantē iespēja saņemt viņa maksātos nodokļus savā izcelsmes valstī. Šobrīd tas netiek darīts, no kā vienīgā ieguvēja ir Latvijas valsts. Uzņēmēji sevi raksturo kā šīs situācijas ķīlniekus. Proti, nemaksājot šos nodokļus, ārvalstniekiem netiks pagarinātas uzturēšanās atļaujas, un uzņēmuma pastāvēšana var tikt apdraudēta. Turklāt, uzņēmējdarbībai nedraudzīgs ir arī fakts, ka šī brīža ekonomiskajos apstākļos, kad vietējiem tiek samazināts atalgojums, ārvalstnieku minimālo atalgojumu – 480 latus 2009. gadā – samazināt nav iespējams.

"Teorētiski [vajadzētu saņemt pabalstu], bet drīzāk viņiem nevajadzētu maksāt vai arī maksāt minimālus nodokļus šeit, jo viņi ir viesstrādnieki, viņi nav rezidenti. Tā sistēma nav pareiza." (darba devējs, būvniecība)

"Varbūt atbrīvot no nodokļiem kaut kādiem, sociālajiem vai vēl nezin kādiem. Jo viņiem, visiem viesstrādniekiem, ir jāmaksā sociālais nodoklis tā kā vietējiem, kaut gan nekāda jēga no tā nav. Viņš savā mītnes zemē pēc tam to nekādā veidā nevar izmantot." (darba devējs, būvniecība)

"Domāju, ka [vajadzētu saņemt pabalstu]. Viņiem vajadzētu arī saņemt tos nodokļus, ko viņi maksā šeit, aizbraucot uz Indiju, bet viņi tur neko nesaņem. Tātad, kas vinnē? Mūsu valsts! Un viņš ir maksājis lielākos nodokļus! (..) Ja nesamaksāsi nodokļus, tad uzturēšanās atļauju nepagarinās. Vari likt savam biznesam krustu pāri. Tas nekas, ka pāri par 100 000 ir ieguldīts. Minimālā alga viņiem ir 480 lati, un to nevar samazināt. Saviem darbiniekiem mēs samazinām algas, bet ārzemniekiem paliek tādas pašas un nodokļi paliek tie paši, krīzes laikā. Tas ir absurds!" (darba devējs, individuālie pakalpojumi)

Līdzīgas izjūtas piedzīvo arī tie trešo valstu valstspiederīgie, kuri Latvijā ir uzsākuši savu uzņēmējdarbību. Viņi šaubās, vai, neraugoties uz nodokļu maksāšanu vairāku gadu desmitu garumā, viņiem tiks nodrošināta iespēja Latvijā saņemt vecuma pensiju. Visticamāk, ka to viņi nesaņems arī savā izcelsmes valstī, jo tur nav iespējams saņemt šeit maksātos nodokļus.

"Mums starp Latviju un Ķīnu nav tādu attiecību – kad es braucu prom, tad man atmaksā samaksātos nodokļus. Ne santīma, ne piles. Bet sanāk tā – es esmu samaksājis nodokļus, bet tā ir dāvana valstij, ļaudis sagaida – tu esi ārvalstnieks, maksā, aizbrauc, nauda paliek mums. (..) Ja es te trīsdesmit gadus esmu strādājis, kad pensijā aiziešu, ne man Ķīna pensiju maksās, ne Latvija." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

Darba devēji bezdarbnieku pabalsta kontekstā vērš uzmanību arī uz pretrunām starp normatīvajos aktos noteikto un atbildīgo valsts institūciju oficiālajā sarakstē pausto. Piemēram, ja Valsts ieņēmumu dienests vēstulē ārvalstniekam norāda, ka pēc četrus gadus darba viņam ir tiesības saņemt bezdarbnieka pabalstu pusgadu, tad, saskaņā ar Imigrācijas likumu, viņam, paliekot bez darba, ir valsts jāatstāj bez liekas kavēšanās.

"Būtu jāsaņem pabalsts. (..) No VIDa mums bija atsūtīta vēstule, ka tad, ja tu trīs vai četrus gadus šeit strādā un esi pazaudējis darbu, tev ir tiesības saņemt pabalstu pusgadu. Bet, pēc Imigrācijas likuma, ja firmai ir bankrots un vairs nestrādā, man ir pienākums ātri aizbraukt, šeit nedrīkstu palikt." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

Kāds no darba devējiem norāda, ka bez darba palikušajiem trešo valstu valstspiederīgajiem bezdarbnieka pabalsta apjomu varētu nenoteikt pēc darba stāža un vidējo iemaksu algas. Pēc viņa domām, bez darba palikušie ārvalstnieki kā bezdarbnieka pabalstu varētu saņemt noteiktu naudas summu ik mēnesi.

"Tas gudrām galvām atkal jālemj. Ja mums aprēķina tā to naudu, tad varbūt viņiem varētu būt kaut kāda konkrēta summa – tik un tik mēnesi un viss, nevis tā kā šeit Latvijā dzīvojošam un strādājošam. Tas tiešām ir diskutējams jautājums." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Veselības aprūpe

Lai nodarbinātu Latvijā trešo valstu valstspiederīgos, viņiem ir nepieciešams iegādāties veselības apdrošināšanas polisi. Darba devēji veselības apdrošināšanas polisi iegādi, līdzīgi, kā mājokļa nodrošināšanu, parasti atzīst par savu pienākumu, tomēr norāda, ka iegādājas vislētāko, tikai neatliekamo medicīnisko aprūpi nodrošinošo polisi. Ja darba devēji trešo valstu valstspiederīgo rekrutēšanā ir izmantojuši starpnieku pakalpojumus, viņi tiem uztic arī veselības apdrošināšanas polisi iegādi. Atsevišķi darba devēji norāda, ka veselības apdrošināšanas polises iegādājas paši nodarbinātie ārvalstnieki. Pēc darba devēju domām, veselības apdrošināšanas polisi iegādes procedūra ārvalstniekiem un vietējiem darbiniekiem neatšķiras.

"[Veselības apdrošināšana] bija mūsu pienākumos. Migrācijas pārvalde neizdod darba atļauju, ja nav veselības apdrošināšanas. Tur bija noteiktas prasības – veselība, liķa izvešana, jo mums bija viens nāves gadījums." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Mēs uzņēmāmies šīs saistības pildīt un apmaksāt. Tai nelaimīgajā gadījumā, apdrošināšana paredzēja nogādāt bojāgājušo mītnes vietā. Tad tikai izmantoja to, citādi nē." (darba devējs, ražošana)

"To arī darīja rekrutētājfirma – tas bija viens no kontrakta punktiem, ka viņi veic veselības apdrošināšanu." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"[Pērķ] viņi paši. Atšķiras tikai tas, kurš maksā naudu." (darba devējs, būvniecība)

Kopumā, darba devēji atbalsta veselības apdrošināšanas polisi nepieciešamību trešo valstu valstspiederīgajiem. Tomēr, atsevišķi darba devēji par šo jautājumu pauž arī negatīvu viedokli. Piemēram, trešo valsts valstspiederīgo veselības apdrošināšana tiek saistīta ar iespēju kādam nopelnīt uz tās rēķina. Tāpat, tiek pausts viedoklis, ka veselības apdrošināšanas polise mēdz būt tikai skaista izkārtne bez reāla seguma, proti, nepieciešamības gadījumā, nodarbinātajam ārvalstniekam tāpat nākas maksāt par medicīniskās palīdzības saņemšanu.

"Tas ir pareizi, ļoti laba prasība." (darba devējs, būvniecība)

"Jebkurā gadījumā, apdrošināšanai ir jābūt, jo tas jau arī ir business. Viņi [apdrošinātāji] noteikti ir klāt pie kaut kādiem imigrācijas dienestiem. Un, protams, ja var, tad piedāvā tās un nopelna uz polisēm. Uz to jau mēs esam izcili, kā noformēt papīrus un izgudrot to visu." (darba devējs, kuģu būve)

"[Pērķam] jebkurā vietā – poliklinikā vai apdrošināšanas kompānijā. Vienīgais – tā nekam nav noderīga. Mēs katru gadu pērķam apdrošināšanu par 40 latiem. (..) Viss ir par maksu, kā parasti. Ja kaut kas notiks, nekas bez maksas nav. Tikai 40 latus samaksājām, un viss." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

Darba devēji min arī piemērus par sanitārās grāmatiņas kārtošānu trešo valstu valstspiederīgajiem – ja nodarbinātajam ir personas kods, tad medicīnas iestādes personāls ne vienmēr zina, ka izmeklēšana tiek veikta ārvalstniekam.

"Vajadzēja veikt darbības pirms iestāšanās darbā – mēs sanitārās grāmatīņas noformējām, obligātās veselības pārbaudes. To mēs maksājām – aizsūtījām uz "Veselības centru 4". (..) Viņiem bija [personas] kods un tur pat nezināja, ka tie ir ārzemnieki. Tur nebija nekādu atšķirību un nekādas grūtības." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Vaicāti par ārvalstu darbinieku saslimšanām, vairums darba devēju atzina, ka tādu gadījumu viņu praksē nav bijis, uzsverot, ka šie darbinieki saprot, cik svarīgi ir izpildīt uzdoto uzdevumu, tāpēc risinājumus mēdz meklēt arī paši. Savukārt tie darba devēji, kuru ārvalstu darbinieki ir slimojuši, nodala vieglās saslimšanas, kad darbiniekiem bijis atļauts dažas dienas uzturēties mājās, un smagākas saslimšanas, kad ir bijusi nepieciešama medicīniskā palīdzība. Pēdējā gadījumā, kā norāda darba devēji, darba nespējas lapas nokārtošana nav sagādājusi grūtības.

"Jautājums, vai viņi slimo? Es neesmu redzējis slimus viesstrādniekus." (darba devējs, kuģu būve)

"Ja saslima, es pats no savas kabatas pirku zāles, gulēja mājās. (..) Cilvēki slimoja, bet tas bija 2–3 dienu jautājums. Saaukstēšanās, jā. (..) Pirku tēju, zāles, visu ko vedu, rūpējos." (darbā iekārtošanas uzņēmums)

"[Ja saslimst,] tad slimības lapas. Tad saņem pabalstu, patiešām saņem." (darba devējs, būvniecība)

Darba devēji, izsakoties par medicīniskās palīdzības kvalitāti nodarbinātajiem ārvalstniekiem, parasti paūz atzinīgu viedokli – proti, ārstēšana noritējusi bez problēmām. Visbiežāk, trešo valstu valstspiederīgie, ar neatliekamās medicīniskās palīdzības vai darba devēja starpniecību, vesti uz slimnīcu. Atsevišķi darba devēji piebilst, ka gadījumos, kad nodarbinātie ir bijuši no Latvijas attālāku valstu piederīgie, ir pastāvējušas saziņas grūtības starp ārstu un pacientu, tāpēc ir nepieciešama vietējā darbinieka vai pat darba devēja klātbūtne. Sniegtā medicīniskā palīdzība tikusi apmaksāta veselības apdrošināšanas ietvaros vai pat, atsaucoties uz valstu savstarpējo vienošanos, bijusi par brīvu.

"Ātrā palīdzība vienreiz brauca. Visu sedza veselības apdrošināšana. Mēs jau nevaram to apmaksāt. Ja kādam kaut kas sāp, tad vedam uz slimnīcu. Tur viņi uzturas vairākas dienas un izmeklē, jo viņi jau nemāk neko pateikt. Tā meitene slimnīcā bija 3–4 dienas un izrādījās, ka vienkārši ir toksikoze." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Tas ar vējbakām bija slimnīcā un pēc tam pie ģimenes ārsta; otrs ar ātrajiem un slimnīcā. Nekur nekādas problēmas neradās. Mums pateica, ka Latvijai ar Ukrainu esot kaut kāds līgums – līdz ar to par velti. Tur savstarpēji kaut kā norēķinās. Kad pati zvanīju uz ātro palīdzību un prasīju, vai būs jāmaksā, man pateica, ka ir savstarpējs valstu līgums." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Viens [darbinieks] atbrauca un uzreiz tika slimnīcā. (..) Ko tā apdrošināšanas polise par 29 latiem dod? Absolūti neko! Ne atlaides par ārstēšanos, neko. Bet, kad mēs taisām izsaukumu, tad mēs norādām, ka uzņemamies visu atbildību par viņiem, ieskaitot medicīnas aprūpi, tāpēc visu apmaksāja firma. Rēķins laikam bija liels." (jurists)

"Man tā liekas, ka viņiem īsti nav te Latvijā apdrošināšanas. Jo, kad viņiem ir kādas veselības problēmas, tad mēs viņu sūtam kopā ar kādu latvieti, un viņi brauc uz slimnīcu vai polikliniku un izskaidro. (..) Slimnīcā jau ir pateikuši, lai bez latvieša vispār viņi nebrauc, jo nesaprot vienkārši." (darba devējs, rūpniecība)

Darba devēji atzīst, ka veselības aprūpe trešo valstu valstspiederīgajiem būtu pieejamāka, ja viņiem tiktu nozīmēts savs ģimenes ārsts. Tomēr, pēc darba devēju domām, tā ir viena no veselības aprūpes problēmām nodarbinātajiem ārvalstniekiem, jo lielai daļai iebraucēju sava ģimenes ārsta nav. Šādos gadījumos, lai ārvalstnieks saņemtu medicīnisko palīdzību, darba devējam nākas iesaistīties un meklēt risinājumu šai situācijai.

"Mūsu pavāram ir nepieciešams ģimenes ārsts. Prasa, lai obligāti būtu. Mums arī vieglāk, ja kaut kas notiks, lai būtu palīdzība, būtu savs ģimenes ārsts." (darba devējs, sabiedriskā ēdināšana)

"Viņiem jau nav ģimenes ārstu, nav nosūtījumu, tad rodas vajadzība uzņēmumam pieslēgties un palīdzēt to atrisināt. Kopumā, viss ir kārtībā." (darba devējs, ražošana)

Apkopojot darba devēju teikto par nodarbināto ārvalstnieku veselības aprūpi, jāsecina – ja trešo valstu valstspiederīgajiem ir nepieciešama specifiska medicīniskā palīdzība, tad tās pieejamība mēdz būt apgrūtināta. Darba devēji min piemērus par grūtnieces aprūpi un dzemdību pieņemšanu, kā arī par nodarbināto ārvalstnieku bērnu pediatrisko aprūpi pirmajā dzīves gadā.

"Vajadzīgs ģimenes ārsts, bet ģimenes ārsta viņiem nav. Viņiem neviens nedod ģimenes ārstu tāpēc, ka viņi ir ārvalstnieki. Jādzemdē par lielu naudu. (..) [Bērns piedzima] Dzemdību namā, es pats aizvedu. Viņi tur skatījās, kā tad tā – moldāviē. Man jau smieklīgi kļūst – bērns dzimst, saņemiet bērnu, pēc tam tiksiet skaidrībā. Bērnu taču vajag saņemt, vai tad uz ielas dzemdēt 21. gadsimtā?" (darba devējs, būvniecība)

"Ja mums, kad ir bērns, sākumā nāk [pediatrs] pārbaudīt, viņiem nav tāds, nepienākas. Vajag skatīties uz tādiem gadījumiem. Viņi ir bērni, viņi nav vainīgi, ka ir ārvalstnieki." (darba devējs, būvniecība)

Aizbraukšana

Stratēģijas, kādā veidā noris trešo valstu valstspiederīgo atgriešanās viņu izcelsmes valstī, atšķiras. Daļa darba devēju uzskata par savu pienākumu noorganizēt ārvalstnieku atgriešanos izcelsmes valstī, tai skaitā iegādājoties arī aviobiļetes un nogādājot viņus lidostā. Citi ceļu izdevumus atmaksā tikai tajos gadījumos, ja pats ārvalstnieks to nevar atļauties. Savukārt gadījumos, kad darba devējs slēdz līgumu ar starpnieku par ārvalstnieku nodarbināšanu, par atgriešanos rūpējās starpnieks.

"Pērku tad, ja redzu, ka viņam nav naudas, viņš nav strādātajs. Ko man atliek darīt? Es varu kliegt, cik gribu – pērc biļeti. Viņš saka – man nav naudas. Tāpēc es pērku – še, ņem biļeti. (..) Protams, cenšos ar naudu nemētāties." (darba devējs, būvniecība)

Daļa darba devēju norāda, ka atgriešanos izcelsmes valstī kārtu paši trešo valstu valstspiederīgie – paši pērk biļetes vai, transporta uzņēmuma gadījumā, sarunā reisu, ar kuru varēs atgriezties mājās.

"Pats darbinieks [organizē]. Tas ir ļoti vienkārši. Mums mašīnas uz Krieviju brauc gandrīz katru dienu, mēs neliekam šķēršļus – cilvēks vienkārši dodas uz mājām atpūsties vai dodas mājup, jo ir atlaists – sēžas pie kolēģa mašīnā un brauc mājās. Viņš viņu aizvedīs." (darba devējs, transports)

8.8. SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJA TREŠO VALSTU VALSTSPIEDERĪGO IMIGRĀCIJAS PERSPEKTĪVĀ

Darba devējiem ir atšķirīga pieredze jautājumā, kāda bija plašākas sabiedrības attieksme pret faktu, ka uzņēmumā strādā trešo valstu valstspiederīgie. Vairāku uzņēmumu, to starpā biežāk to, kuri darbojas Rīgā vai tās tuvumā, pārstāvji atzina, ka nav sastapušies ne ar pozitīvu, ne negatīvu sabiedrības reakciju. Savukārt citi uzņēmumi, biežāk tie, kuri darbojas citviet Latvijā, atzina, ka ir sastapušies ar negatīvu sabiedrības reakciju.

"Internētā jau var palasīt komentārus par to visu. Mēs saņemām daudz negatīvu vēstuļu no iedzīvotājiem. (...) Vienubrīd nevarēja atkauties no žurnālistiem." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Mūsu cilvēkiem ir lieli aizspriedumi pret ārzemniekiem kā tādiem. Mēs nepieņemam ārzemniekus. (...) Latviešiem nav integrācijas ar ārzemniekiem. Nevienam ārzemniekam nav laimīgs Latvijā. Es zinu ārzemniekus, kuri te jau dzīvo 11 gadus, bet viņiem nav neviena latviešu drauga. Latvieši neaicina pie sevis nevienu ciemos. Latvieši nav draudzīgi. Viņi tikai savējos atbalsta." (darba devējs, individuālie pakalpojumi)

Liela daļa intervēto darba devēju uzskata, ka trešo valstu valstspiederīgo darbaspēks Latvijā būs nepieciešams. Pieprasījums pieaugs, uzlabojoties Latvijas ekonomiskajai situācijai un samazinoties vietējo iedzīvotāju skaitam. Šo iemeslu dēļ, darba devēji uzskata, ka valstij būtu jāveido mērķtiecīgāka imigrācijas politika – jāplāno, kādu mērķu vārdā valstij ir jāpiesaista ārvalstnieki, no kā izriet, kādu trešo valstu valstspiederīgo uzaicināšanai būtu jāveido vieglāka darba un uzturēšanās atļaujas kārtošana procedūra.

"Latvijai būtu jāpadomā, kuras valstis viņai būtu vislabākās, kur ņemt viesstrādniekus, jo, ja nebūs skaidra valsts imigrācijas politika, tad būs haoss. (...) Valstij vajadzētu ar darba devējiem izstrādāt kaut kādu politiku, jo ar aizlieguma metodēm neko nevar panākt. Nav jau noslēpums, ka teritorija ir liela. Lai tā būtu ekonomiski efektīva, vajag divas, trīs reizes vairāk iedzīvotāju – ne tikai pastāvīgo iedzīvotāju, arī pagaidu iedzīvotāju. Tas viss, lai būtu ekonomika. Strausa politika te nederēs. Vajag vienkārši tam gatavoties politiskajā un likumdošanas līmenī." (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

"Ārvalstu strādājošos ir jāieved uz nekvalificētiem darbiem, tad melnie darbi būs aizņemti, un vietējie pilsoņi tiks stimulēti iet mācīties, nodarboties ar citu darbu, kā tas ir ārvalstīs." (darba devējs, būvniecība)

Pētījumā intervētājiem darba devējiem ir dažādi viedokļi, kādu tieši trešo valstu valstspiederīgajiem būtu jābūt Latvijas imigrācijas politikas prioritātei. Darba devēju izteiktie viedokļi iedalāmi divās grupās, atkarībā no tā, vai, viņuprāt, ārvalstu darbaspēks ir piesaistāms tikai darbaroku trūkuma dēļ, vai arī iedzīvotāju skaita samazināšanās dēļ.

Tie darba devēji, kuri uzskata, ka Latvijai ārvalstnieki būs nepieciešami tikai darbaspēka trūkuma dēļ, iesaka izvēlēties tādu valstu piederīgos, kuriem nebūtu intereses palikt Latvijā, vai, kuriem būtu te grūti iedzīvoties, atšķirīgo dabas apstākļu un kultūras dēļ.

"[Ja] Latvijā trūkst darbinieku, tad ir jāņem no Taizemes, jo tie par 200% nepaliks Latvijā. (...) Viņi ir pieraduši pie siltuma, pie dzīves pie jūras. Viņu gadījumā tas ir tikai laika jautājums,

kamēr viņi sapelnīs dzīvoklim, mašīnai vai, lai iekrātu naudu kāda sava biznesa uzsākšanai. Viņi te atbrauc peļņā, viņi tiešām te nepaliks. (..) Ekonomikas attīstībai ar mūsējiem nepietiks.” (darba devējs, pārtikas rūpniecība)

Savukārt, tie darba devēji, kuri uzskata, ka Latvijai ārvalstnieki būs nepieciešami ne tikai kā darbaspēks, bet arī kā pastāvīgie iedzīvotāji, iesaka radīt labvēlīgus apstākļus Latvijai tuvāko, kultūras ziņā līdzīgāko, trešo valstu valstspiederīgo imigrācijai.

”Nav jābaidās no ārvalstu strādniekiem. Jābaidās tādus kā rietumos – visādus melnos, ķīniešus, musulmaņus. (..) Tad šie musulmaņi, ja viņu paliks daudz, sāks uzspiest savu kultūru. Tā ir agresīva kultūra. (..) Vajadzīgi ir kristieši – ukraiņi, moldāvi. Krievi paši šurp nebrauks, nevajag tā domāt. (..) Kad cilvēki ir no kristiešu kultūras (..) Mēs daudzas lietas uztveram vienādi. (..) Kaukāza tautas mums nav vajadzīgas. Kad viņu šeit būs daudz, būs kaut kādas attiecību kārtības, izpratnes “likumīgie zagļi”, kāpēc mums tas vajadzīgs?” (darba devējs, būvniecība)

Apdomājot ārvalstu darbaspēka nākotnes pieprasījumu, darba devēji uzsver, ka šobrīd ir izdevīgs brīdis, lai, mācoties no iepriekšējām kļūdām, plānotu un izveidotu pārdomātāku nākotnes ārvalstu darbaspēka imigrācijas politiku.

9. IMIGRĀCIJAS POLITIKAS VEIDOŠANA UN ĪSTENOŠANA: POLITIKAS VEIDOTĀJU DISKURSI

Valsts un pašvaldību amatpersonu interviju analīzes uzdevums ir atklāt tos diskursus, kādi valda sabiedrībā un politisko lēmumu pieņēmēju vidē un kuru ietekmē Latvijā tiek veidota un īstenota imigrācijas politika.

Diskurss ir *versija* par lietām, notikumiem, tā ir jēgas piešķiršana lietām un notikumiem noteiktā skatījumā. Diskurss ir kaut kas vairāk kā attieksme, kura ir mainīgāka, mazāk noturīga. Diskurss ir tas, kas veido attieksmes, nosaka, kādas attieksmes ir vēlamas. Diskurss ir zināšanas par to, kas ir pareizs un kas ir vēlams. Savukārt, diskursa analīze atklāj kontekstu, kādā augšminētās zināšanas ir veidojušās. Diskurss gūst lielāku varu un ietekmi, ja tā nesēji atrodamī gan valsts varas pārstāvju, gan sabiedrības vidū. Diskurss var iegūt ievērojamu varu, ja tam seko sabiedrības vairākums, it īpaši attiecībā pret sabiedrības mazākumu – minoritātēm. Tāpēc nav nejaušība, ka kritiskā diskursa analīze ir attīstījusies, kā īpašs diskursa analīzes lauks, kur uzmanības centrā ir diskurss, kā varas attiecību izpausme. Šodien diskursa analīze iegūst aizvien lielāku svaru sociālajās zinātnēs un pētījumos, jo sabiedrībā valdošie diskursi, it kā neredzamā veidā, ietekmē lēmumu pieņemšanu, likumu izstrādi, to īstenošanu.

Trešo valstu pilsoņu integrācijas politikas izveidē, diskursa analīze, kā viens no analīzes rīkiem, ir ļoti piemērots, jo, pirmkārt, šajā gadījumā, politikas mērķa grupa ir *minoritātes* – imigranti, trešo valstu pilsoņi. Otrkārt, *imigranti* ir grupa, pret kuru nostādnes mūsu sabiedrībā lielā mērā nosaka sociāli politiskais un vēsturiskais konteksts – padomju varas īstenotā migrācijas politika, un tās radīto seku izpausmes līdz pat šodienai.

Pašvaldību un valsts politikas veidotāju diskursa izpētē, kā viena no teorētiskajām pieejām, izmantota, jau teorētiskajā daļā pieminētā, politikas analītiķa Jozefa Karena (*Joseph H. Carens*) imigrantu integrācijas teorija, kura piedāvā analizēt valsts attieksmi un reakciju uz imigrantu integrāciju vietējā sabiedrībā trīs griezumos. Tie ir: **prasības, gaidas, vēlmes**. Prasības ir valstī skaidri noteiktas un formālas darbības, pēc kādām imigrantam ir jāvadās, ierodoties mītnes valstī. Gaidas raksturo valsts ierēdņu un pamatiedzīvotāju sociālās normas par to, kā imigrantiem ir jāizturas vietējās sabiedrības kultūras un vērtību telpā. Vēlmes, savukārt, atspoguļo valsts pārvaldes darbinieku un pamatiedzīvotāju priekšstatus par to, kā būtu jānotiek imigrantu integrācijai sabiedrībā kopumā, proti, kādam būtu jābūt valsts īstenotās imigrantu integrācijas politikas rezultātam. Karens norāda, ka šāds dalījums parāda formālo (prasības) un neformālo (gaidas un vēlmes) darbību spektru, kādā saņēmējvalsts reaģē uz imigrācijas faktu¹⁶⁶.

Migrācijas procesu pētnieki pasaulē, uzsver, ka, imigrantu integrācijas nacionālā līmeņa politikas izstrādē, svarīgi ir izprast lokālos kontekstus, kādos tā notiek¹⁶⁷, tāpēc šajā pētījumā ir analizēta arī Latvijas pašvaldību (piemēram, Liepājas, Rīgas, Jelgavas, Brocēnu u.c., kurās koncentrējies lielāks skaits trešo valstu valstspiederīgo), imigrācijas politikas un to veidotāju skatījums uz trešo valstu valstspiederīgo integrāciju vietējās kopienās un sabiedrībā.

166 Carens J. H. (2005) "The integration of Immigrants" [Imigrantu integrācija], *Journal of Moral Philosophy*, Vol. 2, No. 1, p. 29–46, Sage Publications.

167 Maren Borkert and Tiziana Caponio "The local dimension of migration policy-making" Presented for publication to Amsterdam University Press (June 2008).

9.1. TREŠO VALSTU VALSTSPIEDERĪGO IMIGRĀCIJAS POLITIKAS VEIDOŠANAS MAKRO IETVARĀS – SABIEDRĪBAS UN POLITIKAS VEIDOTĀJU VĒLMJU [POLITISKAIS] DISKURSS

Intervijās ar politikas veidotājiem skaidri iezīmējas *vēlmju diskurss*: tā ir politikas veidotāju versija par to, kā jānotiek imigrantu integrācijai sabiedrībā kopumā un kāds ir vēlamais imigrantu integrācijas politikas rezultāts.

Spriežot par migrantu integrācijas politiku, valsts un pašvaldību amatpersonas pauž pārlicību, ka valstī, nacionālās politikas līmenī, ir jābūt skaidrai nostājai attiecībā uz imigrācijas jautājumiem un tās uzdevums būtu, no vienas puses, kontrolēt imigrācijas procesus, un, no otras puses, sekot, lai latviešu proporcija, attiecībā pret citu tautību iedzīvotājiem, būtu vairākumā un veidotu nācijas pamatu.

"Tad mēs esam tikuši tik tālu, ka mums ir Sabiedrības integrācijas pamatnostādņu projekts (...). Tas arī rosinātu, parādītu, ka tomēr imigranti ir viena no sabiedrības integrācijas mērķa grupām vai jautājumiem, kas ir visur Eiropas Savienības dalībvalstīs, kas neuzspiež definējumu, bet, kas liek par to domāt, ka mēs esam iezīmējuši to galveno problemātiku. Redzēsim, kā tas virzīsies." (Tieslietu ministrijas amatpersona)

"Bet tur savukārt ir arī cita problēma – tā kā mēs, latvieši, esam maza tauta, var sanākt arī tā, ka mēs paliekam mazākumā, ja tā migrācijas politika tiek liberalizēta." (Ekonomikas ministrijas amatpersona)

Uzsverot imigrācijas politikas izveides nozīmību, amatpersonas norāda, ka imigrācijas politikas dokuments jau ir izstrādāts kaimiņvalstī Lietuvā, un arī Latvijā ir profesionāļi, kuri šo politiku spēj veidot, taču nepieciešams sabiedrības un politiķu atbalsts, lai politika būtu gan izstrādāta, gan arī likumīgi apstiprināta.

"Lietuvieši ir pieņēmuši tādu imigrācijas politiku līdz kaut kādam 15., vai kuram gadam. Tāda ir jāizstrādā un jāpieņem. Mēs jau varam izstrādāt (...) eksperti ir, domas ir, versijas, ir jau pat gatava koncepcija, kas varbūt ir jāpārveido, jo laiks ir pagājis, to visu var izdarīt, (...) ir vienkārši nepieciešams sabiedrības un politiķu atbalsts." (Labklājības ministrijas amatpersona)

Valsts amatpersonas pauž piesardzību jaunu dokumentu veidošanā, izvairoties no plašu, ilgtermiņa programmu izstrādes, kuru pieņemšana prasa politisku izvēli. Negūstot politiķu atbalstu, tiek zaudēts darbā ieguldītais laiks. Tai vietā politikas veidotāji izvēlas strādāt pie programmām, kuras tieši neskar politiski jūtīgākos jautājumus.

"Es domāju, ka – jā. Jo tā vienotā patvēruma sistēmas programma ir līdz šim gadam. Līdz ar to būs jāizstrādā kaut kas jauns. Pārvalde [PMLP] jau ir iesākusi projektu – vienotās patvēruma migrācijas sistēma. Šīs programmas ietvaros var atsaukties uz nodarbinātību. Atsevišķa programma, es nezinu, vai tiks izstrādāta. Pārvalde ir guvusi arī mācību, ka liels ieguldītais darbs netiek atbalstīts." (Iekšlietu ministrijas amatpersona)

Valsts amatpersonas atzīst, ka nepieciešams uz perspektīvu vērst imigrācijas politikas dokuments, taču tai pašā laikā viņi atzīst, ka konstruktīvas diskusijas par to nav iespējamas pirmsvēlēšanu gadā.

"Ir, likums [Imigrācijas likums], bet nav tāds apkopots politisks materiāls ar tādu redzējumu, kur mēs virzāmies pēc 5 gadiem, kādi varētu būt tie virzieni, vai tur uz augsti kvalificētiem, vai uz..."

Tāda mums nav. Es pieļauju, ka tādu vajadzētu, nākamgad noteikti ne, tad būs vēlēšanas un atkal neviens neko tādu nevēlēsies pieņemt.” (Labklājības ministrijas amatpersona)

Ministriju pārstāvju teiktais atklāj to apstākļu apzināšanos, kuri rada nepieciešamību pēc imigrantu darbaspēka (demogrāfiskie procesi, darbaspēka emigrācija). Bet, tajā pašā laikā, latviešu sabiedrību caurstrāvojošās bailes palikt mazākumā, zaudēt nacionālo pašnoteikšanos, mazina politiku uzņēmību Latvijā izveidot skaidru imigrācijas politiku.

“Šobrīd mēs sargājam, bet es arī saprotu, kāpēc mēs sargājam. Mēs tikai nepilnus 20 gadus esam neatkarīgi un mēs šo situāciju cenšamies nesajaukt. Tas ir cilvēciski, no tautas viedokļa. No politikas viedokļa, vajadzēja domāt plašāk. (..) Padomāt, kas būs 20 gadus uz priekšu, ieklausīties zinātniekos. Tāpat mūsu apdrošināšanas departaments ir izkalkulējis līdz 2050. gadam, kas notiks Latvijā un tās tabulas ir diezgan briesmīgas. Tie, kas ies pensijā tajos gados – viņiem vienkārši nebūs, kas vairs maksā to pensiju.” (Labklājības ministrijas amatpersona)

“2007. gadā Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, sadarbībā ar mūsu [LM] ministriju, izstrādāja koncepciju par darbaspēka migrāciju; bija saplānota, bija tur minēta arī vienas pieturas aģentūra. (..) Un bija arī minēts viens no variantiem, ko darīt, ja ļoti vajadzēs tos cilvēkus, kā atvieglotā kārtā, saīsinātā procedūrā, bija arī versijas, varbūt katru gadu apstiprināt sarakstu ar profesijām, kas trūkst, kurām atvieglotā kārtībā varētu ievest, bet to koncepciju nepieņēma, visdrīzāk tāpēc, ka nebija politiskās gribas tāpēc, ka mums sabiedrībā ir ļoti, ļoti negatīva attieksme pret imigrantiem.” (Labklājības ministrijas amatpersona)

“Vairākas reizes Ministru kabinetā tika pieteikta koncepcija un tā vienkārši tika pārcelta, pārceļta un beigās netika pat iekļauta vairs nekur, tas dokuments palika tā – izstrādāts bija, bet nevienam nebija drosmes viņu pieņemt. Pagaidām, arī paskatoties rakstus, latviešu sabiedrība nav īpaši atvērta, ir tāda diezgan ļauni noskaņota.” (Labklājības ministrijas amatpersona)

Pēc valsts amatpersonu domām, negatīvo nostādni pret imigrantu darbaspēku var skaidrot ar pašreizējo krīzi, ar augsto bezdarbu, bet, ekonomiskajai situācijai uzlabojoties, varētu arī veidoties labvēlīgāki apstākļi imigrācijas politikas veidošanai.

“Varbūt šis nav pats labākais brīdis, bet tas arī nav attaisnojums, ka tas nav brīdis, lai par to runātu. (..) Tiklīdz situācija uzlabosies valstī, tā problēma vai ieguvums, kas ir cilvēki no trešajām valstīm, par sevi atgādinās vairāk.” (Tieslietu ministrijas amatpersona)

“Šobrīd, darba tirgus aizsardzība. Pozīcija migrācijas jomā ir darba tirgus. Tomēr, viss šobrīd... Neviens nav pateicis, ka mēs kaut ko tur liberalizēsīm darba tirgū.” (Tieslietu ministrijas amatpersona)

9.2. PRAGMATISKAIS DISKURSS: ĀRVALSTNIEKU DARBASPĒKS, KĀ PAŠVALDĪBAS ATTĪSTĪBAI SVARĪGS RESURSS

Izlēmīgāka pieeja ir reģionālo pašvaldību amatpersonām. Viņuprāt, Latvijas un reģiona attīstībai ārvalstnieki ir noderīgs resurss.

“Es personīgi, un, arī no Liepājas viedokļa, tiešām nedomāju, ka tagad, ne tuvākajā laikā, Latvija varētu būt tā valsts, kur, ņemot vērā dzīves līmeni u.t.t., ka tik ļoti daudz gribētu braukt, un, līdz ar to, tomēr tie, kas atbrauktu, tie mums, kā valsts attīstībai, noteikti noderētu. (..) Iedzīvotāju skaitu, nu, tieši tā. Protams, tā politika varētu būt, ka mēs gribētu varbūt tos

kvalitatīvākos, tos investorus, sportistus, studentus, speciālistus. Bet ekonomikas cikliem attīstoties, es domāju, ka mums būtu vajadzīgi arī tieši tos mazkvalificētos darba spēkus, kas varētu būt imigranti.” (Liepāja, pašvaldības amatpersona)

Pašvaldību amatpersonas atzīst, ka, raugoties nākotnē, kad Latvijā atsāksies ekonomiskā augšupeja, atkal būs nepieciešams piesaistīt darbaspēku no citām valstīm.

“Es domāju, ka jā [būs nepieciešams piesaistīt ārvalstnieku darbaspēku]. Ņemot vērā to, ka liela daļa pašvaldības iedzīvotāju, kuri ir bez darba, ir devušies meklēt labāku dzīvi un darbu ārpus valsts uz Grieķiju, Lielbritāniju, Spāniju un vēl kaut kur, man, kolēģiem arī tuvinieki ir aizbraukuši, tie piemēri tālu nav jāmeklē, tad Latvija varētu būt pievilcīga trešo valstu pilsoņiem ar to, ka trūks tā darbaspēka un tādās, varbūt ne sevišķi kvalificētās profesijās, kas ir. Es domāju, ka būs noteikti, jā, jā.” (Līvāni, pašvaldības amatpersona)

“(..) Ja viņi brauc strādāt, ja ir, kas viņus nodarbina, nebūtu nekādu pretenziju [pret ārvalstnieku darbaspēku], jo visi nodokļi, viss, ko viņi šeit uz vietas patērē, tas būtu tas viņu piensums, jo viņi nopelnītu, kaut ko pirktu, kaut ko apēstu, viņiem būtu jāgērbjas, viņiem būtu jāmaksā komunālie, viņi tāpat ietu uz bibliotēku, viņi lasītu grāmatas, viņi apmeklētu koncertus.” (Līvāni, pašvaldības amatpersona)

Pašvaldību amatpersonu skatījumā, attieksmei pret ārvalstniekiem jābūt brīvai no politiskajiem aizspriedumiem un šie cilvēki jāuzlūko kā nozīmīgs resurss Latvijas ekonomiskajai attīstībai.

“Vai mēs saskatām briesmas trešo valstu pilsoņos. Kas pamatā ir, kas? Vienkārši cilvēki. Viņi nāk no rūpnieciskajām zonām, kaut kur citās valstīs, viņi nāk no lauksaimniecības. Viņi nevar būt apdraudējums Latvijas valstij. Gluži otrādi, ja viņi nāk, piemēram, no nabadzīgiem novadiem, no nabadzīgām valstīm, ja viņi šeit sastaptu labestību, ja viņi nelasītu un nedzirdētu, nu, cik viņi to dara, tas ir cits jautājums, ka viņi ir kaut kas ļauns šeit, kaut kāds ļaunums, kaut kāds valsts nākotnes apdraudējums, mēs iegūtu, iespējams, Latvijas valstī pozitīvi noskaņotu cilvēku daļu (..)” (Rīga, pašvaldības amatpersona)

Pašvaldības amatpersona uzsver, ka migrantu darbaspēks jāuzlūko, kā Latvijai vajadzīgs resurss un, ka neiecietība pret ārvalstniekiem ir ļoti tuvredzīga nostāja un var radīt vienīgi negatīvu atgriezenisko saiti, un kaitēt Latvijas tēlam. Eksperts norāda, ka svarīgi būtu izprast imigrantu darbaspēka nozīmi un mainīt Latvijā plaši izplatīto negatīvo nostāju pret iebraucējiem. Pēc eksperta domām, īpaši svarīgi, kāda attieksme pret imigrantiem ir tiem, kuriem ir liela ietekme uz sabiedriskās domas veidošanu: politiķiem, masu mediju pārstāvjiem, sabiedrisko attiecību speciālistiem.

“Saprātīgi strādājot ar šiem cilvēkiem, mēs iegūtu lielu, labu pievienoto vērtību. Ja cilvēks apzinās, ka viņš tiek sagaidīts kā ļaunums, viņš tiek uztverts kā ļaunums, nevajag daudz un ilgi domāt, lai mēs saprastu, kādas jūtas veidojas šajā cilvēkā. Pirmkārt, viņā veidojas bailes no tās sabiedrības, kurā viņš ir iekļuvis (..). Bailes rada atriebīgas domas, jaunas domas un nelabvēlīgu attieksmi pret to vidi, kurā šis cilvēks uzturas. Ja tāds ir mūsu mērķis, tad mēs varam runāt par trešo valstu pilsoņiem, kuri atbrauc pie mums kā viesstrādnieki, kā par ļaunumu. Mums pilnīgi citādāk vajadzētu šo politiku pagriezt un virzīt. Teikt, jā, tu esi atbraucis, lūdzu, tev jānāk uz turieni un turieni, mēs tev ieteiksim, kur tu vari mācīties valodu, mēs tev dosim informāciju, kādas ir tavas tiesības, kādas ir tavas iespējas. Mēs katru cilvēku, kas nonāk Latvijā, sagaidām kā viesi, lai arī viņš nonāk tikai uz zināmu laiku. Mēs esam par tevi arī atbildīgi, jo tu esi mūsu viesis. Mēs neprotam tā runāt. Tā ir mūsu nelaime. Es domāju, gan tie politiķi, gan sabiedrisko attiecību speciālisti, gan mediji, kas popularizē domu par šiem cilvēkiem, kā ļaunumu, lielu ļaunumu nodara Latvijas valstij.” (Rīga, pašvaldības amatpersona)

9.3. VALSTS EKONOMISKĀ ORIENTĀCIJA UN IMIGRANTU DARBASPĒKA IETEKME UZ TO

No valsts amatpersonas teiktā redzams, ka, plašākā mērogā raugoties, migrācijas politikai ir jābūt saskaņotai ar valsts ekonomiskās attīstības perspektīvām. Eksperti uzsver, ka orientācija uz imigrantu darbaspēku, nestimulē tehnoloģiju attīstību un, ka tas zināmā mērā ir pretrunā ar valsts attīstību, kā uz zināšanām balstītu ekonomiku. Vienlaicīgi, tas ir arī jautājums par imigrantu ietekmi uz darbaspēka tirgu, pirmkārt, svarīgi lai imigranti nepalielinātu valsti bezdarbu, otrkārt, svarīgi, lai imigrantu darba apmaksa saglabātu tādu līmeni, kurš nepazeminātu vietējā darbaspēka atalgojumu.

"Šeit arī, principā, ir tas pats arguments, kas minēts darba tirgū, kā imigrācijas liberalizācija. Tā ir vienkārši darba devēja nevēlēšanās maksāt lielākās algas un tāpēc viņiem ir lētāk ņemt cilvēkus no ārzemēm." (Ekonomikas ministrijas amatpersona)

"Atvieglot iebraukšanu, darba devējam nebūs nekāda stimula attīstīt ražošanu. No ekonomiskā viedokļa uzņēmējam būtu izdevīgāk, ja būtu pieejami viesstrādnieki. Bet mums jau ir jādomā par visu tautsaimniecību kopumā." (Ekonomikas ministrijas amatpersona)

"Tas ir viens no aspektiem, jā. Mums, kā mērķis, visu laiku parādās tā doma par uz zināšanām balstītu ekonomiku. Iebraukšanas atvieglošana noteikti ved pretējā virzienā. Tieši tā paša iemesla dēļ, ka tas ražotājs nebūtu ieinteresēts uz kaut kādu tehnoloģijas jauninājumu vai kaut ko tamlīdzīgu. Un par to pašu naudu varētu noalgot četrus melnstrādniekus, kas to izdarītu. (..) Protams, ka tā situācija pasliktinās. Un cerams, ka nākamā gada otrā pusē būs izaugsmes atsākšanās. Mēs atkal sāksim no tā līmeņa, kā cēlām augšup, un jācer, ka vairs nepieļausim tādas kļūdas, kā iepriekš." (Ekonomikas ministrijas amatpersona)

"(..)To algas robežu arī nevar pazemināt. Jo tas visā darba tirgū var nest negatīvu efektu. Par ko cīnās attīstītās valstis – lai imigranti nepaaugstina bezdarba līmeni un lai nesamazina atalgojumu. Jo, ja nebūs kontrolēts tas zemākais līmenis, tas nospiedīs arī mūsu algu līmeni." (Ekonomikas ministrijas amatpersona)

9.4. GAIDU DISKURSS: VĒLAMĀIS IMIGRANTA TIPS – AUGSTI KVALIFICĒTS, UZŅĒMĪGS

Valsts amatpersonas, kā pozitīvu soli, vērtē likumdošanas iniciatīvu, kura paredz atvieglotu biznesa uzsākšanas kārtību ārvalstniekiem, lai sekmētu biznesa attīstību Latvijā, jaunu darba vietu radīšanu. Eksperti arī pozitīvi vērtē atvieglojums augsti kvalificēta darbaspēka imigrācijai Latvijā.

"(..) Iet uz otro lasījumu [likumprojekts] par uzņēmējiem, kurus mēs gribam iesaistīt un gribam šeit veidot kapitālu no gudriem un bagātiem cilvēkiem, – tas ir to grozījumu mērķis. Latvija nekādi neliek šķēršļus visiem tiem, kuri grib šeit nodarbināt uzņēmumos viesstrādniekus. Protams, ar nosacījumu, ka šī vakance ir noteiktu laiku brīva un bijusi pieejama vietējiem. Bet, ja tās ir specifiskās jomas – kvalificētais darbaspēks: zinātnieki, vai tie, kas rada kaut kādu pievienoto vērtību; mēs saprotam, ka mūsu resursi ir ierobežoti un nav nekādu ierobežojumu šos cilvēkus te aicināt." (Iekšlietu ministrijas amatpersona)

"Pārvalde [PMLP] jau ir izstrādājusi sadarbībā ar Ekonomikas ministriju tās jomas, kurās būtu nepieciešams šis augsti kvalificētais darbaspēks. Tāpat arī pārvalde izstrādāja grozījumus par nodevu darba atļaujas saņemšanai un tiem nav jāmaksā valsts nodeva. Viņi var tāpat bez izsaukuma saņemt darba atļauju. Respektīvi, mēs atbalstām augsti kvalificētu darbaspēku. Tur bija pārsvarā IT speciālisti, zinātnieki un tādu jomu darbinieki. Konceptijā bija akceptētas arī citas jomas, kuras trūka uz to brīdi – tās bija būvdarbu vadītāji, metinātāji, kas uz šo brīdi varbūt arī netrūkst." (Iekšlietu ministrijas amatpersona)

9.5. IZGLĪTĪBAS EKSPORTS, KĀ IESPĒJA PIESAISTĪT AUGSTI KVALIFICĒTU DARBASPĒKU

Izglītības eksports ir viena no iespējām, kā piesaistīt Latvijai augsti kvalificētus imigrantus. Tajā pašā laikā ir daudz neatrisinātu jautājumu, kuri ievērojami sarežģī potenciālā studenta iespējas ierasties Latvijā un šeit uzturēties: Latvijas konsulātu trūkums daudzās valstīs, ārvalstnieku izglītības dokumentu atzišanas sarežģītā procedūra Latvijā, kā arī draudi vizuāli atšķirīgo ārvalstnieku drošībai Latvijā.

"(..) Pirmkārt, konsulārie jautājumi neatrisināti. Viņiem interese par mūsu augstskolām ir no Vidējiem austrumiem, Šrilanka. Viņiem nav tur Latvijas vēstniecības, lai nokārtotu dokumentus. Viņš tā tēlaini teica, ka divreiz jāpārlido Himalaju kalniem." (Tieslietu ministrijas amatpersona)

Ārlietu ministrija aktīvi aizstāvēja to ideju, kas arī tika pieņemta, ka, piemēram, ja Latvijai Indijā nav savas vēstniecības, tad tie Indijas studenti, kuri grib mācīties "Turībā" iet uz Vācijas vēstniecību, kārto visus vīzas jautājumus – tā ir tāda savstarpējā sadarbība. Tas ļauj mūsu augstskolām piesaistīt studentus, īpaši no tām valstīm, kur mēs neesam spējīgi nodrošināt konsulāro pārstāvniecību." (Iekšlietu ministrijas amatpersona)

"Otra lieta, ir liela problēma ar viņu izglītības dokumentu atzišanu Latvijas valstī; tiek dažādi interpretēti likumi un beigu beigās it kā ir kopijas, prasa visāduš zīmogus, apstiprinājumus. Joprojām ir grūtības, arī ar Izglītības ministriju šo diplomu atzišanā." (Tieslietu ministrijas amatpersona)

"Trešais jautājums, kad jau tie studenti ir šeit, vizuāli atšķirīgie, it īpaši, ļoti bieži saskaras ar reāliem draudiem dzīvībai, veselībai, morāli tiek aizskarti. Šī iemesla dēļ, daudzi pārtrauc šeit mācības un atrod citu." (Tieslietu ministrijas amatpersona)

Ministrijas pārstāvja teiktais liecina, ka IZM ir ieinteresēta piesaistīt vairāk ārvalstu studentus Latvijas augstākajā izglītībā, taču to kavē vairāki apstākļi. Piemēram, studentu piesaistīšanu no NVS valstīm kavē LR likumi, kuros noteikts, ka Latvijas augstskolās mācības var notikt tikai Eiropas Savienības valstu valodās un valsts augstskolās nav paredzētas programmas krievu valodā. No otras puses, eksperti atzīst, ka Latvijas augstskolu mācībspēki daudzos gadījumos nav gatavi nolaist kursu angļu vai citā ES valodā. Atsakoties no krievu, kā mācību valodas augstskolās, Latvijas valsts augstskolas ir zaudējušas noteiktu tirgus segmentu, no kurienes varētu nākt potenciālie studenti. Šeit, zināmā mērā, konfliktē lokālās nacionālās intereses, kuras liek būt piesardzīgiem pret imigrantiem no Krievijas un globālās drošības un preterorisma intereses, kuras liek būt piesardzīgiem pret imigrantiem no reģioniem, kuros izplatīta islāma reliģija.

"Viens no jautājumiem ir, kā piesaistīt vairāk ārvalstu studentus Latvijas augstākajā izglītībā. (...) Mūsu virziens, galvenokārt, ir nodrošināt normatīvo bāzi, sadarbībā ar citām ministrijām, lai nebūtu šķēršļu šādai kustībai. (...) Mūsu jautājumi ir attiecīgi, lai augstskolu likums būtu maksimāli labvēlīgs. Ir sagatavots jauns augstākās izglītības likuma projekts, kas ir jau Saeimā, otrajā lasījumā, kur ir paredzēti virkne uzlabojumu, kas atstātu iespaidu arī uz šo aspektu." (Izglītības un Zinātnes ministrijas amatpersona)

"(...) Valsts augstskolās krievu valodas lietošana netiek atļauta, izņemot, ja tie ir vieslektori. Arī jaunajā likumā sākotnēji bija paredzēts uz visām valodām atvērt šo regulējumu, bet tagad Ministru kabinetā krievu valodu izsvītvoja ārā (...) arī Ķīniešu un arābu, pasakot, ka tikai Eiropas Savienības valodās." (Izglītības un Zinātnes ministrijas amatpersona)

"Viens no lielākajiem aspektiem, kas traucē tos studentus piesaistīt, ir tas, ka nav jau nemaz tik daudz tā piedāvājuma un mācībspēki nav gatavi nolasīt visu programmu angļu vai franču, vai vēl kaut kādā valodā." (Izglītības un Zinātnes ministrijas amatpersona)

"Tas, kas mums bija tirgus, ko mēs varējām ātri, tas ir tuvie kaimiņi, bijusi Padomju Savienība, kur mums bija labs prestižs, to, man liekas, mēs esam palaiduši garām. (...) Ja viņam ir iespēja braukt studēt uz Latviju vai uz Kembridžu, ja viņš ir bagāts, viņš drīzāk brauks uz Kembridžu." (Izglītības un Zinātnes ministrijas amatpersona)

Jautājumā par ārvalstu studentu iesaistīšanu Latvijas augstākajā izglītībā, ievērojami atšķiras IZM un leM pozīcija. Ja IZM ir ieinteresēta ārvalstu studentu piesaistīšanā, tad leM pozīcija ir visai piesardzīga, pamatojot savu nostāju ar to, ka augstskolu biznes var sekmēt nekontrolētu ārvalstnieku kopienu veidošanos, kas, viņuprāt, radītu tādas negatīvas sekas, kā draudus drošībai, nespēju nodrošināt ar sociālajiem pakalpojumiem: izglītību, veselības aprūpi utt.

"Ja, jūs sakāt: pēc iespējas vairāk [studentu], tad tur būs tāds pakārtots jautājums – tie studenti, kas iebrauks, daļa no viņiem paliks. Tā administratīvā teritorija, kurā ir šī augstskola, apaug ar tiem, kas ir beiguši šo iestādi. Bet to, ka mēs neierobežoti ļausim kādai augstskolai peļņas nolūkā, orientējoties uz vienu konkrētu valsti, piemēram, Ķīnu, veidot šeit kaut kādu koloniju vai kopienu, arī ir jautājums. Jo visā Eiropā mēs redzam, kā veidojas šīs kolonijas. Parādās desmit Ķīnieši, pēc mēneša viņi jau ir simts, tad ir tūkstoši un veidojas pilnīgi autonoma republika. Vai mēs to gribam? Tad mēs vairs nevarēsim runāt par pienācīgu šo cilvēku nodrošināšanu ar medicīnas pakalpojumiem, apmācību un tā tālāk." (Iekšlietu ministrijas amatpersona)

"Mums vairs nebūs tā kapacitāte, lai varētu droši to izkontrolēt. Ja tagad pārvalde, izlases kārtībā, aizdomīgākos lūdz izvērtēt policijas pārvaldei, tad pieplūduma gadījumā vairs nebūs tās iespējas katru izvērtēt un tādējādi var palielināties riski. Samazinātos drošība. Nerunājot par tādām tuvākām valstīm, kā Krievija, Baltkrievija, bet, teiksim, Alžīrija... No tādām tālākām austrumu valstīm, kur terorisma līmenis ir ļoti augsts." (Iekšlietu ministrijas amatpersona)

Starptautiskie drošības pasākumi pret terorismu, kuri ir spēkā ES, uzliek visai stingrus ierobežojumus imigrantu plūsmai no noteiktiem pasaules reģioniem, tādējādi ierobežojot arī Latvijas augstskolu vēlmi piesaistīt ārvalstu studentus.

"Visās valstīs ir tā, ka Izglītības ministrija ir zināmā pretrunā ar Iekšlietu ministriju, jo tur ir šie Šengenas regulējumi, ir piesardzība attiecībā uz valstīm, kas ir sliktajā sarakstā, attiecībā uz terorismu un imigrāciju. To mēs esam izbaudījuši, gandrīz neiespējami, no izglītības viedokļa tie mūsu argumenti nav tik stipri, lai šo politiku kaut kā ietekmētu pat Eiropas līmenī. (...) Tieši tehniskie iekšlietu, imigrāciju skaršie jautājumi, kas uzliek diezgan lielus šķēršļus šai studentu plūsmai. Jā, tā tas ir." (Izglītības un Zinātnes ministrijas amatpersona)

Izm pārstāvis atzīst, ka imigrantu plūsmu ir grūti kontrolēt un risku rada tas, ka imigranti Latviju nereti izmanto kā tranzīvalsti nokļūšanai Rietumeiropā. Kā vienu no risinājumiem, eksperti uzskata augstskolu orientāciju uz ES valstīm, tādējādi piesaistot studentus savām programmām no Eiropas.

"(..) Pirmajā kursā mums ir tie 10 ķīnieši, otrajā kursā viņu vairs nav. Kur viņi palika? Nevienš nezina. Tātad, viņi izmanto Latviju, kā ceļu uz Eiropas Savienību un kā ceļu tiešām iecelšanai. Līdz ar to, man drīzāk patīk tā stratēģija, ko piekopj Rīgas Stradiņa universitāte, kur viņi vairāk strādā ar Eiropas Savienības valstīm, ka brauc mācīties no turienes. Šī ārsta izglītība ir pietiekoši laba un prestiža, un cenas ir zemākas, līdz ar to viņi strādā ar uzticamām valstīm, ar Eiropas Savienības valstīm. Nu, nevajag pa varēm censties list tajos tirgos, kas mums ir būtami, strādājam tiešām ar valstīm, kas mums nav būtamas." (Izglītības un Zinātnes ministrijas amatpersona)

9.6. SABIEDRĪBĀ VALDOŠIE DISKURSI UN TO IETEKME UZ IMIGRANTIEM SNIEGTO PAKALPOJUMU KVALITĀTI, IMIGRANTU DISKRIMINĀCIJA

Sabiedrībā valdošā negatīvā attieksme zināmā mērā traucē amatpersonām sniegt *neieinteresētu* pakalpojumu imigrantiem, jo, saskarsmē ar tiem, nereti pat iebraukšanas atteikumam (vai izraidīšanai) tiek izmantoti maznozīmīgi apstākļi. Valsts amatpersonas to skaidro ar darbaspēka tirgus aizsardzību, vienlaicīgi izvairīgi prognozējot nākotnes perspektīvas.

"Tā tas ir [negatīvā attieksme pret imigrantiem] un tas arī nemainīsies." (Tieslietu ministrijas amatpersona)

Arī faktu, ka ārvalstniekiem jāmaksā vidējā alga, kas pamatojas nepieciešamībā stiprināt viesstrādnieka sociālo drošību, eksperti interpretē kā slēptu līdzekli migrācijas ierobežošanai.

"(..) Varētu būt, ka tas [pienākums maksāt vidējo algu] ir tāds arī darba devējiem, lai viņam mazinātu interesi. Ja tu vari darbinieku oficiāli pieņemt par minimālo algu, tad ir jautājums, cik tev ļoti vajag tam darbiniekam maksāt vidējo algu. (..) Varbūt darba devējs padomās, vai viņam vajag to procedūru, vai viņam vajag to vidējo algu, varbūt vienkāršāk ir paņemt..." (Labklājības ministrijas amatpersona)

Sabiedrībā valdošā negatīvā nostāja pret imigrantiem pat pieļauj diskriminējošu attieksmi pret viņiem kā darbaspēku, kas varētu būt likumīgi fiksēts Darba likumā:

"2007. gadā SKDS laikam bija pētījums (..) visi [aptaujātie] negatīvi, nevajag mums neko ievest un tā. Bija pat tāds jautājums, vai jūs uzskatāt, ka pret viņiem [imigrantiem] ir tādas pašas Darba likuma normas, kā pret latviešiem. Nē, pret viņiem vajag sliktākas, tāds ir mūsu sabiedrības viedoklis." (Labklājības ministrijas amatpersona)

Iespējams, ka valsts institūciju darbinieku *personiskā* negatīvā nostāja pret ārvalstniekiem, ļauj pārkāpt valsts amatpersonas uzvedības normas un izturēties pret imigrantiem pazemojoši un rupji.

"Jā, tāpēc, ka ir tiešām jāstājas ar ļoti biežām pārbaudēm, kontrolēm no visām iespējamām valsts institūcijām, Valsts darba inspekcijas, robežsardzes, imigrācijas dienesta, un mēs šobrīd esam saņēmuši tādas sūdzības, ka nu tiešām ar ieročiem liek nostāties rindā pārbaudīt

dokumentus. Faktiski, es negatīvi varētu teikt, ka tā ir valsts institūcijas attieksme pret tiem. Jo it īpaši mēs runājam par tiem cilvēkiem kas šeit atbrauc iedot kaut kādu pievienoto vērtību. Tie ir bijuši korejieši, ukraiņi, Krievijas speciālisti, daudzi, daudzi tādi.” (Liepāja, pašvaldības amatpersona)

No Labklājības ministrijas pārstāvja teiktā redzams, ka valsts institūciju vēlme turēt stingrā kontrolē imigrantu darbaspēka mobilitāti, ievērojami sarežģī imigrantam darba devēja maiņu, jo tādā gadījumā vajadzīga jauna darba atļauja pie cita darba devēja, ja šis darba atļaujas saņemšana aizkavējas, cilvēkam pēc likuma nākas atstāt valsti.

“Normālā gadījumā Darba likumā ir tā, ka, ja cilvēku atlaiž, viņam paziņo mēnesi iepriekš un viss, kas noteikts Darba likumā attiecas arī uz 3. valstu pilsoņiem, nav tā, ka pret viņiem kaut kā sliktāk būtu jāizturas. Ja viņam mēnesi iepriekš pasaka, ka viņš tiks atlaists, tad jau tas otrs darba devējs var ātri pieteikt to vakanci (...) bet tas ir tā, ja korekti rīkojās gan tas, kas atlaiž, gan tas, kuram vajag to darbinieku.” (Labklājības ministrijas amatpersona)

“No mūsu viedokļa tas ir, lai būtu kontrole, lai varētu izsekot, kas ar viņiem notiek. It sevišķi, ja mainās firma vai darba devējs, lai varētu izsekot, vai nodokļi tiek maksāti par konkrēto firmu un no tās vidējās algas. Jā, apgrūtinājums, bet tikko palaidīsim tādā pašplūsmā, neko vairs nesapratīsim.” (Labklājības ministrijas amatpersona)

9.7. PAŠVALDĪBU DISKURSS: IERĒDŅU UZDEVUMS IR SNIEGT PROFESIONĀLU PAKALPOJUMU ĀRVALSTNIEKIEM

Pašvaldību pārstāvis norāda, ka darbā ar ārvalstniekiem ir ļoti svarīgi, lai valsts amatpersona savu darbu veiktu atbilstoši dienesta prasībām, lai tā būtu brīva no personiskajiem politiskajiem uzskatiem un aizspriedumiem. Pēc eksperta domām. PMLP, Naturalizācijas pārvaldes, Robežsardzes pakalpojumu kvalitāte ir īpaši svarīga, jo tās ir pirmās institūcijas, ar kurām kontaktējas ārvalstnieks un tas, cik korekta ir bijusi saskarsme ar attiecīgajiem ierēdņiem, veido tā priekšstatu par valsti.

“Likumdošana ir likumdošana. Likumdošana jāievēro katram, vai nu ierēdnim vai viesstrādniekam, tas ir pats par sevi saprotams. Mans uzskats vienmēr bija, (...) ka valsts ierēdnis dod ziņu par valsti pirmais, ļoti bieži, cilvēkam. Valsts ierēdnis, it īpaši tādas iestādes kā PMLP un, piemēram, Naturalizācijas pārvalde, kas sastopas ar cittautiešiem, ir, faktiski, valsts vizītkarte, viņiem tas ir jāapzinās. Ar dziļu nožēlu es varu teikt, ka visos šajos sadarbības gados, es to nevarētu, diemžēl, teikt par daudziem PMLP. Tur lielai daļai darbinieku dominē politiskais uzstādījums, kas vispār nav pieņemams ierēdnim. Politiskais uzstādījums ir tieši tāds, kurš ir, piedodiet, pilnīgi truls. Latvija – latviešiem, krievus – ārā. Tas ir visvienkāršotākais, visrupjākais, es atvainojos, visstulbākais pieņēmums, kāds var būt.” (Rīga, pašvaldības amatpersona)

“Bet politiskais uzstādījums daļai darbinieku PMLP ir. Tas ir tāds... Nu... Var nepateikt visu nepieciešamo informāciju, var būt neiecietīgs pret cilvēku, var pierādīt viņam, ka tu šeit neesi vajadzīgs. Es negribu to teikt par visiem PMLP darbiniekiem, nē, bet lielai daļai gan. (...) Ja mēs paliekam pie tā, ka PMLP, Naturalizācijas pārvalde, Robežsardze, policija, ne reti, ir tās institūcijas, ar kurām šāds cilvēks sastopas vispirms un, no ierēdņu attieksmes pret viņu, spriež par visu valsti, tad tas ir absolūti nepieņemami.” (Rīga, pašvaldības amatpersona)

9.8. INTEGRĀCIJAS DISKURSS: NEPIECIEŠAMĪBA UN IESPĒJAS MAINĪT NEGATĪVO ATTIEKSMI PRET IMIGRANTIEM

Prognozējot sabiedrības nostādņu izmaiņas, valsts amatpersonas norāda uz vairākiem apstākļiem, kas to varētu gan kavēt, gan arī sekmēt. No vienas puses, vēsturiskā atmiņa ir dziļi iesakņojusies sabiedrībā un nosaka piesardzīgas vai pat noraidošas attieksmes pret iebrucējiem, taču citi apstākļi piemēram, paša pieredze ārzemēs imigranta lomā, ļauj uzvert iebrucējus izprotošāk, balstoties uz savu jauno pieredzi.

"(..) Virspusē, protams, ir tā pirmā reakcija – aizsargāšanās reakcija pret citādo un svešo."
(Tieslietu ministrijas amatpersona)

"Ir lietas, kas mainās, bet viņas nemainās tik ātri, varbūt, kā mums gribētos. Tas, tomēr, ir saistīts ar cilvēka vēsturisko pieredzi, vispār kaut kādu viņa pieredzi, domāšanu, viņa vērtībām, stereotipiem, kas ir arī viņos, ko nevar tik ātri izmainīt. Ļoti daudzi, arī tie, kuri ir izbraukuši darba meklējumos, viņi jau tagad, varbūt, ir mainījuši domas par to, kā viņi domāja esot šeit."
(Tieslietu ministrijas amatpersona)

Pēc ekspertu domām, neiecietības risku var mazināt, piemēram, tas, ka imigranti nav vizuāli atšķirīgi un, ka to daudzums tiek kontrolēts.

"Tas etniskais sastāvs, kas brauc iekšā pie mums, pārsvarā nav vizuāli atšķirīgi, ko mēs varam konstatēt. Man liekas, ka lielākā plūsma izšķīst, ka neviens nepamana, ka viņi ir atbraukuši. Bažas varētu būt, skatoties uz citām Eiropas valstīm un, skatoties uz to pieredzi, kur tiešām ir jau nesamērība, runājot par pamatiedzīvotājiem. Holandē tiešām lielajās pilsētās liels skaits, katrs trešais nāk pretī un ir citādāks, grūti pateikt, kuri ir paši holandieši. It īpaši pilsētas centrā ir ļoti daudz viņu. Ieraugot tādu bildi, diezvai Latvijas iedzīvotāji varētu vēlēties, – šito mēs gribam, šitas mums patīk." (Tieslietu ministrijas amatpersona)

Ministriju pārstāvju vidū pastāv arī viedoklis, ka sabiedrības negatīvā nostāja pret imigrantiem ir jāmaina. Tas panākams, no vienas puses, izglītojot sabiedrību, paredzot īpašas mācību programmas, piemēram, augstskolās, vai arī organizējot pasākumus plašākai sabiedrībai, kā, piemēram, "ieciētības dienas" un pozitīvās prakses popularizēšana masu medijos, bet no otras puses, eksperti uzver arī atbilstošu likumu normu nepieciešamību, kurās skaidri definētas robežas, kuru pārkāpšana uzskatāma par pretlikumīgu darbību. Eksperti atzīst, ka šiem pasākumiem, pamatā, kalpojuši ES fondi.

"Es domāju, ka tas nemaz nav apspriežams, vai tas ir labi vai slikti. Protams, ka tas nav pieņemami ne no cilvēciskā viedokļa, ne no valsts iekārtas, kādā mēs dzīvojam." (Tieslietu ministrijas amatpersona)

"Eiropas Savienības finansējums ļauj mums veikt aktivitātes pret diskriminācijas un iecietības veicināšanas jomā. (..) Mums bija arī neliels finansējums, lai izstrādātu starpkultūru dialoga kursu augstskolās. Vairāk iedzīvināt iecietības dienas pasākumus. Tagad arvien vairāk ir dzirdams, ka par to runā apkārt, pa televīziju ir labie piemēri. Tāpat ir arī pret diskriminācijas politika, pret diskriminācijas jomā, kaut ko aizliedzot arī ar normatīvo aktu, izšķirojot, kur ir tikai dialogs, kur ir izglītības jautājums un kur arī nevar iet vairs tālāk, kur jāierobežo." (Tieslietu ministrijas amatpersona)

9.9. PAKALPOJUMI ĀRVALSTNIEKIEM VESELĪBAS APRŪPES LAUKĀ: GAIDU DISKURSS

Ministriju pārstāvji atzīst, ka, neskatoties uz to, ka ārvalstnieks ar termiņuzturēšanās atļauju strādā un maksā nodokļus, veselības aprūpes pakalpojumi viņam pieejami vienīgi par maksu. No darba devēja tiek prasīts, lai darba līgumā tiktu paredzēta veselības apdrošināšana un veselības pakalpojumu kompensācijas. Savukārt, darbiniekam jābūt ļoti vērigam, lai tas līgumā būtu ierakstīts. Ekspertu teiktajā atklājas *gaidu diskurss*: noteikta uzvedība [no valsts puses] tiek sagaidīta gan attiecībā pret darba devēju, gan attiecībā pret ārvalstnieku. No abiem tiek sagaidīts, ka tie precīzi izpildīs valsts noteiktās tiesību normas, tādējādi nodrošinot ārvalstnieku likumīgu nodarbinātību, kā arī sociālo pakalpojumu saņemšanu.

"Pirmkārt, jau viņš nevar strādāt bez darba līguma. Darba likums nosaka, ka darba devējam ir jāapmaksā arī viņa veselības pārbaudes un dažādi izmeklējumi. (..) Obligāta prasība – ir jābūt darba līgumam. Arī darbinieks nedrīkst izturēties bezatbildīgi". (Veselības ministrijas amatpersona)

"(..) Ja jūs esat noslēguši darba līgumu, jums ir tiesības uz atvaļinājumu, jūsu darba devēja pienākums ir noslēgt ar jums veselības apdrošināšanas līgumu, palūdziet veselības apdrošināšanas polises kopiju un tā tālāk. Šī apdrošināšana sedz izdevumus par ārsta konsultāciju, par uzturēšanos slimnīcā, par ārsta norīkotām pārbaudēm un tā tālāk." (Veselības ministrijas amatpersona)

"Darbinieks pats nedrīkst aizmirst pajautāt, kā būs ar veselības apdrošināšanu. Vai pirks polisi, vai apmaksās pakalpojumus. Tas viss ir jāizrunā šajā līgumā." (Veselības ministrijas amatpersona)

Pēc eksperta domām, problēmas, veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanā, varētu rasties, ja darba devējs nav pildījis savas saistības, attiecībā pret savu darbinieku ārvalstnieku, kā to nosaka tiesiskais regulējums, vai arī viesstrādnieka nepietiekamā informētība par to, kā saņemt medicīnisko pakalpojumu.

"Principā, jau viņiem ir zināma tā situācija, kur viņi brauc. Var gadīties kaut kādas krīzes situācijas. No otras puses, arī darba devējs ir atbildīgs. Robi, droši vien, parādās tajā brīdī, kad kāda no pusēm nepilda tos pienākumus, visdrīzāk. Darba devējs, kas ir uzaicinājis tos cilvēkus strādāt, viņš nenodrošina godprātīgi dzīves apstākļus, gan sadzīves lietas, veselības apdrošināšanu, to, kas viņam jādara. Tur varētu rasties tās problēmas." (Tieslietu ministrijas amatpersona)

"Cilvēkam problēma ir tāda, ka viņš varbūt nezina, kā šo aprūpi var saņemt. Jo pirmais, ko viņš dara – griežas pie ģimenes ārsta, bet tas saka, ka nevar pieņemt. Bet šeit ir tāda ķēdīte, ka viņam ir jāgriežas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē, varbūt vēl jāpieprasa dažādas izziņas un tad viņš, saņemot šo uzturēšanās atļauju un personas kodu, jau var griezties pie ģimenes ārsta." (Veselības ministrijas amatpersona)

Pašvaldību amatpersona, balstoties uz savu pieredzi, uzsver, ka daudzos gadījumos ārvalstniekiem izdevīgāk vienoties ar darba devēju un strādāt bez darba līguma. Tad nu tikai darba devēja aprēķins un izvēle nosaka to, cik stingri tiek ievērotas likumu normas ārvalstnieku nodarbinātībā un cik lielā mērā tiem nodrošināti sociālie pakalpojumi.

"Viņi, liela daļa nav arī ieinteresēti nokārtot. Iespējams, ja ar viņu tiks noslēgts darba līgums, tad viņš var saņemt mazāk nekā aploksnē. Ja viņam darba devējs to pasaka, ja tu ar mani slēgsi darba līgumu un pieprasīsi kaut ko, tu vari iet. Brauc atpakaļ uz savu dzimteni. Vai nu pieņem šos noteikumus, un es tev aploksnē dodu vairāk, nekā tad, ja tu ar mani noslēgsi līgumu, un tev būs jāmaksā nodokļi un viss pārējais. Ja tu gribi labākus dzīves apstākļus, tev būs daudz vairāk jāmaksā par sadzīves nodrošināšanu. Tad tas cilvēks ierauga, ka piepeši viņš ir, faktiski, uz nullēm, ja vēl ne mīnusā. Rezultātā viņš riskē un pieņem darba devēja nosacījumus." (Rīga, pašvaldības amatpersona)

9.10. POLITIKAS PILNVEIDOŠANAS DISKURSS: TREŠO VALSTU PILSONU VESELĪBAS APRŪPE LATVIJĀ

Veselības aprūpes politikas speciālisti sola sakārtot tiesību normas, kurās skaidri būtu definēts veselības aprūpes minimums, ko saņem katrs cilvēks, neatkarīgi no viņa veiktajām iemaksām, nodokļiem, tas attiecas arī uz ārvalstnieku nepilngadīgo bērnu veselības aprūpi.

"Mēs šobrīd izstrādājam tādu "jumta" veselības likumu. Jo vajag skaidrāk nodefinēt, kas ir šis [veselības aprūpes] minimums. Mums termiņš ir kaut kur līdz nākamā gada beigām. Tieši definējot, kādas grupas, ko saņem. Jo, piemēram, arī bērniem līdz 18 gadiem – Latvijas pilsoņiem aprūpe ir bezmaksas. (...) Ārvalstnieki var iet tikai uz maksas pakalpojumiem." (Veselības ministrijas amatpersona)

Pēc ekspertu atzinuma, efektīvs veselības aprūpes sakārtošanas līdzeklis ir starpvalstu līgumi, kas pamatojoties uz indivīda veiktajām iemaksām vai sociālajiem nodokļiem, garantē medicīnisko aprūpi jebkurā no līguma valstīm. Latvija jau ir noslēgusi šādu līgumu ar virkni valstīm, piemēram, Ukrainu, Kanādu, Jaunzēlandi.

"Latvijai ir līgumattiecības ar kādu valsti – tā ir Kanāda, Jaunzēlande, Ukraina. Tie ir starpvalstu līgumi. Piemēram, Latvijas pilsonis Kanādā saņem šos pakalpojumus un Kanādas pilsonis Latvijā arī saņem un šie norēķini notiek starp valstīm. Šis arī ir ļoti labs mehānisms, bet tā ir valstu griba. Šāds līgums starp Latviju un Krieviju nav. (...) Tātad, šeit ir problēma, ka arī šīm trešajām valstīm arī ir jāizrāda labā griba un lai Latvija iet pretī, lai tiktu noslēgts savstarpējs līgums." (Veselības ministrijas amatpersona)

Līdz šim veselība aprūpes problēma smagi skārusi ārvalstu studentus: nekādas garantijas nesniedzošās polises, dārgi medicīniskie pakalpojumi. Pēc ekspertu ieteikuma, šīs problēmas būtu risināmas, slēdzot starpvalstu līgumus ar valstīm, no kurām nāk studenti. Atbildību par apdrošināšanu vajadzētu uzņemties augstskolām, jo individuāla apdrošināšana Latvijā ir krietni dārgāka nekā apdrošināšana ar darba devēja starpniecību.

"Arī, teiksim, var ierosināt starpvalstu līgumu, kā tas ir ar Kanādu un Jaunzēlandi, piemēram. Varbūt ir iespēja arī par mazas Āfrikas valsts studentiem, kuri te daudzi izglītojas, griezties RSU, tie griežas ministrijā, ministrija sagatavo projektu un tiek atrasta kaut kāda iespēja noslēgt līgumu. To var risināt." (Veselības ministrijas amatpersona)

"Mūsu valstī darba devējam ir daudz vieglāk apdrošināt darbinieku, nekā darbiniekam pašam sevi. No vairākām apdrošināšanas kompānijām tikai Rīgas Slimokase apdrošina pašu cilvēku. Bet darba devējs darbiniekus var apdrošināt visās." (Veselības ministrijas amatpersona)

Eksperti arī norāda uz likumdošanas iniciatīvas iespējām, ko var izmantot arī ārvalstu studenti, lai valsts līmenī risinātu kādas problēmas, tai skaitā veselības aprūpes jautājumus.

"Bet studentiem ir ļoti lielas iespējas izmantot savas tiesības. Viņi uztur šo zinātnisko bāzi un valsts apmaksā šo apmācību. Bet, ja viņi neko neprasīs, neko arī nedabūs." (Veselības ministrijas amatpersona)

"Šobrīd arī valdība ir ļoti atvērta. Atliek tikai viņiem uzrakstīt vēstuli. Valdībai tā ir prioritāte – sniegt viņiem [ārvalstu studentiem] atbildi, veikt izmaiņas. (..) Ja ir oficiāls iesniegums, vai uzaicinājuši pārstāvi tad gan. Ir arī gadījumi, ka piesakās vizītē pie ministres. Viņa nozīmē atbildīgo personu un kaut kas tiek sākts risināt. Ja trešo valstu grupai ir kaut kādas lielākās problēmas, tad ir ļoti lielas iespējas tās risināt." (Veselības ministrijas amatpersona)

9.11. POLITIKAS PILNVEIDOŠANAS DISKURSS: IZGLĪTĪBAS PAKALPOJUMI ĀRVALSTNIEKU BĒRNIEM

Eksperti atzīst, ka līdz šim ārvalstnieku bērniem, neskatoties uz to vecāku uzturēšanās atļaujām, darba līgumiem un nodokļu maksāšanu, nebija pieejama bezmaksas izglītība. Šobrīd ir iesniegti likumprojekti, kuru mērķis ir panākt bezmaksas izglītības pieejamību gan situācijās, kad bērnu vecākiem ir termiņuzturēšanās atļauja, gan arī gadījumos, kad vecāku uzturēšanās jautājums tiek risināts.

"Tie, kuri ir ieradušies un kuriem ir termiņuzturēšanās atļauja, ir noteikta izglītība par maksu. Par to ir jāvienojas ar pašvaldības izglītības iestādi, jāslēdz līgums un tad ir mācību maksa. Jaunajos izglītības likuma grozījumos, kurus iesniedzām Saeimai izskatīšanai, ir noteikts, ka visi ir vienlīdzīgi un nav jāmaksā par izglītību. Ari tiem skolēniem, kuri ir ieradušies un ir termiņa uzturēšanās atļauja. Mēs pat gājām tālāk, ka tiem, kuri ir nelegāli ieradušies un gaida izraidīšanas dokumentus pēc EK 115. direktīvas, mēs nodrošinām izglītību uz robežas. Viņi vai nu labprātīgi atstāj valsti līdz tam laikam vai gaida izraidīšanas dokumentus. Tas ir tā iegrožīts izglītības likumā, bet tas ir apspriešanai Saeimā." (Izglītības ministrijas amatpersona)

No ekspertu teiktā redzams, ka skolas pakāpeniski tiek sagatavotas darbam ar imigrantu bērniem, tiek gatavotas atbilstošas mācību programmas. Sprotams, ka šādi sagatavotas skolas nav pieejamas visā Latvijā.

"Tās ir tās skolas, kuras tagad jau strādā ar patvēruma meklētājiem un bēgļiem. Tur ir tādi gadījumi iespējami. Šīm skolām jau ir izveidojusies pieredze darbā ar tiem. Papildus tiek slēgts līgums ar IZM par atbalstu pedagogiem un mācību līdzekļu un materiālu iegādi. Ir iespējams gadu nodrošināt šo adaptācijas laiku. Līdz nākamā gada jūnijam, ar Latviešu valodas aģentūras atbalstu, mēs izstrādāsim adaptācijas programmas un materiālus trešo valstu valsts piederīgo bērniem, kuri ierodas šeit. Informatīvi bukleti vecākiem arī ir paredzēti latviešu, angļu, vācu un krievu valodā. Ir šī gada adaptācijas programma pagaidām. Tas ir Solidaritātes un migrācijas fonda atbalsts un šo projektu īsteno Tieslietu ministrija, pārņemot funkcijas no Bērnu un ģimenes lietu ministrijas. Mēs esam kā viena projekta veicēji šai projektā." (Izglītības ministrijas amatpersona)

"Es teiktu tā, ka izglītībā ir, varbūt, viens tāds kavēklis, jo viņiem ir grūti ar ģimenēm pārcelties. Tad viņi pārceļas, un tad viņiem ir kaut kā jāorganizē, ka tie bērni var... Rīgā, Jūrmalā ir vairākas iespējas, kā bērniem dot izglītību angļu valodā. Liepājā, diemžēl, pagaidām nav." (Liepāja, pašvaldības amatpersona)

Kā atzīst pašvaldības darbinieks, tieši izglītības sniegšana imigrantu bērniem, ir lielākā ārvalstnieku iekļaušanās problēma.

"Sanāk tā, skatoties no jebkuriem aspektiem, es domāju, ka viņi spētu reaģēt, gan ar dzīves vietām, gan ar darba vietām, gan ar pašas veselības aprūpi un citiem kaut kādiem pilsētas pakalpojumiem, jā, izņemot tieši šis izglītības jautājums, pieejamība. Nevienam cilvēkam, kas varbūt domātu pārcelties uz Latviju, uz reizi nevarētu atbildēt. Droši vien, ja viņš apgūtu valodu kaut kādā veidā, viņam nebūtu problēmas iegūt izglītību. Bet tā īpaši uz reizi, nu, mums nav tā sistēma tik gatava, lai varētu integrēt ārvalstniekus." (Liepāja, pašvaldības amatpersona)

Skolu pedagogu ierobežotās svešvalodu zināšanas, pagaidām ļauj vieglāk atrisināt izglītības jautājumu bērniem, kuriem dzimtā valoda ir krievu. IZM plāni sniegt iespējas skolotājiem apgūt citu ES valodu prasmes, ievērojami uzlabotu skolotāju komunikācijas iespējas ar dažādu tautību bērniem.

"Problēma varētu rasties ar tiem, kuri nerunā ne latviešu, ne krievu valodā. Mēs plānojam, ka, iespējams, varētu nodrošināt pedagogiem svešvalodu apguvi. Nodrošināt to atbilstīgā līmenī līdz B2 no Eiropas pamatprasmju klasifikatora. Tad varētu veidot šādas programmas bilingvāli, vai mācību saturu un valodas apguvi ES dalībvalstu valodā." (Izglītības un Zinātnes ministrijas amatpersona)

9.12. PĀRMAIŅU UN UZLABOJUMU DISKURSS: ĀRVALSTNIEKU DOKUMENTU APRITES KĀRTĪBAS VIENKĀRŠOŠANA, IMIGRANTU INFORMĒŠANA

Iekšlietu ministrijas amatpersona uzsver, ka vienas pieturas aģentūras izveide ievērojami atvieglos dokumentu kārtošānu termiņuzturēšanās atļaujas iegūšanai, bet darba atļaujas nodevas samazināšana ir palielinājusi darba devēja konkurētspēju.

"Ir paredzēts izveidot vienas pieturas aģentūras principu. Šobrīd tas gala punkts ir tā kā saņemts un ir izdarīti grozījumi Imigrācijas likumā. Tas paredz, ka ārzemniekam nav vairs jāgriežas divās iestādēs un jāiesniedz dokumenti, lai izņemtu darba atļauju un uzturēšanās atļauju. Viņš saņem vienā iestādē – PMLP un arī nodevu attiecīgi maksā vienā iestādē. Turklāt, jau no pagājušā gada ir samazināta nodeva, kas bija par darba atļauju – tie bija 148 lati, ko maksāja darba devējs." (Iekšlietu ministrijas amatpersona)

"Kas attiecas vēl uz uzlabojumiem – process, kas ir gājis jau no 2007. gada – identifikācijas kartes trešo valstu pilsoņiem. Uzturēšanās atļaujas vietā viņiem izsniedz identifikācijas karti – tas praktiski aizstāj ielīmi pasē. Diemžēl, finanšu trūkuma dēļ šis projekts ir apstājies." (Iekšlietu ministrijas amatpersona)

Pēc valsts amatpersonu domām, ārvalstnieku integrāciju Latvijā, viņiem pienākošo pakalpojumu saņemšanu, nereti apdraud tas, ka imigranti nav pietiekami informēti par savām tiesībām vai pienākumiem. Eksperti pauž cerību, ka, uz ES projektu līdzekļiem balstītā, Nacionālā Integrācijas centra izveide nodrošinās informācijas saņemšanu, un ka tas lielā mērā sekmes pakalpojumu saņemšanas kvalitāti ārvalstniekiem Latvijā.

"Es domāju, ka vairāk tas ir informācijas trūkums. Mums nav šis uzņemšanas process arī izstrādāts tā sīki, ka būtu paredzēta arī kaut kāda iepriekšēja informēšana pirms, pamatīgāk par viņa tiesībām, pienākumiem šeit, Latvijas valstī." (Tieslietu ministrijas amatpersona)

"Imigrantu integrācijai TM projekta ietvaros tiek organizēts Nacionālais Integrācijas centrs, kurā ārvalstnieks var saņemt informāciju par sociālo palīdzību, valodas kursiem, veselības aprūpi un citām lietām. Informatīvo materiālu tulkošana valstu valodās, kas nav ES sastāvā. Pagaidām ir domāts, ka tas Nacionālais Integrācijas centrs būs Rīgā, preti Dailes teātrim, nezinu precīzu adresi. Galvenais, kas tur ir paredzēts: palīdzošo profesiju pārstāvji, konsultācijas, sociālais darbinieks, sociālais pedagogs, juriskonsults, karstais telefons un bērnu pieskaņotājs. To bužeti bija domāts tā arī veidot. Tā būtu vieta, kur tie cilvēki varētu nākt un saņemt informāciju par to vispār, kas šim imigrantam šeit, Latvijā, kur viņš var iet, kur vērsties, kāda ir situācija, kāda ir kultūra. Tāds integrācijas kurss. Valodas apmācība būtu piedāvāta." (Tieslietu ministrijas amatpersona)

Amatpersonas atzīst, ka valodu barjera ir īpašs jautājums ārvalstnieku informēšanas sakarā, jo izveidojusies ir situācija, ka ievērojam daļa imigrantu dzimtā valoda ir krievu vai arī cita, ne ES valstu, valoda, taču informācijas materiāli, lielākoties, pieejami ES valodās. Tāpēc, derīgi būtu projekti, kuru ietvaros informatīvos materiālus varētu iztulkot arī ārpus ES valstīs izplatītajām valodām.

"(..) Vienu projektu varētu taisīt un ražot tādus materiālus krievu valodā, varbūt ķīniešu valodā varētu pārtulkot kādu vienu versiju, angļu. Tur jau tā lieta, ka mums tagad ir tāda situācija, ka latviešu un angļu valodā informācija ir pieejama vairāk nekā krievu valodā." (Labklājības ministrijas amatpersona)

Pēc ekspertu teiktā, neaizstājams ārvalstnieku integrācijas aģents ir sabiedriskās organizācijas.

"Jebkura sabiedriskā organizācija var sevi identificēt un piedāvāt sadarboties – būt kā sadarbības partneris. Nevienam neesam atteikuši. Katrai NVO ir iespēja izrādīt savu iniciatīvu līdzdarboties migrācijas politikas izstrādē. Šobrīd mums visaktīvākie ir apsardzes biznesa tirgu un detektīvu darbinieku tirgu pārstāvošās organizācijas. Sabiedrisko organizāciju aktivitāte ir saistīta ar vai nu trūkstošu, vai pārāk lielu finansējumu. Mēs gaidām visus, bet iniciatīvu, diemžēl, izrāda tikai tie, kuri vai nu jau ir ieguvuši kādu finansējumu, vai cer to iegūt." (Iekšlietu ministrijas amatpersona)

Pašvaldību amatpersonu viedoklis, par ārvalstnieku ar pastāvīgo uzturēšanās atļauju tiesībām piedalīties pašvaldību vēlēšanās, ir nedaudz rezervēts, viņuprāt, svarīgi ir labi iepazīt zemi, kurā atrodas.

"Es domāju, ka politikā jāpiedalās tiem, kas izprot situāciju un kas var ar savu izprasto situāciju dot pienesumu un viņiem ir godprātīgi mērķi. Lai to varētu apliecināt un šiem mērķim varētu uzticēties, ir jāpaiet laikam, lai iedzīvotāji-vēlētāji var zināt un saprast un uzticēties. Tas ir viens no galvenajiem kritērijiem – uzticēties savam politikim. Ja viņš to var izdarīt kādā laika periodā, tad mēs pēc laika par šo jautājumu varētu domāt pozitīvi, bet šobrīd, es domāju, ka nē." (Jelgava, pašvaldības amatpersona)

Pēc pašvaldību amatpersonu domām, pašvaldības ir atbildīgas un tām ir lielas iespējas sabiedrības, tai skaitā imigrantu integrācijas laukā. Īpaši efektīgi varētu būt vērienīgi informācijas un komunikācijas centri.

"Sabiedrības integrācijas jautājumos ļoti daudz ko. Pirmkārt, es uzskatu, ka pavasarī ir obligāti nepieciešams tautu forums. (..) Man ir ideja, Rīgā ir vajadzīgs tas, ko savu laiku izveidoja Daugavpils. Daugavpilī to Kārlis Ulmanis, starp citu, kādreiz izveidoja, vēl 30. gadu otrajā pusē. Mēs domājam par to, ka Rīgā jāveido tautu vienotības nams, kur var būt bibliotēka, kur var būt fonotēka, kur var būt konferences, semināri, kur var būt apmekšanās vietas mazākuma

tautībām, kurām nav, kur apmesties un, kas ir galvenais, kur notiek pilsoniskā izglītošana. Kur katrs var ienākt, lūk, arī šis viesstrādnieks. Viņš zina, es aiziešu uz kongresu namu un es tur dabūšu visu informāciju, jo tur ir tautu vienotības nams. Man pat nevajag tālāk iet. Tur būs stends un tur ir informāciju, ko es varu saņemt pie informācijas cilvēka, kas tur sēž.” (Rīga, pašvaldības amatpersona)

“(..) Bet mēs tā, ja nu mūs kāds pārprot, ja nu mēs par daudz labu darām citu tautību cilvēkiem.” (Rīga, pašvaldības amatpersona)

“Pašvaldības lomai šādā situācijā ir jābūt diezgan lielai, jo mēs rūpējamies par savas teritorijas iedzīvotājiem. Šī nacionālā integrācija ir ļoti svarīga, it sevišķi, ja mēs domājam ne tikai par savstarpējiem kontaktiem, ne tika par komunikēšanos darba laikā, darba vietā, bet arī runājam par jauno paaudzi, par bērniem par viņu iekļaušanos dzīvē. Tas nozīmē, ka abpusēji ir vajadzīgs ļoti nopietns darbs. Un, pirmām kārtām, tā ir valodas apmācība... Ja tā ir, tad nāk tālākie soļi. Bet šeit vajadzētu būt ne tikai pašvaldības interesei, bet arī tam, kas šeit sāk savu dzīvi. Tam arī jābūt ieinteresētam sadarboties un veicināt.” (Jelgava, pašvaldības amatpersona)

Pašvaldību amatpersonas atzīst, ka ārvalstniekiem no dažādiem reģioniem nepieciešama atšķirīga pieeja un integrācijas programmas. Viņiem šķiet, ka “ērtāki” ir tādi ārvalstnieki, kuri atbrauc no NVS valstīm un uzturas Latvijā ierobežotu laiku. Savukārt, īpaša uzmanība veltāma imigrantiem, kuri pārstāv atšķirīgas kultūras, reliģijas.

“Labāk, lai brauc no turienes [bijušās Padomju Savienības teritorijas], tie mums ir mentāli tuvāki un saprotamāki – baltkrievi, ukraiņi, krievi. Viņi brauc – pastrādā un brauc atpakaļ.” (Jelgava, pašvaldības amatpersona)

“Tāda integrācija būtu jānodala. Kas būtu labs NVS valsts pilsonim, nebūtu integrējams citas valsts pilsonim.” (Iekšlietu ministrijas amatpersona)

“Jā, īpaši ar reliģijas īpatnībām.” (Iekšlietu ministrijas amatpersona)

Valsts un pašvaldību amatpersonu teiktais atklāj atšķirīgus, pat konfliktējošus diskursus attiecībā par imigrācijas politiku Latvijā. Imigrācijas politikas veidošanu valstī kavē sabiedrībā un politiķu vidū (tai skaitā arī valsts amatpersonu vidū) plaši izplatītais *politiskais diskurss*, kurš atklāj negatīvu attieksmi pret ārvalstniekiem. Tas sakņojas vēsturiskajā atmiņā, bailēs no latviskās identitātes zaudēšanas un ir plaši izplatīts sabiedrībā. Politiekiem ir ērtāk pakļauties šim diskursam un izvairīties no *riskantu* lēmumu pieņemšanas, attiecībā par imigrācijas politiku, kas varētu apdraudēt vēlētāju atbalstu. Tajā pašā laikā, valsts amatpersonas, kuriem savā darbībā jābalstās uz ekspertīžu datiem, rēķinoties ar valsts demogrāfisko, ekonomisko un sociālo attīstību, kā arī ES direktīvām, pienākums prasa iekļauties un funkcionēt konstruktīva *pārmaiņu un uzlabojumu diskursa* gultnē. Ierēdņu vidū sastopamā negatīvā attieksme pret imigrantiem, atklāj šo konfliktējošo diskursu klātesamību un to divējādo ietekmi uz valsts amatpersonu funkciju izpildi. Savukārt, pašvaldību amatpersonu nostāju nosaka pragmatiskais diskurss – vēlme panākt savas pilsētas, reģiona izaugsmi, kura balstās ekonomisko un demogrāfisko procesu izvērtējumā.

10. PĒTĪJUMA METODIKAS APRAKSTS

Pētījuma mērķa grupa ir trešo valstu valstspiederīgie, kuri Latvijā likumīgi uzturas ne ilgāk kā piecus gadus. Pētījuma mērķis ir, balstoties uz trešo valstu valstspiederīgo pieredzes izpēti, raksturot imigrantu iekļaušanās iespējas un nosacījumus. Tas ietver gan imigrantu specifisko vajadzību identificēšanu, gan reālos šīs grupas institucionālās un sociālās diskriminācijas riskus, tā arī esošā imigrantu integrācijas politikas ietvara nepilnību un to novēršanas iespēju analīzi.

Lai īstenotu izvirzīto mērķi, pētījumā tika veiktas šādas aktivitātes:

- 1) Pētījuma teorētiskā ietvara izstrāde;
- 2) Statistikas, par trešo valstu valstspiederīgajiem Latvijā, apzināšana;
- 3) Iepriekš veikto pētījumu izpēte;
- 4) ES un Latvijas tiesiskā regulējuma, imigrācijas un imigrantu integrācijas jomā, apzināšana;
- 5) ES valstu migrācijas politikas tipoloģiju apkopošana un labo prakšu apzināšana;
- 6) Trešo valstu valstspiederīgo vajadzību apzināšana;
- 7) Darba devēju pieredzes un attieksmes, pret nodarbināto imigrantu integrāciju, izpēte;
- 8) Dažādu pakalpojumu sniedzēju trešo valstu valstspiederīgajiem un starpnieku pieredzes, darbā ar trešo valstu pilsoņiem, izpēte;
- 9) Politikas veidotāju viedokļa, par imigrantu integrāciju, izpēte.

Līdz ar to pētījumā tika izmantotas daudzas un dažādas informācijas ieguves metodes – gan dokumentu analīze, gan kvantitatīva trešo valstu valstspiederīgo aptauja, gan padziļinātās intervijas ar dažādu grupu pārstāvjiem.

Pētījumā, kā izpētes punkti, tika izvēlētas piecas pašvaldības – Rīga, Liepāja, Jelgava, Brocēni un Līvāni, kurās tika intervēti gan šo pašvaldību pārstāvji, gan darba devēji, gan pakalpojumu sniedzēji, un, iespēju robežās, arī trešo valstu valstspiederīgie. Pašvaldību atlasē tika ievēroti vairāki principi: pirmkārt, lai tajā dzīvotu trešo valstu valstspiederīgie (gan strādājošie, gan laulātie). Otrkārt, lai būtu pārstāvēti dažādi reģioni. Treškārt, lai pašvaldības būtu atšķirīgas pēc to lieluma un urbanizācijas pakāpes.

Kopumā, pētījuma ietvaros, ir veiktas 95 padziļinātās intervijas. Tas pamatīgi ļauj izprast mērķa grupas pieredzi, vajadzības, ikdienas prakses un attieksmes. Padziļinātās intervijas tika veiktas gan ar trešo valstu valstspiederīgajiem (30 intervijas), gan ar darba devējiem (15 intervijas), gan ar pakalpojumu sniedzējiem, ārvalstniekiem (27 intervijas), gan ar starpniekiem, kuri savā darbā tieši saskaras ar trešo valstu valstspiederīgajiem (10 intervijas), gan arī ar politikas veidotājiem, kā valsts, tā pašvaldību līmenī (13 intervijas).

Padziļinātās intervijas ar trešo valstu valstspiederīgajiem (30)

Lai padziļināti izpētītu trešo valstu valstspiederīgo specifiskās vajadzības nodarbinātības, sociālo pakalpojumu, t.sk. veselības, izglītības, mājokļa pieejamības, un politiskās līdzdalības jomās, kā arī institucionālās un sociālās diskriminācijas reālos riskus un to avotus, vispirms

tika veiktas 30 padziļinātās intervijas ar trešo valstu valstspiederīgajiem. Respondentu atlasē tika ievērots gan izcelsmes valstu ģeogrāfiskais pārklājums, gan arī uzturēšanās Latvijā mērķis, jo tika intervēti gan nodarbinātie ārvalstnieki, gan ārvalstu studenti, gan arī ārvalstnieki, kuri Latvijā ieradušies ģimenes apvienošanas nolūkā.

Trešo valstu valstspiederīgo rekrutēšanā tika izmantoti daudzveidīgi mērķa grupas sasniegšanas formālie un neformālie kanāli, izmantojot dažādu starpnieku (piemēram, augstāko mācību iestāžu, mazākumtautību biedrību, darba devēju, pakalpojumu sniedzēju u.c.) palīdzību.

Padziļinātās intervijas ar darba devējiem (15)

Tā kā liela daļa trešo valstu valstspiederīgo Latvijā ierodas tieši darba nolūkā, pētījumā svarīgi bija noskaidrot darba devēju pieredzi un problēmas, nodarbinot trešo valstu valstspiederīgos, kā arī darba devēju interesi, motivāciju un iespējas sniegt savu ieguldījumu trešo valstu valstspiederīgo integrācijas pasākumu izstrādāšanā un īstenošanā.

Darba devēju rekrutācijā pārsvarā tika izmantota plašsaziņas līdzekļos pieejamā informācija par uzņēmumiem, kuri nodarbina, vai ir nodarbinājuši, ārvalstniekus, kā arī informācija, kāda iegūta pētījuma priekšizpētes laikā, arī darba grupas pētnieku kontakti un sociālie tīkli. Izvēloties darba devējus, tika ievērots arī reģionālās pārstāvniecības princips, lai pētījumā būtu pārstāvēti darba devēji visā Latvijas teritorijā. Daļa no intervētajiem darba devējiem ir nodarbinājuši ārvalstniekus 2007. un 2008.gadā, bet šobrīd, resursu taupīšanas un ražošanas sašaurināšanas dēļ, ārvalstniekus vairs nenodarbina.

Padziļinātās intervijas ar pakalpojumu sniedzējiem (27)

Sociālo un citu pakalpojumu mērķa grupu veido valsts, pašvaldību institūcijas, kā arī privāto uzņēmumu un nevalstisko organizāciju pārstāvji, kuri sniedz, vai potenciāli varētu sniegt, pakalpojumus trešo valstu valstspiederīgajiem. Pētījuma uzdevums, attiecībā uz šo mērķa grupu, bija izziņāt, kāda ir šo institūciju līdzšinējā pieredze darbā ar trešo valstu valstspiederīgajiem un cik lielā mērā tās ir sagatavotas darbam ar šo grupu.

Kopumā tika veiktas 27 intervijas, no kurām 12 intervijas bija ar valsts iestāžu vai to filiāļu pārstāvjiem (PMLP, NVA, VDI, Tiesībsargs), 5 intervijas bija ar augstskolu pārstāvjiem, kā arī ar veselības aprūpes iestāžu, apdrošinātāju, skolu, pašvaldības iestāžu, mazākumtautību organizāciju un NVO pārstāvjiem, kuri savā darbā tieši saskaras ar ārvalstniekiem.

Padziļinātās intervijas ar starpniekiem (10)

Šajā mērķa grupā tika ieļauti darbā iekārtošanas uzņēmumu (rekrutācijas firmu) pārstāvji, juristi un arodbiedrības. Darbā iekārtošanas pakalpojumu sniedzēji jeb rekrutētāji darbojas kā starpnieki starp darba devējiem un viesstrādniekiem no trešajām valstīm, un rekrutē trešo valstu valstspiederīgos darbam Latvijā tikai tad, ja darba devējs ir noslēdzis vienošanos ar konkrēto rekrutētāju par šāda uzdevuma izpildi.

Pārsvarā, darbā iekārtošanas pakalpojumu sniedzēji gan rekrutē darbiniekus, gan arī, līdzīgi kā juristi, kārto nepieciešamos imigrācijas dokumentus. Darbā iekārtošanas uzņēmumi, pārsvarā, tika atrasti, izmantojot darba devēju sniegto informāciju par saņemtajiem pakalpojumiem. Līdzīgi arī tika atrasti intervētie juristi, kuri sniedz tādus pakalpojumus, kā nepieciešamās

dokumentācijas kārtošana PMLP un NVA, nodrošina klientu pārstāvību pārrunās ar valsts un pašvaldību iestādēm, un tiesvedībā sagatavo un iesniedz sūdzības par PMLP un Nodarbinātības valsts aģentūras lēmumiem.

Intervējot darba iekārtošanas uzņēmumu pārstāvjus un juristus, tika noskaidrotas problēmas ar uzturēšanās atļauju kārtošānu, kā arī tas, kādi juristu skatījumā ir galvenie šķēršļi, kuri kavē sekmīgu trešo valstu valstspiederīgo iekļaušanos darba tirgū.

Arodbiedrību pārstāvji tika intervēti tādēļ, ka Latvijā trešo valstu valstspiederīgie šobrīd nav arodbiedrību biedri, un pētniekiem šķita svarīgi noskaidrot iemeslus, kādi kavē trešo valstu valstspiederīgos kļūt par arodbiedrības biedriem, un kāda ir arodbiedrību gatavība un interese iesaistīties trešo valstu valstspiederīgo integrācijas veicināšanā.

Padziļinātās intervijas ar politikas veidotājiem (13)

Lai apzinātu trešo valstu valstspiederīgo integrācijas politikas virzienu un mērķi, tika veiktas padziļinātās intervijas ar valsts un pašvaldību līmeņa politikas veidotājiem. Šajā mērķa grupā iekļauti tie politikas veidotāji, kuru kompetencē ir veidot tiesisko regulējumu, kāds nosaka trešo valstu pilsoņu dzīves un darba apstākļus Latvijā.

Valsts līmenī ar imigrācijas un integrācijas politikas veidošanu ir saistītas vairākas ministrijas, kuru kompetencē ir drošības, nodarbinātības, izglītības, sociālā, veselības, pretdiskriminācijas un sabiedrības integrācijas politika, – Iekšlietu ministrija, Labklājības ministrija (Darba departaments un Sociālās iekļaušanas politikas departaments), Ekonomikas ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija, Veselības ministrija, Tieslietu ministrija.

Pašvaldību līmenī, imigrantu, t.sk. trešo valstu valstspiederīgo, integrācijas politikas veidotāji, kā arī īstenotāji, ir vietējās pašvaldības. Lai novērtētu pašvaldību līdzšinējo pieredzi un nākotnes potenciālu, trešo valstu pilsoņu iekļaušanas vietējā sabiedrībā, sekmēšanā, pētījuma ietvaros tika intervētas Rīgas, Liepājas, Jelgavas, Brocēnu un Līvānu pašvaldību amatpersonas.

Tekstu analīzes metodes. Padziļinātajās intervijās iegūto tekstu analīzē tika izmantota konceptualizācija, atvērtās un aksiālās kodēšanas un paņēmieni. Padziļinātajās intervijās ar politikas veidotājiem papildus izmantoti arī diskursa analīzes paņēmieni.

Kvantitatīvā aptauja

Kvantitatīvajā aptaujā tika aptaujāti 401 trešo valstu valstspiederīgais. Aptauja tika īstenota visas Latvijas teritorijā, un tajā ir pārstāvēti ārvalstnieki no dažādiem pasaules reģioniem.

Aptaujas laiks: 2009. gada 6. oktobris – 23. novembris

Aptaujas mērķa grupa: trešo valstu valstspiederīgie Latvijā. (Lai pētījumam noteiktajā laikā sasniegtu nepieciešamo izlases kopumu, pētījuma mērķa grupa tika paplašināta, ietverot arī tos trešo valstu valstspiederīgos, kuri Latvijā dzīvo ilgāk par 5 gadiem, jo arī viņu pieredze ir lietderīga integrācijas procesu izpētē).

Aptaujas metode: anketēšana

Aptaujas valoda: latviešu, krievu, angļu, spāņu

Izlases apraksts: pieejamā izlase, nav reprezentatīva visam ģenerālajam kopumam

Lielākā daļa aptaujas anketu tika aizpildītas PMLP Rīgas 1. nodaļas uzgaidāmajā telpā, respondentiem kārtojot dokumentus uzturēšanās atļaujas iegūšanai vai pagarināšanai. Respondenti tika meklēti arī kontaktējoties ar augstskolām, kurās mācās pilna laika studenti no ārvalstīm, kā arī kontaktējoties ar darba devējiem un sabiedriskajām organizācijām.

	Anketu skaits	%
PMLP aizpildītās anketas	333	83
<i>Rīgas PMLP</i>	320	
<i>Liepājas un Saldus PMLP</i>	13	
Augstskolas	22	5,5
Kontaktējoties ar darba devēju	24	6
Kontaktējoties individuāli	22	5,5
Kopā	401	100

Datu analīzes metodes. Aptaujas datu analīzei veikta datu statistiskā analīze, izmantojot datu apstrādes programmu *SPSS for Windows 13*. Datu analīzē pielietotas šādas analīzes metodes – aprēķināti atbilžu biežuma sadalījumi (%), ekonometriskā analīze, kura ļauj, izmantojot regresijas modeļus, nodalīt katra faktora ietekmi.

PIELIKUMI

NR. 1. ES DIREKTĪVAS, KURAS REGULĒ TREŠO VALSTU VALSTSPIEDERĪGO UZTURĒŠANOS DALĪBVALSTĪS UN IR SAISTOŠAS DALĪBVALSTĪM

Tiesiskais regulējums	Trešo valstu pilsoņu grupa, uz kuru attiecas normatīvais akts	Uzņemšana dalībvalstī	Ekonomiskā līdzdalība	Sociālā kohēzija	Izglītība un kultūra	Aktīva pilsonība
<p>Direktīva par tiesībām uz ģimenes atkalapvienošanos (2003. gada 22. septembris).¹⁶⁸</p> <p>Dalībvalstu tiesiskajā regulējumā transponēts līdz 2005. gada 3. oktobrim.</p>	<p>Trešo valstu pilsoņi, kuri likumīgi uzturas dalībvalstu teritorijā un to ģimenes locekļi (1. un 4. pants).</p>	<p>1. Apgādniekam ir jābūt uzturēšanās atļaujai, ko izsniegusi dalībvalsts uz vienu gadu vai ilgāk, kuram ir pamatotas cerības saņemt pastāvīgas uzturēšanās atļauju, ja viņa vai viņas ģimenes locekļi ir trešo valstu pilsoņi jeb tiem ir cits statuss (3. pants.).</p> <p>2. Ģimenes locekļu uzturēšanās atļaujas derīguma termiņš ir piesaistīts apgādnieka uzturēšanās atļaujas derīguma termiņam. Pirmo uzturēšanās atļauju piešķir uz vienu gadu ar tiesībām to atjaunot (13. pants.)</p> <p>3. Atbilde uz pieteikumu jāsaņem ne vēlāk kā 9 mēnešu laikā no pieteikuma iesnieguma. Pieteikuma iesniegšana notiek ārpus dalībvalsts teritorijas, kurā uzturas apgādnieks. Tikai izņēmuma kārtā, dalībvalstis var pieņemt pieteikumus, kas iesniegti, ja ģimenes locekļi jau ir tās teritorijā (5. pants.)</p>	<p>1. Apgādnieki un ģimenes locekļi ir tiesīgi saņemt (a) pieeju nodarbinātības un pašnodarbinātības iespējām; (b) pieeju profesionālajai orientācijai, sākotnējai un turpmākai apmācībai un atkārtotai apmācībai.</p> <p>Dalībvalstis var noteikt termiņa ierobežojumu (līdz 12 mēnešiem) ģimenes locekļu tiesībām uz nodarbinātības un pašnodarbinātības iespējām.</p> <p>Dalībvalstis var ierobežot piekļuvi nodarbinātības un pašnodarbinātības iespējām radniekiem līdz pirmajai pakāpei taisnā augšupejošā līnijā vai bērniem, kuri ir pilngadīgi un neprecējušies, un objektīvu iemeslu dēļ nevar nodrošināt savas vajadzības veselības stāvokļa dēļ.</p>	<p>Sociālo drošību ģimenes locekļiem garantē apgādnieka stāvoklis, nevis dalībvalsts, jo apgādniekam ir jāpierāda, ka viņam ir stabili un pastāvīgi ienākumi, kas ir pietiekami, lai uzturētu sevi un savas ģimenes locekļus, neizmantojot attiecīgās dalībvalsts sociālās palīdzības sistēmu (7. pants, 1. punkts).</p>	<p>1. Dalībvalsts var pieprasīt trešo valstu pilsoņiem īstenot integrācijas pasākumus (7. pants, 2. punkts).</p> <p>2. Apgādnieks un tā ģimenes locekļi ir tiesīgi saņemt pieeju izglītībai (14. pants).</p>	<p>–</p>

168 Padomes direktīva 2003/86/EK, 2003. gada 22. septembris.

Tiesiskais regulējums	Trešo valstu pilsoņu grupa, uz kuru attiecas normatīvais akts	Uzņemšana dalībvalstī	Ekonomiskā līdzdalība	Sociālā kohezija	Izglītība un kultūra	Aktīva pilsonība
<p>Direktīva par nosacījumiem, attiecībā uz trešo valstu pilsoņu uzņemšanu studiju, skolēnu apmaiņas, prakses vai stažēšanās, nesāņemot atalgojumu, vai brīvprātīga darba nolūkā (2004. gada 13. decembris).¹⁶⁹</p> <p>Dalībvalstu tiesiskajā regulējumā transponēts līdz 2007. gada 12. janvārim.</p>	<p>Trešo valstu pilsoņi, kas dalībvalsts teritorijā uzturas uz laiku, kas ilgāks par trim mēnešiem, studiju, skolēnu apmaiņas, prakses vai stažēšanās programmās, nesāņemot atalgojumu, vai brīvprātīgā darba nolūkā (1. pants).</p> <p>Saskaņā ar pētījuma mērķa grupu, apskatāmi ir tikai pilna laika studiju studentu direktīvā noteiktie pienākumi un tiesības.</p>	<p>1. Paredz atvieglotu uzņemšanas procedūru studentiem, noslēdzot vienošanos ar attiecīgo mācību iestādi (6. pants un 19. pants).</p> <p>2. Uzturēšanās atļauju studentam izsniedz vismaz un vienu gadu, un tā ir atjaunojama, ja studijas turpinās (12. pants).</p> <p>3. Saskaņā ar direktīvu, par to trešo valstu pilsoņu uzņemšanu, kuri plāno veikt specializētas studijas medicīnas jomā, būtu jāņem dalībvalstīm (11. paragrāfs).</p>	<p>Studentiem no trešajām valstīm dalībvalstīs ir tiesības tikt nodarbinātiem un veikt saimniecisko darbību, kā pašnodarbinātām personām.</p> <p>Ņemot vērā katras dalībvalsts tiesisko regulējumu, tā var piešķirt studentiem vai darba devējiem iepriekšēju atļauju (darba).</p> <p>Dalībvalsts var noteikt maksimālo pieļaujamo stundu skaitu nedēļā vai dienā, vai mēnešu skaitu gadā šādas darbības veikšanai, kas ir ne mazāk par 10 stundām nedēļā.</p> <p>Dalībvalsts var ierobežot studējošo saimniecisko darbību pirmajā uzturēšanās gadā (17. pants).</p> <p>Vienlaikus, direktīvā tiek norādīts, ka dalībvalstis, nosakot kritērijus studentu pieejai darba tirgum, izņēmuma gadījumos var ņemt vērā savā darba tirgus situāciju (18. paragrāfs).</p>	<p>Attiecībā uz veselības aprūpi, direktīva paredz, ka studentam ir jābūt privātai veselības apdrošināšanai vai apdrošināšanai, kuru students iegūst sakarā ar uzņemšanu mācību iestādē, automātiski pretendējot uz apdrošināšanu slimību gadījumiem un attiecībā uz visiem riskiem, pret kuriem parasti ir apdrošināti attiecīgās dalībvalsts pilsoņi (6. un 7. pants).</p>	<p>-</p>	<p>-</p>

169 Padomes direktīva 2004/114/EK. 2004. gada 13. decembris. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:375:0012:0018:LV:PDF>

Tiesiskais regulējums	Trešo valstu pilsoņu grupa, uz kuru attiecas normatīvais akts	Uzņemšana dalībvalstī	Ekonomiskā līdzdalība	Sociālā kohezija	Izglītība un kultūra	Aktīva pilsonība
<p>Direktīva par īpašu procedūru trešo valstu valstspiederīgo uzņemšanai zinātniskās pētniecības nolūkos (2005. gada 12. oktobris).¹⁷⁰</p> <p>Dalībvalstu tiesiskajā regulējumā transponēts līdz 2007. gada 12. oktobrim.</p>	<p>Trešo valstu pilsoņi, kuri dalībvalsts teritorijā terodas uz laikposmu, kas nepārsniedz trīs mēnešus, lai īstenotu pētniecības projektu saskaņā ar uzņemšanas nolīgumiem ar pētniecības iestādēm (1. pants).</p>	<p>1. Nepieciešams uzņemšanas līgums ar pētniecības iestādi, kas paredz arī pētnieka sociālo apdrošināšanu (6. pants).</p> <p>2. Uzturēšanās atļauju izsniedz uz vienu gadu un pagarina, ja pētnieka darbība dalībvalstī turpinās. Ja pētniecības projekts paredzēts uz īsāku laikposmu nekā viens gads, uzturēšanās atļauju izsniedz uz pētniecības projekta laiku (8. pants).</p> <p>3. Dalībvalsts autonomi var izlemt, vai imigrants var pieteikties uzturēšanās atļaujai, atrodoties ārpus dalībvalsts vai jau esot tās teritorijā (14. pants).</p> <p>4. Dalībvalstu kompetentās iestādes lēmumu par pilnīgu pieteikumu pieņem cik ātri vien iespējams un vajadzības gadījumā piemēro paātrinātas procedūras (15. pants).</p>	<p>1. Pētnieki, kuri uzņēmti saskaņā ar šo direktīvu, drīkst mācīt, saskaņā ar dalībvalsts normatīvajiem aktiem; dalībvalsts var noteikt maksimālo stundu vai dienu skaitu pasniedzeja darbam (11. pants).</p> <p>2. Pētniekiem ir tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi ar valstspiederīgajiem attiecībā uz: (a) diplomu, sertifikātu un citu profesionālo kvalifikāciju atzīšanu, saskaņā ar attiecīgajām dalībvalsts procedūram; (b) darba apstākļiem, to skaitā atalgojumu un pabalstu atzīšanu, c) atsevišķām sociāli nodrošinājuma jomām, (c) nodokļu priekšrocībām (12. pants).</p>	<p>Pētniekiem ir tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi ar valstspiederīgajiem attiecībā uz tādām sociāli nodrošinājuma jomām kā slimības un maternitātes pabalsti, invaliditātes pabalsti, vecuma pabalsts, pabalsti apgādnieka zaudējuma gadījumā, pabalsti ar darbu saistītos nelaimes un arodslimību gadījumos, apbedīšanas pabalsti, atļaušanas pabalsti un ģimenes pabalsti.</p>	<p>-</p>	<p>-</p>

170 Padomes direktīva 2005/71/EK. 2005. gada 12. oktobris. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:289:0015:0022:LV:PDF>

Tiesiskais regulējums	Trešo valstu pilsoņu grupa, uz kuru attiecas normatīvais akts	Uzņemšana dalībvalstī	Ekonomiskā līdzdalība	Sociālā kohezija	Izglītība un kultūra	Aktīva pilsonība
<p>Direktīva par trešo valstu valstspiederīgo iecelšanu un uzturēšanos augsti kvalificētas nodarbinātības nolūkos (2009. gada 25. maijs).¹⁷¹</p> <p>Dalībvalstīs stājas spēkā normatīvie un administratīvie akti, kas vajadzīgi, lai līdz 2011. gada 19. jūnijam izpildītu šīs direktīvas prasības.</p>	<p>Trešo valstu pilsoņi, kas uzturas ES ilgāk par trim mēnešiem, kuriem ir ES zilā kartē un viņu ģimenes locekļi (1. pants).</p>	<p>1. Jauzrāda derīgs darba līgums, vai saistošs darba piedāvājums, attiecībā uz augsti kvalificētu nodarbinātību, vismaz uz vienu gadu attiecīgajā dalībvalstī (5. pants).</p> <p>2. Jāpierāda, ka viņam ir veselības apdrošināšana vai, ja paredzēts dalībvalsts normatīvajos aktos, ka viņš ir pieteicies uz veselības apdrošināšanu, kas sedz visus riskus, ko parasti aptver attiecīgās dalībvalsts valstspiederīgo apdrošināšana periodiem, kad šāds apdrošināšanas segums un atbilstīgās tiesības uz pabalstiem netiek nodrošinātas saskaņā ar darba līgumu, vai tā rezultātā (5. pants).</p> <p>3. Jauzrāda dokuments (ja strādās vai gatavojas strādāt dalībvalstī) reglamentētā profesijā), ka izpildīti nosacījumi par to, kā ES pilsoņi strādā reglamentētās profesijās, kuri konkrēti noteikti</p>	<p>Pirmos divus gadus, likumīgi strādājot attiecīgajā dalībvalstī ES zilās kartes turētāja statusā, attiecīgās personas piekļūvi darba tirgum ierobežo, atļaujot strādāt pie tā darba devēja, ar kuru noslēgts darba līgums vai ir bijis saistošs darba piedāvājums. Pēc šiem pirmajiem diviem gadiem dalībvalstīs var piešķirt attiecīgajām personām vienlīdzīgu attieksmi ar valstspiederīgajiem.</p> <p>1. attiecībā uz piekļūvi augsti kvalificētai nodarbinātībai (12. pants).</p> <p>2. Pirmo divu gadu laikā, mainot darba devēju, par to jāziņo un tas jāskaidro ar attiecīgo valsts iestādi, kas strādā imigrācijas jomā (12. pants).</p> <p>3. Tomēr, direktīva noteic, ka dalībvalstīs var noteikt ierobežojumus, attiecībā uz darba tirgu (12. pants).</p> <p>4. Ģimenes locekļiem nepieņemot nekādu termiņu darba tirgus piekļuvei (15. pants).</p>	<p>1. Personām ir tiesības uz fizišķīgu bezdarbu, tas ir ne ilgāk kā uz trim mēnešiem vienu reizi ES zilās kartes derīguma termiņa laikā; bezdarba sākumā par to ir jāziņo dalībvalsts kompetentajām iestādēm nodarbinātības jomā (13. pants).</p> <p>2. ES zilās kartes turētāji saņem vienlīdzīgu attieksmi ar zilās kartes izsniedzējas dalībvalsts valstspiederīgajiem attiecībā uz: (1) tādām sociālā nodrošinājuma jomām, kā slimības un maternitātes pabalsti, invaliditātes pabalsti, vecuma pabalsti, pabalsti apgādnieka zaudējuma gadījumā, pabalsti ar darbu saistītos netaimenes apdrošināšanas gadījumos, apbedīšanas pabalsti, bezdarbnieku pabalsti un ģimenes pabalsti;</p>	<p>ES zilās kartes turētājs saņem vienlīdzīgu attieksmi ar zilās kartes izsniedzēju valstspiederīgajiem, attiecībā uz izglītību un arodpamācību. Uz piekļūvi universitātes un pēcvidusskolas izglītībai var attiekties dalībvalsts tiesību akts noteiktu īpašu priekšnoteikumu izpilde. Lai piešķirtu vienlīdzīgu attieksmi, dalībvalsts var pieprasīt, lai ES zilās kartes turētājs vai viņa ģimenes locekļi ir reģistrēti vai to parastā dzīvesvieta atrodas dalībvalsts teritorijā (14. pants).</p> <p>ES zilās kartes turētājam un tā ģimenes locekļiem ir pieejami dalībvalsts imigrantu integrācijas kursi (15. pants).</p>	<p>ES zilās kartes turētājs saņem vienlīdzīgu attieksmi ar zilās kartes izsniedzējas dalībvalsts valstspiederīgajiem, attiecībā uz biedrošanās brīvību un piederību pie organizācijas, dalību organizācijā, kas pārstāv darbaņēmējus vai darba devējus, vai jebkāru organizāciju, kuras locekļi ir reģistrēti īpašā darbā, tostarp šo organizāciju nodrošinātājiem, ieguvumiem, neskarot valsts tiesību aktus par sabiedrisko kārtību un sabiedrības drošību (14. pants).</p>

171 Padomes direktīva 2009/50/EK. 2009. gada 25. maijs. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:LV:PDF>

Tiesiskais regulējums	Trešo valstu pilsoņu grupa, uz kuru attiecas normatīvais akts	Uzņemšana dalībvalstī	Ekonomiskā līdzdalība	Sociālā kohezija	Izglītība un kultūra	Aktīva pilsonība
	<p>darba līgumā vai saistošā darba piedāvājumā, kā paredzēts attiecīgās dalībvalsts tiesību aktos (5. pants).</p> <p>4. Ja iecelotājs strādās nereglamentētā profesijā, jāuzrāda dokumentus, kas apliecina attiecīgu augstāko profesionālo kvalifikāciju, darba līgumā vai saistošajā darba piedāvājumā noteiktajā specialitātē vai nozarē (5. pants).</p> <p>Zilā karte: Standarta derīguma termiņš no viena gada līdz četriem gadiem. Ja darba līgums aptver laikposmu, kas ir īsāks par minēto periodu, ES zilo karti izsniedz vai atjauno uz darba līguma termiņu plus trim mēnešiem (7. pants).</p> <p>Ģimenes atkalapvienošana: Ģimenes atkalapvienošana ir atļauta. Netiek piemērota prasība apgādniekam, ka jābūt uzturēšanās atļaujai vismaz uz vienu gadu (kā noteikts ģimenes atkalapvienošanās direktīvā) (15. pants)</p>	<p>5. ES zilās kartes turētāji saņem vienlīdzīgu attieksmi ar zilās kartes izsniedzējas dalībvalsts valsts piederīgajiem attiecībā uz (1) darba apstākļiem, tostarp atalgojumu un atļaušanas pabalstu, kā arī uz veselības un drošības prasībām darba vietā; (2) diplomu, sertifikātu un citu profesionālo kvalifikāciju atzīšanu, saskaņā ar attiecīgajām dalībvalsts procedūram (14. pants).</p>	<p>(2) neskarot spēkā esošus divpusējos nolīgumus, ar ienākumiem saistītu uzkrāto vecuma pensiju izmaksāšanu pēc likmes, ko, saskaņā ar normatīvajiem aktiem, piemēro debitora dalībvalstī(-īs); (3) piekļūvi precēm un pakalpojumiem un sabiedriski pieejamu preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu, tostarp mājokļa iegūšanas procedūram, kā arī informācijas un palīdzības pakalpojumiem, ko sniedz nodarbinātības dienesti (14. pants).</p>			

Tiesiskais regulējums	Trešo valstu pilsoņu grupa, uz kuru attiecas normatīvais akts	Uzņemšana dalībvalstī	Ekonomiskā līdzdalība	Sociālā kohezija	Izglītība un kultūra	Aktīva pilsonība
<p>Rekomendācija dalībvalstīm: Vienotie imigrantu integrācijas ietvara pamatprincipi.¹⁷²</p> <p>Integrācijas politikas principu iekļaušana dažādās politikās, pārvaldības līmeņos un sabiedrisko pakalpojumu sektorā.</p>	<p>Attiecas uz visām imigrantu grupām, kuras dalībvalstīs uzturas likumīgi.</p>	<p>Pārcešanās uz citu dalībvalsti: Pēc 18 mēnešiem, kas pirmajā dalībvalstī likumīgi nodzīvoti ES zilās kartes turētāja statusā, attiecīgā persona un viņa ģimenes locekļi drīkst pārcelties uz dalībvalsti, kas nav pirmā dalībvalsts (16. pants).</p>	<p>Imigrantu pieeja nodarbinātībai ir centrālā integrācijas procesa daļa, pamats imigrantu līdzdalībai un ieguldījumam, ko imigranti sniedz mitnes valstij.</p>	<p>Imigrantu līdzvērtīga, nediskriminējoša piekļuve dalībvalstu valsts piederīgajām institūcijām, sabiedriskajiem un privātajiem pakalpojumiem un precēm ir svarīga sekmīgai integrācijai.</p>	<p>Obligāts integrācijas aspekts, kas ir arī priekšnotekums imigrantu sekmīgai integrācijai, ir imigrantu iespējas apgūt pamatzināšanas par mitnes valsts valodu, vēsturi, kultūru un institūcijām. Izglītība ir svarīgs faktors, lai sagatavotu imigrantus, īpaši to atvases, būt par aktīviem un sekmīgiem mitnes valsts pilsoņiem. Bieža komunikācija starp imigrantiem un ES dalībvalstu pilsoņiem, ir fundamentāls integrācijas mehānisms.</p>	<p>Jānodrošina imigrantu līdzdalība demokrātiskos procesos, īpaši integrācijas politikas formulēšanā, veicinot šos procesus jau lokālā, tas ir pašvaldību līmenī.</p>

172 European Council. Press Release. 2618th Council Meeting. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/jha/82745.pdf

Tiesiskais regulējums	Trešo valstu pilsoņu grupa, uz kuru attiecas normatīvais akts	Uzņemšana dalībvalstī	Ekonomiskā līdzdalība	Sociālā kohezija	Izglītība un kultūra	Aktīva pilsonība
<p>Diskriminācija:</p> <p>1. Rasu direktīva</p> <p>2. Nodarbinātības direktīva</p>					<p>To var īstenot veicinot starptautu dialogu, ES vietējo iedzīvotāju izglītošanu par citu tautu kultūru, tradīcijām, praksēm. Eiropas pamattiesību harta aizstāv un garantē dažādu kultūru un reliģiju prakses, ja vien tās nav konfliktā un nepārkāpj Eiropas nacionālo valstu normatīvo regulējumu.</p>	
						<p>Visās iepriekš apskatītajās direktīvās ir ietverts pretdiskriminācijas aspekts, kas nozīmē, ka dalībvalstīm būtu jāsteno šīs direktīvas noteikumi bez diskriminācijas dzimuma, rases, ādas krāsas, etniskās vai sociālās izcelsmes, ģenētisko īpašību, valodas, reliģijas vai pārliecības, politisko vai citu uzskatu, piederības nacionālai minoritātei, spēju, izceļšanās, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas dēļ.</p> <p>Rasu direktīva:¹⁷³ Direktīvas noteic vienlīdzīgas attieksmes principu, neatkarīgi no cilvēka rases un etniskās piederības, kā arī paredz novērst diskrimināciju darbā, apmācības, izglītības un sociālās aizsardzības, tajā skaitā veselības aprūpes un sociālās drošības, biedrošanās organizācijās, sociālās priekšrocības un piekļuves precēm un pakalpojumiem jomā. Turklāt, šajās jomās būtu jāaizliedz gan tiešā, gan netiešā diskriminācija. Dalībvalstīs ir arī aicinātas nodrošināt tiesiskās aizsardzības līdzekļus personām, kuras saskarušās ar diskrimināciju.</p> <p>Nodarbinātības direktīva:¹⁷⁴ Direktīva noteic, ka ir jāaizliedz tieša vai netieša diskriminācija reliģijas vai uzskatu, individualitātes, vecuma vai seksuālās orientācijas dēļ, attiecībā uz (1) darbu, pašnodarbinātības un profesijas iegūšanu, pieeju visu veidu un visu līmeņu profesionālajai informācijai, profesionālajai izglītībai, papildu profesionālajai izglītībai un pārkvalificēšanās iespējām, (2) darba nosacījumiem, tajā skaitā atlaišanu un atalgojumu, (3) līdzdalību un iesaistīšanos kādā darba ņēmēju vai darba devēju organizācijā. Vienlaikus, tiek uzsvērts, ka šāds diskriminācijas aizliegums ir piemērojams arī trešo valstu pilsoņiem, ja tas nav pretrunā, neierobežo noteikumus, kuri reglamentē trešo valstu pilsoņu iebraukšanu un uzturēšanos. Direktīva neattiecas uz tādu atšķirīgu attieksmi, kāda izriet no attiecīgo trešās valsts pilsoņu un bezvalstnieku statusa.</p>

*** Visu direktīvu ievadā ir pretdiskriminācijas aspekts.**

173 Padomes Direktīva 2000/43/EK, ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības drukāt. (2009. gada 29. jūnijs). http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibu_akti/eiropas_saviemibas_dokumenti/7doc=65&underline=rasu

174 Padomes Direktīva 2000/78/EK ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju. (2000. gada 27. novembris). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0078:LV:HTML>

NR. 2. LATVIJAS REPUBLIKAS NORMATĪVIE AKTI, KURI REGULĒ TREŠO VALSTU VALSTSPIEDERĪGO UZŅEMŠANU

Uzņemšana dalībvalstī
Tiesiskais regulējums: Imigrācijas likums
<p>Iebraukšana un uzturēšanās Latvijā: Trešo valstu valstspiederīgie Latvijā var uzturēties ar vīzu (ja uzturēšanās plānota ne ilgāk kā 90 dienas) vai ar vienu no trim uzturēšanās atļaujām – termiņuzturēšanās atļauju, pastāvīgās uzturēšanās atļauju vai Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijā. Pastāvīgās uzturēšanās atļauju vai Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijā imigrants var iegūt, ja šeit ir nodzīvojis vismaz piecus gadus un ir nokārtojis valsts valodas zināšanu pārbaudi. Līdz pastāvīgā statusa iegūšanai, ārvalstnieks Latvijā var uzturēties ar termiņuzturēšanās atļauju.</p> <p>Atkarībā no personas ierašanās mērķa Latvijā, <u>termiņuzturēšanās atļaujas derīguma termiņš</u> var būt atšķirīgs: (1) pašnodarbinātām personām termiņuzturēšanās atļauju izsniedz uz laiku līdz vienam gadam; (2) personām, kuras nodarbinātas uz darba vai uzņēmuma līguma pamata, vai, pamatojoties uz citu civiltiesisku līgumu, termiņuzturēšanās atļauju izsniedz uz nodarbinātības vai pilnvaru laiku, bet ne ilgāk kā uz pieciem gadiem; (3) ja uzturēšanās saistīta ar zinātnisko darbību, tad termiņuzturēšanās atļauju izsniedz uz laiku, kas minēta zinātniskās darbības plānā, bet ne ilgāk kā uz pieciem gadiem; (4) ģimenes apvienošanas nolūkā, termiņuzturēšanās atļauju izsniedz uz tādu pašu laiku, kā ģimenes loceklim, kurš uzaicinājis ģimeni jeb apgādniekam; (5) studiju nolūkā akreditētā izglītības iestādē izsniedz termiņuzturēšanās atļauju uz mācību laiku, bet ne ilgāk kā uz vienu gadu; (6) ģimenes apvienošanās nolūkā, ja persona ierodas pie laulātā, kurš ir Latvijas pilsonis, Latvijas nepilsonis vai pastāvīgo uzturēšanās atļauju saņēmis ārvalstnieks, termiņuzturēšanās atļauju sākotnēji izsniedz uz vienu gadu.</p> <p>Ja ierašanās mērķis Latvijā ir personas nodarbinātība, tad uzturēšanās atļauju izsniedz kopā ar darba atļauju¹⁷⁵.</p> <p>Lai trešās valsts pilsonis, kurš iebrauc Latvijā ar termiņuzturēšanās atļauju uz darba izsaukuma pamata, varētu uzaicināt savus ģimenes locekļus, ir nepieciešams darba devēja izsaukums arī ģimenes locekļiem. Būtiski, ka ģimenes loceklim termiņuzturēšanās atļauja tiek izsniegta uz ģimenes apvienošanas pamata un tā nedod tiesības strādāt¹⁷⁶.</p> <p>Termiņuzturēšanās atļauju iebraukšanai Latvijā var nokārtot jebkurā Latvijas pārstāvniecībā ārvalstīs. Pēc ieceļošanas Latvijā, imigrantam septiņu dienu laikā personīgi jāierodas pārvaldē, lai saņemtu uzturēšanās atļauju. Lai ieceļotu Latvijā, Latvijas pārstāvniecībā ārvalstīs ārvalstniekam tiek izsniegta Ārlietu ministrijas Konsulārā departamenta izsniegta vienreizējā ieceļošanas vīza. Atsevišķos gadījumos, ja persona jau atrodas Latvijā ar derīgu vīzu, tad termiņuzturēšanās atļaujai var pieteikties, iesniedzot nepieciešamos dokumentus PMLP¹⁷⁷.</p>

175 Imigrācijas likums, spēkā ar 01.05.2003. ar grozījumiem, kas izdarīti 01.04.2009.

176 Informācija saņemta no PMLP Uzturēšanās atļauju nodaļas 20.09.2009.

177 Eiropas Migrācijas tīkls. (2008) Izpētes darbs "Migrācijas un patvēruma struktūra Latvijā." http://www.emnlatvia.lv/lv/pdf/Organisation%20of%20Asylum%20and%20Migration%20Policy%20in%20LV_LV%20version.pdf

Ārvalstu studentu uzturēšanās Latvijā: Imigrācijas likuma un Uzturēšanās atļaujas noteikumu normas skaidri nenosaka, vai, izsniedzot pastāvīgās uzturēšanās atļauju, studiju laiks tiek ieskaitīts nepārtrauktas uzturēšanās laikā un cik lielā mērā tiek ieskaitīts. Situācija ir atšķirīga, ja students izlemj pieteikties EK pastāvīgā iedzīvotāja statusam Latvijā. Piesakoties šai uzturēšanās atļaujai, ņem vērā pusi no laika, kas pavadīts Latvijā mācību nolūkā, akreditētā izglītības iestādē, pilna laika studijās¹⁷⁸.

Statusa drošība: Terminiuzturēšanās atļauja ir piesaistīta iemeslam, ar kādu trešās valsts valstspiederīgais Latvijā ierodas – nodarbinātība, komercdarbība, laulības, studijas u.c. Tiklīdz ierašanās iemesls beidz pastāvēt, piemēram, laulība tiek šķirta vai kopdzīvi nevar pamatot, darba tiesiskās attiecības vai studijas tiek pārtrauktas, ārvalstnieka likumīgās uzturēšanās iespējas Latvijā beidzas¹⁷⁹ vai arī tas nozīmē, ka ārvalstniekam ir jāuzsāk jauna uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūra. Turklāt, saskaņā ar Latvijas tiesisko regulējumu, termiņuzturēšanās atļauju saņēmušā trešās valsts valstspiederīgā situācija Latvijā ir atkarīga no personas, kura to ir uzaicinājusi, situācijas. Piemēram, nodarbinātības gadījumā no darba devēja, kurš personu uzaicinājis, laulību gadījumā no laulātā, kurš personu uzaicinājis¹⁸⁰.

Ekonomiskā līdzdalība

Tiesiskais regulējums: (1) Darba likums, (2) MK noteikumi Ārvalstnieku un bezvalstnieku nodarbinātības kārtība Latvijā, (3) MK noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem

Pieeja darba tirgum: Ārvalstnieka pieeju darba tirgum noteic trešās valsts valstspiederīgā kvalifikācija, nozare un līguma veids. Ārvalstnieks Latvijā var tikt nodarbināts uz uzņēmuma, darba līguma vai cita civiltiesiska līguma pamata. Trešo valstu valstspiederīgie, kuri Latvijā ierodas uz darba līguma pamata, darba tirgū var iekļauties, ja darba devējs ir iesniedzis NVA darba izsaukumu un ir pieteicis vakanci, un, ja uz šo vakanci mēneša laikā nepiesakās atbilstošas kvalifikācijas Latvijas pilsonis, nepilsonis vai ES pilsonis. Uzņēmuma līguma gadījumā darba devējam vispirms ir jāsaņem NVA uzņēmuma līgums un pēc tam NVA apstiprina darba izsaukumu¹⁸¹.

PMLP darba atļauju bez darba izsaukuma apstiprināšanas NVA, izsniedz tiem trešo valstu valstspiederīgajiem, kuriem ir **augsta kvalifikācija**, piemēram, ārvalstniekiem, kuri Latvijā plāno strādāt valsts zinātniskā iestādē zinātnisko darbu, sporta treneriem vai pedagogiem. Papildus šai grupai, darba devēja izsaukums nav jāapstiprina arī studentiem, kuri ieradušies studēt vai praksē; konsultantiem (ekspertiem), kuri sniedz palīdzību valsts vai pašvaldību iestādēm vai palīdz īstenot tādu starptautisku līgumu vai projektu, kura dalībvalsts ir Latvija; komercregistrā reģistrētam personālsabiedrības biedram, ar tiesībām pārstāvēt personālsabiedrību; valdes loceklim, prokūristam, individuālajam komersantam,

178 Likums "Par Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā", spēkā ar 21.07.2006. (3. pants.)

179 Imigrācijas likums, spēkā ar spēkā ar 01.05.2003. ar grozījumiem, kas izdarīti 01.04.2009. (25. pants, 35. pants.)

180 Imigrācijas likums, spēkā ar spēkā ar 01.05.2003. ar grozījumiem, kas izdarīti 01.04.2009. MK noteikumi Nr. 44 "Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem", spēkā ar 24.01.2004. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2008. MK noteikumi Nr. 813 "Uzturēšanās atļauju noteikumi", spēkā ar 16.12.2006.

181 MK noteikumi Nr. 44 "Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem", spēkā ar 24.01.2004. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2008. (4. pants, 15. pants, 30. pants). Ķešāne, I.,Kaša, R.2008. Mācāmieš uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmieš uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: *Providus*.

pašnodarbinātai personai un ārvalstniekiem, kuri **ieradušies ģimenes apvienošanās nolūkā** uz dzīvi pie laulātā, kurš ir Latvijas pilsonis, Latvijas nepilsonis vai pastāvīgās uzturēšanās atļauju saņēmēis ārzemnieks, un vēlas strādāt, u.c.¹⁸²

Trešo valstu valstspiederīgo pilsoņu loks, kuriem nav nepieciešama darba atļauja ir mazs: (1) apmaiņas studenti, kas Latvijā ieradušies ne ilgāk kā uz gadu studiju, prakses vai stažēšanās nolūkā LR izglītības iestādē vai komercreģistrā reģistrētā komercsabiedrībā; (2) Latvijas kuģu reģistrā reģistrēta kuģa apkalpes loceklis; (3) ierodas strādāt zinātnisko institūciju reģistrā iekļautā zinātniskajā institūcijā uz zinātniska sadarbības līguma pamata; (4) likumīgi strādā kāda citā ES, EEZ valstī vai Šveicē, un uz Latviju ir nosūtīts sniegt pakalpojumus; (5) tie ārvalstnieki, kuri Latvijā ir ieradušies uz viesizrādēm vai saistībā ar zinātnisku darbību un vēlas šeit uzturēties ne ilgāk kā 14 dienas.

Pārējiem ārvalstniekiem ar termiņuzturēšanās atļauju, lai nodibinātu darba tiesiskās attiecības Latvijā, ir nepieciešama darba atļauja, kuru izsniedz PMLP kopā ar uzturēšanās atļauju¹⁸³. Būtiski, ka trešo valstu valstspiederīgajiem ar termiņuzturēšanās atļauju, ir ierobežota pieeja darba tirgum, jo darba atļauja ir piesaistīta vienam darba devējam. Turklāt, darba atļauja ir piesaistīta termiņuzturēšanās atļaujai, kas nozīmē, ja imigrants, kurš Latvijā ieradies nodarbinātības nolūkā, paliek bez darba, viņam Latvija jāpamet un, pretendējot uz jaunu darba atļauju, jaunajam darba devējam nepieciešams veikt visu darba atļaujas pieprasīšanai nepieciešamo procedūru no jauna. Pēc darba atļaujas anulācijas, tiek anulēta arī uzturēšanās atļauja, un ārvalstnieks Latvijā var uzturēties tikai 45 dienas¹⁸⁴. Iegūstot pastāvīgo uzturēšanās atļauju vai ES kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijā, trešās valsts valstspiederīgajam vairs nav nepieciešama darba atļauja.

Pieeja darba tirgum un valodas zināšanas: Latvijā ir noteikts reglamentēto profesiju un amatu saraksts, kurām valsts ir noteikusi nepieciešamo valsts valodas prasmes zināšanu līmeni, lai varētu veikt darba pienākumus. Ja ārvalstnieks nav apguvis latviešu valodu tādā līmenī, kādā tas ir prasīts reglamentā, viņš nedrīkst strādāt konkrētajā profesijā. Reglamentēto profesiju saraksts attiecas uz tādām sabiedriskas intereses sfērām, kā sabiedriskā drošība, veselība u.c.¹⁸⁵

Pašnodarbinātība, uzņēmējdarbība un komercdarbība: Imigrants ar termiņuzturēšanās atļauju Latvijas darba tirgū var iesaistīties arī kā individuālais komersants vai pašnodarbināta persona. Lai uzsāktu savu biznesu Latvijā, ārvalstniekam, iesniedzot dokumentus termiņuzturēšanās atļaujas saņemšanai, ir jāiesniedz arī citi dokumenti, kas pierāda viņa plānoto uzņēmējdarbību Latvijā, piemēram, zvērīnāta revidenta pārbaudīts biznesa plāns paredzētajam komercdarbības laikam, pietiekami pierādījumu par finanšu līdzekļiem,

182 MK noteikumi Nr. 44 "Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem", spēkā ar 24.01.2004. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2008. (4. pants, 5. pants).

183 Imigrācijas likums, spēkā no 01.05.2003. ar grozījumiem, kas izdarīti 01.04.2009. (9. pants.).

184 Imigrācijas likums, spēkā no 01.05.2003. ar grozījumiem, kas izdarīti 01.04.2009. (35. pants.). Ķešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmie uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmie uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: Providus.

185 MK noteikumi Nr. 733. "Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi", spēkā no 01.09.2009. Mācāmie uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmie uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: Providus.

atļauja (licence, sertifikāts), ja veic darbu, kura veikšanai ir nepieciešama atļauja, u.c.¹⁸⁶ Ārvalstnieks Latvijā var dibināt arī sabiedrību ar ierobežotu atbildību, taču šādā gadījumā tas nav termiņuzturēšanās atļaujas izsniegšanas pamats. Termiņuzturēšanās atļaujas izsniegšanas pamats nav kapitālsabiedrības dibināšana, bet gan nodarbinātība šajā uzņēmumā, piemēram, par valdes locekli¹⁸⁷.

Studentu piekļuve darba tirgum: Studentiem, kuri ir Latvijas Republikā akreditētas izglītības iestādes audzēkņi vai pilna laika klātienes studenti, darba atļauju izsniedz tikai tādā gadījumā, ja viņiem darba līgumā noteiktais darba laiks nepārsniedz 20 stundas nedēļā vai ja viņi ir pašnodarbinātie un viņu uzturēšanās laiks Latvijā nav mazāks par vienu gadu¹⁸⁸.

Ģimenes locekļu, kas ieradušies ģimenes apvienošanās nolūkā, piekļuve darba tirgum: Trešās valsts pilsoņu, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, ģimenes locekļiem, kuriem uzturēšanās atļauja izsniegta uz ģimenes apvienošanas pamata, nav tiesību Latvijā strādāt. Ja ārvalstnieks vēlas strādāt, tad viņam ir jāsaņem jauna uzturēšanās atļauja, kura izsniegta uz nodarbinātības pamata¹⁸⁹. Trešo valstu pilsoņi, kuri Latvijā ierodas ģimenes apvienošanās nolūkā pie laulātā, kurš ir Latvijas pilsonis, nepilsonis vai pastāvīgo uzturēšanās atļauju saņēmis ārvalstnieks, saņem termiņuzturēšanās atļauju, kas dod tiesības strādāt.

Kvalifikācijas atzīšana un prasmju izvērtējums: Ārvalstnieki Latvijā var pretendēt uz esošās profesionālās kvalifikācijas atzīšanu. Latvijā, ārvalstis iegūtās profesionālās kvalifikācijas atzīšanai, piemēro trīs dažādas sistēmas: (1) speciālo profesionālās kvalifikācijas atzīšanas sistēmu; (2) vispārējo profesionālās kvalifikācijas atzīšanas sistēmu; (3) profesionālo kvalifikācijas atzīšanu, pamatojoties uz profesionālo pieredzi (vismaz trīs gadus ilga profesionālā pieredze)¹⁹⁰.

Sociālā kohēzija

Tiesiskais regulējums: (1) Likums par valsts sociālo apdrošināšanu, (2) Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, (3) Valsts sociālo pabalstu likums, (4) Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums, (5) Ārstniecības likums

Pieejamība sociālajiem pakalpojumiem, sociālajai palīdzībai un atbalstam bezdarba gadījumā: Neskatoties uz to, ka trešo valstu valstspiederīgie ar termiņuzturēšanās atļauju lielākoties maksā tādus pašus nodokļus kā vietējie iedzīvotāji, viņiem nav tiesību saņemt valsts garantētos sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību¹⁹¹. Tāpat personām,

186 MK noteikumi Nr. 813 "Uzturēšanās atļaujas noteikumi", spēkā no 03.10.2006. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 12.12.2006 (41. pants). Ķešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: *Providus*.

187 Imigrācijas likums, spēkā no 01.05.2003. ar grozījumiem, kas izdarīti 01.04.2009. (23. pants 3. punkts). MK noteikumi Nr. 44 "Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem", spēkā ar 24.01.2004. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2008. (29.2.5. punkts)

188 MK noteikumi Nr. 44 "Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem", spēkā ar 24.01.2004. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2008. (5. pants)

189 Informācija saņemta no PMLP Uzturēšanās atļauju nodaļas 20.10.2009. Ķešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: *Providus*. 68. lpp.

190 Likums "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu", spēkā ar spēkā ar 20.07.2001. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 13.08.2008.

191 Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, spēkā no 01.01.2003. ar grozījumiem, kas izdarīti 01.09.2009. (3. pants); Ķešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: *Providus*.

kuras Latvijā saņēmušas termiņuzturēšanās atļauju, nav tiesību uz valsts sociālajiem pabalstiem¹⁹². Savukārt, atbalstu bezdarbniekiem, darba meklētājiem un bezdarba riskam pakļautajām personām, ir tiesības saņemt tikai šādām trešo valstu valstspiederīgo grupām, kuras ir saņēmušas termiņuzturēšanās atļaujas: (1) Latvijas pilsoņu, nepilsoņu un personu ar pastāvīgās uzturēšanās atļauju laulātie, kuriem ir termiņuzturēšanās atļauja; (2) personas, kurām ir termiņuzturēšanās atļauja sakarā ar zinātniskās darbības veikšanu Latvijā; (3) personas, kurām ir termiņuzturēšanās atļauja sakarā ar cilvēku tirdzniecības upura statusa piešķiršanu Latvijā; (4) personas, kurām ir termiņuzturēšanās atļauja sakarā ar alternatīvā statusa vai bēgļa statusa piešķiršanu Latvijā, vai minēto personu ģimenes locekļi, kuriem ir termiņuzturēšanās atļauja Latvijā; (5) personas, kurām ir Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja uzturēšanās atļauja sakarā ar Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusa piešķiršanu Latvijā, vai minēto personu laulātie, kuriem ir termiņuzturēšanās atļauja Latvijā. Pārējām trešo valstu valstspiederīgo grupām, kas ir saņēmušas termiņuzturēšanās atļaujas, nav tiesību saņemt atbalstu bezdarbniekiem un darba meklētājiem¹⁹³.

Trešo valstu valstspiederīgajiem ar termiņuzturēšanās atļauju, kuri Latvijā ir legāli nodarbināti, pienākas pabalsti, kuri ir atkarīgi no nodarbinātā sociālās apdrošināšanas iemaksu apmēra (izņemot bezdarbnieku pabalstu, kas ir pieejams ierobežotam trešo valstu valstspiederīgo lokam) un tie ir: invaliditātes pabalsts, maternitātes un slimības pabalsts, vecāku pabalsts, atļidzība sakarā ar nelaimes gadījumu darbā un arodslimībām, pensijas pabalsts¹⁹⁴.

Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība: Valsts apmaksātos veselības aprūpes pakalpojumus nevar saņemt trešo valstu pilsoņi, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju. Izņēmums ir Latvijas pilsoņu un Latvijas nepilsoņu laulātie, kuriem ir termiņuzturēšanās atļauja, jo šai ārvalstnieku grupai valsts apmaksā tādus ar veselības aprūpi saistītus pakalpojumus, kā grūtnieču aprūpe un dzemdību palīdzība¹⁹⁵.

Ārvalstniekiem, lai saņemtu termiņuzturēšanās atļauju, ir jāuzrāda veselības apdrošināšanas polise, kurai ir jāsedz vismaz neatliekamā medicīniskā palīdzība un dzīvībai vai veselībai bīstama kritiska stāvokļa ārstēšana stacionārā, taču nav obligāta prasība iegādāties veselības apdrošināšanas polisi, kura sedz primāros (ambulatoros) veselības aprūpes pakalpojumus¹⁹⁶.

192 Valsts sociālo pabalstu likums, spēkā no 01.01.2003. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009. (4. pants); Ķešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: *Providus*. Saskaņā ar Valsts sociālo pabalstu likuma 3. un 4. pantu trešās valsts valstspiederīgajam ar termiņuzturēšanās atļauju nepienākas: ģimenes valsts pabalsts; bērna kopšanas pabalsts; pabalsts aizbildnim par bērna uzturēšanu; atļidzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu; atļidzība par audžuģimenes pienākumu pildīšanu; pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai invalīdiem, kuriem ir apgrūtināta pārvietošanās; valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts; atļidzība par adoptējamā bērna aprūpi; bērna invalīda kopšanas pabalsts; pabalsts invalīdam, kuram nepieciešama kopšana; vienreiz izmaksājami valsts sociālie – bērna piedzimšanas pabalsts; apbedīšanas pabalsts; atļidzība par adopciju.

193 Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums, spēkā no 01.07.2002. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009. (2. pants); Ķešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: *Providus*.

194 Likums Par valsts sociālo apdrošināšanu, spēkā no 01.01.1998. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009.

195 Ārstniecības likums, spēkā no 01.10.1997. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009. (17. pants); Ķešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: *Providus*.

196 MK noteikumi Nr. 591. "Ārvalstnieku veselības apdrošināšanas noteikumi", spēkā ar 01.08.2008. (6. pants)

Šāda trešo valstu valstspiederīgo situācija sociālā nodrošinājuma jomā ir *pretrunā ar likumu "Par sociālo drošību"*, kurš noteic, ka personai, kas ir apdrošinājusies sociālās apdrošināšanā institūcijās, ir tiesības uz (1) pasākumiem, kas nepieciešami veselības un darbspēju aizsardzībai, saglabāšanai, uzlabošanai un atjaunošanai; (2) materiālu nodrošinājumu slimības, grūtniecības un dzemdību, invaliditātes un vecuma, kā arī bezdarba gadījumā. Turklāt šis likums arī noteic, ka sociālajai apdrošināšanai obligāti pakļautas ir šādas personas: (a) personas, kuras ir nodarbinātas un saņem samaksu par savu darbu; (b) pašnodarbinātas personas; (c) brīvo profesiju pārstāvji; (d) bezdarbnieki¹⁹⁷.

Integrācija: Latvijā nav izstrādāta trešo valstu pilsoņu integrācijas politika¹⁹⁸.

Izglītība

Tiesiskais regulējums: Izglītības likums

Izglītības likumā, uzskaitot iedzīvotāju grupas, kurām ir tiesības iegūt Latvijas valsts apmaksāto obligāto izglītību, trešo valstu pilsoņi, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļaujām, netiek minēti. Vienlīdzīgas tiesības iegūt izglītību ir Latvijas Republikas pilsonim un personai, kurai ir tiesības uz Latvijas Republikā izdotu nepilsoņa pasi, personai, kurai ir izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja, kā arī Eiropas Savienības valstu pilsoņiem, kam izsniegta termiņuzturēšanās atļauja, un viņu bērniem¹⁹⁹. Vienlīdzīgas tiesības šajā gadījumā nozīmē, ka šim Latvijas iedzīvotāju grupām maksu par pirmsskolas izglītību, pamatzglītību un vidējās izglītības iegūvi valsts vai pašvaldības dibinātā izglītības iestādē sedz no valsts budžeta vai pašvaldību budžetiem.

Likums paredz, ka ārvalstniekiem, kuri nav Eiropas Savienības valstu pilsoņi un Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, var tikt noteikta maksa par izglītības iegūvi saskaņā ar noslēgto līgumu ar attiecīgo izglītības iestādi²⁰⁰.

Politiskā līdzdalība

Tiesiskais regulējums: (1) Likums "Par arodbiedrībām"; (2) Likums "Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām"; (3) Pilsētu, domes, novadu un pagastu pašvaldību vēlēšanu likums, (4) Pilsonības likums, Politisko partiju likums

Trešo valstu pilsoņiem, kuri saņēmuši termiņuzturēšanās atļauju Latvijā, nav balsstiesību parlamenta un pašvaldību vēlēšanās. Tāpat, saskaņā ar tiesisko regulējumu, šīs personas nevar iesaistīties politisko partiju darbībā un veidot politiskās asociācijas. Taču *de jure* trešo valstu pilsoņiem (ja viņiem ir uzturēšanās un darba atļauja) ir nodrošinātas politiskās līdzdalības iespējas, iesaistoties biedrību, arodbiedrību un sabiedrisko organizāciju darbībā. Līdzīgi, sabiedrisko organizāciju Latvijā var dibināt un par tās biedru var kļūt jebkura pilngadīga persona, kura reģistrējies iedzīvotāju reģistrā. Ja imigrants ir saņēmis legālu uzturēšanās atļauju un deklarējis savu dzīvesvietu, viņam ir tiesības iestāties sabiedriskajās

197 Likums "Par sociālo drošību", spēkā no 05.10.1995. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 09.04.2008 (5. pants)

198 Iekšlietu ministrija. 2007. *Koncepcija par migrāciju nodarbinātības kontekstā*. http://www.pmlp.gov.lv/lv/documents/normativie_akti/projekti/likumgraz.doc; Ķešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: *Providus*.

199 Izglītības likums, spēkā ar 01.06.1999. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009. (3. pants)

200 Izglītības likums, spēkā ar 01.06.1999. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009. (1., 12. pants); Ķešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmies uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: *Providus*.

organizācijās. Biedrību, saskaņā ar Latvijā paredzēto normatīvo regulējumu, ir tiesīga dibināt jebkura fiziska persona. Arodbiedrībās var darboties arī imigranti, gan tie, kas strādā, gan tie, kas mācās²⁰¹.

Diskriminācija

Tiesiskais regulējums: (1) Bērnu tiesību aizsardzības likums, (2) Darba likums, (3) Patērētāju tiesību aizsardzības likums, (4) Izglītības likums, (5) Kriminālprocesa likums, (6) Likums "Par sociālo drošību"

Latvijā nav pieņemts atsevišķs diskriminācijas novēršanas likums, bet pret diskriminācijas normas ir iestrādātas vairākos normatīvajos aktos.

Vienlīdzīgas bērnu tiesības: Bērnu tiesības un brīvības valsts nodrošina visiem bērniem bez jebkādas diskriminācijas – neatkarīgi no bērna, viņa vecāku, aizbildņu, ģimenes locekļu rases, tautības, dzimuma, valodas, partijas piederības, politiskās un reliģiskās pārliecības, nacionālās [pilsoniskās, zin. red.], etniskās vai sociālās izcelsmes, dzīvesvietas valstī, mantiskā un veselības stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem²⁰².

Vienlīdzīgas tiesības būt nodarbinātam: Saskaņā ar Latvijas Darba likumu, ikvienam ir vienlīdzīgas tiesības uz darbu, taisnīgiem, drošiem un veselībai nekaitīgiem darba apstākļiem, kā arī uz taisnīgu darba samaksu. Šīs tiesības nodrošināmas bez jebkādas tiešas vai netiešas diskriminācijas – neatkarīgi no personas rases, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, invaliditātes, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās [pilsoniskās, zin. red.] vai sociālās izcelsmes, mantiskā vai ģimenes stāvokļa, seksuālās orientācijas vai citiem apstākļiem²⁰³.

Vienlīdzīgas tiesības apvienoties ar nodarbinātību saistītās organizācijās: Saskaņā ar "Darba likumu", darbiniekiem, kā arī darba devējiem ir tiesības brīvi apvienoties organizācijās un iestāties tajās, lai aizstāvētu savas sociālās, ekonomiskās un profesionālās tiesības un intereses²⁰⁴.

Patērētāju tiesības un atšķirīgas attieksmes aizliegums: Patērētāju tiesību aizsardzības likums noteic, ka, piedāvājot precī vai pakalpojumu, pārdodot precī vai sniedzot pakalpojumu, aizliegta atšķirīga attieksme pret patērētāja dzimumu, rases vai etniskās piederības dēļ²⁰⁵.

Izglītības likums: Izglītības likumā ir noteikts, ka Latvijas pilsoņiem, nepilsoņiem, personai, kurai ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja un ES pilsoņiem, kam ir izsniegta termiņuzturēšanās atļauja, un viņu bērniem ir vienlīdzīgas tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no mantiskā un sociālā stāvokļa, rases, tautības, dzimuma, reliģiskās un politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās un dzīvesvietas. *Tomēr, vienlīdzīgu tiesību princips neattiecas uz trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju* (skatīt sadaļu par "Izglītību")²⁰⁶. Tas nozīmē, ka pastāv netiešā diskriminācija uz personas uzturēšanās statusa pamata.

201 Ķešāne, I., Kaša, R. 2008. Mācāmieš uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā. Mācāmieš uzņemt: imigrantu integrācija Latvijā un Polijā Akule, D. (red.), Rīga: *Providus*.

202 Bērnu tiesību aizsardzības likums, spēkā no 22.07.1998. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009.

203 Darba likums, spēkā no 01.06.2002. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 29.06.2009. (7. pants.)

204 Darba likums, spēkā no 01.06.2002. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 29.06.2009. (8. pants.)

205 Patērētāju tiesību aizsardzības likums, spēkā ar 15.04.1999. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009. (3. pants. 1. punkts.)

206 Izglītības likums, spēkā no 01.06.1999. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 01.07.2009. (3. pants.)

Vienlīdzības princips krimināltiesiskajā sfērā: Saskaņā ar "Kriminālprocesa likumu" visām kriminālprocesā iesaistītajām personām ir jānodrošina vienota procesuālā kārtība, neatkarīgi no šo personu izcelsmes, sociālā un mantiskā stāvokļa, nodarbošanās, pilsonības, rases un nacionālās [etniskās, zin. red.] piederības, attieksmes pret reliģiju, dzimuma, izglītības, valodas, dzīvesvietas un citiem apstākļiem²⁰⁷. Tajā pašā laikā, trešo valstu valstspiederīgajiem ar termiņuzturēšanās atļauju nav pieejama valsts nodrošinātā bezmaksas juridiskā palīdzība²⁰⁸, kas nozīmē, ka šai iedzīvotāju grupai nav vienlīdzīgas tiesības uz taisnīgu tiesas aizsardzību.

Pret-diskriminācijas princips sociālo pakalpojumu nodrošināšanā: Nodrošinot sociālos pakalpojumus, aizliegta atšķirīga attieksme, atkarībā no personas rases, etniskās piederības, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, invaliditātes, veselības stāvokļa, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās [pilsoniskās, zin. red.] vai sociālās izcelsmes, mantiskā vai ģimenes stāvokļa vai citiem apstākļiem²⁰⁹. *Vienlaikus, trešo valstu valstspiederīgie, kuri Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļauju, ir izslēgti no to personu loka, kuri var saņemt valsts garantētos sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību*²¹⁰.

207 Kriminālprocesa likums, spēkā no 01.10.2005. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 14.07.2009. (8. pants.)

208 Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likums, spēkā ar 01.06.2005. ar grozījumiem, kas izdarīti 01.07.2009. (3. pants.)

209 Likums "Par sociālo drošību", spēkā no 05.10.1995. ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 09.04.2008 (2. pants)

210 Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, spēkā no 01.01.2003. ar grozījumiem, kas izdarīti 01.09.2009. (3. pants);

SUMMARY IN ENGLISH

Preparations for the “Establishing a System for the Integration of Third-Country Citizens” project are part of the European Union’s policies related to labour immigration and cohesion. The fundamentals of these policies are determined by the Lisbon Strategy, which says that the development of the European economy is not possible without labour migration. As has been the case with other projects that have been devoted to the issue of immigration, financing for this project is coming from the European Fund for the Integration of Third-Country Nationals. The target audience for the project is made up of third-country nationals who have resided legally in Latvia for no longer than five years. Our aim is to study the set of legal, economic and social circumstances which are faced by immigrants in Latvia, after which we shall draft proposals related to a system of inclusiveness related to the social, political and cultural aspects of third-country nationals.

The importance and necessity of this project is dictated first and foremost by demographic trends in Latvia’s population. The size of the population is clearly shrinking, and the population is also aging. Indeed, Latvia is one of the top 10–15 countries in the world in terms of population aging. Over the next several decades, we can certainly expect a serious reduction in the number of people in Latvia who are of working age. Rapid depopulation is another problem. Fewer children are being born, and the percentage of elderly people is on the rise. The project is also necessary because Latvia has no policy document which regulates short-term and long-term migration processes. A conceptual policy related to immigration has been drafted, but political indecisiveness and the common belief in society that migration threatens national identity have kept the conceptual document from being officially approved as government policy.

The report on the results of the study is broken up into three segments. First there is a review of the theoretical framework of the research. There is also an evaluation of legal regulations related to immigration and integration of immigrants in the EU and Latvia, as well as analysis and correlation of statistical data related to third-country nationals in Latvia. Here we also look at immigration policies and best practices in EU member states – ones that could be used to regulate immigration processes and establish policies related to immigration processes and integration of immigrants.

The second part of the report focuses on the needs of immigrants who are third-country nationals, also looking at how such people are received in Latvia in terms of employers, intermediary services, and assurance of social and other services. The needs of immigrants have been identified via a survey of immigrants and in-depth interviews with foreigners from various countries in the world. The results have been compared to views about the work and lives of third-party nationals that are presented by employers, as well as by providers of social and other services.

The third part of the report focuses on an analysis of prospects for integration policies vis-à-vis third-country nationals at the state and local government level. A comparison of the views of state and local government officials and experts provides us with revelations related to the prospects of new immigration policies, as well as obstacles against their development.

Our recommendations offer an evaluation of existing integration practices related to the target audience of the study, as well as of shortcomings in the relevant policies. The assessment is based on data from the study. We have also prepared recommendations related to a system for the integration of third-country nationals.

We have identified five areas of research which focus on the main aspects of the integration of third-country nationals in Latvia. These five areas interweave through all of the segments of the study:

- Accessibility of the labour market and inclusion therein (including labour and residence permit producers, economic and social dependency upon one's employer, and a shortage of social guarantees);
- The provision of and access to social services (including health care, education, housing and language lessons);
- The establishment and maintenance of social contacts and open social networks (including problems related to culture, segregation in labour and housing, as well as fences erected by various groups in society);
- Political participation (the right to vote in local government elections, participation in consultative mechanisms, membership in labour unions, and membership in other social and non-governmental organisations);
- Discrimination (particularly focused on racial, ethnic and religious discrimination, as well as institutional discrimination).

All in all, Latvia's immigration policies do not facilitate immigration. There are relatively few immigrants in Latvia, but they do face many different obstacles which hinder their ability to integrate into the country's society. According to the summary MIPEX index, Latvia is in last place among EU/EEC countries in terms of integration of immigrants²¹¹. When we look at the main problems faced by immigrants in Latvia, we must find that a series of them apply not just to foreigners, but to all of Latvia's residents. Still, we must keep in mind the fact that because of their status and their lack of information, immigrants face a situation in which there are far fewer protections for them. It is necessary to make sure that the rights of immigrants are ensured at least at the minimal level, even if the situation is one in which the state's immigration policies do not facilitate immigration.

The study shows that when it comes to procedures related to residence permits and to the accessibility of the labour market, third-country nationals face different experiences and opportunities. This depends on their status in Latvia. Those foreigners who have temporary residence permits which relate to jobs which they have been offered have fewer social protections vis-à-vis their employers. Most of their opportunities and restrictions related to same are dictated by the employer. Those foreigners who are in Latvia so as to bring their families together find that it is comparatively much harder to find a job. The one thing that brings all third-country nationals together, however, is the fact that their status is insecure, they have a lack of social guarantees, and because of a lack of information and language skills, they are unprotected in relation with various institutions. Accordingly, many are afraid of bureaucrats from the Office of Citizenship and Migration Affairs (PMLP), as well as the Border

211 Migrant Integration Policy Index (MIPEX). See <http://www.integrationindex.eu> Last viewed 19 October 2009.

Guard. Unfriendly attitudes on the part of these institutions simply increase the fears. In order to avoid unpleasant communications and complications in the preparation of documents, immigrants and those employers who can afford to do so choose lawyers as intermediaries.

The provision and accessibility of social services to third-country nationals who hold temporary residence permits is not in line with requirements related to the social environment. This is because in absolutely all of the major segments of this process – health care, education, housing, language learning – immigrants themselves have to deal with the relevant issues under free market economy regulations. Mandatory health care services are not available to foreigners, and health care institutions often take advantage of immigrants who are unfamiliar with the system – they are charged three times more money than is the case for local residents who use the same services. The results of the quantitative survey show that 66% of immigrants have had difficulties in receiving health care services, 39% say that only expensive services have been available to them, and 17% have found that medical institutions do not recognise their health insurance policies.

When it comes to housing, people who have been hired from abroad or who are students from other countries find residences with the help of employers or educational institutions. Other third-country nationals, by comparison, have to deal with housing issues completely on their own. The same is true with Latvian language learning and with basic aspects of life in Latvia. The exception here is students who can take the relevant courses at the educational institution which they are attending.

When it comes to education for the children of immigrants, it has to be said that legal regulations which are in effect at this time do not ensure free general education for the children of third-country nationals who have temporary residency permits. The quantitative survey shows that 28% of such people have had problems in ensuring an appropriate education for their kids. 13% have had problems with kindergartens, 8% have had difficulties with language skills, and 7% say that they have had to pay for the ability of their children to go to school. In practice, state schools usually do not charge tuition fees, and it has to be emphasised that Parliament is currently considering amendments that would provide free general education for the children of immigrants.

Immigrants with temporary residence permits have had different experiences with social contacts and practices. This depends on the nationality and ethnicity of each individual, as well as on the reason for the person's residence in Latvia. Immigrants who have come from Russia, Belarus or Ukraine with the purpose of family reunification clearly have much greater opportunities for contacts than is the case with, for instance, an Indian or Thai citizen who has come to Latvia for work purposes and often spends many more hours at work than is indicated in the person's job contract and, in point of fact, in legal regulations related to employment. The survey shows that 41% of immigrants have many local friends and acquaintances, while only 2% of respondents say that they have no friends or acquaintances at all.

Immigrants with temporary residence permits in Latvia have limited opportunities for political participation. They're not allowed to vote in parliamentary or local elections or to establish political parties, but they can take part in the work of non-governmental organisations, including labour unions. In practice, this doesn't happen very often at all. Among immigrants, there are people who are socially and politically active in terms of monitoring events in Latvia intensively (47%). There are others who are not involved in anything and have no interest in events in Latvia (16%). This is all based on the individual characteristics of each respondent,

but also on the duration of the respondent's stay in Latvia – the longer someone lives in Latvia, the more interested he or she is in events therein.

The overall conclusion here is that third-country nationals with temporary residence permits face a series of difficulties in Latvia, and in some cases this almost represents institutional discrimination. Immigrants do not have access to state-financed legal aid, health care or general education. Third-country nationals with temporary residence permits often face discrimination and violations of labour law, because they are almost entirely dependent on employers, besides which they don't know their rights and have no information about how they can file complaints about their employer.

Hate crimes in Latvia most often affect immigrants who are different in visual terms. They face offensive statements or physical attacks on the street or on public transportation. Many such people avoid being outdoors by themselves when it is dark outside. The survey shows that 9% of respondents have often faced discrimination or unfair attitudes because of their ethnicity or religiousness, while 31% have sometimes encountered such situations.

According to the research, the main problems faced by respondents relate to insufficient information about their rights and opportunities. There are negative attitudes in society and among civil servants, and there is limited availability of social services, health care and education.

These, then, are the main areas in which work must be done to improve the integration of immigrants in Latvia:

- 1) More information at various levels and more diverse activities related to all immigrants and to special groups such as working people, students, family members, etc. There must be ongoing information about Latvia and about the rights, duties and opportunities of immigrants.
- 2) A change in public and civil service attitudes vis-à-vis immigrants, taking into account Latvia's future demographic developments. There needs to be some serious thinking about the successful functioning of Latvia's social, educational and economic systems in the long term. Public attitudes are hard to change, but the people of Latvia will gradually have to accept the fact that there will inevitably be immigrants in this country and that they will have to be provided with a specific level of rights. That's both because Latvia is a democratic country which is part of the EU and because the country's demographic situation is a very unfavourable one, with depopulation, an aging population, and very low fertility indicators.
- 3) A specific level of social services for third-country nationals with temporary residence permits. Here we are referring to health care and educational services. Given that the right to health care and education for children are both fundamental human rights irrespective of one's status as a national, as well as the fact that immigrants in Latvia do not receive state-financed health insurance services²¹² or state-financed educational services, it is necessary, at the end of the day, to create a health insurance system which allows immigrants to receive health insurance as private individuals, as well as emergency medical care. People also need a clear sense as to what their insurance policies cover. Secondly, medical institutions must have a

212 The Latvian law on medical treatment, in effect as of 1 October 1997, Article 17.

unified approach and understanding of the services that are covered by insurance policies. There must be sanctions against those medical institutions which maliciously take advantage of the situation of immigrants to provide inadequate services at unacceptable prices.

From here on, we would like to offer more detailed recommendations vis-à-vis the aforementioned main areas of activity. We would also like to refer to those institutions to which these recommendations will apply.

Recommendations on improving policy documents and normative regulations

Policy documents

There are no policy planning documents in Latvia which relate to migration processes and public integration. In 2007, the Interior Ministry drafted a conceptual document on migration policies related to employment²¹³, and in 2008 the secretariat of the minister with special portfolio for public integration prepared a draft public integration programme called "A Consolidated Society in a Nation State," but the fact is that neither document has received final approval. This indicates that politicians have been unable to reach agreement on issues that are politically sensitive. The shortage of policy planning documents has seriously reduced the likelihood that there will be a co-ordinated approach to migration and integration issues. Our recommendation: To put on agenda relevant policy documents and move forward their approval by the Cabinet of Ministers and Parliament. The lack of specific policy documents can also have an effect on projects related to third-country nationals which receive financial support from the EU – such projects can be fragmentary and without a unified and systematic framework of integration.

The Immigration law and related normative regulations

- Continue to improve the one-stop agency principle in the issuance of residence permits:
 - A) Make sure that employers do not have to approach the State Employment Agency (NVA) to prepare hiring documents – the NVA must only ensure the posting of advertisements and the availability of the relevant database;
 - B) Make sure that immigrants can declare their place of residence with the Office of Citizenship and Migration Affairs (PMLP);
 - C) Improve the circulation of E-information among government institutions that are involved in the processes of immigration. For instance, PMLP employees might be given access to the databases of such government institutions as the State Revenue Service (VID) and the State Social Security Agency (VSAA) so that they can see whether taxes have been paid, etc. This will prevent a waste of time for immigrants and civil servants in terms of preparing documents, copying them, etc.;
 - D) There should be a look at how to ensure closer co-operation between the PMLP and the Foreign Ministry's consular services so that answers given to potential immigrants are harmonised (i.e., this would avoid a situation in which someone is given a residence permit, but not a visa).

213 Interior Ministry (19 June 2007). See http://www.pmlp.gov.lv/lv/documents/normativie_akti/projekti/likumgraz.doc

- Introduce a transition period during which immigrants who lose their residence permit can settle their affairs in accordance with the new situation. Today immigrants are given 35–45 days to leave the country. That is not enough time to arrange for a new residence permit on the basis of different foundations.
- Eliminate the rules which say that if an immigrant has lived in the Republic of Latvia on the basis of a temporary residence permit which has expired, then without leaving Latvia, the immigrant cannot receive a visa or remain in Latvia in accordance with a visa waiver regime (Article 5.2 of the Immigration Law).
- Take another look at the current extended deadline for reviewing visas. Article 15 of the immigration law says that a decision on issuing a visa must be taken within seven business days after all of the documents which are listed in Cabinet of Ministers instructions have been produced. If the issuance of the visa requires additional information, or if there is a need for consultations with the relevant institutions of the Republic of Latvia or other signatory states to the Schengen Treaty, as referred to in Article 17.2 of that treaty, then the decision has to be taken in 90 days' time. These schedules are less than adequate. If a decision on issuing a visa has to be taken in seven business days, then the actual amount of time will be between 10 and 12 days long, given that there are weekends and holidays to take into account. The extended term of inspection must be proportional to that length of time – 30 to 35 days, not three full months.
- There must be a clear definition as to whether foreign students who seek a permanent residence permit can use the years that they spent as students as years counted toward their uninterrupted stay in Latvia. We support the idea that at least one-half of the amount of time spent as students in Latvia be counted toward the uninterrupted stay and that students be informed of this fact.
- Think about the possibility that immigrants should be given the right to submit documents related to a residence permit directly to the PMLP in Latvia while they are in the country on the basis of a visa (i.e., people from countries with which Latvia has a visa regime) or are here as tourists (immigrants from countries with which Latvia does not have such a regime). Article 2 of the regulations related to residence permits states that the documents must be submitted in person at a Latvian diplomatic or consular office abroad²¹⁴.
- Implement the plan for making it easier for foreign students to receive a residence permit, first and foremost by allowing universities themselves to submit documents about their students to the PMLP, also allowing students from countries with which Latvia has a visa-free regime to submit their documents in Latvia.
- Think about reviewing Article 3 of the regulations on residence permits – the one which at this time states that if a foreigner is to submit documents related to a residence permit or registration in the Republic of Latvia after being invited to do so by a natural person, then the person who can present a notarised authorisation to submit the documents can do so only if the foreigner is unable to do so for reasons of poor health, as confirmed by a document from a doctor. This is an unacceptable narrowing of the rules which relate to authorisation, as defined in the Civil Law. There

214 Cabinet of Ministers Regulation No. 813, 3 October 2005, *Latvijas Vēstnesis*, No. 171 (3539).

can be many different reasons why someone cannot submit documents personally – not just sickness. That’s why authorisations are permitted, after all – they are a civil law instrument which helps to deal with such situations.

- The questionnaire which must be completed in seeking a residence permit must be reviewed. For one thing, it is too complicated – 16 different sections, each asking for specific information about the immigrant. Second, there is often not enough room to write down all of the information that is requested. An example is the section on the applicant’s relatives. Another is the line where the individual is asked to record his or her address – there’s not enough room for a complete foreign address. Third, the information that is requested is excessive and too picky. Why should the person inform the state as to where a former spouse is residing? If someone got divorced a decade ago, then it is entirely logical that he or she may be utterly unaware of where the former spouse is living. In addition to this, the fact is that PMLP employees have to enter all of the information that is listed on the questionnaire into the agency’s informational system, which takes time and resources. The amount of information that is requested should be reduced, and people should be given a chance to fill out the questionnaire electronically on the PMLP homepage (as is the case with applications for a US visa)²¹⁵. This will allow the agency to save money, and foreigners will have to spend less time on paperwork. The government should also repeal the requirement that someone must submit the questionnaire once again after the expiration of an existing residence permit even if the data on the questionnaire have not changed, because the current system means that the individual must once again gather together and submit all of the relevant documents.

The State Ensured Legal Aid Law

- List immigrants with temporary residence permits among those who have the right to receive state-guaranteed legal assistance²¹⁶.

The Education Law

- Approve the plan which states that children holding temporary residence permits have the same right as local residents and citizens of EU member states to get a free general education in Latvia.

The Law on Higher Education

- Repeal language usage rules in the law on higher education which hinder the development of educational exports in Latvia. Also repeal the rule which says that no more than 20% of a higher education programme can be presented in a language other than Latvian.

Recommendations on improving the quality of services

The PMLP, the State Employment Agency, the Consular Department of the Foreign Ministry, and other government institutions which are directly involved with immigrants

- Improve the quality of services rendered to foreigners by investing money in personnel training. This refers to client services and intercultural communications.

215 For the US visa request form, see <http://evisaforms.state.gov> Last viewed 27 November 2009.

216 State Ensured Legal Aid Law, 17 March 2005, *Latvijas Vēstnesis*, No. 52 (3210), 1 April 2005.

The PMLP

- Keep working with employees who work with foreigners so as to ensure that equal requirements are always applied and that there is absolutely no subjective interpretation of the Immigration law and Cabinet of Ministers Regulation No. 813. For instance, there must be a clear and unified written list of documents which must be submitted so as to receive a residence permit. There must also be a written description as to how the documents are to be prepared, complete with samples.
- Optimise the requirements related to documents which must be filed for the renewal of a temporary residence permit so that people don't have to resubmit information and documents that are already at the disposal of the PMLP.
- Look at the possibility of implementing an individualised approach toward foreign nationals, sending them timely announcements about the approaching expiration of their temporary residence permit.
- Work with the Public Integration Division of the Ministry of Justice and other organisations to prepare information about Latvia – everyday information, Latvia's labour laws, ways in protecting one's rights, etc. This information should be distributed to immigrants in languages which they speak – Russian, English, Chinese, Arabic, etc.
- Look at the possibility of creating an electronic database which foreigners could use to monitor the consideration of their applications by entering a user name and password.

The Consular Department of the Foreign Ministry

- Develop a partnership model with the embassies of other countries in those countries where Latvia is not represented so that immigrants can receive a Schengen visa. This could involve the German or French embassy, for instance. This would also ensure that foreigners can receive information about rational approaches toward receiving residence permits and visas.

The Border Guard

- Investigate married foreigners in a way which does not humiliate them. For instance, make sure that they receive timely information about the investigation that is to be conducted.

The Health Ministry, health care institutions and insurance companies

- Establish a working group to talk about health care services for immigrants, particularly focusing on students who have temporary residence permits. Their ability to purchase individual health care policies which cover not just emergency care, but also inpatient and outpatient care, should be expanded.
- Ensure that the children of all immigrants receive free health care in Latvia.
- Define the minimum amount of health care services that should be available to everyone, ensuring that all involved parties are made aware of this amount.

The Welfare Ministry and the State Labour Inspectorate

- Draft regulations which say that employers who invite foreigners to join their staff must ensure that each foreigner can read the job contract and all documents related to job safety in his or her own language.
- Monitor employers who hire immigrants, particularly making sure that there is no malicious exploitation of them (failure to pay overtime, mandatory work on weekends or holidays, failure to observe job safety requirements, etc.).

The Ministry of Justice

- Under the auspices of the European Fund for the Integration of Third-Country Nationals and other, similar funds, organise bids for tender which allow NGOs to draft and disseminate informational materials to foreigners, as well as to create projects aimed at reducing discrimination and biases.
- Draft norms which cover state-guaranteed legal assistance that is available to foreigners who have temporary residence permits in Latvia.
- Draft a plan for monitoring the integration of immigrants so as to see changes in these processes and adjust planned activities appropriately.

NGOs involved in project work related to third-country nationals

- Take part in projects aimed at preparing informational materials for foreigners, covering major issues related to labour regulations, the right to complain about violations committed by employers, the right to complain about human rights violations and discrimination, as well as other information that is of key importance to immigrants.
- Take part in projects aimed at reducing and eliminating discrimination and biases against immigrants in Latvia, helping people to understand that immigrants bring new ideas and economic investments into the country.

Universities

- Think about the ability to offer health care insurance to foreign students – insurance which covers not just emergency medical care, but also inpatient and outpatient services.
- Improve the quality of studies by ensuring that instructors have sufficient foreign language skills to explain study materials appropriately.
- Offer greater opportunities for students to learn Latvian.
- Allow foreign students to take part in the self-governance structures of students so that they can help in taking decisions on the way in which studies are organised.

Recommendations on improving Latvian language skills

The Ministry of Justice Public Integration Division and the State Language Centre

- Evaluate materials related to the teaching of Latvian as a foreign language and prepare new methodologies which make it possible to properly evaluate the materials that are appropriate for immigrants who seek to learn the language, also looking

at what kinds of new materials should be prepared. Think about projects aimed at preparing methodological materials, as well as pilot language learning courses for foreigners which are partly subsidised by the government, but are also financed in part by the foreigners themselves.

- Look at international experience in language training for immigrants, and prepare a solution that is appropriate for immigrants in Latvia who wish to learn the Latvian language. Monitor the availability of language courses that are appropriate for immigrants.
- Make use of different approaches aimed at encouraging immigrants to learn the Latvian language – courses focused on culture, civics, history, etc. Promote the emergence of social networks and contacts by encouraging immigrants to become involved in the work of non-governmental organisations, as well as by involving them in the decision making process at the state, local government and non-governmental level.

Recommendations to prevent discrimination

Policy authors and law enforcement institutions

- Make use of EU regulations and international experience to continue to improve the framework of anti-discrimination norms and policies in Latvia.
- Improve law enforcement institutions ability to recognise, investigate and punish people who have committed discrimination or hate crimes aimed at people because of visual differences, ethnic origin, religious beliefs, etc.
- Develop intercultural knowledge and skills, including foreign language skills and usage.

